

ภาพปก: เทพียูโรปา ในตำนานเทพนิยายกรีกโบราณ

บรรณาธิการ ดร.ณัฐนันท์ คุณมาศ
ผู้ช่วยบรรณาธิการ พลิกษ์ ลั่นเรืองฤทธิ์
ที่ปรึกษา รศ. วิมลวรรณ ภัทโรดม
 ผศ.ดร.จาริต ดิงศภักดิ์
พิมพ์ที่ บริษัท พี.เพรส จำกัด โทร 0-2331-5107

ศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ชั้น 3 อาคารวิทยพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3922-3 โทรสาร 0-2215-3580
เว็บไซต์: <http://ces.in.th> อีเมล: palist.l@chula.ac.th

Editor Dr. Natthanan Kunnamas
Assistant Editor Palist Lunruangrit
Advisors Assoc. Prof. Vimolvan Phatharodom
 Asst.Prof.Dr. Charit Tingsabadh
Printing P. Press Printing House Tel: +662-331-5107

Center for European Studies, Chulalongkorn University
3rd Fl., Vidyabhathana Building, Chulalongkorn University,
Phyathai Road, Patumwan, Bangkok, 10330, Thailand
Tel: +662-218-3922-3 Fax: +662-215-3580
Website: <http://ces.in.th> e-mail: palist.l@chula.ac.th

ISSN 0858-7795

วารสารยุโรปศึกษาฉบับนี้เป็นการต้อนรับการขึ้นศักราชใหม่ในปี 2012 ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ยุโรปมีความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง หลายประเด็นเป็นพาดหัวข่าวทั่วโลก เริ่มจากการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมืองของฝรั่งเศสกับการก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของนายฟร็องซัวร์ ออลลองด์ ซึ่งเป็นชัยชนะครั้งแรกของผู้นำพรรคฝ่ายซ้ายในรอบกว่า 20 ปี ได้เข้ามาบริหารประเทศท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจในภูมิภาค พร้อมพันธสัญญาที่จะกอบกู้วิกฤติโดยใช้นโยบายที่แตกต่างจากการรัดเข็มขัดเดิม ขณะเดียวกันการเลือกตั้งของกรีซก็ได้รับการจับตามองไม่แพ้กัน ภายหลังจากนายอันโตนิส ซามาราส จากพรรคขวากลาง ได้เป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลใหม่ในเดือนมิถุนายนที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของทั้งสองประเทศถือเป็นตัวชี้ชะตาที่สำคัญต่อการบูรณาการยุโรปและวิกฤตการณ์ยูโรโซนที่กำลังร้อนแรงอยู่ในขณะนี้

ขณะที่โลกยังคงจับตามองวิกฤติยูโรโซนที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันคงกล่าวก่อให้เกิดความวิตกกังวลว่า ประเทศสมาชิกอาจลาออกจากการใช้เงินยูโรและหันกลับไปสู่ตำแหน่งดั้งเดิม (default position) ก่อนการบูรณาการ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศยุโรปใต้ เช่น กรีซซึ่งเผชิญกับวิกฤติมาเป็นเวลาหลายปี และดำเนินการรัดเข็มขัดอย่างเข้มงวดมาอย่างต่อเนื่อง หรือสเปนซึ่งได้ขอความช่วยเหลือทางด้านเงินกู้เพื่อรักษาระดับการลงทุนและอัตราการจ้างงานภายในเป็นต้น การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวเมืองภายในสะท้อนกระแสต่อต้านมาตรการรัดเข็มขัดในหลายๆ แห่ง ซึ่งอุปสรรคในการแก้ปัญหาเหล่านี้เป็นโจทย์สำคัญที่ธนาคารกลางยุโรปต้องตระหนักในการออกมาตรการและกลไกต่างๆ เพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการปัญหาของการขาดดุลด้านงบประมาณและหนี้สาธารณะ และเพื่อรักษาสถานะของสภาพทางเศรษฐกิจและการเงินในเวทีเศรษฐกิจโลก

สถานการณ์การเรียกร้องประชาธิปไตยในยุโรปในช่วงต้นปีที่ผ่านมา โลกได้จับตามองสถานการณ์ทางฝั่ง “ตะวันออก” ในยุโรป ได้แก่ กรณีการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลลาติเมียร์ บุติน อันเป็นการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ที่สุดในรัสเซีย นับตั้งแต่การล่มสลายของสหภาพโซเวียตในทศวรรษที่ 1990 ขณะที่ในยูเครน การอดอาหารประท้วงของนางยูเลีย ทิโมเชนโก หัวหน้าพรรคฝ่ายค้านของยูเครน ซึ่งถูกจองจำอย่างเคลือบแคลง สร้างความกังวลให้กับประชาคมโลก ถึงการปกครองแบบอำนาจนิยมและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในบริเวณ ฝั่งตะวันออกของทวีป

วารสารของเราฉบับนี้ยังคงสะท้อนการบูรณาการองค์ความรู้และมุมมองหลากหลายที่มีต่อการศึกษายุโรป ทั้งสาระทางการเมืองและความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เริ่มต้นจากงานของ วิจิตร ประพงษ์ ว่าด้วย “จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน: วัดไทย ณ กรุงปารีสในสายตาสังคมวิทยา” ที่กล่าวถึงวัดธรรมปทีป ซึ่งถือเป็นวัดที่มีความสำคัญที่สุดวัดหนึ่งในกรุงปารีส ทั้งในแง่ที่เป็นศูนย์กลางของชาวพุทธจำนวนมากจากทุกเชื้อชาติในฝรั่งเศสและในยุโรป นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพระพุทธรุคศาสนานานาชาติและพุทธสมาคมไทยนานาชาติ เกร็ดประวัติที่น่าสนใจ คือ วัดนี้ได้มีการสร้างมาจากปราสาท มาสู่พุทธศาสนสถาน อาจารย์วิจิตรได้ให้ความเห็นว่า หากเราใช้มุมมองของวิชาสังคมวิทยาเข้ามาพิจารณาแล้ว จะพบว่าพุทธศาสนสถานแห่งนี้แสดงถึงจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มของพวกเขาอันเป็นผลมาจากความยึดเหนี่ยวทางสังคมเชิงกลไก และ “วัด” กลายเป็นสถาบันที่สร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ หรือที่พึงพิงสำหรับคนไกลบ้านผู้บอบช้ำจากสถานการณ์อันยากลำบากในต่างแดน อันเป็นการสร้างพื้นที่ของบูรพวิถี ท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรมในโลกตะวันตก ขณะที่บทความของ โชติรส โกวิพัฒน์พงศ์ ในหัวข้อ “เกลื้อ – ภูมิจำแนกความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรป” อาจารย์โชติรสได้เล่าถึงความสำคัญของ “เกลื้อ” อันเป็นสินค้าสำคัญที่มีผลต่ออำนาจของอาณาจักรและความมั่งคั่งของระบบเศรษฐกิจได้อย่างน่าสนใจ อาจารย์โชติรสได้สะท้อนถึงความสำคัญของเกลื้อในอดีต ซึ่งจัดว่าเป็น “ทองขาว” ของโลกตะวันตก ที่มีค่า

เท่านั้นหรือก๊าซธรรมชาติในตลาดโลกปัจจุบัน เหมือนเกลือจึงเป็นชุมทรัพย์ที่ทุกชาติปกป้องและสู้ทุกวิถีทางเพื่อรักษาผลประโยชน์จากการค้าเกลือไว้ให้นานที่สุด โดยผู้เขียนได้สะท้อนถึง การค้าเกลือที่เป็นหัวใจของศูนย์กลางการค้าอย่างเจนัวและเวนิสในอิตาลี และศูนย์กลางการผลิตที่ซัลสบูร์กในออสเตรีย อันเป็นเสมือนการเล่าประวัติศาสตร์ยุโรปผ่านเรื่องราวของ “เกลือ”

ถัดมา บทความเรื่อง “เทพียุโรปใต้เงาพญานิธรี: นาโตและพลวัตของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11” ของ ทภิพร สุพร อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทขององค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ หรือนาโตในยุคปัจจุบัน ซึ่งก่อตัวบนพื้นฐานของการถ่วงดุลเพื่อตอบโต้ภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม เมื่อภัยคุกคามดังกล่าวสิ้นสุดลงพร้อมกับสงครามเย็น เหตุผลของการดำรงอยู่ (raison d'être) ของนาโตจึงกลายเป็นคำถามสำคัญต่อหน้าที่และการกิจของนาโตในยุคหลังสงครามเย็น ทภิพรได้สะท้อนว่านาโตยุคหลังสงครามเย็นกลายเป็นองค์การพหุที่สำคัญยิ่งต่อยุทธศาสตร์การทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา ตลอดจนเป็นหนึ่งในช่องทางที่สหรัฐฯจะรักษาไว้ซึ่งสถานะของความเป็นเจ้าในระบอบระหว่างประเทศ โดยใช้เน้นการขยายพื้นที่ภูมิรัฐศาสตร์ในระดับโลก มากกว่าการรักษาความมั่นคงและดำเนินยุทธศาสตร์ในยุโรปและแอตแลนติก ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ดั้งเดิมแรกก่อตั้ง

หากพิจารณาบริบทของความสัมพันธ์ของสหภาพยุโรปต่อภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจ คงกฤษ เสลาคุณ ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน” ได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทนำของสหภาพยุโรปจากการเข้าร่วมกระบวนการเจรจาพิธีสารเกียวโตและการร่วมสร้างระเบียบการจัดการสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ซึ่งเน้นย้ำจุดยืนที่สำคัญของสหภาพยุโรปต่อประเด็นสิ่งแวดล้อม สหภาพยุโรปยังได้ริเริ่มจัดทำนโยบายสร้างระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน อันเป็นกรณีศึกษาที่

สำคัญที่คงถูกชี้ให้เห็นว่า สหภาพยุโรปได้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการอย่างปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแน่นอนนำมาซึ่งเสี่ยงสนับสนุนและเสี่ยงคัดค้านโดยเฉพาะจากสายการบินภายนอกภูมิภาคยุโรป ที่มองว่านโยบายดังกล่าวเป็นการปกป้องทางการค้าอย่างหนึ่ง อีกบทความทางด้านการค้าเรื่อง “ไทยในเวทีองค์การการค้าโลก สู่การปฏิรูประเบียบการค้าน้ำตาลของสหภาพยุโรป” ของภัทรพงศ์ สาลักษณ์ ศึกษาผลกระทบจากการมาตรการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปและการดำเนินนโยบายระเบียบน้ำตาลที่มีต่อไทย ภัทรพงศ์ได้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายเกษตรร่วมของสหภาพยุโรปและพันธผูกพันของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปกับประเทศที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรืออดีตอาณานิคม ได้สร้างผลกระทบต่อผู้ส่งออกน้ำตาลรายใหญ่ของตลาดโลก ได้แก่ ไทย ออสเตรเลียและบราซิล อันกลายมาเป็นข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศในที่สุด ทำให้ประเทศทั้งสามได้ดำเนินการยื่นฟ้องร้องข้อพิพาทต่อองค์การการค้าโลกจนได้รับชัยชนะ และสร้างแรงกดดันให้สหภาพยุโรปต้องปฏิรูประเบียบการค้าน้ำตาลของตนในที่สุด ส่วนบทความภาษาอังกฤษสองบทความ เป็นการศึกษาเรื่องการเคลื่อนย้ายของแรงงานที่น่าสนใจ เริ่มจากงานของ พัลลา เขียว ในหัวข้อเรื่อง “Host Country Perspective on the Free Movement of Workers in an Economic Community: Germany and Thailand” โดยได้ทำการเปรียบเทียบบทเรียนจากเยอรมนีในฐานะผู้รับ (host country) แรงงานอพยพจากประเทศเพื่อนบ้านในยุโรปตะวันออก ภายหลังการขยายรับสมาชิกของสหภาพยุโรปเมื่อปี 2004 กับกรณีของไทยซึ่งต้องเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือต่อการหลั่งไหลของแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน งานศึกษาดังกล่าวได้ให้ข้อเสนอแนะสำคัญถึงการเตรียมความพร้อมเชิงนโยบาย ที่จะรองรับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากแรงงานอพยพ และการแสวงหามาตรการที่เหมาะสมเพื่อบูรณาการกลุ่มแรงงานอพยพเข้าสู่สังคมไทยในอนาคต สุดท้ายบทความเรื่อง “Migration of Specialist Physicians in An Economic Community: A Comparison of Thailand and Poland” โดย

กนกวรรณ ตั้งจิตนุสรณ์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปและ
ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ว่าด้วยการย้ายถิ่นอย่างเสรีของแพทย์เฉพาะทาง
โดยใช้ประสบการณ์ของโปแลนด์เมื่อแรกเข้าสหภาพยุโรป เมื่อปี 2004 และ
พบว่าปัจจัยจูงใจให้ย้ายถิ่น ได้แก่ ค่าตอบแทน สภาพการทำงาน และโอกาสใน
การพัฒนาทางวิชาชีพ ขณะที่กรณีศึกษาของอาเซียนปัจจัยเพิ่มเติมคือ
ระบบบริการสุขภาพที่มีความ ‘เป็นธรรม’ และ ‘โปร่งใส’ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณี
ของการย้ายถิ่นของแพทย์ไปสิงคโปร์

การศึกษาภูมิภาคยุโรป สร้างความสำคัญต่อการเปิดโลกทัศน์และ
การพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทย การศึกษามีใช่เพียงการมองการรวมกลุ่ม
บูรณาการภูมิภาคยุโรปเท่านั้น แต่ยุโรปศึกษายังเป็นศาสตร์ที่บูรณาการองค์
ความรู้จากศาสตร์ต่าง ได้แก่ วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ข้าพเจ้าจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาและสาระของวารสารฉบับนี้ จะเป็น
ประโยชน์ต่อการเปิดโลกทัศน์ดังกล่าว และเพิ่มพูนความมั่งคั่งของภูมิปัญญาใน
สังคมไทยต่อไป

ดร. ณัฐนันท์ คุณมาศ

เกี่ยวกับผู้เขียน

วิจิตร ประพงษ์

Licence en Sociologie, *Université Grenoble 2 - Pierre Mends France*, France
Maîtrise en Sociologie, *Université Grenoble 2 - Pierre Mends France*, France
Master 2 en Sociologie, *Université Grenoble 2 - Pierre Mends France*, France

โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์

B.A. Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
Licence-ès-lettres de linguistique, *Université de Besancon*, France.
Maitrise de linguistique, *Université de Paris III*, France.
Doctorat du 3e cycle de Linguistique-Phonétique, *Université de Paris III*, France.

ทศพร สุพร

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) เกียรตินิยมอันดับ 1
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คงกฤษ เสลาคุณ

รัฐศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภัทรพงศ์ สาลักษณ์

รัฐศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัลลา เขียว

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กนกวรรณ ตั้งจิตนุสรณ์

นิเทศศาสตรบัณฑิต (ภาคภาษาอังกฤษ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหา ความคิดเห็น ตลอดจนการตีความต่างๆ ในวารสารฉบับนี้ เป็นความคิดของ
ผู้เขียน มิได้สะท้อนทัศนคติและนโยบายของศูนย์ยุโรปศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยแต่ประการใด

The author is responsible for the contents, views and analyses expressed
in the paper, which are neither the same as ones of Centre for European
Studies, nor the editorial staff.

สารบัญ

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน:

วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา _____ 2

วิจิตร ประพงษ์

เกลือ - ภูเขาแห่งความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรป จากอดีตถึงปัจจุบัน _____ 26

โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์

เทพียุโรปใต้เงาพญานินทรี:

นาโตและพลวัตรของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11 _____ 82

ทวิพร สุพร

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศ

ด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อย

ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน _____ 104

คงกฤษ เสลาคุณ

ไทยในเวทีองค์การการค้าโลก สู่ การปฏิรูประเบียบการค้าน้ำตาล

ของสหภาพยุโรป _____ 124

ภัทรพงศ์ สาลักษณ์

Host Country Perspective on the Free Movement of Workers

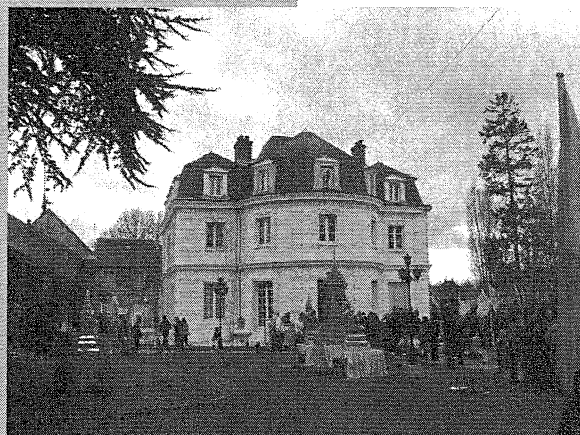
in an Economic Community: Germany and Thailand _____ 150

พัลลา เขียว

Migration of Specialist Physicians in An Economic Community:

A Comparison of Thailand and Poland _____ 186

กนกวรรณ ตั้งจิตนุสรณ์

ตลอดระยะเวลานับร้อยปีจากปราสาทจวบจนมาถึงพุทธศาสนสถาน
เป็นการสะท้อนถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและความเป็นจริง
ของโลกที่ว่าด้วยเรื่อง “อนิจจัง” นั่นคือทุกสรรพสิ่งทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต
ล้วนหลีกเลี่ยงหนีความเปลี่ยนแปลงไม่ได้

ABSTRACT

From Castle to Buddhist Sanctuary : Thai Temple in Paris through Sociological Perspective

Vijit Praphong

Was invented in 2000 by Thai monks under the direction of the International Association of Thai Buddhists in France (A.I.T.B.F), the Thammapathip Temple in Paris (Castle of Lugny) is an important place of cult for Buddhists and curious, especially for people residing in France (and also in Europe). Although the temple was invented by Thai monks, and it is a «Thai temple». But the faithful are mostly Asian immigrants in France, the «Chinese of France» or the ethnic Chinese, who came from countries of former Indochina : Cambodia, Laos, Vietnam, (Thailand, China...)

Whether following the practice and ceremony known as «religious» or the manifestation of folk (e.g. the Water Festival or Thai New Year, Chinese New Year), the Thammapathip Temple has played an important role with dissemination and maintenance of Buddhist culture by serving the faithful and the curious as a place of worship. According to this general perspective, the temple can be seen as a place of cult related to the simple relationship: religious practice, worship and traditional festivals. But when we observe with carefully through sociological perspective, it's not very simple. In fact this Thai temple in French capital is beyond a place of worship.

Thus, after presenting a brief history and an overview of the temple, **from Castle to Buddhist Sanctuary**, we will try throughout in this paper describe these aspects : the temple as a place to produce **the collective consciousness and social solidarity** as well as **ethnic social networks** on the survival of Thai illegal workers in Paris.

Key words : Buddhist sanctuary, temple, worship, collective consciousness, social solidarity, ethnic social networks

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

วิจิตร ประพงษ์

จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีวัดไทยในต่างประเทศจำนวนทั้งสิ้น 360 วัด¹ ในจำนวนนี้ กว่า 150 วัดตั้งอยู่ในสหรัฐอเมริกา 118 วัด ในประเทศแถบเอเชีย (เฉพาะในมาเลเซียมีถึง 79 วัด) และอีก 20 วัด ในออสเตรเลีย สำหรับกลุ่มประเทศในยุโรปมีวัดไทยตั้งอยู่จำนวน 61 วัด ในฝรั่งเศสมีจำนวน 6 วัดเท่ากับสวีเดน ซึ่งมีจำนวนมากเป็นอันดับ 3 รองจากอังกฤษ (16 วัด) และเยอรมัน (14 วัด)

วัดไทยในประเทศฝรั่งเศสประกอบไปด้วยวัดธรรมปทีป (กรุงปารีส – Paris) วัดญาณพัฒนาราม (เมืองรูแบซ์ – Roubaix) วัดโพธิญาณาราม (เมืองตูร์นง – Tournon) และกลุ่มวัดสาขาของวัดพระธรรมกายอีก 3 แห่ง คือ วัดพุทธปารีส (กรุงปารีส – Paris) วัดพุทธบอร์โด (เมืองบอร์โด – Bordeaux) และวัดพุทธสตราสบูร์ก (เมืองสตราสบูร์ก – Strasbourg) ในบรรดาวัดไทยทั้ง 6 แห่งนี้ วัดธรรมปทีปถือเป็นวัดที่มีความสำคัญที่สุดวัดหนึ่ง ทั้งในแง่ที่เป็นศูนย์กลางของชาวพุทธจำนวนมากและจากทุกเชื้อชาติในฝรั่งเศสและในยุโรป นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพระพุทธศาสนานานาชาติ และตามกฎหมายของฝรั่งเศสวัดแห่งนี้ยังมิฐานะเป็นพุทธสมาคมไทยนานาชาติแห่งสาธารณรัฐ

¹ ข้อมูล ณ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 จาก รายชื่อวัดไทยในต่างประเทศ. ส่วนศาสนวิเทศ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ : http://www.onab.go.th/attachments/1294_WatThai-22-02-54.xls [เข้าถึงข้อมูล วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2555].

ฝรั่งเศส² อีกด้วย

ในสายตาของคนทั่วไป วัดธรรมปทีปย่อมไม่แตกต่างไปจาก “วัด” ในความหมายที่เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมอันเชื่อมโยงกับการสืบสานประเพณีต่างๆของพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า ซึ่งแม้จะตั้งอยู่ท่ามกลางบริบทแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิง วัดแห่งนี้ก็ทำหน้าที่ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม จากรายงานผลการสังเกตการณ์ภาคสนามเพื่อศึกษาวิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของชาวเอเชียอาคเนย์ที่อาศัยอยู่ในฝรั่งเศสของผู้เขียนเอง³ พบว่าวัดแห่งนี้ยังมีความน่าสนใจในมิติสังคมวิทยาในหลากหลายรูปแบบด้วย บทความนี้เขียนขึ้นโดยอาศัยข้อมูลบางส่วนจากรายงานฯ ฉบับดังกล่าว เพื่ออธิบายถึงประวัติความเป็นมาของวัดธรรมปทีป ที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านและการบูรณาการจากสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมยุโรป จนมาถึงวัฒนธรรมโลกตะวันออกภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา จากนั้นจะเป็นการอภิปรายและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ชาวพุทธเอเชีย” กับบทบาทของ “วัดไทย” ณ เมืองหลวงของฝรั่งเศสแห่งนี้ ว่า “เป็นยิ่งกว่าพุทธศาสนสถาน” อย่างไรบ้าง

² ภาษาฝรั่งเศส : Association internationale Thai des Bouddhistes en France, อักษรย่อ A.I.T.B.F. ได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการใน Journal officiel de la République française. ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543.

³ Praphong, V., Blanc, A. (dir.), Rapport de stage de Master 2 Sociologie à l' A.I.T.B.F (Association Internationale Thai des Bouddhistes en France), « Temple Thammaphithip : un lieu de culte qui produit la solidarité et du conflit », Université Pierre Mendès France, Grenoble 2, 2011.

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

Fig. 1 – วัดธรรมปทีป ประเทศฝรั่งเศส

จากสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมยุโรปจนมาสู่อุโบสถศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา

วัดธรรมปทีป เป็นหนึ่งในพุทธศาสนสถานที่สำคัญของชาวพุทธทุกเชื้อชาติในฝรั่งเศสและในภาคพื้นทวีปยุโรป ตั้งอยู่ที่ปราสาทลูงญี (Château de Lugny) ในชุมชนเทศบาลมัวส์ซี-ครามาแยล (Moissy-Cramayel) เขตแซน-เน-มาร์น (Seine-et- Marne) แคว้นอิลเดอฟร็องซ์ (Ile de France) ซึ่งมีกรุงปารีส (Paris) เป็นเมืองหลัก วัดแห่งนี้เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) โดยการริเริ่มของพระมหาเกรียงไกร อีร์รลีโก (พระธรรมทูตรุ่นที่ 5) ร่วมกับพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาเพื่อจัดตั้งพุทธสมาคมไทยนานาชาติแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสขึ้น และรวบรวมเงินบริจาคเพื่อใช้ในการจัดซื้อปราสาทลูงญีพร้อมที่ดินซึ่งประกอบไปด้วยตัวปราสาท อาคารที่พัก และสวนปาล์มอันร่มรื่นบนเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ เพื่อจัดตั้งวัดไทยธรรมยุติกายเซ็นเป็นแห่งแรกในประเทศ

ฝรั่งเศส⁴ ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ⁵

ชุมชนมัวส์ซี-ครามาแยล ในเขตแซน-เน-มาร์น ถือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในอดีตมาตั้งแต่ยุคกลางของยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 – 15 ยุคสงครามปฏิวัติฝรั่งเศสในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 18 ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 (ค.ศ. 1914 – 1918, 1939 – 1945) ปราสาทลุลูญีถือเป็นมรดกสำคัญชิ้นหนึ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับดินแดนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานนี้ การเปลี่ยนผ่านพันธกิจและบทบาทต่าง ๆ ของปราสาทลุลูญีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็มีความน่าสนใจในมิติทางสังคมเช่นเดียวกัน

จากการวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและรูปทรงสัญญาณของปราสาทลุลูญี เราอาจอนุมานได้ว่าปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19⁶ (ระหว่าง ค.ศ. 1840 ถึง ค.ศ. 1870) ซึ่งสังเกตได้จากเหล่าปราสาทน้อยใหญ่ที่สร้างขึ้นร่วมสมัยกับปราสาทลุลูญีในแคว้นอิลเดอฟร็องซ์ เช่นที่ชุมชนเมืองกงป์-ลาวิลล์เดอแก็งซี (Combs-la Ville de Quincy) และชุมชนเมืองบูซซีแซงต์อ็องตวน (Boussy Saint Antoine) หรือปราสาทอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะลักษณะของการผสมผสานก้อนอิฐแดงกับหินทรายของตัวปราสาทและลักษณะของหลังคาปราสาทที่ใช้เทคนิคการตัดเหล็กให้เป็นรูปโค้งซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรมของยุโรป ที่อุตสาหกรรมการถลุงเหล็กมีบทบาทสำคัญมากในดินแดนแถบนี้

⁴ สามีตต์ ทรัพย์ผุด. สออบเสาะแกะรอยอดีต สืบสร้างแก่นสารแห่งปัจจุบัน รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น (...). ภาค 2. หน้า 1 – 17 : <http://www.scribd.com/doc/6615848/-2> [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2555].

⁵ มหาเถรสมาคม โดยสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) มีคำสั่งแต่งตั้งให้พระมหาเกรียงไกร อีร์ราลีโก ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธรรมปทีป ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2543.

⁶ เป็นการวิเคราะห์และการสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์ ดูรายละเอียดในสามีตต์ ทรัพย์ผุด. หน้า 7 – 9 : อ้างแล้ว.

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

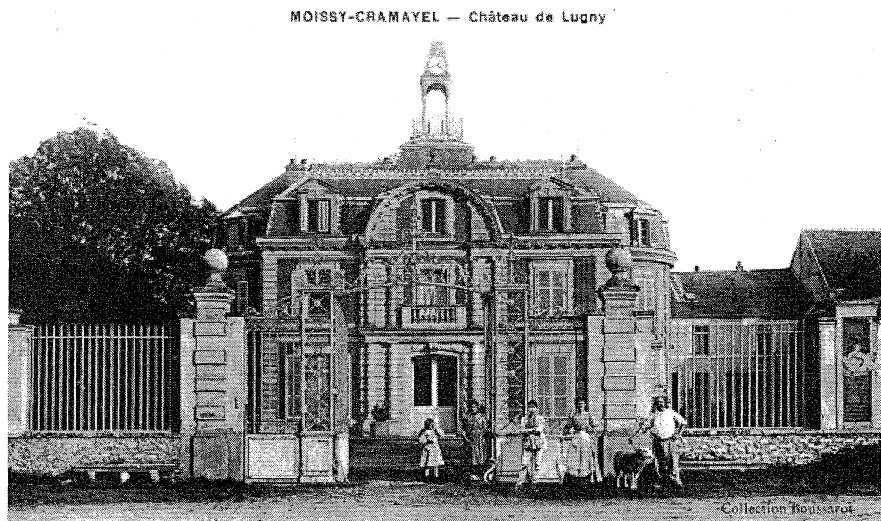

Fig. 2 – ปราสาทลูงญี (ศตวรรษที่ 19)⁷

จากข้อมูลทางข้างต้น บทบาทในมิติด้านสังคมของปราสาทลูงญีจึงได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ในฐานะคฤหาสน์ของครอบครัวคหบดีผู้มั่งคั่งจากผลผลิตทางการเกษตร อีกทั้งยังเป็นที่พักพิงสำหรับคนงานในไร่ของเจ้าของปราสาทด้วย ทั้งนี้เนื่องจากปราสาทลูงญีประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ ตัวปราสาท ส่วนที่เป็นอาคารรายรอบ ส่วนที่เป็นสวนป่า และพื้นที่โล่งกว้างขนาดใหญ่ซึ่งในอดีตน่าจะเคยเป็นทุ่งนา ฟาร์มเลี้ยงสัตว์และไร์ผลไม้ จากหลักฐานดังกล่าวผนวกกับขณะนั้นเป็นช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งฝรั่งเศสเองและโดยเฉพาะเมืองปารีสเริ่มมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง เป็นผลให้ในช่วง ค.ศ. 1815 – 1850 มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่ปารีสเป็นจำนวนมาก จนในปี ค.ศ. 1830 ปารีสมีประชากรถึง

⁷ ที่มา : <http://www.cpa77.com/cpa/20148/Moissy-Cramayel.htm>

1 ล้านคน⁸ จึงจำเป็นต้องนำเข้าสินค้าเกษตรจากชุมชนเมืองรอบนอกสำหรับการเลี้ยงดูประชากร นอกจากนี้สินค้าเกษตรบางชนิดก็มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมบางประเภทในปารีสอีกด้วย ดังนั้น ด้วยทำเลที่ตั้งของ “ชุมชนการเกษตร” แห่งปราสาทลูญี (เขตแซน-เน-มาร์น) ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองสำคัญต่างๆ ที่มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าครอบครัวที่เป็นเจ้าของปราสาทแห่งนี้ในยุคแรก ๆ จึงเป็นพวกคหบดีผู้ถือครองที่ดินและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจการเกษตรที่เจริญเติบโตขึ้นมาพร้อมๆ กับการพัฒนาอุตสาหกรรมในเมืองหลวงของฝรั่งเศสนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นของนักประวัติศาสตร์ พบว่าเจ้าของปราสาทลูญีได้มีการเปลี่ยนมือมาหลายครอบครัว อันเป็นผลมาจากความผันผวนทางเศรษฐกิจในยุคสมัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสงครามที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศส กล่าวคือสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของปารีสต้องพบกับภาวะตกต่ำอย่างหนักหลังจากฝรั่งเศสต้องพ่ายแพ้ในสงครามฝรั่งเศส-ปรัสเซีย⁹ ในปี ค.ศ. 1871 ดังนั้นผลกระทบจากราคาผลิตผลทางการเกษตรที่ตกต่ำ ภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลปราสาทและค่าจ้างคนงานที่สูงมากในแต่ละเดือน ทำให้เจ้าของปราสาทจำต้องปลดคนงานออกและเลิกกิจการการเกษตรในที่สุด ต่อมาได้ตัดแบ่งพื้นที่รอบนอกปราสาทออกขาย หรือแม้แต่ตัวปราสาทเองก็ได้ถูกซื้อขายและเปลี่ยนเจ้าของเรื่อยมา อาจกล่าวได้ว่าผลจากสงครามทำให้กิจการเกษตรของปราสาทลูญีต้องล่มสลายลงอย่างเด็ดขาด กระทั่งในเวลาต่อมาปราสาทลูญีก็ได้

⁸ Marchand, B., Paris: histoire d'une ville XIXe – XXe siècles, Paris, Seuil, Points – Histoire, 1993. อ้างใน สามิตต์ ทรัพย์ผุด. หน้า 10 : อ้างแล้ว.

⁹ หรือสงครามฝรั่งเศส-เยอรมนี (Franco-Prussian War or Franco-German War) เป็นสงครามที่เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ. 1870 จนถึงวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1871 จากความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสและปรัสเซีย โดยปรัสเซียได้รับการสนับสนุนจากสมาพันธรัฐเยอรมันเหนือและรัฐเยอรมันตอนใต้ ชัยชนะของปรัสเซียและเยอรมนีในสงครามครั้งนี้ นำมาสู่การรวมตัวเป็นเยอรมนีภายใต้จักรพรรดิวิลเฮล์มที่ 1 และเป็นการสิ้นสุดอำนาจของจักรพรรดินโปเลียนที่ 3

กลายเป็นบ้านพักในฤดูร้อนของชนชั้นกระฎุมพี (bourgeois) และพวกคหบดีที่ยังประทับครองสถานะความมั่งคั่งของตัวเองได้ ณ ขณะนั้น

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของปราสาทลัญญีเกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1939 – 1945) เมื่อปราสาทแห่งนี้ได้ถูกใช้เป็นศูนย์บัญชาการของกองทัพอากาศฝรั่งเศสที่เข้าร่วมรบกับฝ่ายเยอรมัน¹⁰ ในช่วงนี้เองที่เราได้เห็นการก่อสร้างระบบน้ำปะปาและแท่งน้ำขนาดนาถใหญ่ด้านหน้าตัวปราสาท (บริเวณหมายเลข 1 ใน Fig. 3) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่กองทัพที่มีทหารประจำการอยู่หลายกองร้อย หลังสงครามยุติลงในปี ค.ศ. 1946 ที่ดินบริเวณรอบนอกปราสาทได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของทางการภายใต้การกำกับดูแลของเทศบาลเมืองมัวส์ซีและถูกสร้างเป็นสถานที่ราชการต่าง ๆ เช่น สถานีตำรวจและสถานีดับเพลิง ส่วนตัวปราสาทและบริเวณสวนป่า (บริเวณหมายเลข 2 และ 3 ใน Fig. 3) ถูกขายทอดให้กับสมาคมช่วยเหลือผู้อพยพชาวอาหรับในฝรั่งเศส หรือ AMANA Hommes et Migrations และสมาคมดังกล่าวก็เป็นผู้ดูแลปราสาทเรื่อยมา ก่อนที่จะขายกรรมสิทธิ์ปราสาทและสวนป่าอนุรักษ์ให้กับพุทธสมาคมไทยนานาชาติแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ใน ปี ค.ศ. 2000 เพื่อจัดตั้งเป็นวัดธรรมปทีป ซึ่งนับเป็นวัดไทยธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในประเทศฝรั่งเศส ดังนั้น พร้อม ๆ กับการก้าวเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ของมวลมนุษยชาติ ปราสาทลัญญีนี้ก็ต้องรับพันธกิจใหม่อีกครั้งเช่นกัน กล่าวคือ จากปราสาทอันเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าทางเกษตรและบ้านพักคหบดี ผ่านการเป็นศูนย์บัญชาการรบและศูนย์ความช่วยเหลือผู้อพยพ กระทั่งกลายมาเป็นวัดในพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

¹⁰ สามิตต์ ทรัพย์ผุด. หน้า 11 : อ้างแล้ว.

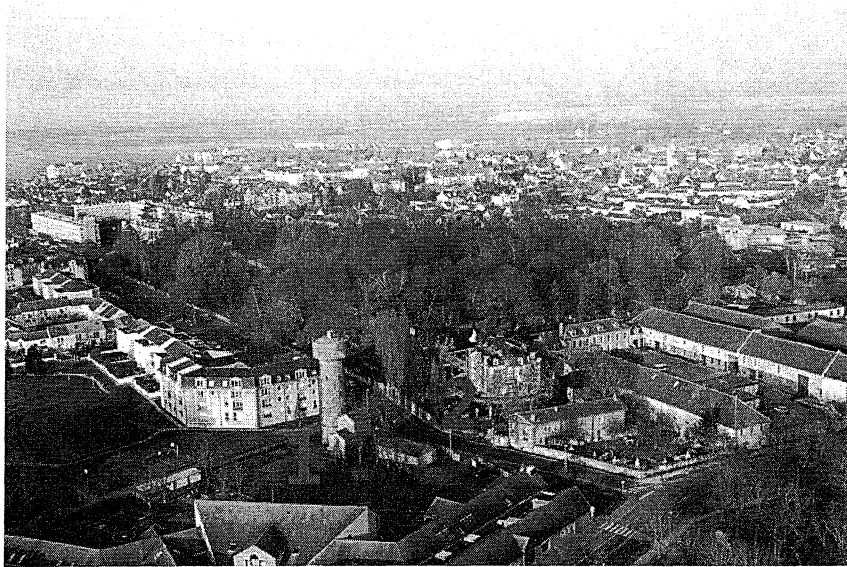

Fig. 3 – แห้งน้ำ (บริเวณหมายเลข 1), ปราสาทลูญี (บริเวณหมายเลข 2) และสวนป่า (บริเวณหมายเลข3) ¹¹

ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี บทบาทของปราสาทลูญีได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่แตกต่างกันออกไป จากสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมยุโรปที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเจริญรุ่งเรืองในยุคการพัฒนาอุตสาหกรรม ผ่านเหตุการณ์ความขัดแย้งและสงครามจนมาสู่อุโบสถศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา ในมุมหนึ่งถือได้ว่าปราสาทลูญีได้สร้างคุณประโยชน์แก่คนในสังคมโดยไม่เลือกเชื้อชาติหรือศาสนาอย่างแท้จริง ในอีกมุมหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับปราสาทลูญียังเป็นการตอกย้ำถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ยืนยันมานับพันปีว่าทุกสรรพสิ่งในโลกล้วนเป็น “อนิจจัง” นั่นคือไม่ว่าจะเป็นสัตว์ คน สิ่งของ แม่น้ำ ต้นไม้ สภาพอากาศ แร่ธาตุ หรือแม้แต่ “ปราสาท” ก็ย่อมมีการแปรสภาพและเปลี่ยนแปลงบทบาทอยู่ตลอดเวลา

¹¹ ที่มา : www.watthaiparis.org

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

นอกจากนี้ บทบาทที่หลากหลายของปราสาทลุลูญีจากการเปลี่ยนผ่านทางสังคม (social transformation) ในช่วงเวลาและสถานการณ์ต่าง ๆ กันนั้น ยังได้สะท้อนถึงการบูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) ผ่านการแผ่ฝังจิตวิญญาณแห่งวัฒนธรรมโลกตะวันออกลงไปในสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมโลกตะวันตกได้อย่างลงตัว ที่สุดแล้วการดำรงอยู่ของ “วัด-วัฒนธรรมตะวันออก” ใน “สังคม-วัฒนธรรมตะวันตก” ที่มีความแตกต่างกันในทุกมิติวิถีชีวิต จึงสะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างของตัวแสดงทางสังคม (social actor) ได้เป็นอย่างดี

ชาวพุทธเอเชียในยุโรป : มโนสำนึกร่วมและความยึดเหนี่ยวทางสังคมเชิงกลไก

ตามภาพที่ปรากฏต่อสายตาคนทั่วไปซึ่งก็สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น วัดไทย ณ กรุงปารีสแห่งนี้ ไม่ได้มีความแตกต่างไปจาก “วัด” ในความหมายสามัญทั่วไปที่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวพุทธผู้มีจิตศรัทธาทุกหมู่เหล่า ซึ่งแม้จะตั้งอยู่ท่ามกลางบริบทแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างระหว่างโลกตะวันออกและโลกตะวันตก วัดแห่งนี้ก็ทำหน้าที่ “วัด” ได้เป็นอย่างดี

วัดธรรมปทีป เป็นวัดไทยธรรมยุติกายเพียงแห่งเดียวในกรุงปารีสและมีอาณาบริเวณกว้างขวาง ภายในบริเวณวัดมีความร่มรื่นและเงียบสงบจากต้นไม้และสวนป่าอนุรักษ์บนเนื้อที่กว่า 40 ไร่ มีศาลาการเปรียญและพระอุโบสถที่ดัดแปลงมาจากอาคารโบราณและปราสาท(ลุลูญี)สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีโรงเรียนพระพุทธศาสนานานาชาติที่สอนทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศสให้แก่ผู้ที่มาทำบุญ นอกจากนี้ยังมีพระธรรมทูตประจำวัดเพื่อช่วยให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและประกอบกิจทางศาสนาให้กับญาติโยมและคนทั่วไป ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ วัดธรรมปทีปจึงสามารถประกอบกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนได้ในหลากหลายรูปแบบ ทำให้มีผู้คนจำนวนมากมา

ทำบุญที่วัด และ/ หรือมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดขึ้น ทั้งที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนาโดยตรง เช่น การตักบาตรและพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญต่าง ๆ พิธีอุปสมบทและบรรพชา งานทอดกฐินและทอดผ้าป่า ฯลฯ และกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวพุทธจากทุกเชื้อชาติ เช่นงานวันสงกรานต์ งานวันขึ้นปีใหม่และงานวันตรุษจีน ฯลฯ รวมทั้งกิจกรรมเฉพาะอื่น ๆ เช่น การอบรมปฏิบัติธรรมและวิปัสณา การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญวันเกิด การถวายสังฆทาน งานศพและการทำบุญแด่ผู้ล่วงลับ เป็นต้น

Fig. 4 – พิธีตักบาตร (วัดธรรมปทีป ประเทศฝรั่งเศส)

เกี่ยวกับผู้ที่มาทำบุญและมาร่วมกิจกรรมของวัดธรรมปทีปนั้น แม้ว่าวัดนี้จะมีสัญชาติไทย (หมายถึงก่อตั้งโดยพระไทยและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) แต่ก็เป็นศูนย์กลางที่ได้รวมเอาพุทธศาสนิกชนจากหลากหลายเชื้อชาติไว้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเอเชียอาคเนย์

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

และชาวพุทธเชื้อสายจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพมาจากกลุ่มประเทศอินโดจีนในอดีต เช่นชาวลาว ชาวเวียดนาม ชาวเขมรและชาวไทยที่ปัจจุบันได้ตั้งรกรากและพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวไทยและชาวเอเชียที่แต่งงานกับฝรั่ง กลุ่มแรงงานข้ามชาติทั้งที่ถูกและผิดกฎหมายและกลุ่มนักเรียน-นักศึกษาไทย¹² ในฝรั่งเศสด้วย

ในมุมมองทางสังคมวิทยา ความน่าสนใจของปรากฏการณ์ “ชาวพุทธเอเชีย” จำนวนมากที่มาทำบุญ และ/ หรือมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ณ วัดไทย ณ กรุงปารีสแห่งนี้ ประเด็นสำคัญประการหนึ่งอยู่ที่การวิเคราะห์ “วัด” ในฐานะของแหล่งสร้าง “มโนสำนึกร่วม” (collective conciouness) และ “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม”(social solidarity) ซึ่งทั้งสองสิ่งก็ถือเป็นแนวคิดที่สำคัญของเดอร์ไคหม¹³ (Emile Durkheim) นักสังคมศาสตร์ชาวฝรั่งเศสยุคคลาสสิก ผู้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการวางรากฐานการศึกษาทางสังคมวิทยา เดอร์ไคหมสืบทอดแนวคิดบางส่วนมาจากกองต์¹⁴ (August Comte) ที่

¹² กลุ่มนักเรียน-นักศึกษาไทย และสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส หรือ Association des Étudiants Thailandais en France (A.E.T.F) จะเข้าไปช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆของวัดอยู่เสมอ เช่นการจัดงานวันสงกรานต์ การสอนภาษาไทยให้กับคนฝรั่งเศสและการสอนภาษาฝรั่งเศสให้กับแม่บ้านที่เป็นคนไทยและเด็กๆที่มาทำบุญที่วัดธรรมปทีป เป็นต้น

¹³ เอมีล เดอร์ไคหม (1858-1917) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของสังคมวิทยาสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะเขาเป็นผู้บุกเบิกและปลดปล่อยวิชาสังคมวิทยาให้หลุดออกจากศาสตร์อื่นๆ ทำให้สังคมวิทยามีพรมแดน หน่วยศึกษา กรอบทฤษฎี และวิธีวิทยาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในปี ค.ศ. 1895 เดอร์ไคหมได้ก่อตั้งภาควิชาสังคมวิทยาในมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นแห่งแรกในยุโรป และในปี ค.ศ. 1896 ได้ก่อตั้งวารสารทางวิชาการด้านสังคมวิทยาชื่อ L'Année Sociologique

¹⁴ ออگุส กองต์ (1798-1875) เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสและถือเป็นบิดาแห่งศาสตร์สังคมวิทยาเพราะเป็นนักคิดคนแรกที่ใช้คำว่า “สังคมวิทยา” โดยกองต์คิดว่าถ้าวิทยาศาสตร์เช่นฟิสิกส์สามารถอธิบายโลกธรรมชาติ/กายภาพได้ นักสังคมศาสตร์ก็ต้องอธิบายโลกสังคมได้ด้วยหลักคิดแบบเดียวกัน ดังนั้นเขาจึงตั้งชื่อวิชาที่จะใช้อธิบายโลกสังคมนี้นี้ว่า “ฟิสิกส์สังคม” หรือ social physics ซึ่งสะท้อนความคิดของเขาว่าสังคมเป็นสิ่งที่อธิบายได้ด้วยหลักคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่เนื่องจากคำว่า social physics มีคนเอาไปใช้ในความหมายอื่นแล้ว เขาจึง

พยายามเสนอให้อธิบายโลกทางสังคมด้วยหลักคิดแบบวิทยาศาสตร์ หรือแบบ “ปฏิฐานนิยม” (Positivism) ที่เชื่อว่าการสังเคราะห์ความรู้จากการศึกษาค้นคว้า และการสังเกตพฤติกรรมมนุษย์และปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นอย่าง กระจัดกระจาย จะทำให้พบกฎที่สามารถอธิบายสังคมได้ หลังจากการศึกษา ค้นคว้าและเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลาย คริสต์ศตวรรษที่ 19¹⁵ ที่สังคมยุโรปได้เปลี่ยนจาก “สังคมบุพกาล-เกษตรกรรม-ดั้งเดิม” มาเป็น “สังคมอุตสาหกรรม” หรือ “สังคมสมัยใหม่” เดอร์ไคหมได้ วิเคราะห์สังคมในเชิงอินทรีย์ (organisms) นั่นคือ สังคมเปรียบเสมือนร่างกายที่ ประกอบไปด้วยอวัยวะต่างๆที่ทำงานสอดประสานและสัมพันธ์กัน สังคม สำหรับเดอร์ไคหมจึงทำงานผ่านสถาบันทางสังคมและกลไกต่าง ๆ ที่เป็น องค์ประกอบของสังคม จากนั้นเขาเสนอให้อธิบายสังคมด้วยการศึกษาและ ทำความเข้าใจ “ข้อเท็จจริงทางสังคม” (social facts¹⁶) และ “มนโสำนึก ร่วม” (collective conciouness)

สำหรับเดอร์ไคหม “ข้อเท็จจริงทางสังคม” คือชุดของกิจกรรมและ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม (เช่นการเลือกตั้ง การฆ่าตัวตาย) ซึ่งสะท้อน รูปแบบของการกระทำ การคิด และความรู้สึกที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล ซึ่งต่อมา

เปลี่ยนมาใช้คำว่า “สังคมวิทยา” หรือ sociology แทน

¹⁵ วิชาสังคมวิทยาถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมจากการที่นักคิดหลายๆ คน รวมทั้ง เดอร์ไคหมได้สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมและ พยายามจะทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทาง สังคมดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความรู้และชุดคำอธิบายต่างๆ ที่ได้จึงนำมาซึ่งแนวทางการศึกษาสังคมของศาสตร์สังคมวิทยาในที่สุด ข้อสังเกตที่น่าสนใจ อีกประการหนึ่งคือปราชญ์เองก็ถูกสร้างขึ้นในยุคของการพัฒนาอุตสาหกรรมราวๆ คริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่นเดียวกัน

¹⁶ หรือ fait social ซึ่งเป็นรากศัพท์ที่เดอร์ไคหมใช้อธิบายในภาษาฝรั่งเศสนั้น สำหรับผู้เขียนใคร่จะหมายถึง “กิจกรรม” หรือ “การกระทำที่เกิดขึ้นทางสังคม” มากกว่า “ข้อเท็จจริงทางสังคม” ทั้งนี้เพราะคำว่า “fait” นั้นเป็นรูปอดีตของกริยา «faire» ในภาษา ฝรั่งเศสซึ่งหมายถึง «กระทำ» หรือ «to do» ในภาษาอังกฤษ

สิ่งเหล่านี้กลายเป็นอำนาจดั่งบังคับและสามารถดำเนินการควบคุมเหนือตัวบุคคล¹⁷ ข้อเท็จจริงทางสังคมประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือโครงสร้าง (structures) และพลัง (forces) ส่วนที่เป็นโครงสร้างได้แก่กฎหมาย องค์กรบริหารหรือสถาบันต่าง ๆ ที่มีหน้าที่จัดการดูแลสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย สำหรับส่วนที่เป็นพลังนั้นก็ ได้แก่ ศาสนา จารีต และวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ

ส่วน “มโนสำนึกร่วม” คือค่านิยม ความเชื่อและความรู้สึกทั้งหมดที่สมาชิกในสังคมมีร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยเชื่อมโยงและคอยยึด “โครงสร้าง” และ “พลัง” เอาไว้ไม่ให้หลุดออกจากกัน จากความคิดของเดอร์ไคหม์เราจะเห็นได้ว่าสังคมหนึ่ง ๆ จะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีทั้งโครงสร้างและพลังที่ถูกยึดโยงกันไว้โดยมโนสำนึกร่วมของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดมโนสำนึกร่วมขึ้นในสังคมหนึ่ง ๆ สมาชิกแต่ละคนจะต้องมี “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม” (social solidarity) ต่อกันและกัน อันเป็นผลผลิตส่วนหนึ่งที่ได้จาก “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” (socialisation) ที่สมาชิกแต่ละคนจะต้องได้รับการถ่ายทอดและถูกปลูกฝังแนวคิด ค่านิยม ความเชื่อ และความรู้สึกหรือวัฒนธรรมประจำกลุ่มเข้าไป เพื่อให้ปรับตัวเข้าเป็นพวกเดียวกันและเกิดเป็น “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม” ระหว่างสมาชิกขึ้น

ความยึดเหนี่ยวทางสังคมนี้นี้ มีความสำคัญอย่างมากต่อมโนสำนึกร่วมในสังคม เพราะยิ่งสมาชิกในสังคมมีความยึดเหนี่ยวต่อกันและกันมากเท่าใด ระดับของจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มก็จะมีสูงและเข้มข้นมากเท่านั้น เพื่อสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว เดอร์ไคหม์ได้แบ่งประเภทของความยึดเหนี่ยวทางสังคมออกเป็น 2 แบบ¹⁸ คือ (1) “ความยึดเหนี่ยวเชิงกลไก” (mechanical solidarity) ซึ่งอธิบายลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมบุพกาล-ดั้งเดิมที่สมาชิกมีรูปแบบวิถีชีวิต ความรู้สึก ความเชื่อและค่านิยมในแบบเดียวกันหรือ

¹⁷ Durkheim, E., *Les règles de la méthode sociologique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1895.

¹⁸ Durkheim, E., *De la division du travail social*, Paris, Presses Universitaires de France, 1893.

คล้ายคลึงกัน รวมทั้งเป็นสังคมที่มีการแบ่งงานกันทำในระดับที่น้อย ดังนั้นผู้คนจึงมีจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มในระดับที่สูงและเข้มข้นเพราะมีการยึดเหนี่ยวกันแบบกลไก ส่วน (2) “ความยึดเหนี่ยวเชิงอินทรีย์” (organic solidarity) เป็นความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมอุตสาหกรรม-สมัยใหม่ ที่สมาชิกในสังคมมีความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและความรู้สึก สังคมมีการแบ่งงานกันทำในระดับสูงและซับซ้อน ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันด้วยความเห็นทาง ทำให้ระดับจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มมีน้อยและเบาบางเพราะมีการยึดเหนี่ยวกันแบบอินทรีย์

จากชุดคำอธิบายข้างต้นเกี่ยวกับ “มโนสำนึกร่วม” และ “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม” และเมื่อนำมาวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์การรวมตัวกันของ “ชาวพุทธเอเชีย” ณ วัดธรรมปทีป เราจะพบว่ามีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยยะสำคัญ ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของพวกเขาเกิดจากมโนสำนึกร่วมและความยึดเหนี่ยวทางสังคมระหว่างกลุ่มคนที่ เป็น “สมาชิก” ของ “สังคม-วัดธรรมปทีป” ที่แต่ละคนล้วนมีความคิด ความเชื่อและความรู้สึกที่ใกล้เคียงหรือเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือ “วัฒนธรรมประจำกลุ่ม-แบบชาวพุทธเอเชีย” แม้พวกเขาจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ สัญชาติ/สถานภาพทางกฎหมาย (หลายคนได้สัญชาติฝรั่งเศส หลายคนยังเป็นคนต่างด้าว หลายคนเป็นแรงงานอพยพผิดกฎหมาย) หน้าที่การงาน (บางคนเป็นเจ้าของร้านอาหาร เป็นพ่อครัว เป็นแม่บ้าน พนักงานทำความสะอาด แรงงานรับจ้างทั้งถูกและผิดกฎหมาย) ภาษาและวัฒนธรรมย่อยอื่น ๆ แต่พวกเขาล้วนเป็น “ชาวพุทธเอเชีย” ที่มีความเชื่อ ค่านิยมและความรู้สึกในแบบที่คล้ายคลึงกัน ส่งผลให้พวกเขามีมโนสำนึกร่วมกันในระดับที่สูงและเข้มข้นอันเป็นผลมาจากความยึดเหนี่ยวต่อกันและกันเชิงกลไก

ความยึดเหนี่ยว “เชิงกลไก” ของชาวพุทธกลุ่มนี้ เกิดจากกระบวนการสร้างหรือหล่อหลอมผ่านพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางวัฒนธรรม-ประเพณี และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิสังสรรค์ระหว่าง “ชาวพุทธเอเชียในยุโรป” ที่ได้สร้างอัตลักษณ์ของตนเองโดยมี “กลุ่ม-สังคมวัดธรรมปทีป” เป็นตัวอ้างอิงถึงมาตรฐานความเป็น “พวกเรา” และมี “กลุ่ม-สังคมฝรั่งเศส” เป็น

ตัวเปรียบเทียบและอ้างอิงถึงความแตกต่างและความเป็น “คนอื่น” ทำให้ความยึดเหนี่ยวทางสังคมของพวกเขาเป็นไปอย่างเข้มข้นในแบบ “กลไก” ที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดแนบแน่น และนำมาซึ่งจิตจำสํานึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มในระดับสูง

ข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชาวพุทธเอเชียกลุ่มนี้ คือ พวกเขามีความยึดเหนี่ยวเชิงกลไกในบริบทแวดล้อมสังคมสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างจากที่เดอโคมได้อธิบายไว้ในหนังสือ*การแบ่งงานกันทำในสังคม*¹⁹ ว่าในสังคม(ฝรั่งเศส-ยุโรป)สมัยใหม่หรือสังคมหลังยุคการพัฒนาอุตสาหกรรม นั้นความสัมพันธ์และความยึดเหนี่ยวทางสังคมจะเป็นเชิงอินทรีย์ ทว่าปรากฏการณ์ของชาวพุทธเอเชียในฝรั่งเศสกลับสะท้อนลักษณะของความสัมพันธ์และความยึดเหนี่ยวทางสังคม “เชิงกลไก” การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า “ชาวสังคม-วัดธรรมปทีป” เป็นคนเพียงกลุ่มเดียวในโลกสมัยใหม่ที่ยังมีความยึดเหนี่ยวระหว่างกันแบบกลไก แต่ประเด็นที่มึนย่น่าสนใจ คือการที่พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่ระหว่างความสัมพันธ์และความยึดเหนี่ยวทางสังคมทั้ง 2 แบบได้ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ ในด้านหนึ่งของชีวิตพวกเขาต้องทำงานและอาศัยอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบสังคมสมัยใหม่เฉกเช่นเดียวกับคนทั่วไปที่มีการแบ่งงานกันทำอย่างซับซ้อน ผู้คนรู้จักและมีปฏิสัมพันธ์กันแบบผิวเผิน เช่นในย่านChinatown ของกรุงปารีสซึ่งแม้จะมีคนเอเชียอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่พวกเขาก็ต้องมีชีวิตภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่ผู้คนมีความยึดเหนี่ยวต่อกันและกันแบบ “อินทรีย์” อย่างไรก็ตาม ทันที่พวกเขาเข้ามาอยู่ใน “สังคม-วัดธรรมปทีป” วิถีชีวิตของพวกเขาก็ต้องเปลี่ยนมาอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่มีความยึดเหนี่ยวกันแบบ “กลไก” การมาทำบุญและมาร่วมกิจกรรมต่างๆ ณ วัดธรรมปทีปของ “ชาวพุทธเอเชีย” นั้น นอกจากพวกเขาจะได้มาพบปะกับคนชาติเดียวกัน กับคนเอเชียหรือคนพุทธที่มีความเชื่อ ค่านิยม และความรู้สึกที่คล้ายคลึงกันแล้ว ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาที่เกิดขึ้น ยังเป็นความสัมพันธ์ที่แตกต่างจากสิ่งที่

¹⁹ Durkheim, E., 1893 : เพิ่งอ้าง.

พวกเขาต้องเผชิญใน “สังคมภายนอกวัด” อย่างสิ้นเชิง “ชาวพุทธเอเชีย” กลุ่มนี้ จึงเป็นกลุ่มคนที่ต้องจัดวางชีวิตของพวกเขาให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน ในด้านหนึ่งเป็นความยึดเหนี่ยวเชิงอินทรีย์ของพวกเขาภายใต้แรงกดดันและระบบของสังคมสมัยใหม่ และในอีกด้านหนึ่งเป็นความยึดเหนี่ยวเชิงกลไกภายใต้ร่มเงาของความรู้สึกที่สัมพันธ์กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของ “สังคม-วัดธรรมปทีป”

วัดที่เป็นมากกว่าวัด: เครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์และความอยู่รอดของแรงงานผิดกฎหมาย

เป็นที่ทราบกันดีว่าวัดในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเทศไทย นอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีที่เชื่อมโยงกันแล้ว วัดยังเป็นที่พึ่งของผู้คนในสังคมอีกด้วย ทั้ง “เด็กวัด” และ “ข้าวกันบาตร” แม้จะไม่สามารถอธิบายความได้ทั้งหมดแต่ชุดคำและวลีทั้งสองก็สะท้อนความหมายของวัดในฐานะที่เป็นที่พึ่งของผู้ยากไร้และคนตกทุกข์ได้ยากได้เป็นอย่างดี บทบาทของวัดธรรมปทีป ณ เมืองหลวงของฝรั่งเศสก็อยู่ในฐานะ “ที่พึ่งพิง” ของผู้คนที่ตกอยู่ในสถานการณ์เดือดร้อนเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาความสำคัญของเครือข่ายทางสังคม (social network²⁰)

²⁰ เครือข่ายทางสังคม หรือ social network ไม่ได้หมายถึงเฉพาะ internet-social network ตามที่หลายคนเข้าใจเท่านั้น แต่ยังหมายถึงเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบอื่นๆ ด้วย ในทางสังคมวิทยามีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย แต่พอสรุปได้คือ “ชุดของความเกี่ยวพัน (knit) ความผูกพัน (ties) หรือความสัมพันธ์ (relation) ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลซึ่งประกอบกันขึ้นมาเป็นเครือข่ายๆ โดยผ่านช่องทางการติดต่อสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางตรง เช่น การพบปะพูดคุย และทางอ้อม เช่น ป้ายประกาศหรือการสื่อสารมวลชน ชุดความสัมพันธ์นี้ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยน / แบ่งปันข้อมูลข่าวสารที่สมาชิกแต่ละคนในเครือข่ายมีหรือสามารถเข้าถึงได้ และมักเป็นข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิกในเครือข่าย และ / หรือเป็นข้อมูลข่าวสารที่สมาชิกในเครือข่ายให้ความสนใจ” สรุปรจาก Merckle, P., *Sociologie des reseaux sociaux ?*, Sainte-Foy, Les Editions de l'IQRC, 2000, pp. 109.

และความอยู่รอดของแรงงานไทยผิดกฎหมายในกรุงปารีสของผู้เขียนเมื่อปีที่แล้ว²¹ พบว่าเครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของแรงงานกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ “เครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ” ซึ่งได้แก่เครือข่ายและความช่วยเหลือที่เกิดขึ้นโดยผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งช่วยให้พวกเขาสามารถเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นและมีประโยชน์ต่อการหางาน ที่พักอาศัย และ “ความช่วยเหลือเร่งด่วน” ในด้านต่าง ๆ สำหรับแรงงานอพยพที่เพิ่งเดินทางมาใหม่ และ/ หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่ถูกหลอกมา เครือข่ายทางสังคม “แบบไม่เป็นทางการ” ดังกล่าวประกอบไปด้วย

(1) เครือข่ายระหว่างคนไทยกับคนไทย เช่นกลุ่มเพื่อนที่เป็นแรงงานผิดกฎหมายด้วยกันเอง ทั้งที่รู้จักกันก่อนมาฝรั่งเศสและเพิ่งมารู้จักกันเมื่อมาอยู่ฝรั่งเศสแล้ว รวมถึงกลุ่มเพื่อนหรือคนรู้จักที่เป็นแรงงานไทยถูกกฎหมาย คนไทยที่อพยพไปตั้งรกรากอยู่ที่ฝรั่งเศสและคนไทยที่เป็นเจ้าของกิจการร้านอาหาร เป็นต้น

(2) ต่อมาเป็นเครือข่ายระหว่างคนที่พูดภาษาเดียวกัน (หรือคล้ายกัน) นั่นคือระหว่างแรงงานไทยจากภาคอีสานกับชาวลาว เนื่องจากแรงงานไทยผิดกฎหมายในฝรั่งเศสส่วนใหญ่เป็นคนอีสานและงานที่ทำโดยมากก็เป็นงานตามร้านอาหารไทย-เอเชีย ซึ่งมีจำนวนมากที่เจ้าของเป็นชาวลาวอพยพ ดังนั้นเครือข่ายที่เกิดจาก “ภาษาลาว” หรือ “ไทย-อีสาน” ทั้งกับชาวลาวที่เป็นลูกจ้างและผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการ จึงมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของพวกเขา

(3) เครือข่ายกับชาวเขมร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเขมรที่เป็นเจ้าของกิจการร้านอาหาร (ซึ่งส่วนใหญ่ขายอาหารไทย) เหตุผลเพราะคนเขมรที่อพยพมาอยู่ฝรั่งเศสตั้งแต่ยุคสงครามเขมรแดงในช่วงปี ค.ศ. 1975 - 1979 นั้น ส่วนหนึ่งเคยลี้ภัยในค่ายอพยพในประเทศไทยบริเวณตะเข็บชายแดน (เช่น ค่ายอรุณประเทศ) พวกเขาจึงรู้สึกขอบคุณคนไทยที่ทำให้มีชีวิตรอดและได้มาอยู่ฝรั่งเศสใน

²¹ Praphong,

เวลาต่อมา ดังนั้นนายจ้างเขมรจำนวนหนึ่งจะรู้สึกว่าจะต้องตอบแทนคนไทย
ผนวกกับนิสัยคนไทยที่ตั้งใจทำงานและไม่เรื่องมากเมื่อเทียบกับแรงงานชาติ
อื่น ๆ ด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงทำให้แรงงานไทยมีเครือข่ายกับคนเขมรเพิ่มขึ้นอีก
ช่องทางหนึ่ง

(4) และสุดท้าย เป็นเครือข่ายระหว่าง “ชาวพุทธเอเชีย” หรือ
“ชาวสังคม-วัฒนธรรมป๊อป” ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นพุทธแต่มีความ
เกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์อันดีกับวัด พระ และญาติโยมด้วย

ทั้งเครือข่ายระหว่างคนไทยด้วยกัน คนพูดภาษาเดียวกัน ชาวพุทธ
ด้วยกัน หรือแม้แต่ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างคนไทยกับคนเขมรอพยพ
ในเบื้องต้นเราจะพบว่าเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการเหล่านี้ ล้วนเชื่อมโยงกับ
แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมและวัฒนธรรมหรือแม้แต่ทุนทางสัญลักษณ์ตามแนวคิด
ของบูร์ดิเยอร์²² (Pierre Bourdieu) กล่าวคือ เครือข่ายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผล
มาจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะสมในตัวบุคคลทั้งที่เป็นรูปธรรมและ
สัมผัสได้ เช่น ความสามารถทางภาษา บุคลิกลักษณะนิสัย และที่เป็นนามธรรม
และสัญลักษณ์ เช่น คนไทยด้วยกัน คนเอเชียด้วยกัน ชาวพุทธด้วยกัน หรือ
แม้แต่สัญลักษณ์เชิงการตอบแทนบุญคุณของคนเขมรจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม
หากเราวิเคราะห์ต่อไปอีก ก็จะพบว่าเครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการที่
เชื่อมโยงกับทุนทางสังคม-วัฒนธรรมดังกล่าวไปนั้น แท้จริงแล้วก็คือเครือข่ายทาง
สังคมชาติพันธุ์ระหว่างคนไทย เขมร ลาว หรือเป็นเครือข่ายทางสังคมของ
“ชาวอินโดจีน” ในประเทศฝรั่งเศสนั่นเอง

การสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ของแรงงานไทยผิดกฎหมายใน
ฝรั่งเศส จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหลักดังที่ได้
กล่าวไป อย่างไรก็ตามเพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลและกลุ่มคนจำนวนมากเพื่อ

²² Bourdieu, P., *Le capital social*, Actes de la recherche en sciences sociales, n°31, 1980, pp. 2; Bourdieu, P., *La distinction, critique sociale du jugement*, Paris, Minuit, 1979; Patrice Bonnewitz, *La sociologie de Pierre Bourdieu*, Presses Universitaires de France, 1997.

สร้างความสัมพันธ์และพัฒนาไปเป็นเครือข่ายได้นั้น สถานที่และแหล่งพบปะ-ปฏิสังสรรค์ ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน นอกจากร้านขายของชำและร้านอาหารไทยย่าน Chinatown ของกรุงปารีสที่เป็นสถานที่สำคัญต่อการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานไทยแล้ว วัดธรรมปทีป ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางที่รวบรวมเอากลุ่มคนที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันกับแรงงานไทยไว้เป็นจำนวนมาก ก็เป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ที่สำคัญเช่นกัน ด้วยจำนวนผู้คนที่มาทำบุญหรือมาร่วมกิจกรรมของวัดที่ในบางครั้งมีจำนวนหลายพันคนคน (เช่นในวันสงกรานต์) ผสมกับคนที่มาร่วมงานนั้นมาจากหลายเชื้อชาติ (ไทย จีน เขมร ลาว เวียดนาม) และหลากหลายสถานะทางสังคม (แรงงานผิดกฎหมาย แรงงานถูกกฎหมาย เจ้าของธุรกิจ แม่บ้านและสามีฝรั่ง นักเรียน-นักศึกษา) เครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่วัดแห่งนี้จึงเป็นไปอย่างทวีคูณ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือต้องไม่ลืมว่า “ชาวสังคม-วัดธรรมปทีป” นั้นมีความยึดเหนี่ยวต่อกันแบบกลไกและมีมโนสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มของพวกเขาในระดับที่สูง ดังนั้นเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับวัดไทยแห่งนี้ จึงเป็นเครือข่ายที่เหนียวแน่นและมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของแรงงานไทยผิดกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง

วัดธรรมปทีป นอกจากจะเป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญทั้งทางตรง (เป็นสถานที่ที่ผู้คนมาพบปะและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร) และทางอ้อม (ผู้คนมารู้จักกันที่วัด จากนั้นสานสัมพันธ์ต่อและพัฒนาไปเป็นเครือข่ายทางสังคม) วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ให้ช่วยเหลือและเป็นที่พึ่งพิงสำหรับแรงงานไทยผิดกฎหมายโดยตรงด้วย เช่น ในกรณีของแรงงานที่เพิ่งเดินทางมาถึงฝรั่งเศส และ/หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่ถูกนายหน้าหลอกลวงมาและถูกปล่อยทิ้งไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ในปารีส เมื่อหมดหนทางและไม่รู้จะไปที่ไหนแรงงานกลุ่มนี้ก็จะไปขอความช่วยเหลือจากคนไทยหรือคนเอเชียชาติอื่น ๆ ในย่าน chinatown ที่พอจะสื่อสารกันได้ จากนั้นเมื่อข่าวนี้กระจายไปในหมู่คนไทยหรือคนที่อยู่ใน “เครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์” หรือ “ชาวสังคม-วัดธรรมปทีป” คำแนะนำรวมทั้งความช่วยเหลือต่าง ๆ ก็จะตามมา ซึ่งส่วนใหญ่จะแนะนำให้ไปพักที่วัด

Fig. 5 – งานสงกรานต์ (วัดธรรมปทีป ประเทศฝรั่งเศส)²³

ก่อน แรงงานที่มาอยู่วัดส่วนมากจะอยู่ช่วยงานเป็นระยะเวลาชั่วคราว เมื่อมี
 ลู่ทางไปต่อและสามารถงานและที่พักข้างนอกได้ก็จะย้ายออกไป การมาพักที่วัด
 ของแรงงานนอกจากจะได้รับ “ความช่วยเหลือเร่งด่วน” ในยามคับขันแล้ว
 ประโยชน์อีกส่วนหนึ่งคือวัดเป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญและ
 มีผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติและหลากหลายสถานะทางสังคมแวะเวียนเข้ามา
 ตลอดเวลา ทำให้แรงงานในกลุ่มนี้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์
 ต่อการหางานและที่พักได้ง่ายขึ้น ที่สำคัญคือผู้คนที่แวะเวียนเข้ามาในวัดนั้น ถ้า
 ไม่เป็นคนไทยด้วยกันก็เป็นคนที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในแบบเดียวหรือ
 ใกล้เคียงกัน ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถพัฒนาไปเป็นเครือข่ายทางสังคมได้ทั้งสิ้น
 ดังนั้น วัดไทย ณ กรุงปารีสแห่งนี้ จึงเป็นทั้งสถานที่ “พักพิง” และสถานที่
 “ชุบตัว” รวมทั้งเป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญต่อ
 ความอยู่รอดของแรงงานไทยผิดกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง

²³ ที่มา : www.watthaiparis.org

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของปราสาทลัญญีในช่วงเวลาและสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ตลอดระยะเวลานับร้อยปีจากปราสาทจวบจนมาถึงพุทธศาสนสถาน เป็นการสะท้อนถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและความเป็นจริงของโลกที่ว่าด้วยเรื่อง “อนิจจัง” นั่นคือทุกสรรพสิ่งทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตล้วนหลีกเลี่ยงความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ นอกจากนี้ บทบาทและพันธกิจของปราสาทลัญญีที่ได้สร้างประโยชน์และเป็นที่พึ่งพิงให้กับคนทุกชนชั้น ทุกเชื้อชาติและศาสนา (พ่อค้า-คหบดี เกษตรกร ชนชั้นกฏุมพี ทหาร คนอพยพ พระ-นักบวช แรงงานข้ามชาติ ชาวยุโรป ชาวอาหรับ และชาวเอเชีย) นั้น ยังสะท้อนถึงการบูรณาการทางวัฒนธรรมและความเป็นไปได้ของการดำรงอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างของตัวแสดงทางสังคมอีกด้วย

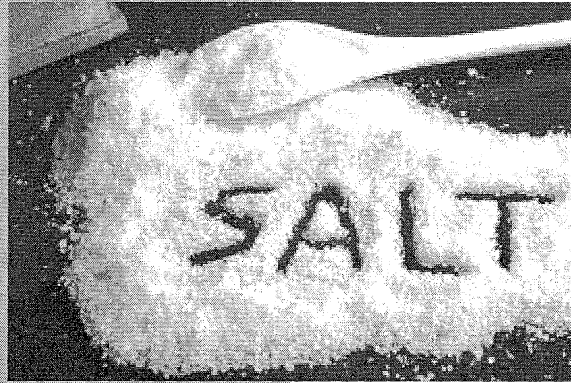
ในทำนองเดียวกัน ทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “ชาวพุทธเอเชีย” และคนที่มาทำบุญหรือมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ณ วัดธรรมปทีปที่แสดงถึงจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มในระดับสูงขอพวกเขาอันเป็นผลมาจากความยึดเหนี่ยวทางสังคมเชิงกลไก และ “วัด” ในฐานะแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ หรือ “วัด” ในฐานะที่พึ่งพิงและที่พักพิงสำหรับคนไกลบ้านผู้บอบช้ำจากสถานการณ์อันยากลำบากในต่างแดน นั้น แม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและแตกต่างกันบ้าง แต่ทั้งหมดนี้ก็ล้วนเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างจาก “โลกภายนอกวัด” อย่างสิ้นเชิง ปรากฏการณ์ “ชาวสังคม - วัฒนธรรมปทีป” ที่ต้องใช้ชีวิตบนรูปแบบความสัมพันธ์ที่ต่างจากกันนี้ จึงสะท้อนอย่างมีนัยยะสำคัญถึงการใช้ชีวิตท่ามกลางความแตกต่างของตัวแสดงทางสังคมเช่นเดียวกัน

เราไม่อาจรู้ได้ว่าพวกเขารู้สึกหรือเข้าใจอย่างไรกับสถานการณ์ชีวิตของพวกเขา ที่ด้านหนึ่งมีความสัมพันธ์ผูกติดอยู่กับระบบและกลไกของสังคมสมัยใหม่ที่วุ่นวายและมีการจัดระเบียบอย่างซับซ้อน ในขณะที่อีกด้านหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันแบบเรียบง่ายและพึ่งพาอาศัยกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่เราสามารถเข้าใจได้คือ “การปรับตัว” และ “การใช้ชีวิต” ของพวกเขานั้นแสดงให้เห็น

เราเห็นอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมว่าการดำรงชีวิตอยู่บนความต่างนั้นสามารถทำได้

การสร้างใจที่เข้าใจตลอดจนทำให้คนในสังคมยอมรับถึงความแตกต่างดังกล่าวถือเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมโลกยุคปัจจุบันที่มนุษย์มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่อง ศรัทธา ความเชื่อ รูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมทั้งรสนิยมทางการเมืองและ จารีต ทั้งนี้เพราะสันติสุขหรือความสมดุลของสังคมไม่ใช่การทำให้สมาชิกทุกคน คิด เชื่อ ศรัทธา หรือมีรสนิยมในแบบเดียวกัน แต่คือการเข้าใจว่าแต่ละคนหรือ แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน จากนั้นยอมรับในความต่างนั้นโดยปราศจากอคติ

* * * *

ความต้องการเกลือสำหรับการดำรงชีพของคนเห็นได้อย่างชัดเจนในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้นๆ เกลือกลายเป็นวัตถุดิบเศรษฐกิจที่มีค่ายิ่ง เป็น “ทองขาว” ของโลกตะวันตก ทำรายได้งามมาก หากเทียบกันเกลือในสมัยก่อนเป็นสมบัติล้ำค่าเท่าน้ำมันหรือก๊าซธรรมชาติในตลาดโลกปัจจุบัน

แม้ปัจจุบันเกลือมิได้มีค่าดัง “ทองขาว” อีกแล้ว ราคาเกลือก็ถูกลงไปมาก แต่ก็ยังเป็นวัตถุทำเงินที่มั่นคงและไม่มีวันหมด โดยเฉพาะในกิจการสปาและในสถานอนามัยที่ใช้เกลือมาบำบัดและฟื้นฟูสุขภาพที่กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไปในโลก

ABSTRACT

Salt, the white gold of Europe, a political and economical key to power and wealth

Chotiros Kovithvattanaphong

Life originates in the sea. Salt or sodium chloride is a chemical compound that is the most intimate to and has always been one of the fundamental needs for all beings - plant, animal, and man.

Besides oceans and seas, some parts of the Earth, here and there, are privileged with salt deposits on the earth's surface, or deep in the ground and inside mountains. The central part of Europe, especially, the area extending from Germany, Switzerland to Austria, is blessed with deposits of halite in the Alps where salt springs also run deep in subterranean zones.

In this article two major salt trading centres, Venice and Salzburg, are presented as examples of how salt, being a white gold much searched after, was a key to political sovereignty and economical domination over other neighbouring countries.

Salt as an indispensable food preservative is also discussed so as to give an insight into the importance of salt, in the past, to the stability of a nation's diet when no other means of food preservation were yet found such as canning, refrigerating, freezing, etc. The Swedish food management, in the 16th century, is given as an example.

Salt as a key substance used in speleotherapy or halotherapy and in all types of spa and resorts which have been, worldwide, created and developed since the end of the 19th century, seems to hold increasing esteem as a health-reviving agent and consequently still is a money-making raw-material.

New researches shed light to how one should have sufficient intake of salt to maintain the balance of one's health and wellness. This goes against the common belief that salt is a main factor leading to heart disease.

This article, finally, intends to stimulate an interest into salt - its nature and benefits which may have been largely ignored and which indeed deserve more of our attention.

เกลือ - กุญแจสู่ความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรป จากอดีตถึงปัจจุบัน

โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์

เกลือหรือโซเดียมคลอไรด์¹ เป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต คุณสมบัติทางเคมีและฟิสิกส์ของเกลือมีคุณประโยชน์มากมายต่อมนุษยชาติ เกลือเป็นสารประกอบเคมีที่เกี่ยวข้องสนิทชิดเชื้อกับชีวิตคนมากที่สุด เราไม่ลืมว่า สิ่งมีชีวิตวิวัฒนาการขึ้นจากทะเล สรรพชีวิตบนโลกต่างมี “ทะเลน้ำเกลือ” ภายในเซลล์ในร่างกายคนว่ายแหวกไปมาในสารละลายของเกลือ ในตัวคนมีเกลืออยู่ประมาณสี่ออนซ์ (เท่ากับประมาณ 113.4 กรัม) เลือดของคนเป็นสารเคมีที่สมดุลระหว่างโซเดียม โปตัสเซียมและคลอไรด์ สารเคมีเหล่านี้ก็เป็นองค์ประกอบของน้ำทะเลในโลก เนื่องจากสิ่งมีชีวิตไม่สามารถผลิตเกลือขึ้นได้เอง เกลือจึงเป็น “สารอาหาร” ที่สิ่งมีชีวิตต้องบริโภคเพื่อรักษาความสมดุลทางชีวเคมีไว้ คนจึงอยู่กับเกลือเรื่อยมา ร่องรอยของความสัมพันธ์ดังกล่าวที่เหลือตกทอดมานั้น สืบสาวย้อนหลังไปได้ถึงหลายพันปีก่อนคริสตกาล² บทบาทของเกลือปรากฏ

¹ เกลือหรือในภาษาเคมีว่า โซเดียมคลอไรด์ - NaCl ประกอบด้วยโซเดียมประมาณ 40% และคลอไรด์อีก 60% ชื่อโซเดียมคลอไรด์นี้ E.F. Glocker ใช้เรียกเป็นครั้งแรกในปี 1847

² จารึกเก่าแก่ที่สุดเกี่ยวกับเกลือ คือเล่มที่พบในประเทศจีน (รู้จักกันในนามว่า The Peng-Tzao-Kan-Mu ที่ตรงกับอักษรจีน 本草綱目) ประมาณกันว่าอยู่ในราว 2700-4700 ปีก่อนคริสตกาล เป็นข้อมูลด้านเภสัชศาสตร์ที่มีบทบาทหนึ่งกล่าวถึงและวิเคราะห์จำแนกเกลือออกเป็น 40 กว่าชนิด ทั้งยังมีบรรยายวิธีการสกัดเกลือสองวิธี และวิธีการผลิตเกลือให้อยู่ในสภาพที่คนจะนำไปใช้ได้สะดวก กรรมวิธีที่กล่าวไว้ในหนังสือสอดคล้องกับกระบวนการผลิตเกลือในปัจจุบันอย่างน่าพิศวงยิ่งนัก เทคโนโลยีการสกัดเกลือในสมัยใหม่สามารถสืบสาวย้อนกลับไปยังเทคนิคการสกัดเกลือของชาวจีนทั้งสิ้น นักประวัติศาสตร์ลงความเห็นพ้องกันว่า ประเทศจีนเป็นผู้บุกเบิกการทำเหมืองเกลือราว 4000 ปีมาแล้ว

เกลือ - ภูเขาความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ชัดเจนในวิถีความเป็นอยู่ของมนุษยชาติ ในขนบธรรมเนียม ความเชื่อหรือศาสนา ในภาษา และโดยเฉพาะเมื่อเกลือกลายเป็นวัตถุมีค่าที่ขาดเสียมิได้ในชุมชน

1. แหล่งเกลือธรรมชาติในโลก

เกลืออยู่ในธรรมชาติ ในน้ำทะเลหรือน้ำเค็ม เกลือเป็นองค์ประกอบในสารชีวภาพของสิ่งมีชีวิตจำนวนมากที่เน่าเปื่อยลงและเป็นองค์ประกอบของเกลือแร่อีกจำนวนมาก(ที่วิจัยกันมาได้จนถึงปัจจุบันระบุว่าน้ำทะเลมีธาตุเกลือแร่เคมีประมาณ 77 ชนิดที่ไม่ระเหยหายไปไหน) ที่ละลายปนอยู่ในน้ำทะเลประมาณกันว่าเป็นปริมาณ 3.5% ของมวลน้ำทะเลของโลก และ 77% ของน้ำหนักมวลนี้คือเกลือ สถิติอื่นระบุว่า มหาสมุทรประกอบด้วยเกลือโดยเฉลี่ยประมาณ 2.6% เกลือที่ได้จากน้ำทะเลนี้เรียกว่าเกลือสมุทรหรือเกลือทะเล คนได้อาศัยลมและแสงแดดช่วยในการทำนาเกลือ เมื่อส่วนที่เป็นน้ำระเหยไปแล้วจะเหลือเป็นผลึกเกลือ วิถีธรรมชาตินี้ไม่ต้องใช้เชื้อเพลิง จึงไม่ต้องลงทุนอะไรมากนัก แต่ต้องมีความอดทนคอยการทำงานของธรรมชาติ

ประมาณสี่สิบล้านปีก่อนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ พื้นที่โลกมากกว่า 70% เป็นทะเลมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ไพศาล พื้นแผ่นดินที่เป็นทวีปต่างๆในปัจจุบัน หลายดินแดนภายในทวีปเคยเป็นทะเล หลายสิบล้านปีต่อมาทะเลถดถอยเหือดแห้งลงและทิ้งเป็นตะกอนเกลือบนผิวดิน เป็นบริเวณกว้างใหญ่ เป็นดินเค็มที่กลายเป็นแหล่งเกลือธรรมชาติอีกแหล่งหนึ่ง และมาเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์ของคน เป็นแหล่งสำคัญสำหรับดินแดนที่ไม่มีทางออกทะเล จึงไม่มีชายฝั่งสำหรับ

ชาวจีนใช้ไม้ไผ่ปักลึกลงไปใต้ดินที่เป็นแหล่งน้ำเค็ม ดูดน้ำเค็มจากใต้ดินขึ้นมาต้มจนแห้ง (cf. Baas-Becking) นิทานพื้นบ้านของจีนยกย่องว่านักฟิสิกส์เป็นผู้ค้นพบเกลือ และตั้งแต่นั้นราว 2200 BC จักรพรรดิ Hsia Yu ให้เริ่มเก็บภาษีเกลือ ที่กลายเป็นรายได้สำคัญของประเทศ มารโคโปโลก็ได้บันทึกไว้ว่า สินค้าสำคัญที่ค้าขายกันตลอดลุ่มน้ำแยงซีนั้นคือเกลือที่ชาวจีนขนส่งทวนน้ำไปตามชายฝั่งโดยเฉพาะจากเมืองหังโจวไปขายยังเมืองต่างๆที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน และยังเจาะจงว่ากระบวนการค้าเกลือของชาวจีนเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบอย่างยิ่ง

ทำนาเกลือ ส่วนใหญ่เป็นดินแดนในแถบชื้นกว่า หนาวกว่า เช่นนี้คนต้องตมดินเค็มเพื่อให้น้ำระเหยออกจนเหลือผลึกเกลือ เกลือที่ได้นี้เรียกว่าเกลือสินเธาว์³ กระบวนการนี้จึงมีค่าเชื้อเพลิงที่จำเป็นสำหรับการต้มเพิ่มเข้าไปด้วย ค่าเชื้อเพลิงอาจเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งในอุตสาหกรรมการผลิตและการค้าเกลือ เกลือบนผิวพื้นดินที่ตกค้างมาจากโลกยุคก่อนประวัติศาสตร์ (กับพื้นที่นาเกลือทั้งหลาย

³ นอกจากเกลือสมุทร(sea salt คือเกลือสมุทรที่นำน้ำทะเลมาตากลมตากแดดในนาเกลือ จนแห้งเป็นผลึกเกลือ เกลือที่คุณภาพดีมากที่สุดอยู่บนผิวนาเกลือเรียกว่า เกสรเกลือ หรือ fleur de sel เกสรเกลือมีราคาแพงกว่าเกลือชนิดอื่น บางทีแพงถึงยี่สิบเท่า) มีเกลือสินเธาว์ที่ได้จากผิวดินเค็มที่นำมาต้มแล้วทิ้งให้ระเหยจนเหลือผลึกเกลือ (ค่าเกลือสินเธาว์ที่ใช้ในภาษาไทย ตามที่อธิบายไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คือ “เกลือที่ได้จากดินเค็มที่ห่างไกลจากฝั่งทะเลเรียกว่า เกลือสินเธาว์” ในปัจจุบันคำนี้ดูเหมือนจะรวมหมายถึงเกลือที่ได้ผลิตจากน้ำทะเล รวมถึงเกลือหินจากใต้พื้นดินด้วย) เกลือหิน(rock salt หรือ halite ได้จากการฉีดน้ำจืดลงในถ้ำเกลือใต้พื้นดินที่มีชั้นเกลือหิน น้ำจืดจะ สกัดและละลายเกลือจากหิน ทำให้น้ำจืดนั้นกลายเป็นน้ำเค็ม (เรียกว่า brine) กระบวนการสกัดเกลือวิธีนี้ในเหมือง (ตัวอย่างในเหมืองที่อยู่ระดับ 100 เมตรใต้พื้น) ใช้เวลาประมาณ 30 ปี เมื่อได้น้ำเค็มเข้มข้นพอเพียงแล้ว ก็นำส่งน้ำเค็มขึ้นสู่พื้นดิน นำไปตากหรือต้มให้เหลือผลึกเกลือ) เกลือระเหย (evaporated salt หรือที่เรียกกันสามัญว่า table salt) เป็นเกลือที่วางบนโต๊ะอาหารพร้อมปรุงในขณะรับประทานอาหาร ยังมีเกลือผสมไอโอดีน(iodized salt) เกลือประเภทต่างๆนี้ มาจากวิธีการสกัดเกลือต่างกัน และ /หรือจากแหล่งกำเนิดเกลือที่ต่างกัน

เกลือสามชนิดแรกเป็นเกลือบริสุทธิ์ (ดูเชิงอรรถ 2) ส่วนเกลือผสมไอโอดีนนั้น ได้จากการฉีดผงโปตัสเซียม(นั่นคือ potassium iodide - KI หรือ potassium iodate - KIO_3 ชนิดแรกดีกว่าเพราะร่างกายดูดซึมได้เร็วกว่าและดูดซึมได้หมดทั้งมวล) ลงในเกลือก่อนบรรจุกล่อง ขวด หรือห่อ กระบวนการที่ง่ายที่สุดคือการผสมผงไอโอดีนแห้งปนไปกับผงเกลือเลย โดยทั่วไปเกลือผสมไอโอดีนมีปริมาณไอโอดีน 0.002-0.004% (ที่มาจาก KI หรือ KIO_3) การผลิตเกลือผสมไอโอดีนนี้เริ่มขึ้นในปี 1896 เมื่อนักชีวเคมีชาวเยอรมันชื่อ E.Baumann ค้นพบไอโอดีนในต่อมไทรอยด์ของมนุษย์ ที่ไม่ปรากฏในเนื้อเยื่ออื่นใดในร่างกาย ต่อมาในปี 1905 David Marine นักฟิสิกส์จากเมือง Cleveland เริ่มการรณรงค์ให้มีการบริโภคไอโอดีนมากขึ้น ด้วยการผสมไอโอดีนเข้าไปในเกลือที่ใช้ในทุกครัวเรือน เพื่อช่วยลดโรคคอพอกในหมู่คน ในปี 1921 บริษัทผลิตเกลือที่ใช้ปรุงอาหารได้เริ่มผลิตเกลือผสมไอโอดีนออกสู่ตลาด แต่การเพิ่มไอโอดีนในเกลือมิได้เป็นกฎบังคับสำหรับการผลิตเกลือแต่อย่างใด ดูข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับไอโอดีนได้ในเชิงอรรถข้อ 36

เกลือ - ภูเขาความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

บนพื้นผิวโลกนั้น) สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากอากาศ

บางส่วนของเกลือที่เหือดแห้งลงในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ถูกทับถมเป็นชั้นๆ ลึกลงไปใต้ดินระดับลึกระหว่าง 10-300 เมตร ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงพื้นผิวโลก ทำให้ผลึกเกลือที่ทับถมกันนั้นกลายเป็นชั้นเกลือหินใต้ดิน (halite) หรือบางทีถูกดันจนโผล่ขึ้นเหนือพื้นโลกเป็นโดมเกลือ⁴ เกลือหินแบบนี้พบมากในเทือกเขาแอลป์ (โดยเฉพาะในบริเวณเทือกเขา Chiemgauer Alps) ในยุโรปตอนกลางแถบเยอรมนี สวิสเซอร์แลนด์และออสเตรีย ที่เคยเป็นทะเลตื้นๆ มาก่อน ตามหลักฐานซากชีวิตสัตว์ทะเลที่ทิ้งร่องรอยจารึกไว้ในธารน้ำแข็งล้านๆ ปีที่กลายเป็นหินมานานหลายล้านปีแล้วเช่นกัน แหล่งเกลือหินเหล่านี้ทำให้เกิดการทำเหมืองเกลือ

นอกจากนี้ ผืนแผ่นดินอันไพศาลบนโลก ยังมีน้ำพุน้ำเค็ม (salt spring) ที่พุ่งขึ้นจากใต้ดิน อยู่กระจัดกระจายทั่วไปแม้จะไม่มากนัก ก็เป็นแหล่งเกลือธรรมชาติอีกแหล่งหนึ่ง ปกติน้ำพุน้ำเค็มตามธรรมชาตินั้น มักให้น้ำเค็มที่มีความเค็มสูงกว่าน้ำทะเล และให้เกลือที่บริสุทธิ์⁵ กว่าเกลือสมุทรหรือเกลือทะเล

คนไม่มีวันขาดเกลือ เกลือเป็นเกลือแร่ที่สำคัญที่สุดและที่พร้อมใช้ทันที มันมีปริมาณมากจนมีอาจคาดคะเนกันได้ มีรายงานระบุว่า โลกใช้เกลือประมาณ

⁴ คำ “โดมเกลือ” หรือ salt dome ในภาษาอังกฤษ คือเกลือหินที่ทับถมใต้พื้นดินเป็นจำนวนมาก วันเวลาผ่านไป ถูกแรงดันภายในโลกผลักดันเกลือหินทั้งหมดขึ้นสู่เบื้องบน ในลักษณะของเนินรูปโดม ในเยอรมนี เมือง Lüneburg (ตั้งอยู่ใกล้เมือง Hamburg) ตั้งอยู่บนโดมเกลือ ทำให้เมืองนั้นเป็นแหล่งผลิตเกลือสำคัญทางเหนือของประเทศเยอรมนี การขุดเหมืองเกลืออย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีต ทำให้พื้นที่บางส่วนของเมืองทรุดลง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์เกลือที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของเยอรมนี

⁵ เกลือบริสุทธิ์มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปริมาณโซเดียมคลอไรด์ในผลึกเกลือ ยิ่งมีมากยิ่งบริสุทธิ์มาก สารอื่นๆ ที่ติดมาเรียกว่าสาร “ไม่บริสุทธิ์” มิใช่เพราะสกปรกแต่อย่างใด แต่ใช้เรียกเกลือแร่ชนิดอื่นๆ ที่ปนมาในเกลือหินและที่ไม่ได้เสริมคุณภาพที่คนต้องการจากเกลือ เกลือสมุทรและเกลือหินอาจมีความบริสุทธิ์ได้ถึง 99% แต่โดยทั่วไปมักจะน้อยกว่านี้มาก เกลือที่ถือว่าบริสุทธิ์ที่สุดเป็นเกลือระเหย ซึ่งคือเกลือที่เราใช้กันในทุกครัวเรือน

240 ล้านตันต่อปี สหรัฐอเมริกาเคยเป็นผู้ผลิตเกลืออันดับหนึ่งของโลกจนถึงปี 2007 เมื่อประเทศจีนล้ำหน้าสหรัฐฯ สถิติปี 2007 ระบุว่าประเทศจีนผลิตเกลือได้เป็นปริมาณ 59.8 ล้านเมตริกตัน และสหรัฐฯ 44.5 ล้านเมตริกตัน⁶ (cf. Salt Institute.org⁷) แต่ละปีผลผลิตเกลือจากจีนและสหรัฐรวมกันเป็นปริมาณร้อยละ 40 ของเกลือที่ผลิตได้ในโลก คลังสะสมเกลือของสหรัฐเพียงแห่งเดียวมีเกลือให้คนใช้ได้อีก 100,000 ปี บางส่วนของเกลือที่เราจะใช้ในระยะเวลาดังกล่าวจะยังย้อนกลับมาให้ใช้อีกได้ในภายหลัง จำนวนเกลือที่มีอยู่ใต้พื้นโลกกับจำนวนเกลือในมหาสมุทรทั้งหลายทำให้คนมีแหล่งเกลือใช้ไม่รู้สิ้นสุด⁸

2. เกลือในประวัติศาสตร์ยุโรป

ในยุโรปเช่นที่อื่นใดในโลก เกลือเป็นสินค้าสำคัญที่นักสำรวจ ผู้ร่อนนำติดตัวไปด้วยเสมอ ในหมู่ผู้ใช้ชีวิตในคาราวานเดินทางค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าในทะเลทรายนั้น เกลือมีค่าเท่ากับทอง เกลือหนึ่งออนซ์แลกได้ทองหนึ่งออนซ์เช่นกัน ความต้องการเกลือสำหรับการดำรงชีพของคนเห็นได้อย่างชัดเจนในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้นๆ เกลือกลายเป็นวัตถุพิเศษธุรกิจที่มีค่ายิ่ง เป็น“ทองขาว” ของโลกตะวันตก ทำรายได้งามมาก หากเทียบกันเกลือในสมัยก่อนเป็นสมบัติล้ำค่าเท่าน้ำมันหรือก๊าซธรรมชาติในตลาดโลกปัจจุบัน เหมืองเกลือจึงเป็นชุมทรัพย์ที่ทุกชาติปกป้องและสู้ทุกวิถีทางเพื่อรักษาผลประโยชน์จากการค้าเกลือไว้ให้นาน

⁶ หนึ่ง trillion metric tons เท่ากับ 1012 กิโลกรัม

⁷ Salt Institute เป็นศูนย์ศึกษาวิจัยที่ตั้งอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือ เป็นศูนย์รวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเกลือที่สำคัญที่สุด ตั้งอยู่ที่เมือง Alexandria มลรัฐ Virginia เสนอและสนับสนุนการใช้เกลือด้วยจิตสำนึกที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะเพื่อความปลอดภัยในการใช้ถนนในฤดูหนาว ความปลอดภัยของน้ำดื่มที่ใช้และคุณภาพของอาหารของคนเป็นต้น

⁸ ข้อมูลนี้ไม่มีใครรู้จนถึงยุคปัจจุบัน จึงทำให้มีการแก่งแย่งชิงกันเป็นเจ้าของเหมืองเกลือตลอดมาในประวัติศาสตร์

เกลือ - ภูมยศาสตร์ความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ที่สุด โรงงานผลิตเกลือ (salt works) กลายเป็นภาพลักษณ์ของอำนาจและความมั่งคั่งของแผ่นดิน แต่ละประเทศจึงพยายามผูกขาดการค้าเกลือและจัดระบบเก็บภาษีอากรเกลือ ภาษีอากรจากเกลือมักเป็นรายได้ส่วนใหญ่ส่วนหนึ่งของประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสาเหตุของความไม่พอใจของประชาชนและทำให้เกิดการขโมยลักลอบเกลือหรือการค้าเกลือเถื่อนเพื่อหลีกเลี่ยงภาษี รวมทั้งเป็นชนวนการต่อสู้ทางการเมือง

ประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า ชาวโรมันผู้เห็นความสำคัญของเกลือ มักจะไปตั้งบ้านเรือนใกล้แหล่งเกลือหรือบนเส้นทางเกลือที่ทอดเชื่อมเมืองต่างๆ กับกรุงโรม (Via Salaria หรือ salt road) ดินแดนที่เจริญมั่งคั่งที่สุดในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน คือริมฝั่งทะเลบริเวณเมืองออสเตีย (Ostia [ออสตีอา]) การค้นพบด้านโบราณคดีชี้ให้เห็นว่า ตั้งแต่ในกลางยุคสัมฤทธิ์ (1400-100BC.) เป็นต้นมา ฝั่งด้านตะวันออกของเมืองนี้เคยเป็นพื้นที่ทำนาเกลือ ตามความเชื่อที่สืบทอดมา กล่าวว่า อันกุซ มาร์ติอุส (Ancus Martius, 640 - 616BC.) กษัตริย์องค์ที่สี่ของกรุงโรม เป็นผู้ก่อตั้งเมืองออสเตีย และยังได้ขับไล่ชาวเวนิสออกไปจากลุ่มน้ำตอนเหนือ เขาเป็นผู้วางรากฐานชุมชนโรมันที่เมืองออสเตีย เพราะที่นั่นมีหนองน้ำเค็มจำนวนมากนั่นเอง และในที่สุดมีการสร้างเส้นทางเกลือขึ้นเพื่อขนส่งเกลือเข้าเมือง ออสเตียจึงเป็นเมืองท่าสำคัญของกรุงโรม ในยุคนั้นเกลือเป็นหนึ่งในอาหารปันส่วนที่ทหารโรมันได้รับ ที่เรียกกันว่า Salarium argentum [ซาลาเรียม อาร์เงินตุ่ม] ทำให้เข้าใจกันไปว่า ทหารโรมันได้รับเงินค่าจ้างเป็นเกลือซึ่งไม่ตรงนัก รากศัพท์ของคำ “เกลือ” ในภาษาละตินคือ sal ที่มาเป็นต้นคำในคำประสมคำอื่นๆอีกหลายคำเช่น “salary - เงินเดือน” ในภาษาอังกฤษ หรือ “salaire” ในภาษาฝรั่งเศสและในภาษายุโรปอื่นๆ รวมทั้งคำอื่นเช่น “sauce - ซอส”, “sausage - ไส้กรอก” หรือ “salad - สลัดผัก” (การทำซอส ไส้กรอกและสลัด ต้องใช้เกลือทั้งนั้น) หรือในคำ “salvation” (ที่แปลว่า การช่วยให้พ้นบาป) ที่ปรากฏในคริสต์ธรรมคัมภีร์ทั้งฉบับเก่าและใหม่ sal เข้าไปเป็นคำประสมของหลายคำในภาษาตะวันตก

เล่ากันว่าในปี ค.ศ. 67 จักรพรรดิติตัส (Titus, ชื่อเต็มว่า Titus Flavius

Sabinus Vespasianus) ผู้ขึ้นครองโรมต่อจากเนโร (Nero) ในระหว่างปี ค.ศ. 69-79 ได้นำกองทัพโรมันเข้ายึดดินแดนกาลิเลได้ (Galilee อยู่ใน ตะวันออกกลาง ปัจจุบันเป็นพรมแดนธรรมชาติของประเทศอิสราเอลและซีเรีย มีทะเลสาบน้ำเค็มตีเบรีอัส - Lake Tiberias ด้วย) สยบชาวยิวที่ลุกขึ้นต่อต้านโรม และเคยเข่นฆ่ากองทัพโรมัน การที่ชาวโรมันสนใจดินแดนแถบนั้น ส่วนหนึ่ง เพราะที่นั่นมีทะเลน้ำเค็ม Dead Sea [เดดซี] หมายถึงแหล่งเกลือที่ชาวโรมันจะ ได้เป็นเจ้าของ ชาวโรมันต้องการเกลือจำนวนมากเพื่อเก็บรักษาอาหาร เช่น เนยแข็ง ขนมปัง ไวน์และเบียร์

2.1. เมืองเวนิสกับการค้าเกลือ

บันทึกยุคกลางที่กล่าวถึงเทคนิคการทำเกลือและสัมปทานเกลือ นั้น เมืองเจนัว (Genoa [เจโนอา]) และโดยเฉพาะเมืองเวนิสโดดเด่นขึ้นเป็นเมือง เศรษฐกิจอันดับหนึ่งของยุโรป เพราะเป็นผู้กุมการค้าขายเกลือแต่เพียงผู้เดียว ทั้งสองเมืองค้าขายเกลือ เครื่องเทศและแพรไหม การค้ามิได้แค่ค้าขายเท่านั้น แต่ยังต่อสู้แย่งกันเพื่อครองความเป็นใหญ่ในด้านการค้าอย่างไม่ลดละ แถบ ฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนนั้น สามารถทำเกลือได้ทุกแห่ง การร่วมมือกันเพื่อบริหาร การค้าเกลือให้ได้ผลประโยชน์เต็มพิกัดน่าจะทำได้ แต่การเข้าไปควบคุมการผลิต เกลือนั้นยากยิ่งนัก จึงเป็นเรื่องน่าแปลกที่ทั้งเมืองเจนัวและโดยเฉพาะเมืองเวนิส สามารถเข้าไปควบคุมทั้งการผลิตและการขายเกลือไว้ได้หมด เจนัวตั้งอยู่ทาง ตะวันตกเฉียงเหนือของคาบสมุทรอิตาลี ส่วนเวนิส ตั้งอยู่ทางตะวันออกตอนบน ของทะเลอาเดรียติก ต่างฝ่ายได้ใช้อำนาจทั้งทางการเมืองและการทหารเพื่อ ปกป้องตลาดการค้าของตนอย่างเข้มแข็ง อีกทั้งพยายามลวงล้าตักดวงผล ประโยชน์ของฝ่ายคู่แข่งให้ได้มากที่สุด อย่างไรก็ตาม เมืองเวนิสมีระบบการเมือง ที่มีประสิทธิภาพกว่า⁹ มีเลห์เหลี่ยมทางการค้าเหนือกว่าเมืองเจนัว และมุ่งมั่น

⁹ ในปี 687 เมืองเวนิสเลือกโดจ(doge) คนแรก (doge [โดจ] อ่านตามภาษาอังกฤษ และในภาษาอิตาเลียนออกเสียงว่า [ดัจ] เป็นเจ้าหน้าที่ตุลาการผู้มีอำนาจสูงสุดของเมือง เวนิสและเป็นผู้พิพากษาด้วย โดยปริยายจึงมีทั้งอำนาจทางการเมืองและการปกครอง) แคว้น เวนิส (Venetia) สร้างขึ้นจากการรวมตัวของหมู่บ้านชาวประมงที่เป็นพวกชาวฮันส์ผู้ลี้ภัยมาตั้ง

เกลือ - ภูเขาสูงความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

เกี่ยวกับการค้าเกลืออย่างจริงจัง สำหรับเจนัว เกลือเป็นเพียงสินค้าที่ให้ผลกำไรตัวอย่างหนึ่ง¹⁰ หากมีกรณีพิพาทเกี่ยวกับเกลือขึ้นมาเมื่อใด เวนิสมักจะเป็นผู้ชนะเสมอ เราจึงนำประวัติการค้าเกลือของที่นี่มาเป็นตัวอย่างของบทบาทเกลือในยุโรป

ประวัติของเมืองเวนิสเริ่มขึ้นที่เกาะตอร์เซลโล(Torcello) ที่อยู่นอกฝั่งเมืองเวนิส เป็นถิ่นฐานอาศัยของชุมชนอัลทีเนียน(Altinians) มาตั้งแต่ศต.ที่ 5 หรือศต.ที่ 6 เป็นอย่างน้อย ชุมชนนี้ได้ก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากทรัพยากรเดียวที่มีบนเกาะ นั่นคือเกลือ จนเจริญรวมตัวกันเป็นศูนย์การปกครอง ศาสนาและเศรษฐกิจ เป็นต้นกำเนิดที่ทำให้เมืองเวนิสกลายเป็นเมืองที่เจริญที่สุดในยุโรปอย่างน้อยตั้งแต่ต้นปี 1046 เป็นต้นมา โดยเริ่มจากการทำเกลือรอบทะเลสาบน้ำเค็มที่ตั้งของเมือง ซึ่งก็เคยเป็นแหล่งผลิตเกลือมาแล้วตั้งแต่ต้นคริสตกาล¹¹ จนถึงการกุ่มอำนาจธุรกิจเกลือในทะเลอาเดรียติก

เวนิสพัฒนาขึ้นจนเป็นผู้กุมอำนาจทางทะเลไว้ได้ เพราะพ่อค้าเวนิสเป็นผู้นำเกลือเข้าไปขายตามเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน เริ่มด้วยการแลกเกลือกับเมล็ดข้าว เมืองทั้งหลายที่ไม่ได้ตั้งอยู่ตามริมฝั่งทะเล ต้องการเกลือ จึงต้องพึ่งเวนิส อันทำให้เวนิสกลายเป็นผู้ผูกขาดการค้าเกลือ เพื่อรักษาเอกสิทธิ์นี้ เวนิสทุ่มทุนด้านการทหารป้องกันผลประโยชน์และเอาชนะเมืองคู่แข่งอื่นๆที่ตั้งอยู่บน

ถิ่นฐานที่นั่น รวมเกาะเล็กเกาะน้อยประมาณ 60 เกาะ ตั้งอยู่ในบริเวณตอนต้นของทะเลอาเดรียติก ตำแหน่งที่ตั้งของเวนิส ทำให้เหมือนเมืองหน้าด่านคุมเส้นทางขึ้นสู่ทางบก เมืองเวนิสจึงมั่งคั่งขึ้นอย่างรวดเร็ว กุ่มอำนาจสูงสุดเหนือดินแดนฝั่งทะเลอาเดรียติก ชาวเมืองร่ำรวยขึ้นเรื่อยๆจากการประมงและการผูกขาดการค้าเกลือ

¹⁰ มีเอกสารระบุว่าต่อมาในศตวรรษที่ 14 โปแลนด์เริ่มต้นผลิตเกลือโดยมีบริษัทอิตาลีแยกจากเมืองเจนัว (Genoa) เป็นผู้บริหารและได้ไปตั้งสำนักงานใหญ่ที่เมือง Kraków [กรากุฟ] ในโปแลนด์ ตอนนั้นเจนัวได้รับสิทธิผูกขาดการผลิตเกลือจากโปแลนด์

¹¹ การค้นคว้าด้านโบราณคดียืนยันว่ามีโรงงานผลิตเกลือในทะเลสาบน้ำเค็มแล้วตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 10 ที่เกาะ Lido Sant'Erasmo ตั้งแต่ปี 958, ที่ Chioggia Minore ตั้งแต่ปี 991 หลังจากนั้นมีการตั้งโรงงานผลิตเกลือที่ Equio ในปี 1022, ที่ Murano ในปี 1015, ที่ Lido Bovense ในปี 1038

ฝั่งทะเลอาเดรียติกทางตะวันตกเฉียงเหนือ เช่นเมือง โกมกกีโย(Comacchio)¹² ผู้ผลิตเกลือคู่แข่งของเวนิส ด้วยการเข้ายึดและทำลายโรงผลิตเกลืออย่างไม่ละอายใจใดๆ¹³ และเมื่อมีชัยเหนือคู่แข่งแล้ว จึงยอมทำสัญญาการค้าโดยที่เวนิสเป็นฝ่ายได้เปรียบมีเอกสิทธิ์ในการค้าขายเกลือแก่เมืองอื่นๆ เช่น เมืองปาโดวา (Padova คือ Padua [ปาตั่ว] ในภาษาอังกฤษ) ในตอนนั้นการผลิตเกลือในทะเลสาบน้ำเค็มบริเวณอ่าวเวนิสนั้นขึ้นถึงจุดสูงสุด นอกจากนี้ยังมีจารึกปี 1028 ระบุว่าโดจเมืองเวนิสได้อนุญาตให้เมืองกีอ็อกเจีย(Chioggia) สร้างโรงงานผลิตเกลือขึ้นอีกบนฝั่งทะเลสาบน้ำเค็มทะเลเดียวกันนั้น แต่ปรากฏว่าไม่ง่ายอย่างที่คาดคิดไว้ เพราะฝั่งแถบนั้นเผชิญกับพายุฝนอยู่เสมอ เมืองกีอ็อกเจียใช้เวลานานมากกว่าจะสถาปนาการผลิตเกลือได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยและมีประสิทธิภาพจริง ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ (ปี ค.ศ. 965-976) เมืองแซร์เวีย(Cervia อยู่ทางใต้ของเมือง Ravenna [ราเว็นนา] ทางฝั่งตะวันตก) ตั้งโรงงานผลิตเกลือขึ้น ผลผลิตที่ได้เข้าไปเติมเต็มความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับเหมืองเกลือที่โกมกกีโย

ในราวปี 1180 เหมืองเกลือที่แซร์เวียและกีอ็อกเจีย กลายเป็นเหมืองคู่แข่งกัน แซร์เวียมีเมือง ราเว็นนาเป็นผู้อุปถัมภ์ และ กีอ็อกเจียมีเวนิสเป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง อาร์ชบิชอปแห่งเมืองราเว็นนาและโดจเมืองเวนิสเริ่มมาตการรุนแรง เวนิสประกาศว่าการนำเกลือของกีอ็อกเจียไปขายต่อหรือส่งออกไปขายที่อื่นโดยมิได้รับประกาศนียบัตรยินยอมจากเมืองเวนิสก่อนนั้นไม่ได้ เมืองราเว็นนาก็ประกาศในทำนองเดียวกันว่าเกลือจากแซร์เวียต้องอยู่ในการบริหาร

¹² โกมกกีโย(Comacchio) เป็นศูนย์กลางการทำเกลือในยุคโรมันแหล่งสำคัญแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกบนคาบสมุทรอิตาลี เหนือเมืองราเว็นนา (Ravenna) จารึกในศตวรรษที่ 8 ของกษัตริย์ Luipold di Lombardia กล่าวไว้ว่า เกลือจากโกมกกีโยส่งออกไปขายตามเมืองใหญ่ๆในแคว้นลอมบาร์เดีย(Lombardia) เช่นที่ Ferrara, Parma, Lodi และ Brescia

¹³ ในปีค.ศ. 932 ชาวเวนิสได้เข้าถล่มเมืองโกมกกีโย เผาป้อมปราการเมือง สังหารชาวเมือง และนำคนที่รอดชีวิตมาได้กลับไปยังเมืองเวนิส พวกเขาต้องสาบานตนว่าจะซื้อสัตย์จงรักภักดีต่อ “โดจ” (doge, ดูเชิงอรรถข้อ 10) ก่อนที่จะถูกปล่อยเป็นอิสระ

เกลือ - ภูเขาเกลือความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

จัดการของราเว็นนาเพียงผู้เดียว เมื่อการณ์เป็นเช่นนี้เท่ากับว่าตลาดเกลือได้หลุดจากมือของพ่อค้าและเข้าไปอยู่ในมือของนักการเมือง เกิดการต่อสู้พิพาทกันไปจนถึงปี 1234 จึงได้ยุติลง เวนิสเป็นฝ่ายชนะ และสั่งห้ามส่งเกลือจากแซร์เวียไปขายทางเหนือ เมืองเวนิสส่งกองทหารคอยควบคุมให้เป็นไปตามคำสั่ง ในศตวรรษที่ 13 เวนิสยังสามารถกวาดทำสัญญาเหมาซื้อเกลือจากแหล่งผลิตเกลือตามเมืองอื่นๆ ในอิตาลีไว้ได้ อย่างไรก็ตามต่อมาชาวเวนิสเปลี่ยนนโยบายปรับตนก้าวขึ้นอีกขั้นหนึ่ง ด้วยการล้มเลิกความพยายามที่จะเป็นผู้ผลิตเกลือ แล้วหันไปมุ่งเน้นเพื่อเป็นผู้ค้าเกลือแทน ระหว่างปี 1250-1280 ชาวเวนิสกลายเป็นผู้ซื้อเกลือที่มีอำนาจ แล้วส่งออกขายไปทั่วยุโรป

โดยปริยายในศตวรรษที่ 1350 จึงไม่มีการเดินเรือขนส่งเกลือไปในทะเลอาเดรียติก นอกจากเรือของเวนิสเองที่เข้าเทียบท่าเวนิสหรือออกจากเมืองเวนิส ยิ่งเวนิสเข้าไปควบคุมการค้าเกลือแถบฝั่งทะเลอาเดรียติก ยิ่งทำให้เวนิสมิรายไต่ถามที่ถูกนำไปใช้เพื่อส่งเสริมธุรกิจการค้าประเภทอื่นๆ พ่อค้าชาวเวนิสผู้เดินทางไปนำเกลือมาส่งให้โจง ได้รับเครดิตจากธนาคารของเมือง ที่ทำให้พวกเขาสามารถซื้อสินค้าอื่นๆ ได้อย่างคล่องตัว มีผู้เขียนไว้ว่า “เกลือสำหรับชาวเวนิสมิใช่เป็นเพียงโภคภัณฑ์สิ่งหนึ่ง แต่เป็นเสมือนน้ำมันหล่อลื่นที่ทำให้มอเตอร์ทุกส่วนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด” (S.A.Adshead) การค้าเกลือทำให้พ่อค้าชาวเวนิสผู้รวยกว่า สามารถต่อรองการค้าเอาชนะพ่อค้าอื่นๆ ได้อย่างเป็นผล ชาวเวนิสเองพูดว่า “เกลือเป็นพื้นฐานที่แท้จริงของรัฐของเรา” (*il vero fondamento del nostro stato*) แน่นนอนที่ชาวเวนิสพร้อมที่จะใช้กำลังอำนาจทุกแบบเพื่อเป็นผู้ควบคุมเกลือแต่ผู้เดียว ในราวปี 1578 พ่อค้าเกลือชาวเวนิสได้ทำลายโรงงานผลิตเกลือที่เมือง ตรีเอสเต (Trieste ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองเวนิส เคยเป็นเมืองท่าสำคัญบนฝั่งทะเลอาเดรียติก) และเก็บผลประโยชน์จากการขายเกลือของเมืองนั้นอย่างล้นหลาม

นโยบายทองที่เป็นมาตรการเด็ดขาดของชาวเวนิสคือ สินค้าทุกชนิดที่อยู่ในบัญชีรายชื่อภายใต้การควบคุมของชาวเวนิส (ไม่ว่าจะมาจากแดนใด) ต้องเดินทางผ่านเมืองเวนิส ในปี 1590 รายได้จากการขายเกลือแก่เมืองที่อยู่

ลิกเข้าไปในแผ่นดินนับเป็นร้อยละ 81 ของรายได้ทั้งหมด บางทีเวนิสตั้งราคาขายต่ำกว่าราคาปกติ เพื่อช่วยให้สินค้าที่มีค่ามากกว่าเกลือ ขายดีขึ้นเป็นต้น คณะกรรมการเกลือที่ตั้งขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจง (เรียกว่า Collegio del Sal) ควบคุมการค้าขายเกลืออย่างเข้มงวดกวดขัน มีการวางแผนและติดตามผลอย่างจริงจังแบบไร้มิตตาหรือไร้ความโอนอ่อนผ่อนปรนใดๆ¹⁴ ผลประโยชน์ที่ได้นั้น มหาศาล ปกติพ่อค้าชาวเวนิสซื้อเกลือหนักหนึ่งตันในราคา 1 ดัคเชอท์(ducat)¹⁵ (ducat เป็นเหรียญทองที่ใช้เป็นเงินตราในยุคนั้น) พวกเขาเสียค่าขนส่งเกลือมายังกรุงเวนิสประมาณ 3 ดัคเชอท์ ที่นั่นพวกเขาได้เงินค่าช่วยเหลือจากรัฐ 8 ดัคเชอท์ ต่อหนึ่งตัน รัฐเก็บภาษีเกลือเมื่อเกลือออกจากท่าเมืองเวนิสก่อนที่จะส่งต่อไปยังลูกค้า การซื้อขายจะอยู่ที่ประมาณ 33 ดัคเชอท์ต่อน้ำหนักหนึ่งตัน เช่นนี้แหละที่ทำให้คนสู้กันเพื่อให้มีเกลือในกำมือ มิเพียงแต่พ่อค้าเท่านั้นที่ได้กำไรล้นหลาม รายได้จากเกลือได้ไปส่งเสริมศิลปะเช่นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ที่ตกทอดมาให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชมจนทุกวันนี้

ราวปี 1600 เมื่อชาวเติร์กแผ่สงครามทางทะเล การขนส่งทางเรือเพิ่มปริมาณขึ้นมากเกินกว่าที่พ่อค้าเกลือชาวเวนิสจะรับมือไหว จึงมีอาจจผูกขาดการค้าเกลือไว้แต่ผู้เดียวอีกต่อไป รายได้มหาศาลที่พวกเขาเคยได้จากการค้าเครื่องเทศก็ลดลงไปมาก อีกทั้งเป็นยุคของการค้นพบเส้นทางเรือไปยังประเทศอินเดียเส้นทางใหม่ ด้วยการอ้อมทวีปแอฟริกา การขนส่งสินค้าทางเรือผ่านเมือง

¹⁴ พ่อค้าเกลือชาวเวนิสใช้เล่ห์เหลี่ยมทุกแบบเพื่อกุมอำนาจผูกขาดเกลือแต่ผู้เดียว เช่นบนเกาะ Pag พวกเขาเหมาซื้อเกลือทั้งหมดที่ชาวเกาะมีเหลือใช้ แล้วส่งไปยังเมืองเวนิส และขายในราคาสูงแก่ลูกค้า ที่เมือง Muggia และCapodistria พวกเขาได้รับราว 10% ของปริมาณเกลือที่ผลิตได้เหมือนเป็นค่าคุ้มครองธุรกิจเกลือที่นั่น ชาวพื้นเมืองได้รับอนุญาตให้ขายเกลือที่เหลืออีก 90% ตราบใดที่ขายในเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน เท่ากับว่าพวกเขามีพื้นที่ขายจำกัดและค่าของมันก็ถูกจำกัดไปด้วย และหากต้องการส่งขายทางเรือไปเมืองใดก็ต้องผ่านเมืองเวนิสเท่านั้น เท่ากับว่า พวกเขาต้องเสียภาษีเกลือที่สูงมากแก่โดจเมืองเวนิส

¹⁵ คำ ducat มาจากคำอิตาลี ducato ที่หมายถึงเหรียญเงินที่ทானดยุคแห่ง Apulia ตราขึ้นในปี 1190 ต่อมาในยุคลater คำนี้หมายถึงเหรียญทองที่เป็นเงินตราของประเทศต่างๆ ในยุโรปยุคกลาง

เกลือ - ภูเขาสูงความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

เวนิสจึงเสื่อมลงตามลำดับ

สรุปได้ว่า ในต้นยุคกลางนั้นอารามนักบวชเป็นเจ้าของโรงผลิตเกลือ ในช่วงศตวรรษที่ 12-13 การผลิตลดลงไปมาก ซึ่งดูตัวอย่างจากสถิติการผลิตเกลือที่เมืองก็อ็อกเจีย ที่ยังคงผลิตเกลือสืบเนื่องมาจนถึงศตวรรษที่ 20 แม้ว่าตลอดเวลาจะมีการขยายโรงงานเกลือออกไปบนพื้นที่กว้างขวางขึ้นก็ตาม เช่น โรงผลิตที่ Cona da Corio [โกนา ดา โกรีโย] ส่วนโรงผลิตเกลือทั้งหลายที่เวนิส มีโครงสร้างที่ไม่มั่นคงนักเพราะการกัดเซาะของฝั่งทะเลอาเดรียติก และเป็นเขตที่มีพายุและน้ำท่วมอยู่เสมอ อีกทั้งเป็นปากแม่น้ำสามสายที่ไหลลงในบริเวณนั้นอีกด้วย จึงจำเป็นต้องมีการชลประทานที่สามารถควบคุมพื้นที่ขนาดใหญ่ๆได้ สถานการณ์ด้านภูมิธรรมที่อาจเป็นปัจจัยด้อย ทำให้เวนิสพัฒนาระบบการเมืองที่เข้มแข็ง ระบบกฎหมายที่เด็ดขาด จนกลายเป็นปัจจัยเด่นที่เสริมและกระชับอำนาจของเวนิส และในที่สุดสามารถกุมอำนาจเป็นเจ้าทะเลติดต่อกันมาได้ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ในศตวรรษที่ 13 เวนิสเริ่มเรียกเก็บภาษีเกลือและเป็นผู้กำหนดราคาเกลือ ในศตวรรษที่ 14-15 เวนิสมุ่งการค้าเกลือมากกว่าการผลิตเกลือ ด้วยการเป็นผู้เดินเรื่อนำส่งเกลือไปขายยังทั่วทั้งยุโรป เป็นเกลือจากโรงผลิตบนฝั่งทะเลอาเดรียติกไปจรดมหาสมุทรแอตแลนติก รวมทั้งการนำเข้าเกลือที่ผลิตได้จากต่างแดนแล้วนำไปขายต่ออีกทีหนึ่ง เช่นนี้เวนิสครองตำแหน่งรัฐที่มั่งคั่งที่สุด อำนาจของเมืองเวนิสแผ่ออกเหนือทุกเมืองในภาคเหนือของอิตาลี เป็นอำนาจที่ควบอำนาจเศรษฐกิจและอำนาจทหารเข้าด้วยกันที่คอยปกป้องรักษาเอกสิทธิ์การผูกขาดการค้าเกลือไว้อย่างแน่นแฟ้น และในที่สุดขยายออกไปถึงการค้าเครื่องเทศ เครื่องหอม สิ่งทอและสินค้าหรูหราทั้งหลายที่นำเข้าจากตะวันออกมาสู่โลกแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน กองเรือของเวนิสมิ้อิทธิพลเหนือทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกและโดยเฉพาะสามารถสยบกองเรือชาวเติร์กได้ จึงกล่าวได้ว่า เวนิสโผล่ขึ้นในประวัติศาสตร์ยุโรปด้วยการเป็นรัฐผู้ผลิตเกลือ ที่พัฒนาจนเป็นผู้ค้าเกลือในเวลาต่อมา เป็นวิถีชีวิตที่ยืนหยัดมาได้ตลอดระยะเวลาหลายศตวรรษ ในอีกมุมมองหนึ่งธุรกิจการค้าของเมืองเป็นตัวกำหนดโครงสร้างของเมืองที่พัฒนาขยายกว้างออกไปๆตามกาลเวลา ที่ตั้งของโรงผลิตเกลือมี

อิทธิพลต่อผังเมืองของเวนิสอย่างแท้จริง

เมื่อโลกเข้าสู่ยุคของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เมืองเวนิสก็ได้เป็นศูนย์ธุรกิจการค้าขายที่สำคัญดังในอดีต แต่ผลประโยชน์จากการเค้ายค้าเกลือจนมั่งคั่งและที่เคยเอื้ออำนวยให้เวนิสสร้างและส่งเสริมศิลปะทุกรูปแบบทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและวรรณกรรม ก็ยังทำให้เวนิสกลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญมากที่สุดในโลกศูนย์หนึ่ง

2.2. ซัลสบูร์กกับการค้าเกลือ

ยุโรปตอนกลางที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล จึงไม่มีเส้นทางเดินตลาดที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการค้าเกลือ การขนส่งเกลือทางเรื่อนั้นทำได้เพียงเส้นทางระยะสั้นๆ แหล่งเกลือพื้นบ้านจึงกลายเป็นศูนย์การค้า ที่ต้องมีอำนาจทางการเมืองเข้าควบคุมและคุ้มครอง เมืองสำคัญที่สุดที่ปรากฏในเอกสารเกลือในยุโรป นอกจากเมืองเวนิส คือเมืองซัลสบูร์ก (Salzburg ในประเทศออสเตรีย) ที่ได้สมญานามว่าเป็น “กรุงโรมในภาคเหนือ”

เมื่อพิจารณาดูชื่อเมืองที่อยู่ในบริเวณของเมืองซัลสบูร์ก เช่น ชื่อเมืองซัลสบูร์กเอง แปลว่าเมืองเกลือ (salt city) ชื่อแม่น้ำซัลซัค (Salzach แปลตามตัวว่า น้ำเกลือ salt water) มาจากคำ sal รากศัพท์ของคำว่า เกลือในภาษาเยอรมันิค ส่วนฮัลลส์ตัท (Hallstatt) แปลตามตัวว่า เมืองเกลือ และเมืองฮัลไลน (Hallein) แปลว่าโรงทำเกลือ โดยนำรากศัพท์ hal ที่แปลว่าเกลือจากภาษาของชาวเคลต์ (Celtic) ฮัลลส์ตัทเป็นเมืองเล็กๆ เคยเป็นเมืองศูนย์กลางของชาวเคลต์ผู้เริ่มทำเหมืองเกลือในบริเวณภูเขาที่ล้อมรอบเมืองนั้นเมื่อประมาณ 800 ปีก่อนคริสตกาล เมืองนี้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าขายของยุโรปและเจริญมั่งคั่งขึ้นจากการค้าเกลือและค้าเนื้อเค็มกับกรีซโบราณและกรุงโรม ด้วยการแลกเปลี่ยนเกลือกับไวน์และสินค้าอื่นๆ ทางเหนือขึ้นไปในเยอรมนี มีเมืองฮัลเลอ (Halle) ที่เป็นเมืองเกลือของเยอรมนี ที่นั่นมีเส้นทางเกลือสายเก่าที่เชื่อมเหมืองเกลือในเยอรมนีกับเมืองท่าฝั่งทะเลบอลติก เมืองตุซลา (Tuzla ในเขต Bosnia-Herzegovina) ก็เป็นเมืองเกลือเช่นกัน ทั้งเมืองตั้งอยู่บนโดมเกลือ

เกลือ - ภูเขาเกลือมีความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ชื่อเมืองมาจากคำ tuz ที่แปลว่าเกลือในภาษาตุรกี เมืองนี้มีอุทยานกลางเมืองที่ตั้งอยู่บนริมฝั่งทะเลสาบน้ำเค็มแห่งเดียวของยุโรป ชื่อเมืองทั้งหมดจึงบ่งบอกวิถีชีวิตของชาวเมือง นอกจากชื่อเฉพาะ ยังมีคำนามสามัญอื่นๆที่เกิดจากการประสมคำโดยอาศัยรากศัพท์ sal หรือ hal เป็นฐานดังที่ได้ยกตัวอย่างให้เห็นข้างบน คำ halite ที่แปลว่า เกลือหิน หรือ halotherapy ที่แปลว่าเกลือบำบัด ก็เป็นตัวอย่างของบทบาทเกลือที่ทิ้งร่องรอยไว้ในภาษาให้เห็นอย่างชัดเจน

ในยุโรปภาคกลางเหมืองเกลือรวมกันอยู่ในหุบเขาที่ชื่อว่า ซัลสแคมเมอร์กูต(Salzkammergut ในประเทศออสเตรีย)¹⁶ ดินแดนแถบนี้เป็นแหล่งน้ำพุน้ำเค็ม นอกจากนี้นักโบราณคดีได้ค้นพบว่า แนวอุโมงค์เหมืองเกลือที่ทำกันในยุคกลางว่าเคยใช้ลำเลียงน้ำเค็มในยุคก่อนประวัติศาสตร์กันมาแล้ว ในราวปี 1000 BC. เกลือบนผิวดินถูกสกัดออกมาใช้แล้ว ชาวเหมืองเกลือได้ขุดอุโมงค์ยาวประมาณ 400 เมตรเข้าไปข้างๆภูเขาที่เป็นเกลือหิน และขุดลึกลงไปจากทางเข้าเหมือง 100 เมตร เนื่องจากคนใช้เกลือเก็บรักษาอาหารมิให้เน่าเสียมาแต่โบราณกาล ทิ้งร่องรอยต่อเนื่องมาในกาลเวลาที่เราสืบสาวย้อนหลังไปได้ไกลในอดีตและที่ให้อาหารเราเกี่ยวกับวิถีชีวิตและอาหารการกินของคนในยุคก่อน รวมถึงอาหารของชาวเหมืองเกลือ การค้นพบโครงกระดูกของคนที่อยู่

¹⁶ ดินแดนแถบ Salzkammergut ทอดจากเมืองซัลสบูร์กไปยังเทือกเขา Dachstein นั่นคือรวมดินแดนตอนบนของออสเตรีย(80%) 7%ของเมืองซัลสบูร์กและอีก 13% ของ Styria ยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนดินแดนดังกล่าวเป็นมรดกโลกในปี 1997 พร้อมคำประกาศว่าเป็นดินแดนที่มีภูมิทัศน์ธรรมชาติสวยงามยิ่ง และเป็นที่ตั้งชุมชนมาแล้วตั้งแต่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นดินแดนที่อุดมด้วยเกลือหินใต้ดินและเริ่มมีการสกัดเกลือมาแล้วตั้งแต่ราว 2000 BC. เกลือที่นั่นเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สร้างความเจริญมั่งคั่งให้แก่ชุมชนในแถบนั้นเรื่อยมาจนถึงกลางศตวรรษที่ 20 ความเจริญมั่งคั่งดังกล่าวประทับเป็นลายเซ็นอันชัดเจนในสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างของเมือง Hallstatt ศูนย์กลางการผลิตและการค้าเกลือของดินแดนแถบนี้ (โปรดดูรายละเอียดได้ที่ www.unesco.org/en/list/806) เหมืองเกลือที่ Hallstatt ถือกันว่าเป็นเหมืองเกลือที่เก่าแก่ที่สุดในโลก เมื่อมีการขุดพบ(ในปี 1734)โครงกระดูกของชาวเหมืองที่มีอายุอยู่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่เป็นพยานหลักฐานยืนยันว่า มนุษย์รู้จักใช้เกลือ ขุดหาเกลือไปใช้นานมากตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

ในสภาพสมบูรณ์ในปี 1735 (เรียกกันทั่วไปว่า “มนุษย์เกลือ”)¹⁷ จึงเป็นข้อมูลที่มีค่ายิ่ง ห้องเหมืองที่ขุดกันบางแห่งมีขนาดกว้าง 12 เมตรยาว 12 เมตรและมีไม้ค้ำยันเพดานไว้เป็นแนว ในยุคนั้นเครื่องมือที่ใช้ขุดอุโมงค์ใต้ดินในเหมืองเกลือทำจากทองสัมฤทธิ์ เกลือที่สกัดได้ถูกบรรจุลงเป้หนังสะพายขนาดใหญ่ ชาวเหมืองสวมเสื้อผ้าขนสัตว์และรองเท้าหนัง อาหารที่กินประกอบด้วยเมล็ดพืชจำพวกข้าว เช่น ลูกเดือย ข้าวบาร์เลย์ ยังมีถั่วและแอปเปิล หลักฐานที่พบยืนยันว่าในยุคนั้นชาวเหมืองกินดี(อยู่ดี)ทีเดียว

ศูนย์เกลือศูนย์ใหญ่ที่สุดตั้งอยู่บนดินแดนระหว่างเมืองซัลสบูร์กในออสเตรียและแคว้นบาวาเรีย (Bavaria หรือ Bayern [ไบเยิน]) คือศูนย์เกลือที่บัตไรเคินฮาล(Bad Reichenhall)ในแคว้นบาวาเรียประเทศเยอรมนี เป็นแหล่งทำเหมืองเกลือมาแล้วแต่ครั้งชาวโรมัน แต่ต่อมาถูกทำลาย¹⁸ หัวหน้าเจ้าคณะแห่งเมืองซัลสบูร์กเข้าไปบูรณะซ่อมแซม จึงได้ล้มปทานของเหมืองที่นั่น ทำให้

¹⁷ นักโบราณคดีสมัยใหม่ได้ขุดพบ “มนุษย์เกลือ” (salt men) ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของ ประเทศอิหร่าน (ที่เหมืองเกลือ Chehrabad ใกล้เมือง Zanjan) ในปี 1977 เป็นโครงกระดูกคนร่างที่สามที่พบในเหมืองเกลือ มีเป้สะพายหนังที่บรรจุเกลือเต็มมดอย่างแน่นหนาอยู่ใกล้ๆโครงกระดูก ยังมีตะเกียงปูนปั้นที่ใช้บรรจุไขสัตว์เพื่อจุดให้แสงสว่าง รองเท้าหนังสองคู่ และเขาวัวสองเขา ร่างที่สามนี้ถูกหินขนาดใหญ่ที่ถล่มลงทับไว้จนตาย สิ่งของทั้งหลายยังอยู่ในสภาพดียิ่ง แต่โครงกระดูกเสียหายไปมากเพราะน้ำหนักของหินที่ทับลงบนตัว(หนักถึงสองตัน) ก่อนหน้านั้นก็พบโครงกระดูกของมนุษย์เกลือสองคนมาแล้วภายในเหมืองที่อยู่ไม่ไกลจากกัน (ที่เหมืองเกลือ Hamzehlu ไม่ไกลจากเมือง Zanjan) ร่างที่สองนี้พบอยู่ในเหมืองในระดับความลึก 30-40 เมตรและอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด กระดูกทุกส่วนอยู่ครบทั้งกะโหลก กราม แขน ขา เท้า ส่วนมนุษย์เกลือคนแรกที่ขุดพบนั้นสืบย้อนหลังไปได้ว่ามีอายุเมื่อราว 1700 ปีก่อน ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์แห่งชาติกรุงเทหะราน ร่างแรกนี้มีผมยาวสีขาวและมีเครา สวมรองเท้าบูตหนังและมีเครื่องมือติดตัวกับผลวอลนัท (cf.<http://www.time.com/time/magazine/1997/int/970901/asia.archaeology.html>) แต่โครงกระดูกชาวเหมืองเกลือที่เก่าแก่ที่สุด ขุดพบได้ที่เมือง Hallstatt ในประเทศออสเตรีย ที่มีอายุอยู่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ดูเชิงอรรถข้อ 17 ข้างบน

¹⁸ เชื่อกันว่าเป็น Attila ผู้นำชาวฮัน หรืออาจเป็น Odoacer ชาวเยอรมัน ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอน

เกลือ - ภัยแล้งความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

เจ้าคณะมีอำนาจและรายได้สูงจากการค้าเกลือ จนได้รับการเลื่อนขั้นขึ้นเป็นอาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์ก(Archbishop of Salzburg)¹⁹ ผู้มีอำนาจเต็มทั้งในด้านการเมืองและศาสนาและมีอำนาจเด็ดขาดเกี่ยวกับเกลือและการทำเหมืองในราวปี 1190 มีการเปิดเหมืองใหม่ขึ้นที่แบร์ทซ์ก้าเดิน (Berchtesgaden)²⁰

¹⁹ ซัลสบูร์กตั้งแต่ต้นคริสตศตวรรษจนถึงปี 1805 เป็นรัฐคริสตจักรหนึ่งในจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (the Holy Roman Empire, 962-1806) เขตปกครองของอาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์กในเวลานั้นเทียบคร่าวๆได้กับอาณาเขตของเมืองซัลสบูร์กในปัจจุบัน (ออสเตรียผนวกเมืองซัลสบูร์กเข้าในอาณาเขตของประเทศในปี 1805) ตำแหน่งของอาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์กตั้งแต่ยุคกลางนั้นรวมตำแหน่งของ “บิชอปอันดับหนึ่งของชาวเยอรมัน” (Primas Germaniae) นั่นคือเป็นผู้ติดต่อสืบทอดนโยบายของสันตะปาปาโดยตรงต่อชุมชนเยอเมนิคทั้งปวง (ชุมชนทั้งหลายที่ใช้ภาษาเยอรมันเป็นสำคัญ) และรวมตำแหน่งทูตถาวรของสันตะปาปา(legatus natus) เช่นนี้ทำให้อาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์กได้อภิสิทธิ์ในการสวมเสื้อคลุมสีแดงสดที่เป็นเสื้อประจำตัวของพระราชาคณะ (cardinal) ในศาสนาโรมันคาทอลิก แม้ว่าตำแหน่งอาร์ชบิชอปจะต่ำกว่าตำแหน่งพระราชาคณะหรือคาร์ดินัลในระบบยศจนดาศักดิ์ของคริสต์ศาสนา บิชอป Rupert (cir.AD. 660-710) ถูกส่งให้ไปเผยแผ่ศาสนาในแดนลุ่มแม่น้ำดานูบ และได้เข้าบูรณะฟื้นฟูเมืองโรมัน Juvavum ที่ถูกทอดทิ้งเสื่อมโทรมจนกลายเป็นเมืองปรักหักพัง เขาปฏิรูปการบ้านการเมืองและส่งเสริมการศึกษา ทั้งยังส่งเสริมการทำเหมืองเกลือที่นั่น จนในที่สุดเปลี่ยนชื่อเมืองโรมันนั้นเป็น “ซัลสบูร์ก” ที่แปลว่า “เมืองเกลือ” ถือกันว่า นักบุญ Rupert เป็นนักบุญอุปถัมภ์ของชาวเหมืองเกลือ

²⁰ จารึกเก่าที่ค้นพบเกี่ยวกับการทำเหมืองเกลือในภาคใต้ของเยอรมนี กล่าวไว้สั้นๆว่า

ในปี 1193 เริ่มทำเหมืองเกลือกันแล้วที่ Tuval ใกล้เมือง Schellenberg

ปี 1194 กล่าวถึงเหมือง Gollnbach ในเมือง Berchtesgaden

ปี 1517 เหมืองที่ Petersberg ถล่มลง เจ้าชาย Fürstpropst Gregor Rainer ให้สถาปนาเหมืองเกลือที่เมือง Berchtesgaden และให้ลำเลียงน้ำเค็มที่ได้ไปยังโรงงานที่ Schellenberg

ปี 1564 เหมือง Saline Frauenreuth ในเมือง Berchtesgaden เริ่มขึ้น

ระหว่างปี 1803-1816 เหมืองในเมือง Berchtesgaden ถูกเปลี่ยนมือไปเป็นของออสเตรีย แล้วกลับมาขึ้นกับแคว้นบาวาเรียในปี 1816 ในปีนี้เองที่มีการสร้างและวางระบบท่อลำเลียงน้ำเค็มจากเหมืองไปยังโรงงานผลิตเกลือที่เมือง Bad Reichenhall ท่อลำเลียง

ในแคว้นบาวาเรีย(เยอรมนี)ที่อยู่ไม่ไกลกันนัก การเปิดเหมืองแห่งใหม่นี้ไม่มีผู้ใดรายงานหรือได้รับความเห็นชอบจากอาร์ชบิชอป จึงกลายเป็นกรณีพิพาทขึ้นระหว่างซัลสบูร์กและแคว้นบาวาเรีย ฝ่ายซัลสบูร์กเป็นผู้แพ้ ดังนั้นตั้งแต่ปี 1198 เป็นต้นมา งานเหมืองเกลือในบาวาเรียจึงตกอยู่ในมือของท่านดยุคแห่งบาวาเรีย แต่ต่อมากลับไปอยู่ในอำนาจของซัลสบูร์กอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของแคว้นบาวาเรียอย่างถาวรตั้งแต่ปี ค.ศ.1810

ฝ่ายซัลสบูร์กเมื่อถูกแหล่งผลิตเกลือในแคว้นบาวาเรียมาขัดผลประโยชน์ อาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์ก หันไปลงทุนในอุตสาหกรรมผลิตเกลือจากน้ำพุน้ำเค็มแทนตั้งแต่นั้น แหล่งน้ำพุน้ำเค็มไหลขึ้นหลายแห่งในเมือง ฮัลไลน ดังปรากฏจารึกไว้ในปี 1232 ในปี 1300 การผลิตเกลือจากแหล่งดังกล่าวสามารถเอาชนะแหล่งผลิตในบาวาเรียได้ เพราะได้เปรียบที่มีแหล่งน้ำพุน้ำเค็มตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำดานูบ จึงสะดวกแก่การขนส่งเกลือไปค้าขายในดินแดนไกลๆได้อย่างรวดเร็วออกไปถึงแถบโบฮีเมีย (Bohemia ปัจจุบันคือสาธารณรัฐเช็ก) ไปทั่วประเทศออสเตรียและมาแข่งค้าเกลือกับแคว้นบาวาเรีย อาร์ชบิชอปได้กวาดซื้อหุ้นส่วนจากเหมืองเกลือที่ฮัลไลน(Hallstein) และในที่สุดเป็นเจ้าของเหมืองที่นั่นทั้งหมดในต้นศตวรรษที่ 16

ในยุคเดียวกันนั้น ราชวงศ์ฮับสบูร์ก(ที่ออสเตรีย)ได้ผนวกดินแดนโบฮีเมียเข้าในอาณาจักร ตลาดใหญ่ที่โบฮีเมียอยู่ใกล้ดินแดนในอำนาจของอาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์ก จึงเกิดการแข่งขันระหว่างซัลสบูร์กและฝ่ายฮับสบูร์ก

น้ำเค็มนี้ทำจากไม้ (deicheln) ด้วยการเจาะลงกลางท่อนซุงจากต้นไม้ใหญ่ ใ้กลวงทะลุทั้งท่อน นำท่อนไม้กลวงมาเรียงเชื่อมต่อกันไปเป็นเส้นทาง 29 กิโลเมตรบนพื้นที่ชั้นลงต่างระดับบนเนินเขาจากเหมืองเกลือไปยังเมือง Bad Reichenhall วันที่ 22 เดือนธันวาคม ปี 1817 เป็นวันเริ่มแรกของการนำส่งน้ำเค็ม เครื่องปั้มน้ำที่ประดิษฐ์ขึ้นใช้ในการนี้นักประดิษฐ์ทั้งหลายทั้งในยุคนั้นและยุคปัจจุบันถือว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์สุดยอดแห่งยุคที่ปั้มน้ำเค็มจากใต้พื้นชั้นไปถึงเนินเขา (Ilsank) สู่อำเภอที่ตั้งของท่อลำเลียงที่อยู่สูง 356 เมตร เครื่องปั้มน้ำนี้ยังคงใช้งานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่นั้นจนถึงวันที่ 19 เดือนกุมภาพันธ์ ปี 1927 เมื่อระบบท่อลำเลียงน้ำที่ทำจากไม้ซุงดังกล่าวมา ถูกปิดลงหลังจากที่ได้ทำหน้าที่มาเกือบ 110 ปี ทั้งนี้เพื่อเปิดทางให้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ารับหน้าที่ต่อ

เกลือ - ภัยจากความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ในออสเตรียยังมีแหล่งผลิตเกลืออื่นๆที่มีขนาดเล็กในตอนแรกและขยายใหญ่ขึ้นในเวลาต่อมา เช่นตั้งแต่ปี 1363 แหล่งผลิตเกลือที่ฮัล (Hall) ในแถบตีร็อล (Tyrol) เป็นฐานอำนาจของดยุ๊กแห่งฮับส์บูร์กเจ้าผู้ครองดินแดนแถบนั้น เกลือที่ฝ่ายออสเตรียผลิตได้นำไปขายแก่ชาวสวิส ชาวสวิสเองไม่รู้ว่ารายได้จากพวกเขาได้ไปเป็นเงินสนับสนุนการรณรงค์ต่อต้านการรวมตัวเป็นสมาพันธ์ชุมชนในสวิส (Confederation Helvetia ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 1291และที่นำไปสู่การเป็นประเทศเอกราชในปี 1848)

อย่างไรก็ตาม การผลิตเกลือในออสเตรียก็มีปัจจัยอื่นที่จำกัดการผลิต นั่นคือปัญหาเชื้อเพลิง เพราะชาวเหมืองในแต่ละท้องถิ่นใช้ไม้จากป่าโดยรอบเป็นเชื้อเพลิงสำหรับต้มน้ำเค็มให้แห้งเป็นผลึก และไม้ก็ถูกใช้จนถึงขีดจำกัดสุดท้ายแล้ว จำเป็นต้องหันไปหาแหล่งเชื้อเพลิงแหล่งอื่น ปัญหาเชื้อเพลิงยืดเยื้อต่อมาจนถึงสมัยใหม่ มีบันทึกเล่าว่าในปี 1770 มีรางน้ำไหลลงจากด้านข้างของภูเขาทางน้ำนั้นมิได้ลำเลียงน้ำใช้ แต่เพื่อนำส่งฟืนสำหรับโรงต้มน้ำเกลือ เมื่อเหมืองที่ฮัลลดตัด ไม้เชื้อเพลิงใช้ จักรพรรดิออสเตรียทรงให้สร้างรางน้ำไม้เป็นท่อลำเลียงนำส่งน้ำเค็มจากเหมืองลงไปในหุบเขาที่เมืองอีเชิล (Ischl) รางน้ำไม้นี้ต่อเป็นสะพานน้ำทอดข้ามแม่น้ำ โกเซา (Gosau) นับเป็นท่อลำเลียงน้ำ (pipeline) ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก

ตั้งแต่ปี 1600 เกลือมีบทบาทสำคัญในการเมืองของท้องถิ่นแดนเกลือ เป็นนโยบายการเมืองที่อยู่ในมือของบุคคลสามกลุ่ม กลุ่มหนึ่งคือออสเตรีย (ราชวงศ์ฮับส์บูร์ก) กลุ่มสองคือแคว้นบาวาเรีย และกลุ่มที่สามมีอาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์กเป็นผู้นำ (ดูเชิงอรรถข้อ 20) จักรวรรดิออสเตรียขยายอำนาจมากขึ้นอีกเมื่อได้ผนวกดินแดนโบฮีเมียและโมราเวียเข้าไปด้วย โมราเวียไม่มีแหล่งเกลือธรรมชาติใดๆ จึงกลายเป็นตลาดสำคัญของผู้ผลิตเกลือชาวออสเตรีย ภาษีจากการค้าเกลือเป็นรายได้สำคัญของจักรพรรดิออสเตรีย เกลือเป็นสิทธิผูกขาดของรัฐ (เรียกว่า Salzmonopol) เป็น **“เพชรพลอยที่สุกปลั่งที่สุดในห้องเก็บสมบัติของพระราชวัง”** ในปี 1700 เกลือทำรายได้ให้แก่ออสเตรียนับเป็นร้อยละสิบของรายได้ของชาติ ในแคว้นบาวาเรีย เกลือกก็อยู่ใน

อำนาจผูกขาดของรัฐเช่นกัน ทั้งออสเตรียและบาวาเรียต่างพยายามพัฒนาการค้าเกลือของตนให้กว้างขวางออกไป ในขณะเดียวกัน ก็ห้ามการนำเข้าเกลือจากต่างถิ่น ทำให้มีการลักลอบซื้อขายเกลือ การหลีกเลี่ยงภาษีเกลือเป็นต้น

ราชวงศ์ฮับส์บูร์กใช้รายได้จากเกลือเป็นหลักทรัพยากรประกันการเรียกเก็บเงินผูกฉ้อในยามศึก ครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อแคว้นโบฮีเมียเกิดปฏิวัติลุกขึ้นต่อต้านอำนาจของออสเตรียในปี 1618 (ที่รู้จักกันในนามว่า Defenestration of Prague แปลตามตัวว่า การโยนคนออกนอกหน้าต่าง) ต่อมาในปี 1620 เมื่อกำลังฝ่ายโปรเตสแตนต์รุกเข้าใกล้กรุงเวียนนา จักรพรรดิเฟอดินันด์ที่สองนำรายได้จากเกลือไปค้ำประกันการจ่ายเงินแก่กองทัพคาทอลิกที่ช่วยกันขับไล่กองทัพโปรเตสแตนต์ออกจากกรุงปราก (Prague) และไปตั้งหลักบนที่ราบสูงไวซ์เซอแบร์ก (Weisserberg ที่อยู่ห่างจากกรุงปรากเพียง 13 กิโลเมตร แต่กองทัพคาทอลิกสามารถตีกองทัพฝ่ายโปรเตสแตนต์สำเร็จมีชัยชนะที่นั่น²¹ ในโปแลนด์เงินรายได้จากเหมืองเกลือที่ วิลลิซกา (Wieliczka)²²

²¹ เป็นกรณีพิพาทขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายโปรเตสแตนต์กับฝ่ายคาทอลิกอันเป็นผลจากการปฏิรูปศาสนาในปี 1520 (Reformation) ในออสเตรียฝ่ายคาทอลิกพยายามกีดขวางและจำกัดสิทธิของชาวโปรเตสแตนต์รวมทั้งผลักดันให้ออกไปนอกกรุงเวียนนา ส่วนการรบที่ Weisserberg (8 พฤศจิกายน 1620) ใกล้กรุง Prague ในโบฮีเมีย (ประเทศเช็กปัจจุบัน) เป็นชัยชนะสำคัญครั้งแรกของฝ่ายฮับส์บูร์กที่ยึดคริสต์ศาสนานิกายคาทอลิกสงครามระหว่างนิกายทั้งสองยืดเยื้อต่อกันสามสิบปี (1618-1648) ชัยชนะครั้งนี้เท่ากับปลดปล่อยโบฮีเมียจากอำนาจครอบงำของกลุ่มโปรเตสแตนต์เยอรมัน

²² เหมืองเกลือที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในยุโรปคือเหมืองในโปแลนด์ (ที่ Wieliczka อยู่นอกเมืองด้านใต้ของเมือง Kraków) ที่เริ่มสกัดเกลือมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 13 จนถึงปลายศตวรรษที่ 20 อย่างต่อเนื่อง เหมืองมีพื้นที่รวมเป็นเส้นทาง 200 กิโลเมตร เป็นทางเดินยาวแบบเกลเลอรี ขุดเป็นห้องๆ ใต้ประมาณ 2040 ห้องขนาดต่างๆ กัน รวมทั้งทะเลสาบใต้ดิน ตั้งอยู่ต่างระดับความลึก 7 ระดับระหว่างความลึก 57-198 เมตรใต้พื้นดิน ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 18 เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ให้เข้าชมได้ในบริเวณที่เก่าแก่ที่สุด ที่อยู่ในระดับความลึก 64 เมตร ผ่านเข้าไปอุโมงค์ทางเดินเข้าไปในห้องเหมือง 20 ห้อง และจบลงที่ระดับความลึก 134 เมตรใต้พื้นดิน ที่นั่นจัดเป็นพิพิธภัณฑ์เกลือ (ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกของโลก) ที่รวมอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องจักรในการทำเหมืองเกลือที่เคยใช้กันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 จึงเป็นแหล่ง

เกลือ - ภูเขาเกลือความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ได้เป็นค่าใช้จ่ายในกองทัพของพระเจ้าจอห์น โซบียกี(John Sobieski) แห่งโปแลนด์ที่ได้ช่วยกรุงเวียนนาไว้เมื่อชาวเติร์กเข้าล้อมกรุงเวียนนาในปี 1683 และเงินนี้ก็ได้อีกคืนเข้าคลังของฝ่ายฮับสบูร์กในปี 1657 เป็นค่าตอบแทนที่ออสเตรียได้ช่วยชาวโปแลนด์ให้พ้นจากการรุกรานของชาวสวีเดน

ในปี 1611 อาร์ชบิชอปแห่งซัลสบูร์กถูกบังคับให้ขายทอดตลาดเหมืองเกลือในสัมปทานแก์บาวาเรีย ดังนั้นคู่แข่งจึงลดเหลือสองฝ่าย ฝ่ายราชวงศ์ฮับสบูร์กซึ่งคือออสเตรียกับฝ่ายแคว้นบาวาเรียในเยอรมนี ในตอนนั้นทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ควบคุมแหล่งผลิตเกลือสำคัญของยุโรปภาคกลางทั้งหมด นำแปลกที่ทำไมทั้งสองฝ่ายจึงไม่ร่วมมือกันบริหารตกลงกันจัดตั้งราคาเกลือด้วยกัน แทนการทำแข่งกันแย่งกันและคอยตัดผลประโยชน์กันและกัน แม้จะเคยทำข้อตกลงการค้าเกลือร่วมกัน ก็เป็นเพียงครั้งเดียวและมีผลบังคับใช้ในระยะเวลาเพียงสี่สิบปีเท่านั้น (the Rosenheimer Salt Trade Agreement ในปี 1649) ข้อใหญ่ใจความของนโยบายต่างประเทศของแคว้นบาวาเรียอยู่ที่การเป็นผู้ขายเกลือรายใหญ่ในหมู่ประเทศเพื่อนบ้านในยุโรปตะวันตก ส่วนออสเตรียสามารถขายเกลือได้ในจักรวรรดิที่ขยายออกไปในยุโรปตะวันออก รวมทั้งยังการี การแข่งขันในเรื่องเกลือระหว่างทั้งสองฝ่าย จึงมีส่วนผลักดันให้แคว้นบาวาเรียเข้าร่วมมือกับประเทศฝรั่งเศสเพื่อต่อต้านออสเตรียในสงคราม

ข้อมูลเกี่ยวกับวิวัฒนาการการทำเหมืองเกลือตั้งแต่ยุคกลางจนถึงยุคปัจจุบัน ห้องต่างๆใต้ดินนั้นรวมถึงห้องเก็บรักษาเกลือที่สกัดได้ ระบบการระบายน้ำภายในเหมือง การติดตั้งระบบแสงไฟ การระบายอากาศ ล้วนเป็นแบบเฉพาะเจาะจงสำหรับที่นั่นเมื่อเทียบกับมาตรฐานของโลกภายนอกเหมือง ปัจจุบันห้องเหมืองที่ใหญ่ที่สุดใช้เป็นทั้งจัดการแสดงคอนเสิร์ตหรือการแสดงตามวาระตามเทศกาล และในระดับความลึก 350 เมตรมีสถานพักผ่อนสำหรับผู้ป่วยเป็นโรคหืดหอบและโรคภูมิแพ้ต่างๆ ภายในเหมืองที่นั่น ยังมีส่วนของเหมืองที่ขุดเจาะเหมือนสถาปัตยกรรมวัดคริสต์ พร้อมทั้งประดับด้วยประติมากรรมรูปปั้นเกลือหินและประติมากรรมจำหลักหินแบบต่างๆ เป็นวัดที่อุทิศแด่นักบุญกิงกา (Chapel of Saint Kinga) วัดเกลือนี้นิยมใช้เป็นทั้งประกอบพิธีมงคลสมรสที่คงจะน่าประทับใจไม่เหมือนที่ใดในโลก เหมืองในโปแลนด์แห่งนี้ยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกโลกแห่งหนึ่งในปี 1978 (โปรดดูรายละเอียดที่ <http://whc.unesco.org/en/list/32> ข้อมูลภาษาอังกฤษในหัวข้อ Wieliczka Salt Mine)

สืบราชสมบัติสเปนในทศวรรษที่ 1700 และในระหว่างสงครามขยายอำนาจของ นโปเลียนในทศวรรษที่ 1800

ส่วนศูนย์การผลิตเกลือที่ไรเคินฮาล(Reichenhall) มียอดการผลิต สูงสุดตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 และเป็นที่ยอมรับหลายในเยอรมนีและในยุโรป ว่าเป็นเกลือจากเทือกเขาแอลป์ที่มีคุณภาพสูงสุด การทำเหมืองเกลือได้กลายเป็นอาชีพทำเงินที่นำรายได้มาสู่รัฐอย่างมากมาย ในปี 1834 เกิดอัคคีภัย ครั้งใหญ่ที่เผาผลาญโรงงานและเมืองเป็นจุล พระเจ้าลูทวิชที่หนึ่ง (Ludwig I, 1786-1868) ทรงให้บูรณะฟื้นฟูและก่อสร้างโรงงานผลิตเกลือขึ้นใหม่จนกลับใช้ งานได้เหมือนเดิม การก่อสร้างบูรณะโรงงานเก่าได้รวมกระบวนการผลิตเกลือ ภายในพื้นที่โดยรอบอาคารหลักที่ตั้งของล้อปัมพ์น้ำยักษ์ มีเครือข่ายเป็นอุโมงค์ใต้ พื้นที่ย่อยต่อเนื่องกันเหมือนเมืองใต้ดิน พื้นอุโมงค์ปูด้วยแผ่นหินอ่อนตลอดเส้นทาง(ระหว่างปี 1834-1850) ต่อมาในทศวรรษที่ 1920 เกิดความจำเป็นในการ พัฒนาระบบการผลิตเกลือเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะขาดแคลนหินและ เพื่อประหยัดพลังงาน หลังจากการทดลองปรับเปลี่ยนหลายครั้งหลายคราจน ในที่สุดเปลี่ยนระบบการใช้หินต้มน้ำเค็มในกระโถเกลือ(ที่เปิด) มาเป็นเครื่องต้มน้ำเค็มแบบปิด เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งในศตวรรษที่ 20 ทำให้มี ระบบเครื่องจักรอัตโนมัติขนาดใหญ่ เกิดความจำเป็นต้องย้ายโรงงานผลิตที่ ขยายครอบคลุมพื้นที่กว้างออกไปกว่าที่ตั้งเดิมมาก ไปยังซานเมืองบัตไรเคินฮาล(Bad Reichenhall) ในปี 1926 โรงงานแห่งใหม่รวมกระบวนการผลิตตั้งแต่ การลำเลียงน้ำเค็มจนถึงการบรรจุเกลือพร้อมขายและการขนส่งไปสู่ตลาด ส่วน โรงงานเกลือดั้งเดิม(ใช้ชื่อเรียกเจาะจงใหม่ว่า Alte Saline) ก็ยังคงทำงานต่อมา เพียงแต่เบนจุดมุ่งหมายการผลิตของสถานที่นั้นไปเป็นการผลิตเกลือเพื่อใช้ในการ บำบัดสุขอนามัยมากกว่าเพื่อการบริโภค²³ ยังคงได้ชื่อว่าเป็นโรงงานผลิตเกลือ

²³ การเติมคำว่า Bad เข้าในชื่อเมือง Reichenhall เพื่อสื่อว่าเป็นเมืองสปา (bad ใน ภาษาเยอรมันตรงกับคำว่า bath ในภาษาอังกฤษ) เป็นศูนย์การบำบัดสุขอนามัยด้วยเกลือ และน้ำเกลือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าการเปลี่ยนชื่อนั้นเกิดขึ้นในปี 1890 เท่ากับ ยืนยันและยกฐานะของเมืองว่านอกจากจะผลิตเกลือขึ้นแล้วยังมีสปาในภูเขาแอลป์

เกลือ - ภูเขาเกลือความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ที่สวยงามที่สุดในโลก และเป็นหนึ่งในแบบสถาปัตยกรรมอุตสาหกรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในแคว้นบาวาเรียของเยอรมนี ที่ตั้งโรงงานเกลือเก่านี้ยังใช้เป็นสถานแสดงดนตรีกลางแจ้งในฤดูร้อนอย่างต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ การพัฒนาเหมืองเกลือที่นั่น เป็นภูเขาเกลือสำคัญที่ได้เปลี่ยนวิธีการทำงานและความเป็นอยู่ของชาวเหมืองเกลือและชาวเมืองทั้งหมดอย่างสิ้นเชิง บัดไรเคินฮาล เป็นตัวอย่างของเหมืองเกลือที่ครบวงจรที่สุดที่สืบทอดการทำและการผลิตเกลือจากภูเขาแอลป์มาจนถึงทุกวันนี้²⁴

ยังเป็นศูนย์บูรณาการด้านสุขอนามัยที่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการในประเทศเยอรมนี

²⁴ โรงงานเกลือที่ Reichenhall ผลิตเกลือมากกว่า 300 ประเภทในบรรจุภัณฑ์รูปแบบต่างๆกันอีก 300 กว่าชนิด ชนิดสำคัญๆ คือ เกลือที่ใช้ปรุงอาหารเป็นก้อนหรือเป็นกระป๋อง และเกลือสำหรับละลายหิมะและน้ำแข็งซึ่งต้องใช้เป็นปริมาณมากในแต่ละครั้ง แต่ละปีในฤดูหนาวนั้น บรรจุลงกระสอบหรือถัง ในปัจจุบัน (ปีค.ศ. 2011) โรงผลิตเกลือที่ Bad Reichenhall ใช้คนงานทั้งสิ้น 250 คน ผลิตเกลือได้ประมาณ 900 ตันต่อวัน เป็นเกลือสำหรับบริโภคและใช้ในกิจกรรมแบบต่างๆมากกว่า 100 ประเภท ต่างกันทั้งในรูปแบบของบรรจุภัณฑ์ ขนาดของผลึกเกลือ รวมทั้งประเภทของเกลือเพื่อจุดมุ่งหมายของการอุปโภคบริโภคทุกแบบ นอกจากเกลือ เมืองนี้ยังกลายเป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวที่เปิดบริการ “เกลือบำบัด” เพื่อสุขภาพทุกรูปแบบด้วย สวนสาธารณะกลางเมืองขนาดใหญ่ (Kurgarten) ที่นั่นก็เป็นร่มรื่น เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมืองและของผู้ไปเยือน มีอาคารใหญ่ในสวนพร้อมน้ำพุ น้ำเค็มธรรมชาติที่อุดมด้วยเกลือแร่ ทุกคนไปได้ที่นั่นโดยไม่เสียเงินใดๆ นับเป็นความเอื้อเฟื้อ ความใจกว้างของชาวเมืองและระบบบริหารจัดการของเมืองที่น่าสรรเสริญ

ภายในสวนยังมี “อาคารระเหยน้ำเค็ม” (Gradierhaus หรือที่แปลไว้ในภาษาอังกฤษว่า Salt-evaporation house เป็นอาคารเปิดโล่ง ไม่มีกำแพง มีแต่หลังคาเท่านั้นมีท่อนำส่งน้ำเค็มติดไว้ยาวตลอดใต้หลังคา ตรงกลางภายในอาคาร มีกำแพงตั้งสูง 13 เมตร มีกิ่งจากต้น blackthorn (*Prunus spinosa*) คลุมปิดอย่างแน่นหนาตลอดความกว้างและความยาวของกำแพง บนพื้นอาคารมีสระน้ำรองรับน้ำเค็มที่ไหลลงมาจากท่อนำส่งน้ำใต้หลังคา น้ำเค็มที่ปล่อยให้ไหลนี้ ค่อยๆไหลผ่านมวลกิ่งไม้ตลอดความยาวของกำแพง ลงสู่สระที่รองรับข้างล่าง แต่ละวันน้ำเค็มจากเทือกเขาแอลป์จำนวนประมาณ 400,000 ลิตรไหลผ่านกำแพงลงสู่สระข้างล่าง เครื่องปั๊มน้ำที่ไหลลงส่งกลับขึ้นไปบนท่อนำส่งน้ำที่อยู่ใต้หลังคาแล้วปล่อยให้ไหลลงผ่านกำแพงอีก เป็นเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกว่าปริมาณความเค็มจะเข้มข้นพอกับความต้องการ จึงนำส่งน้ำเค็มเข้มข้นนั้นไปยังโรงงานเพื่อ

การค้าเกลือหรือการยื้อแย่งเพื่อผูกขาดการทำเหมืองเกลือลดความสำคัญลงไปเรื่อยๆเมื่อโลกเข้าสู่ยุคปัจจุบัน เมื่อมีวัตถุดิบและสินค้าเศรษฐกิจอื่นๆที่โผล่ขึ้นในตลาดป้อนความต้องการของชีวิตแนวใหม่ เหมืองหลายแห่งหยุดทำการหรือถูกปิดไปเลย บางแห่งเปลี่ยนโรงงานให้เป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้ กรณีของเมือง ซัลสบูร์กและอาณาบริเวณของเทือกเขาแอลป์ส่วนนี้ที่ทอดผ่านเยอรมนี สวิสเซอร์แลนด์และออสเตรีย กลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวสำคัญเพราะภูมิทัศน์อันตระหง่านที่มีทั้งเทือกเขาล้อมรอบและทะเลสาบภายใน น้ำสีฟ้าใสตั้งเนื้อแก้วชั้นเยี่ยม สะท้อนความงามของภูมิประเทศโดยรอบ อากาศก็บริสุทธิ์สดชื่นสำหรับการพักผ่อน เหมืองเกลือเก่าแก่ที่สุดในยุโรปที่ยังผลิตได้ ก็ยังคงดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทุกมุมโลก อาณาบริเวณนี้ทั้งหมดได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแห่งหนึ่งด้วยในปี 1997(อ่านข้อมูลเพิ่มเติมได้ในเชิงอรรถหมายเลข 18)

เข้าสู่กระบวนการต้มจนแห้งเป็นผลึกเกลือ ในวงจรการไหลและการส่งน้ำเค็มผ่านบนกำแพงคลุมกิ่งไม้นี้ ลมเป็นตัวสำคัญที่ช่วยให้น้ำระเหยไปเรื่อยๆ เหลือน้ำเค็มที่ค่อยๆเข้มข้นขึ้นเหมือนการทำนาเกลือบนพื้นที่กว้างบนฝั่งทะเล เพียงแต่อาคารระเหยน้ำเค็มนี้เป็นแบบตั้งเนื่องจากสภาพภูมิประเทศในแถบเทือกเขาแอลป์ ไม่มีพื้นที่ราบกว้างเพียงพอเพื่อ “ตากน้ำเค็ม” วิธีนี้ลดเวลาในการต้มน้ำเค็มและช่วยประหยัดเชื้อเพลิงได้มาก อาคาร Gradierhaus ที่ Bad Reichenhall เริ่มใช้งานแล้วในปี 1846 และมีการบูรณะปรับปรุงเรื่อยมาหลายครั้งจนถึงปี 1912 เป็นอาคารระเหยน้ำเค็มที่ใหญ่ที่สุดในโลกและที่ยังคงใช้อยู่จนถึงทุกวันนี้

สวนนี้ยังเป็นที่จัดแสดงดนตรีกลางแจ้งในฤดูร้อน และเป็นที่แสดงงานนิทรรศการแบบต่างๆทั้งภายในอาคารหรือกลางแจ้งในสวน ที่สาธารณะชนอาจเข้าชมและเข้าถึงได้อย่างอิสระ การบริหารจัดการสวนสาธารณะแบบนี้ จึงสอดคล้องกับกิจกรรมเกลือบำบัดเพื่อสุขภาพอนามัย สวนเป็นที่พักผ่อนที่เฝ้ายาวทางใจของชาวเมือง เป็นที่บำบัดความเครียด ความเหงา และในที่สุดกระชับการมีจิตสาธารณะและร่วมสร้างชุมชนที่อยู่ด้วยกันได้อย่างกลมกลืนในขณะเดียวกันก็เคารพความความแตกต่างของเอกบุคลิก

เกลือ - ภูเขาเกลือมีความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

2.3. สถานการณ์เกลือในประเทศยุโรปอื่นๆ

ชาวยุโรปทำเหมืองเกลือสืบต่อจากสิ่งที่ชาวโรมันได้ทำไว้ เกลือยังคงเป็นสินค้าเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับหลายประเทศในยุโรป และโดยเฉพาะอังกฤษ เยอรมนี ออสเตรีย ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ อิตาลี โปแลนด์ รัสเซีย เป็นต้น สถานการณ์ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารจัดการเกลือในประเทศยุโรปอื่นๆ ที่ต้องบันทึกไว้คือประเทศฝรั่งเศสที่เป็นผู้ผลิตเกลือรายใหญ่ของยุโรป มีเหมืองเกลืออยู่ทั้งสองฝั่งทะเล คือด้านทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและด้านมหาสมุทรแอตแลนติก มีเส้นทางเกลือตลอดฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

ตั้งแต่ปลายยุคกลางรัฐบาลเป็นผู้ตั้งเก็บภาษีเกลือที่มากกว่าร้อยเปอร์เซ็นต์ เรียกภาษีเกลือว่า la gabelle[ลา กาแบล]²⁵ โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 1548 กฎหมายฝรั่งเศส (ฉบับที่รู้จักกันในชื่อว่า Edit de Châtellerault [เอดี เดอ ชาแตลเลอโร]) ขยายการเก็บภาษีเกลือ ไปยังทุกจังหวัดในภาคตะวันตกของฝรั่งเศส จนทำให้ชาวนากว่าสี่หมื่นคนลุกฮือเป็นกบฏ²⁶ ในปี 1549 พระเจ้าเฮนรีที่สองยกเลิกกฎหมายฉบับดังกล่าวสำหรับทุกจังหวัดในภาคตะวันตกของฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าชดเชยจำนวน 450,000 ปอนด์ ในปี 1675 รัฐบาลฝรั่งเศสเริ่มเรียกเก็บภาษีเกลือจากจังหวัดเบรอตานญ(Bretagne หรือในภาษาอังกฤษว่า Brittany [บริตตานี]) ที่ได้รับการยกเว้นภาษีเกลือมาจนถึงปีนั้น สามสิบปีต่อมา ผู้ตรวจราชการแผ่นดิน ฌ็อง-บาติสต์ กอลแบร์(Jean-Baptiste Colbert) นำกฎหมายเรียกเก็บภาษีเกลือกลับมาบังคับใช้ใหม่ในเดือน

²⁵ gabelle เป็นคำฝรั่งเศสที่หมายถึงภาษีเกลืออย่างเฉพาะเจาะจง คำนี้มาจากคำในภาษาอาหรับ al quabala ที่ชี้ให้เห็นว่า ชาวอาหรับเป็นผู้ริเริ่มการเก็บภาษีเกลือ ต่อมาชาวออร์ม็อง (Normans) ทำตาม แล้วสืบทอดมาสู่ชาวฝรั่งเศส

²⁶ เมื่อเกิดสงครามกลางเมืองขึ้นที่ Guienne กองทหารหลวงไม่สามารถทานกำลังของชาวนากว่าสี่หมื่นคนที่ไปรวมตัวกันที่เมือง Cognac และที่ Châteauneuf ชาวนาสามารถตีกองทหารแตกพ่ายไป เข้ายึดเมือง Saintes และเข้าปล้นสะดมทั้งเมือง ทำลายดินแดนที่ทอดระหว่างเมือง Poitiers และเมือง Blaye ราบเป็นหน้ากลอง Constable de Montmorncy ถูกส่งไปปราบพวกกบฏ

พฤษภาคมปี 1680 เก็บข้อบทกฎหมายเดิมมาบังคับใช้แม้จะเป็นการเอารัดเอาเปรียบประชาชนเกินไปจนเคยสร้างปัญหามาแล้วก็ตาม สภากรรมการเก็บภาษีลา เปตีดี้ด กาบเล (La Petite Gabelle) ตั้งคณะกรรมการศาลพร้อมเจ้าหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆครบครัน 17 คณะทำหน้าที่ดูแลบังคับใช้กฎหมายให้ได้ต่อนั้นบางพื้นที่ขายเกลือในราคายี่สิบเท่าของราคาทุน²⁷

ในปี 1780 เจ้าหน้าที่ของรัฐจับกุมพ่อค้าเกลือเถื่อนได้ 2300 คน ที่ทำการค้าเกลืออย่างผิดกฎหมายด้วยการหลีกเลี่ยงภาษีทั้งสิ้น 3700 ราย ตำรวจยังจับผู้หญิงไปอีก 1800 คนและเด็กอีก 6000 คน รวมทั้งยึดม้าไว้ได้อีก 1100 ตัวและเกวียนบรรทุกเกลืออีก 50 คัน ผู้พิพากษาได้ลงโทษจำคุก 2000 รายและมี 300 คนที่ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีพ (cf. Food Chronology, หน้า 185) ในปี 1790 ฝรั่งเศสยกเลิกกฎหมายว่าด้วยการเก็บภาษีเกลือ ราชสำนักของพระเจ้าหลุยส์ที่สิบสี่ ยังจับพ่อค้าขายเกลือเถื่อนได้อีก 1500 รายที่รวมเด็กๆ ในช่วงอายุ 12-15 ปีจำนวนมาก ชาวบ้านรวมตัวกันประท้วงรุนแรงขึ้น นอกจากเพราะความอดอยากแล้วยังต้องการลบล้างระบบภาษีเกลือนี้ ในยุคนั้นชาวฝรั่งเศสถูกห้ามมิให้นำน้ำทะเลไปใช้ส่วนตัว แม้เพียงลิตรเดียวก็ไม่ได้ ต้องได้รับอนุมัติจากกระทรวงการคลังอย่างเป็นทางการก่อน กระทั่งหม้อต้มน้ำเกลือและโรงงานผลิตเกลือทั้งหมด ก็เข้าข่ายขึ้นกับกฎหมายว่าด้วยภาษีเกลือทั้งสิ้น (cf. Food Chronology, หน้า 196) จนในที่สุดกลายเป็นตัวขับเคลื่อนอีกตัวหนึ่งสู่การปฏิวัติฝรั่งเศสในปี 1789 ภาษีเกลือถูกยกเลิกไป แต่ก็เพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมืองโซส์ (Chaux) เป็นศูนย์กลางของการผลิตเกลือตลอด

²⁷ ในประเทศอังกฤษก็เช่นกัน รัฐสภาอังกฤษเพิ่มภาษีเกลือขึ้นเป็นสองเท่าในปี 1694 เพื่อให้ได้เงินเพียงพอสำหรับนำไปใช้ในกองทหารของพระเจ้าวิลเลียมที่สาม ผู้ต้องทำสงครามห้าปีร่วมกับพระเจ้าหลุยส์ที่สิบสี่แห่งฝรั่งเศสที่ส่งกองทัพเข้ารุกรานอังกฤษ แหล่งเกลือแหล่งสำคัญที่สุดบนเกาะอังกฤษอยู่ในเทศมณฑล Cheshire เกลือจะเป็นวัตถุดิบพื้นฐานในอุตสาหกรรมเคมีของอังกฤษยุควิคตอเรีย ปัจจุบันที่นั่นมีพิพิธภัณฑ์เกลือสองแห่ง (the Salt Museum และ Lion Salt Works) ที่น่าสนใจเข้าชม “เมืองเกลือ” ดังบนเกาะอังกฤษเช่นเมือง Droitwich และ/หรือ Nantwich

เกลือ - ภูเขาเกลือมีความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ศตวรรษที่ 18 การประชุมเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการผลิตเกลือในฝรั่งเศสยุคนั้น รวมถึงการพิจารณาและตัดสินปัญหาภาษีอากรเกลือ ในปี 1804 นโปเลียน นำกฎหมายภาษีเกลือมาบังคับใช้อีก โดยคิดอัตราสองซ็องติมต่อกิโลกรัม (สมัยนั้น ร้อยซ็องติม-centime เป็นหนึ่งฟรังก์-franc) เพื่อให้มีรายได้เพียงพอ สำหรับนโยบายแผ่แสนยานุภาพของพระองค์ออกไปทั่วทวีปยุโรป ภาษีเกลือนี้ เก็บต่อมาจนถึงปี 1945

ในศตวรรษที่ 14-15 การผลิตเกลือในยุโรปภาคเหนือตกลงไปมาก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากภาวะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำลงและจากสงครามร้อยปี (ระหว่างฝรั่งเศสและอังกฤษเป็นสำคัญ ในความเป็นจริงสงครามยืดเยื้อนานถึง 116 ปีระหว่างปี 1337-1453) ในระหว่างสงครามอันยาวนานนี้ พ่อค้าชาวสวีเดน และชาวดัตช์ได้รับสิทธิผูกขาดเหนือเกลือที่ผลิตได้ในปอร์ตุเกิล เกลือปอร์ตุเกสที่ ผลิตในเมืองเซตูบัล (Setúbal) มีคุณภาพดีกว่าและยังถูกกว่าเกลือฝรั่งเศส²⁸ เมื่อมีเกลือจากเมืองเซตูบัลเป็นคู่แข่ง การค้าเกลือฝรั่งเศสลดฮวบลง บวกกับการขนส่งไปยังตลาดชาวสวีเดนและชาวดัตช์ ต้องเดินเรือผ่านช่องแคบโดเวอร์ (Dover) ทำให้ต้องคอยระวังการจู่โจมของกองทหารอังกฤษ ในที่สุดฝรั่งเศส เสียลูกค้ารายใหญ่ไปสองราย

ส่วนประเทศสเปน พระเจ้าฟิลิปที่สองต้องเผชิญปัญหาหนักเมื่อ ชาวดัตช์ลุกฮือขึ้นต่อต้านอำนาจของสเปนในปลายศตวรรษที่ 16 และเมื่อถูก ฝ่ายดัตช์เข้ากีดขวางเส้นทางเหมืองเกลือในคาบสมุทรไอบีเรีย ทำให้สเปนพ่ายแพ้ สงครามและล้มละลายเพราะขาดเกลือสำหรับเก็บรักษาอาหาร อีกด้านหนึ่ง ชาวประมงชาวบาสก์ (Basques ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก ใน ภาคเหนือของสเปน) ประสบความสำเร็จในการประมงตามฝั่งทะเลของทวีป

²⁸ เช่นเกลือจากอ่าวBourgneuf [บูร์กเนฟ] ทางตะวันตกของฝรั่งเศส ในจังหวัด Bretagne ที่นั่นเริ่มผลิตเกลือในราวศตวรรษที่ 14 เกลือที่ผลิตได้มีคุณภาพด้อยกว่าเกลือ ปอร์ตุเกส แต่คนก็ยังซื้อขายเกลือฝรั่งเศสกันอยู่เพื่ออ้างตลาดค้าปลาเค็มไว้ อีกประการหนึ่ง เกลือสีขาวบริสุทธิ์ก็หายากขึ้นและแพงมากขึ้นด้วย

อเมริกาและสามารถผลิตปลาคอดเค็มออกขายในตลาดยุโรป ปลาคอดเค็มกลายเป็นอาหารหลักในตลาดอาหารของยุโรป มีจารีกระบุว่า รายได้จากการเก็บภาษีเกลือในสเปนได้ช่วยเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับโคลัมบัสเพื่อเดินเรือออกไปสำรวจโลก²⁹

ในภาคเหนือของยุโรป มีการรวมกลุ่มพ่อค้าชาวประมงจากเมืองริมฝั่งทะเลบอลติกและตอนบนของกลุ่มแม่น้ำต่างๆในเยอรมนี เรียกว่ากลุ่มสันนิบาตฮันเซียติกหรือ “Hanseatic League”³⁰ กลุ่มสันนิบาตนี้กลายเป็นเครือข่ายสำคัญที่สามารถตั้งข้อตกลงการค้าขายกันในหมู่และมีอำนาจมากขึ้นเรื่อยๆในเวลาต่อมา เรือจากเมืองต่างๆนำเข้าเกลือจากยุโรปตะวันตก ผ้าขนสัตว์จากอังกฤษ มะกอกฝรั่ง ไวน์และโภคภัณฑ์อื่นๆจากเมืองลิสบอน (Lisboa [ลิซบัว]) ในภาษาโปรตุเกส) และเมืองโอปอร์โต(Oporto)ในโปรตุเกส จากเมืองเซวีญา (Sevilla) และเมืองกาดิซ(Cádiz)ในสเปน พวกเขานำปลาเค็มตากแห้ง หนักรอก ไชสัตว์และสินค้าอื่นๆไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ทะเลบอลติกอุดมด้วยปลาคอดตลอดศตวรรษนั้นและศตวรรษต่อมา การประมงกลุ่มฮันเซียติกได้พัฒนาวิธีการเก็บรักษาปลาเฮริงได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใน 24 ชั่วโมงหลังจากที่ประมงมาได้ ทำให้ชาวยุโรปหลงใหลปลาเฮริงจากที่นั่นอย่างยิ่งและถือว่าเป็นอาหารสุดยอดเยี่ยม

²⁹ โคลัมบัสเดินเรือไปทั้งหมดสี่ครั้งระหว่างปี 1492-1504 ด้วยความเอื้อเฟื้อและสนับสนุนจากพระเจ้าเฟอดินันด์ที่สองและพระราชินีอิซาเบลลาแห่งสเปน ทัวไปทวีปอเมริกาทั้งเหนือและใต้ ก่อนที่ชาวยุโรปจะเดินทางไปค้นพบทวีปนั้น เกลือเป็นพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมืองที่นั่น ชาวยุโรปผู้เข้าไปตั้งรกรากในอเมริกาเรียนรู้การทำเกลืออย่างรวดเร็วและเริ่มลงมือสกัดเกลือทันที เหล่าผู้บุกเบิกเลือกเส้นทางที่มุ่งสู่ตะวันตกเพื่อให้แน่ใจว่าจะพบเกลือ ส่วนบนเส้นทางลงสู่ใต้ในทวีปอเมริกา ชาวสเปนก็ได้ไปเห็นอุตสาหกรรมเกลือในหมู่ชาวอัซเทค (Aztec) และชาวอินคา (Inca)

³⁰ การเรียกชื่อ “สันนิบาตฮันเซียติก หรือ Hanseatic League” นั้นเริ่มใช้เป็นครั้งแรกในปี 1344 เอกสารระบุว่าในปี 1360 สันนิบาตกลุ่มนี้รวมเมืองทั้งสิ้น 52 เมืองและยังขยายใหญ่ออกไปอีกเรื่อยๆตลอดศตวรรษต่อมา สันนิบาตฮันเซียติก เป็นกลุ่มผู้ส่งออกปลากลุ่มใหญ่และสำคัญที่สุดในยุโรปยุคนั้น

เกลือ - ภูเขาสูงความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ในยุคนั้น ชาวยุโรปชอบปลาเฮริงมากกว่าปลาเค็มที่ชาวประมงอังกฤษเสนอขายแก่ยุโรป³¹

ในปี 1417 พ่อค้ากลุ่มสันนิบาตฮันเซียติก ตกลงกันว่า “จะไม่(ตกลง)ซื้อข้าวสาลีก่อนที่จะเห็นต้น ไม่ซื้อปลาเฮริงก่อนที่จะเห็นมันที่ทำ หรือไม่ซื้อผ้าก่อนที่จะได้จับเนื้อผ้านั้นๆ” เป็นต้น สันนิบาตตั้งกฎระเบียบบริหารราคาสินค้าในแต่ละเมืองและตั้งราคาเมล็ดข้าวเปลือกและเนื้อให้ชาวเมืองสามารถซื้อได้ในราคาถูก แม้ว่าบางทีจะทำให้ขาดรายได้ลงก็ตาม ในปี 1401 สันนิบาตฮันเซียติกจะสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าแก่ชาวดัชไปเพราะการประมงที่ไม่ได้ผลเนื่องจากปริมาณปลา copecod [ไค์ฟาคอด] ที่เป็นอาหารของสัตว์ทะเลอื่นๆในทะเลบอลติกลดน้อยลงไปมาก ทำให้ปลาเฮริงพลอยน้อยลงไปด้วย ในขณะที่การประมงในทะเลเหนือกลับดีขึ้นตามลำดับ สถานการณ์เช่นนี้ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศในยุโรปภาคเหนือ

3. เกี่ยวกับการเก็บรักษาอาหาร

การเก็บรักษาอาหารเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการดำรงชีวิต ปัจจุบันเรามีตู้เย็น มีกระบวนการแช่แข็ง การใช้อุณหภูมิเยือกแข็งเพื่อทำให้อาหารแห้ง การบรรจุลงขวดสุญญากาศและกระป๋อง เป็นต้น เพื่อเก็บรักษาอาหารให้นานที่สุด หากเราไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ เราจะอยู่ได้อย่างไร ปกติอาหารมิได้มีพร้อมกินทันทีทุกเมื่อที่คนต้องการ แม้ว่าคนอาจหาอาหารจากการล่าสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว ปัญหาสำคัญอยู่ที่การเก็บรักษาอาหารให้มีพร้อมบริโภคได้ทุกเมื่อ จนถึงศตวรรษที่ 19 การรู้จักเก็บรักษาอาหารเป็นเรื่องความเป็นความตายเลยทีเดียว

³¹ มีจารึกการเดินทางเรือค้าขายเช่นในปี 1392 ว่าเรือฮันซา (Hansa vessels) 400 ลำออกจากท่าเรือ Danzig [ดันซิก] มุ่งไปยังเกาะอังกฤษพร้อมด้วยสินค้าจำนวนมากทั้งเมล็ดพันธุ์ข้าว น้ำผึ้ง เกลือ เกลือโปตัสเซียม ขนสัตว์และเบียร์

ในดินแดนแห่งแล้ง คนเก็บอาหารได้ดีด้วยการตากแห้ง แต่ในถิ่นที่มีความชื้นระดับปกติ ราและแบคทีเรียทำให้อาหารบูดเสียเร็ว อาหารที่เก็บรักษาไว้ในน้ำแข็ง ก็เน่าเสียเร็วเมื่อเริ่มฤดูใบไม้ผลิ ก่อนจะถึงยุคใหม่ เครือข่ายของการคมนาคมและการขนส่งยังยากลำบากอยู่มาก หมู่บ้านและแคว้นแคว้นทั้งหลายต้องพยายามรักษาสภาพความเป็นอยู่และอาหารการกินให้พอเพียงภายในชุมชนแต่ละแห่ง ถ้าเก็บเกี่ยวไม่ได้ผลในปีใด ความหายนะก็มาหา จารึกที่ตกทอดมาจากประเทศในยุโรปภาคเหนือเช่นประเทศสวีเดนในศตวรรษที่ 16 ทำให้เข้าใจว่าปัญหาการเก็บรักษาอาหารที่นั่นในยุคนั้น เป็นปัญหาใหญ่ระดับชาติ

ชุมชนชาวสวีเดนในยุคกลางเป็นตัวอย่างของการรับมือกับปัญหาการเกษตร เนื่องจากมีพื้นที่เพาะปลูกน้อย พื้นที่ใดมุ่มใดต้องใช้เป็นที่เพาะปลูกพืชผล สัตว์เลี้ยงทั้งหลายซึ่งมีวัวและหมูเป็นสำคัญนั้นถูกปล่อยให้ออกไปกินหญ้า รากไม้หรือผลผลิตต่างๆในทุ่งระหว่างฤดูร้อน การเก็บเกี่ยวหญ้าฟางไว้เป็นอาหารสัตว์ในฤดูหนาวมักไม่เพียงพอกับความต้องการ เช่นนี้เจ้าของจึงจำเป็นต้องฆ่าสัตว์เลี้ยงที่เป็นอาหารก่อนฤดูหนาว เมื่อเทียบกับประเทศอังกฤษในภาคเหนือของยุโรปเหมือนกัน จารึกการฆ่าสัตว์ในอังกฤษยุคกลางระบุว่าจะทำกันในราวต้นเดือนพฤษภาคม แต่สวีเดนต้องฆ่าสัตว์ก่อนในเดือนกันยายนและตุลาคม นั่นหมายถึงว่ามีเนื้อสดพร้อมกินแล้วในเดือนดังกล่าว ในฤดูหนาวโปรตีนของคนได้จากนมเนยที่มาจากวัวที่เหลือน้ำนมและที่เลี้ยงไว้ในคอกซึ่งมีจำนวนจำกัด ภาษีชุมชนที่เสียจึงมักเป็นในรูปของอาหารมากกว่าเงิน เจ้าของที่ดินมักได้อาหารที่เก็บรักษาได้มาเป็นสิ่งตอบแทน การเก็บรักษาอาหารประเภทเนื้อสัตว์เพื่อบริโภคในฤดูหนาวสำหรับที่นั่นเป็นความจำเป็นอันดับหนึ่ง

วิธีการของชาวสวีเดนคือต้องใช้เกลือเก็บรักษาอาหารทุกชนิดที่มีให้ได้ วัวและหมูจะเก็บเค็มเป็นส่วนๆเช่นส่วนน่อง ซี่โครง ส่วนติดกระดูก หรือทำเป็นแฮมและไส้กรอกเป็นต้น เนยก็ทำเป็นเนยเค็ม โดยปกติใช้เกลือหนึ่งปอนด์ (เท่ากับ 453.6 กรัม) เพื่อทำเนยเค็มสิบปอนด์ ปลาก็เช่นกันไม่ว่าจะเป็นปลาทะเลหรือปลาน้ำจืดก็จะทำเป็นปลาเค็มตากแห้ง ขนมาก็ถูกตากให้แห้งอีกเหมือนกัน มีจารึกบันทึกในปี 1573 ว่า ข้าราชการบริวารแต่ละคนของพระเจ้ากุซตาฟ

เกลือ - ภูเขาความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

วาสะ(Gustavus Vasa) บริโภคเนื้อวัวและเนื้อหมู 102 กิโลกรัม (หรือ 224 ปอนด์) ในจำนวนนี้ 99 กิโลกรัม (หรือ 218 ปอนด์) เป็นอาหารตากเค็ม พวกเขาเกือบไม่เคยมีโอกาสบริโภคเนื้อสดเลย พระองค์ได้ทรงสั่งให้ยกเลิกภาษีเนยที่มีอายุเก็บมาแล้วสามปี ให้ขายแก่ผู้คนทั่วไปรวมทั้งผู้ที่ทำงานในพระราชวัง พระองค์ยังได้ยกเลิกภาษีข้าวบาร์เลย์ที่เก็บมาแล้ว 4 ปีเพราะมีตัวด้วงเข้าไปกินแล้ว ในแต่ละปี พระองค์ยังทรงสั่งให้ชาวนาทำเนยเค็มและเนื้อสัตว์เค็มไว้ตั้งแต่ฤดูใบไม้ร่วงทันทีที่ฆ่าวัวและหมู แต่ห้ามบริโภคอาหารเหล่านี้ตลอดหนึ่งปี เพราะต้องบริโภคอาหารที่เก็บมาตั้งแต่ปีก่อนๆ ให้หมดก่อน

ผลจากการบริหารจัดการเก็บรักษาอาหารแบบนี้ ทำให้ประเทศสวีเดนมีความพร้อมมากขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาข้าวยากหมากแพงในปีใด ในขณะที่ การบริโภคอาหารเค็มได้ไปส่งเสริมการผลิตเบียร์ เพราะผู้บริโภคมองดื่มเบียร์ขณะรับประทานอาหารเป็นจำนวนมากเนื่องจากความเค็มของอาหารที่แม้จะนำไปแช่น้ำทิ้งไว้ก่อน หรือนำไปต้มก่อนรับประทาน ก็ยังคงเค็มมาก เจ้าชายจอห์นพระราชโอรสได้รายงานว่าจำนวนเบียร์ที่อนุญาตให้ทหารในแต่ละวัน (5 ไพน์ทริง-pint หนึ่งไพน์ทเท่ากับประมาณครึ่งลิตร) นั้นไม่เพียงพอ และเจ้าชายได้สั่งเพิ่มให้ถึง 8 ไพน์ทต่อวันและในวันอาทิตย์เพิ่มเป็น 11 ไพน์ท โดยปริยายเท่ากับชี้ให้เห็นว่า ประเทศสวีเดนนำเข้าเกลือเป็นปริมาณมาก เช่นในปี 1368 สินค้านำเข้าที่ส่งจากท่าเรือเมืองลูเบ็ค (Lübeck) ในเยอรมนีมายังกรุงสต็อกโฮล์มนั้น ร้อยละ 23 คือเกลือ อีกสองร้อยปีต่อมาปริมาณเกลือที่นำเข้ายังคงอยู่ในระดับเดียวกันนี้ (ในปี 1559 มีจารึกเป็นหลักฐานระบุว่าร้อยละ 25 ของสินค้านำเข้าคือเกลือ และร้อยละ 19 คือผลฮอป-hops ที่นำมาหมักทำเบียร์ที่จะเก็บไว้ได้นานโดยไม่เสีย) จะเห็นได้ว่าเกลือเป็นกลยุทธ์เพื่อสู้กับความแร้นแค้นและความอดอยากและโดยเฉพาะในยามศึก ประเทศสวีเดนต้องใส่ใจปกป้องเส้นทางเดินเรือสินค้าที่นำเกลือไปส่ง หากขาดเกลือเมื่อใดหมายถึงการแพ้งครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีเกลือ อาหารเน่าเสีย ไม่มีเนื้อเค็ม ไม่มีปลาเค็ม กองทัพไม่มีอาหารเลี้ยงดู จะปกป้องประเทศได้อย่างไร

สถานการณ์ของสวีเดนมิได้หมายความว่าประเทศสวีเดนเจริญล้ำหลัง

สถานการณ์ในประเทศอื่นๆ ก็เช่นกัน³² เหตุการณ์ในประเทศสวีเดนเป็นกรณีสุดยอติในประวัติศาสตร์ยุโรป เราในยุคปัจจุบันนี้ไม่ถึงว่าเบื้องหลังการชนะหรือแพ้สงคราม มีเกลือเป็นกุญแจสำคัญดอกหนึ่ง เพราะปัจจุบันเกลือราคาถูกและหาซื้อได้ทุกเมื่อทุกแห่งหน และเทคโนโลยีใหม่ๆ ทำให้เราเก็บรักษาอาหารไว้ได้นานจนเห็นเป็นเรื่องธรรมดา แตกต่างจากยุคปัจจุบัน คนต้องนอนหวาดผวากับการไม่มีเกลือใช้

เพิ่งในปี 1809 เท่านั้นที่ชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งชื่อนิกอลาส์ อับแบร์ (Nicolas Appert) ได้ค้นพบวิธีการเก็บรักษาอาหารในภาชนะสุญญากาศ เขาได้รับรางวัลเป็นเงิน 12,000 ฟรังก์(ซึ่งเป็นเงินจำนวนมากในยุคนั้น) โรงงานของเขาผลิตอาหารบรรจุหีบห่อสุญญากาศให้กองทัพของนโปเลียน เขาบรรจุอาหารและผักที่ต้มสุกแล้วในขวด กระปุกหรือโถแล้วปิดฝาให้แน่นด้วยจุกก๊อกและทาด้วยน้ำมันดินหรือยางมะตอย การเก็บรักษาวิธีนี้พัฒนาดีขึ้นเรื่อยๆ ตลอดสิบปีต่อมา และเป็นความลับอย่างหนึ่งในกองทัพฝรั่งเศส ในปี 1810 เขาประกาศการค้นพบของเขาและเขียนเล่าไว้ในหนังสือ *Le Livre de tous les ménages* (ที่แปลตามตัวได้ว่า หนังสือสำหรับทุกครัวเรือน) ที่พิมพ์ออกมาในเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนั้น พร้อมกับระบุข้อความใต้ชื่อหนังสือเพิ่มเป็นชื่อเสริมว่า *L'art de*

³² ในสหรัฐอเมริกาที่เป็นไปในทำนองเดียวกันกับประเทศสวีเดน โดยเฉพาะในระหว่างสงครามกลางเมือง (1861-1865 ระหว่างฝ่ายเหนือที่มีอับราฮัมลินคอล์นเป็นผู้นำ เรียกว่าฝ่าย Union กับฝ่ายใต้ที่รวมตัวกันในนาม Confederate States of America หรือ the Confederacy มีเจฟเฟอร์สันเดวิสเป็นผู้นำ เกลือเป็นกลยุทธ์สำคัญในสงคราม ฝ่ายเหนือสั่งให้ทหารทำลายร้านเกลือและโรงงานผลิตเกลือทุกแห่งหนที่ไปในดินแดนของฝ่ายใต้เพื่อตัดกำลังฝ่ายใต้ และให้ระดมกำลังปกป้องแหล่งผลิตเกลือในภาคเหนืออย่างเข้มแข็ง เพราะตระหนักว่า หากขาดเกลือ จะส่งผลกระทบต่อกองทัพ ทหารขาดอาหารย้อมแพ้สงครามจากเหตุสามัญที่ไม่มีเกลือ ทำให้ไม่อาจฆ่าหมูได้ เพราะไม่มีเกลือเพียงพอมาทาหมูเค็มสำหรับเก็บไว้บริโภคระหว่างออกรบ เนื้อก็เน่าเสีย ขาดเกลือก็ไม่มีเบคอนไม่มีเนื้อเค็ม เหล่านายพลของฝ่ายเหนือเทียบความจำเป็นของการมีเกลือว่าเท่ากับการมีดินปืนใช้ ฝ่ายเหนือยังได้นำเข้าเกลือจากประเทศอังกฤษอีก 86,208 ตันในปี 1864 และในที่สุดสามารถชนะฝ่ายใต้จนรัฐทั้งหมดเป็นประเทศหนึ่งเดียวกันและให้ยกเลิกทาสทั่วดินแดนสหรัฐอเมริกา

เกลือ - ภูเขาความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

conserver, pendant plusieurs années, toutes les substances animales et végétales (ที่แปลได้ว่า ศิลปะการเก็บรักษาอาหารทุกชนิดที่ได้จากสัตว์หรือพืช เป็นระยะเวลานานหลายปี) เขาปรับปรุงหนังสือเล่มนี้ของเขาอีกในปี 1811, 1813 และปี 1831 หลังจากนั้นหลานชายของเขากับผู้ร่วมงานอีกท่านหนึ่งยังได้ปรับปรุงหนังสือเล่มนี้ต่อมาอีกเรื่อยๆ หนังสือเล่มนี้เป็นคัมภีร์การเก็บรักษาอาหารที่ใช้กันทั่วยุโรปตลอดศตวรรษที่ 19

ในปี 1861 มีผู้ค้นพบวิธีทำน้ำแข็งวิธีง่ายๆ และราคาถูก ทำให้การแช่เนื้อสัตว์ให้แข็งเพื่อการเก็บไว้กินในภายหลังง่ายขึ้นมาก อย่างไรก็ตาม การประดิษฐ์ตู้เย็น ตู้แช่แข็งและรถบรรทุกที่เป็นตู้แช่แข็งสำหรับขนส่งเนื้อ (refrigerator car) ที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องรอไปถึงปี 1881 เมื่อกุซตาฟ เอ. สวีฟท์ (Gustavus F. Swift) ประสบความสำเร็จในการทำอาหารแช่แข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพที่เมืองชิคาโก สหรัฐอเมริกา แต่ตู้เย็นแบบแรกที่ถูกจำหน่ายเป็นผลงานออกแบบของเจมส์ แฮร์ริสัน (James Harrison) ชาวออสเตรเลียในปี 1862 และผลิตออกสู่ตลาดโดยดาเนียล ซีเบ (Daniel Siebe) ตู้เย็นตู้แรกของโลกได้ไปออกงานมหกรรมนานาชาติที่กรุงลอนดอนในปีนั้น ปัจจุบันเรายังคงบริโภคปลาเค็มกัน มีอาหารกระป๋องและอาหารแช่แข็งเก็บในบ้านพร้อมสำหรับบริโภคทุกเมื่อ

4. เกลือบำบัด

วิถีชีวิตในสังคมปัจจุบันทำให้คนตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยสารปนเปื้อนพิษ ตั้งแต่อากาศที่เราหายใจเข้าไปและน้ำที่เราใช้อาบใช้บริโภค ผิวหนังและปอดของเราเป็นจุดเชื่อมร่างกายเรากับโลกภายนอก ผิวหนังเป็นอวัยวะที่ใหญ่ที่สุดและทำหน้าที่สำคัญในการปรับอุณหภูมิของร่างกายและปล่อยสิ่งที่ยู่นอกจากร่างกายเราให้ออกไปจากร่างกาย ปอดและผิวหนังซึมซับพิษในสภาพแวดล้อมไว้และพยายามขจัดมันออกจากร่างกายเราซึ่งมีใช้หน้าที่ดั้งเดิมของมันเลย เพราะฉะนั้นหากปริมาณสารพิษมีตกค้างมากเกินไปในร่างกายบางที่มันก็ทำไม่ได้ จึงเป็นธรรมดาที่เรามีปัญหาในระบบทางเดินหายใจและมีปัญหา

ผิวหนังเพิ่มมากขึ้นๆ รวมทั้งโรคอื่นๆ อีกมากที่การแพทย์ยังมีอาการเจาะจงวินิจฉัยได้อย่างเด็ดขาดและชัดเจน การแพทย์ตะวันตกที่ถือปฏิบัติกันมาใช้อยู่เพื่อรักษาปัญหาสุขภาพทุกประเภท ซึ่งบางทีกลายเป็นการกลบอาการโรคเท่านั้น ยาทั้งหลายมีองค์ประกอบของสารเคมีไม่มากนักน้อย ระบบร่างกายทุกระบบต้องรับมือกับสารเคมีเหล่านั้นให้ได้ หากทำไม่ได้ ก็เท่ากับมีสารเคมีตกค้างในร่างกายที่อาจทำร้ายร่างกายเราได้โดยเราไม่รู้ตัว เพราะยาสำหรับรักษาอาการหนึ่งของอวัยวะหนึ่ง อาจส่งผลกระทบต่ออวัยวะอื่นที่ยังทำงานได้ดีตามปกติ เป็นต้น เช่นนี้ จึงมีผู้คิดใช้ธรรมชาติมาบำบัด ระบบร่างกายของเราสร้างฟื้นฟูตัวมันเองใหม่ตลอดเวลาอยู่แล้ว สิ่งที่ดีที่สุดเมื่อเจ็บป่วยจึงอาจอยู่ที่การฟื้นฟูสมรรถภาพในการฟื้นฟูตามธรรมชาติของร่างกายเราเอง

วิถีชีวิตปัจจุบันที่คนกลายเป็นทาสของเครื่องมือสื่อสารมากมายหลายชนิดของเครื่องคอมพิวเตอร์ หรือของอุปกรณ์ไฟฟ้าอีกจำนวนมากที่อำนวยความสะดวกต่อชีวิต แต่ทุกสิ่งเหล่านี้ก็เป็นสิ่งเพิ่มมลพิษในบรรยากาศของเราเป็นมลภาวะที่ตามองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ เป็นมลภาวะของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าของเสียง ของกลิ่น มลภาวะแบบนี้ก็ทำให้ร่างกายเราเจ็บป่วยได้เช่นกัน ธรรมชาติได้สร้างให้สิ่งมีชีวิตบนโลกมีสมรรถภาพในการปรับตัวเพื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมภายในสนามแม่เหล็กไฟฟ้าในระดับต่ำได้อย่างสุขสบาย เพราะในความเป็นจริง ทันทีที่ออกจากครรภ์มารดา เราก็เข้าสู่สนามแม่เหล็กไฟฟ้าทั้งที่เป็นสนามแม่เหล็กโลก (geomagnetic field) ที่คงที่และสนามแม่เหล็กไฟฟ้าที่คนสร้างขึ้น (man-made electromagnetic field) ดังที่รู้จักกันแล้วว่าสิ่งมีชีวิตรวมทั้งคนส่งคลื่นความถี่ออกไปในอากาศแวดล้อมที่เป็นโลกของอินทรียสารที่สอดคล้องกับสนามแม่เหล็กไฟฟ้าของโลก แต่ในปัจจุบันชั่วชีวิตหนึ่ง แต่ละคนยังต้องเผชิญกับสนามกัมมันตรังสีที่ระเบิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราวไม่ว่าจะเป็นสงครามนิวเคลียร์ (กรณีทีอีโรซิม่าและนางาซากิในปี 1945) หรือที่เป็นผลจากภัยธรรมชาติ (กรณีที่เกิดขึ้นที่ Fukushima ในญี่ปุ่นปี 2011 เป็นต้น) หรือจากความล้มเหลวของคนในการควบคุมกัมมันตรังสีให้อยู่ในที่จำกัด (กรณีที่ Chernobyl ในปี 1986 ที่ Ukraine) เป็นต้น

เกลือ - ภูเขาที่มีความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ผลึกเกลือธรรมชาติที่บริสุทธิ์พัฒนาจากพลังงานของโลกจนมีประจุไอออนในเกลือและสะท้อนออกเป็นคลื่นความถี่ที่ออกต่อสู้อกับมลภาวะที่มาจากคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่คนสร้างขึ้นที่มีความถี่ความหนาแน่นสูงมากขึ้นๆจนเกินเลยขอบเขตที่สิ่งมีชีวิตจะทนได้ การใช้เกลือในการเยียวยารักษา บำบัด บรรเทาโรค หรือผดุงสุขภาพนั้น ย้อนรอยกลับไปไกลมากในอดีต เกลือเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ในตำรับยาโบราณ(เช่นตำรับยากรีกเป็นต้น) ฮิปโปคราติซ (Hippocrates, 460 BC) ใช้เกลือรักษาโรคด้วย เขาได้เจาะจงไว้ว่าการหายใจละอองไอจากน้ำทะเล ช่วยลดอาการเจ็บป่วยที่เกี่ยวข้องกับโรกระบบทางเดินหายใจ ในยุคกลาง บาทหลวงพาผู้ป่วยไปที่ถ้ำเพื่อให้ผู้ป่วยหายใจอากาศที่มีระดับความเค็มสูง บาทหลวงเป็นผู้ดองเกลือเองจากหินงอกหินย้อยในถ้ำ แล้วนำมาใช้กับผู้ป่วย ให้สูดหายใจเข้าไปแรงๆ ภายในถ้ำนั้น การเข้าไปอยู่ในเหมืองเกลือใต้ดินหรืออยู่ในถ้ำเกลือ ทำให้เกิดคำว่า speleotherapy (หรือ cave therapy มาจากคำในภาษากรีก speleo ที่แปลว่า ถ้ำ บวกกับ คำ therapy การบำบัดรักษาโรค)

คุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของถ้ำเกลือใต้ดินคือ อุณหภูมิต่ำคงที่เสมอ (ประมาณ 10°-12° C) ระดับความชื้นสูงคงที่ ความกดอากาศสูง เขตปลอดเชื้อโรค แบคทีเรีย เห็ดรา สารที่ก่อให้เกิดโรคมุมนิแพ้ต่างๆ เช่นละอองเกสรดอกไม้ ฯลฯ เขตที่มีเกลือแร่แคลเซียมและแมกนีเซียมสูง (อยู่ในผนัง เพดานถ้ำ ในหินงอกหินย้อย ฯลฯ) มีประจุไฟฟ้า(ไอออน)ลบมากภายในถ้ำ สภาพแวดล้อมเหล่านี้ ทำให้ผู้อยู่ในถ้ำหายใจสะดวกขึ้น จมูกโล่ง น้ำมูกไหลลง(ไม่ข้นหนา) หลอดลมโล่ง ลดอาการระคายเคืองเพราะการติดเชื้อ ลดอาการแพ้ใดๆ หากอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นนั้นนานๆ การอักเสบจะหยุดลง เหมืองเกลือแต่ละเหมืองมีคุณภาพของอากาศภายในไม่เหมือนกันในส่วนปลีกย่อย แต่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อสุขภาพของคนที่ทำนองเดียวกันนี้

แพทย์ชาวโปแลนด์ชื่อเฟลิกซ์ บ็อคซโกวสกี(Felix Boczkowski) เป็นแพทย์ประจำอยู่ที่เหมืองเกลือวีลิชกา(Wieliczka)ในประเทศโปแลนด์ที่เป็นเหมืองเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในยุโรป (โปรดดูที่เชิงอรรถ 23) ทำให้เขามีโอกาส

สังเกตสุขอนามัยของชาวเหมืองและกล่าวว่า ชาวเหมืองเกลือเกือบไม่มีปัญหาสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจและปอด เขาจึงสรุปว่า อากาศในเหมืองเกลือ อิ่มด้วยอนุเกลือแห้ง อนุเกลือเหล่านี้ได้ช่วยบรรเทาอาการหายใจติดขัดหรือปัญหาความระคายเคืองในปอดของชาวเหมือง นายแพทย์รุ่นต่อมาได้ร่วมกันจัดตั้งสถานสปาภายในถ้ำเกลือ โดยยึดข้อสังเกตของนายแพทย์บ็อกชโกวซกีที่ได้บันทึกผลประโยชน์จากการใช้เกลือบำบัดไว้(1843)

ในเยอรมนีนายแพทย์คาร์ล แฮร์มาน สเปนนาเกิล (Karl Hermann Spannagel) ได้บันทึกเกี่ยวกับผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจที่เป็นผู้ป่วยของท่านว่า กลับมีสุขภาพดีขึ้นหลังจากที่ได้เข้าไปหลบซ่อนตัวอยู่ในถ้ำ (Kluterthöhle karst) เพื่อหนีภัยระเบิดในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาได้ร่วมมือกับนายแพทย์เคซเล(H.Kesler) นักธรณีวิทยาชาวฮังการีเรียนรู้ผู้ป่วยเป็นแพทย์เกลือบำบัดด้วยทั้งสองได้ทำศึกษาวิจัยกับผู้ป่วยจำนวนมากและร่วมกันตั้งพื้นฐานสำหรับกระบวนการถ้ำบำบัดสมัยใหม่ ไม่นานหลังจากนั้น สถานสปาและสถานพักผ่อนเพื่อรักษาโรคหืดหอบเกิดขึ้นจำนวนมากภายในถ้ำเกลือในประเทศเยอรมนี สวิสเซอร์แลนด์ ฮังการี บุลกาเรีย ยูเครนและยูโกสลาเวีย ถ้ำใต้ดินจำนวนมากได้ถูกปรับและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นสถานบำบัดโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ

การบำบัดโรคในถ้ำใต้ดินเป็นวิธีการเดียวที่ใช้กันมาจนถึงปี 1987 ในปีนั้น รัสเซียประดิษฐ์อุปกรณ์สมัยใหม่เพื่อใช้ในกระบวนการเกลือบำบัด คือมีการสร้าง “ห้องเกลือ” หรือที่เราจะเรียกว่า “ห้องอบเกลือ” (salt room หรือ Speleochamber) ด้วยการติดตั้งห้องให้มีสภาพและคุณภาพของอากาศเหมือนที่มีในถ้ำเกลือใต้ดินมาไว้ในห้องเหนือพื้นดิน เพื่อความสะดวกสำหรับผู้ป่วยที่ไม่สามารถเดินทางไปยังเหมืองเกลือใต้ดินได้ ห้องอบเกลือดังกล่าวใช้แผ่นเกลือหิน(halite [เฮไลท์])³³ ที่ตัดจากเหมืองเกลือใต้ดิน นำมาบุพื้นและปิดผนัง

³³ halite [เฮไลท์] เป็นหินที่ประกอบด้วยโซเดียมคลอไรด์ และเกลือแร่อื่นๆอีก เช่นแคลเซียม แมกนีเซียม แมงกานีสและเกลือซัลเฟต เกลือแร่เหล่านี้ต่างมีคุณสมบัติในการรักษาบำบัด มากน้อยหรือเฉพาะโรคอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับที่มาว่าจากถ้ำน้ำเค็มใด มีสภาพภูมิธรณีเช่นใด

เกลือ - ภูเขาความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ห้องขนาดเล็กห้องหนึ่งเต็มทั้งผนัง เหมือนการสร้างถ้ำเกลือมาไว้บนดินแทน ภายในจะปล่อยไอออนเกลือในอากาศ โดยเฉพาะไอออนประจุลบจากเครื่องปั่นไคนาโมที่สร้างขึ้นเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ไอออนเกลือได้จากการบดเกลือหินให้เป็นผงขนาดเล็กมาก (ระหว่าง 0.1-2.5 ไมโครเมตร) ที่แทรกเข้าสู่ระบบทางเดินอากาศ เข้าไปในปอดของผู้ป่วยที่นั่นๆนอนอยู่ภายใน “ห้องอบเกลือ” แบบนี้มักเป็นส่วนหนึ่งที่ขาดเสียมิได้ในสถานสปาสมัยปัจจุบัน กระบวนการบำบัดโรคด้วยห้องอบเกลือดังกล่าว เรียกว่า halotherapy (มาจากคำกรีก hals, halo- ที่แปลว่าเกลือ)

เกลือบำบัดได้ช่วยบรรเทาผู้ป่วยที่เป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ไอบอย หลอดลมอักเสบ ไชนส์ เยื่อเมือกในช่องจมูกอักเสบ โรคภูมิแพ้เรื้อรัง อาการอักเสบหลังโคนลิ้นหรือช่องคอ เป็นจำนวนมาก อีกทั้งเป็นการบำบัดที่มีได้ใช้เทคนิคการแพทย์ใดๆหรือให้กินยาใดๆเลย เพียงแต่ให้ผู้ป่วยอยู่ในสภาพอากาศที่มีปริมาณไอออนเกลือสูง ให้หายใจละอองเกลือแห้ง นวดเพื่อให้หลอดลมโล่ง(ขับเสมหะออก) หายใจไอระเหยของสมุนไพร สวนหลอดลมด้วยสารละลายเกลือสำหรับผู้ป่วยเป็นไชนส์เรื้อรังเป็นต้น สถิติการใช้เกลือบำบัดระบุว่า ผู้ป่วยที่มีปัญหาหายใจไม่สะดวก หายใจสะดวกขึ้นมากหลังเข้ารับเกลือบำบัด 7-15 ครั้ง เกลือบำบัดช่วยบรรเทาการจาม ไอ หรือหายใจไม่ทั่วท้อง หายใจขาดเป็นช่วงๆ เมื่อหายใจสะดวกดีขึ้นเท่ากับสมรรถภาพการฟื้นฟูตามธรรมชาติของร่างกายดีขึ้น ทำให้ลดปริมาณการกินยาให้น้อยลงหรือหยุดยาที่เคยกินเป็นประจำ (เช่นยาช่วยละลายเสมหะเป็นต้น) ทำให้รู้สึกมีชีวิตชีวา ไม่ซึมเศร้าเหงาหงอย เช่นนี้สุขอนามัยโดยรวมก็ดีขึ้น

ปัจจุบันยังมีการผลิต “ตะเกียงเกลือ” (salt lamp) โดยที่โคมไฟตัดจากก้อนเกลือหินแล้วเจาะให้เป็นโพรงเพื่อติดตั้งหลอดไฟภายใน เมื่อเสียบปลั๊กไฟ ความร้อนจากไฟฟ้าทำให้ประจุไอออนของเกลือกระจายออกสู่บรรยากาศ แสงไฟยังทำให้เกิดประกายสว่างเป็นสีต่างๆเช่นสีชมพู ส้ม เหลือง แดง ม่วง แล้วแต่องค์ประกอบเกลือแร่ที่อยู่ในเกลือหินที่นำมาทำเป็นโคมไฟ ส่วนอุปกรณ์ท่อหายใจ(salt pipe) บรรจุเกลืออยู่เต็มทีกระจายอยู่ภายในท่อ เมื่อคนหายใจ

ผ่านท่อ อนุเกลือเข้าสู่ทางเดินหายใจและปอด ยังมีอุปกรณ์เครื่องฉีดละอองน้ำเกลือ(salt water aerosol) ที่สะดวกแก่การพกพาสำหรับใช้ส่วนตัว วิธีนี้ให้ผลดีเป็นพิเศษแก่ผู้ที่คัดจมูก หายใจติดขัดเสมอ การประดิษฐ์เครื่องมือนี้ ได้อาศัยการสังเกตนักเล่นเซิร์ฟชาวออสเตรเลียที่เล่นได้คล่องเป็นประจำ ทำให้พวกเขามีโอกาสหายใจละอองน้ำทะเลอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีการสร้างสระว่ายน้ำน้ำเค็มที่เป็นอีกวิถีทางเลือกหนึ่ง

ออสเตรเลียเป็นผู้พัฒนาการสร้างสระว่ายน้ำน้ำเค็มในทศวรรษที่ 1960 ในปัจจุบันจำนวนสระว่ายน้ำในออสเตรเลียเป็นสระน้ำเค็มร้อยละ 80 ซึ่งชี้ให้เห็นความนิยมและความสำเร็จของการใช้น้ำเค็มแทนน้ำจืด สระน้ำทั่วไปที่มีมาจนถึงปัจจุบัน ต้องใช้สารคลอรีนปรับคุณภาพของน้ำให้เหมาะกับสุขอนามัยของคนเจ้าของต้องเติมคลอรีนและสารเคมีอื่นๆลงในสระน้ำอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะคลอรีนหมดสภาพลงทันทีที่มันทำหน้าที่ฆ่าเชื้อโรคแล้ว สระน้ำเค็มใช้วิธีสกัดเอาคลอรีนธรรมชาติจากเกลือ ด้วยการแยกโมเลกุลของเกลือออกเป็นองค์ประกอบหลักของมันเป็นอันมีธาตุคลอไรด์และธาตุโซเดียมด้วยเครื่องปั่นไอน้ำโม แต่แทนการใส่คลอรีนเข้าไปในสระน้ำ เครื่องปั่นจะสกัดคลอไรด์ธรรมชาติในเกลือให้ออกมาทำหน้าที่ฆ่าเชื้อโรคก่อน แล้วจึงถูกเปลี่ยนกลับเข้าเป็นองค์ประกอบของเกลือใหม่ก่อนนำส่งลงในสระน้ำ กระบวนการเป็นเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีกเป็นวงจรน้ำเค็มในสระนั้น เท่ากับสามารถรักษาคุณสมบัติของเกลือและรักษาระดับความสะอาดถูกสุขอนามัยในสระน้ำนั้นให้สมดุล สระน้ำคลอรีนทั่วไปก็อาจเปลี่ยนไปเป็นสระน้ำเค็มได้ด้วยการซื้อและติดตั้งเครื่องปั่นไอน้ำดังกล่าวเข้ากับสระน้ำ การทำสระน้ำเค็มได้ถูกนำเข้าไปในสหรัฐอเมริกาในทศวรรษที่ 1980 และเป็นที่นิยมกันมากอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เทคโนโลยีใหม่ๆทำให้การทำสระน้ำเค็มสะดวก ง่ายตายและมีมาตรฐานสูงขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันมีสระน้ำเค็มเป็นจำนวนถึง 1.3 ล้านสระในสหรัฐฯ สระน้ำเค็มมีปริมาณความเค็มประมาณหนึ่งในสิบของน้ำทะเล และประมาณหนึ่งในสามของความเค็มของน้ำตากัน คนว่ายน้ำในสระน้ำเค็มรู้สึกว่ามันมีความอ่อนนุ่มกว่า เป็นน้ำที่เหมาะกับผิวหนัง ทำให้ผิวนุ่มนวลเป็นผลดีต่อตา จมูกและผม

เกลือ - ภูมิจนสู่ความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

เกลือบำบัดยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการในหมู่นักวิทยาศาสตร์แม้จะเห็นผลประโยชน์ของทางเลือกนี้ แม้จะมีผู้ป่วยจำนวนมากที่มีสุขภาพดีขึ้นเพราะเกลือบำบัด หลายประเทศในยุโรปตะวันตกยังไม่คุ้มครองค่าใช้จ่ายสำหรับการรักษาตามทางเลือกนี้ แต่เกือบทุกประเทศในยุโรปตะวันออกยอมรับมานานแล้ว³⁴ ระบบประกันสุขภาพของฝรั่งเศสกลับยอมรับและคุ้มครองค่าใช้จ่ายทั้งหมดสำหรับผู้ป่วยที่นายแพทย์จะแจ้งให้ไปรับการรักษาตามแหล่งสปาและสถานน้ำแร่ น้ำพุร้อน โดยมีข้อแม้ว่าต้องไปเข้ารับการบำบัดเป็นขั้นตอนเป็นชุดๆ มีนายแพทย์คอยติดตามผลทุกขั้นตอน การบำบัดในสถานน้ำแร่รวมถึงอาหารการกิน ต้องเป็นอาหารมังสะวิรัตเท่านั้น งดเหล้าและแอลกอฮอล์ทุกชนิดตลอดระยะเวลาบำบัดตามที่แพทย์กำหนดให้แต่ละคนแต่ละรายไม่เหมือนกันแล้วแต่ปัญหาของแต่ละคน ยังมีการฝึกโยคะ ทำสมาธิ การนวดด้วยน้ำมันสกัดจากพืชสมุนไพร ตลอดจนการดองสองชั่วโมง และแน่นอนการดื่มและการอาบน้ำแร่ (ที่มีเกลือปนอยู่ด้วยเสมอ) สถานบำบัดตามกระบวนการนี้ (ในภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า cure thermal [กูร์ แตรมัล] การใช้น้ำทะเลบำบัดว่า thalasso-therapy และเรียกวารีบำบัดว่า hydrotherapy) ที่มีชื่อเสียงเป็นแหล่งผลิตน้ำแร่ขวดที่ขายไปทั่วโลกด้วย เช่นเมืองวิซี(Vichy), เมืองเอวียอง-เล-แบ็งส์(Evian-les-bains ซื่อน้ำที่ขายกันใช้เพียงสั้นๆว่า น้ำเอวียอง) หรือเมืองกงเทร็กเซวิลล์(Contrexéville) เป็นต้น

5. งานวิจัยใหม่ๆเกี่ยวกับการบริโภคเกลือ

เกลือมีอยู่ในอาหารทุกชนิดและคนก็กินเกลือเป็นประจำในปริมาณที่เกือบจะคงที่ทุกวัน เกลือจำเป็นต่อสุขภาพและการพัฒนาของร่างกาย เกลือส่วนใหญ่มาจากอาหาร บ้างมาจากน้ำ คนเรามีแนวโน้มชอบเกลืออยู่แล้วจึงทำให้เกลือ

³⁴ แต่กรณีของยุโรปตะวันออก ต้องคำนึงถึงมุมมองทางเศรษฐกิจด้วย เพราะรัฐบาลในประเทศยุโรปตะวันออกไม่มีกองทุนเพียงพอสำหรับใช้ในระบบประกันสุขภาพของประชาชน การอนุมัติค่าใช้จ่ายสำหรับเกลือบำบัดเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับรัฐบาลด้วยเพราะใช้งบประมาณน้อยกว่ากันมาก

เป็นพาหะสำหรับการเสริมไอโอดีนในร่างกาย³⁵ เป็นที่ยอมรับและยืนยันกันแล้วว่าการขาดไอโอดีนเป็นสาเหตุพื้นฐานที่ทำให้เกิดโรคสมองเสื่อมในโลก ความผิดปกติที่สืบเนื่องจากการขาดไอโอดีนรวมไปถึงโรคปัญญาอ่อน ภาวะต่อมไทรอยด์ลัมเหลว โรคคอพอกและความผิดปกติอื่นๆในกระบวนการเจริญเติบโตของร่างกาย แต่ที่รุนแรงที่สุดคืออันตรายต่อการพัฒนาของสมอง ไอโอดีนจำเป็นสำหรับการสร้างฮอร์โมนไทรอยด์ และฮอร์โมนไทรอยด์จำเป็นสำหรับการสร้างเนื้อเยื่อขึ้นห่อหุ้มคัมกันระบบประสาทศูนย์สั่งการในร่างกายคน เนื้อเยื่อนี้ร่างกายสร้างขึ้นก่อนเด็กคลอดและทันทีที่ถูกคลอดออกมา เกลือจึงจำเป็นยิ่งต่อชีวิตและสุขภาพ เป็นเช่นนี้เสมอมา

อัตราส่วนที่สมดุลระหว่างน้ำเกลือและน้ำในร่างกายคนสำคัญยิ่งในกระบวนการสันดาปภายในร่างกายคน ที่ทำให้เกิดพลังงานและการเจริญเติบโต (ระบบเมทาบอลิซึม-metabolism) เลือดคนประกอบด้วยเกลือโซเดียมคลอไรด์ 0.9% โซเดียมคลอไรด์เป็นตัวล้างชำระผลต่างๆภายในร่างกาย เกลือผงความสมดุลของมวลสารที่เป็นสื่อไฟฟ้าภายในและภายนอกเซลล์ การตรวจสุขภาพรวมถึงการตรวจระดับโซเดียมในเลือดที่เป็นกุญแจบ่งบอกสุขภาพของผู้รับการ

³⁵ ไอโอดีนเป็นธาตุเคมีโลหะที่จำเป็นสำหรับการสร้างฮอร์โมนไทรอยด์ในคน ฮอร์โมนไทรอยด์ทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการการเติบโต การพัฒนาของเรื้อนร่างกาย กระบวนการสันดาปทางเคมีในร่างกายเพื่อให้ได้พลังงานและกระบวนการสืบพันธุ์ การพองโตของต่อมไทรอยด์หรือโรคคอพอกนั้นเป็นอาการแรกและเป็นอาการที่เห็นชัดที่สุดที่บ่งบอกว่าร่างกายขาดธาตุไอโอดีน ปกติหากบริโภคไอโอดีนเข้าไปอย่างเพียงพอ การพอกพวมจะลดลงไปเอง การตรวจวัดระดับไอโอดีนในร่างกาย ดูจากระดับไอโอดีนในปัสสาวะที่ต้องไม่ต่ำกว่า 100 ไมโครกรัมต่อลิตร การตรวจไอโอดีนในปัสสาวะเป็นตัวบ่งบอกสถานะของไอโอดีนในร่างกายที่ดีที่สุด องค์การอนามัยโลกประเมินไว้ว่ามากกว่า 30% ของประชากรโลก (ประมาณสองพันล้านคน) บริโภคไอโอดีนไม่เพียงพอ และ 31.5% ของเด็กนักเรียน (ที่มีอายุระหว่าง 6-12 ขวบ) ในโลก (เท่ากับเด็กจำนวนประมาณ 266 ล้านคน) บริโภคไอโอดีนไม่เพียงพอ สถานการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การรณรงค์ให้มีการบริโภคไอโอดีนมากขึ้นในทศวรรษที่ 1990 ในรูปของเกลือผสมไอโอดีน ปัจจุบัน 70% ของครัวเรือนในโลกใช้เกลือผสมไอโอดีน (ข้อมูลจากสถาบัน The Linus Pauling Institute Micronutrient Information Center ดูรายละเอียดได้ที่ <http://lpi.oregonstate.edu/infocenter/minerals/iodine/>)

เกลือ - ภูมูจ้ความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

ตรวจ เราเสียเกลือไปทุกครั้งที่เราเหงื่อออก การตรวจระดับความเค็มของเหงื่อ ก็เพื่อดูว่ามีอาการเนื้อเยื่ออักเสบภายในกระเพาะปัสสาวะหรือไม่ นักวิทยาศาสตร์ เชื่อว่าการอักเสบในกระเพาะปัสสาวะเกิดจากโปรตีนแปรรูปผิดแปลกไป (deformed protein) ปิดกั้นคลอไรด์นอกเซลล์ให้ดูดซับความชื้นที่มันต้องการ เกลือจำเป็นต่อการรักษาระดับสมดุลของน้ำในร่างกาย หลังจากออกกำลังกาย จำเป็นยั้ที่ต้องบริโภคน้ำและเกลือ เพื่อไปทดแทนส่วนที่สูญเสียไปกับเหงื่อ ระหว่างการออกกำลังกาย เมื่อต้องเสีย ร่างกายสูญเสียน้ำมาก เราต้องบำบัด ด้วยการบริโภคน้ำ เกลือและน้ำตาลเข้าไปทดแทนเป็นต้น โดยเฉพาะหญิงมีครรภ์ และผู้สูงอายุ ต้องระมัดระวังเกี่ยวกับการบริโภคเกลือน้อยเกินไป การกินอาหาร เค็มๆได้ช่วยป้องกันอาการเหนื่อยล้าเรื้อรังได้อย่างเป็นผลมาแล้ว ผู้ป่วยด้วยโรค หืดหอบโดยเฉพาะในยุโรปตะวันออกมักถูกนำไปรักษาภายในถ้ำเกลือดังกล่าวมา ข้างต้น เกลือเป็นยาปฏิชีวนะชนิดแรกของคน

หากไม่มีเกลือเพียงพอในร่างกาย กล้ามเนื้อเราจะไม่ยืดหยุ่น เลือดไม่ หมุนเวียน อาหารไม่ย่อย หัวใจหยุดเต้นได้ หลายสิบปีมาแล้วที่งานวิจัยทางแพทย์ ยืนยันเด็ดขาดว่าเกลือมีส่วนทำให้ความดันโลหิตพุ่งขึ้นสูง แต่งานวิจัยสมัยหลังๆ มากียืนยันว่า ไม่มีเหตุผลที่คนที่มีความดันปกติต้องลดการกินเกลือและหาก ร่างกายขาดเกลือหัวใจก็วายได้เช่นกัน

ปริมาณการบริโภคเกลือในหมู่คนผ้นแปรไปได้ในวงกว้าง เช่นระดับการ บริโภคโซเดียมที่เหมาะสมในหมู่ชาวอเมริกันอยู่ระหว่าง 1.150-5.750 มิลลิกรัม ต่อวัน โดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.500 มิลลิกรัมต่อวัน บัณฑิตยสภาวิทยาศาสตร์ แห่งชาติ(ของสหรัฐฯ) แนะนำควรจะเป็นปริมาณ 500 มิลลิกรัมต่อวัน แต่มติจาก กลุ่มผู้เชี่ยวชาญบอกว่าควรจะเป็น 2,300 มิลลิกรัมต่อวัน ปริมาณการบริโภค เกลือส่งผลกระทบต่อระบบต่างๆในร่างกาย เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลง ปริมาณบริโภคก็ส่งผลกระทบต่อระบบการสันดาปน้ำตาลกลูโคส ต่อการทำงานของ ปอดเป็นต้น

การบริโภคเกลือน้อยเกินไป อาจเป็นปัญหาได้ เพราะความเข้มข้นของ เกลือทำให้ผนังกระเพาะระคายเคืองและอาจทำให้เกิดมะเร็งในกระเพาะได้

เรื่องนี้นักวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่สันนิษฐานไว้เช่นนั้นแต่ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นเช่นนั้นจริงพร้อมหลักฐานด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ แม้จะมีหลักฐานการแพทย์พิสูจน์ไว้แล้วอย่างชัดเจนว่า กลี้อเกี่ยวข้องกับระดับความดันโลหิต และเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญต่อสุขภาพของหัวใจและหลอดเลือดหัวใจ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว หลักฐานบ่งบอกว่าการกินอาหารที่มีกลี้น้อยกว่าปริมาณปกติ (ตามที่สถาบันมาตรฐานคุณภาพชีวิตแห่งชาติของสหรัฐกำหนดไว้) อาจเป็นปัญหายิ่งกว่า ดังนั้นเรื่องกลี้อต่อปัญหาสุขภาพจึงยังต้องติดตามดูกันด้วยพิจารณาญาณในเมื่อนักวิทยาศาสตร์ที่วิจัยด้านนี้ยังมีความเห็นแตกต่างและขัดแย้งกันอยู่มาก

ในสหรัฐอเมริกา นักการเมืองพยายามผลักดันให้คนจำกัดการบริโภคกลี้อให้น้อยลงและยืนยันเสมอมาว่า การตัดการบริโภคกลี้อจะช่วยชีวิตคนได้มากถึง 44,000 คนต่อปี แต่นโยบายดังกล่าวมิได้มีหลักฐานวิทยาศาสตร์เพียงพอ สถาบันกลี้อ(ในสหรัฐฯ) ได้ประท้วงซ้ำแล้วซ้ำอีกว่านโยบายของรัฐบาลดังกล่าวนั้นอันตรายมาก ถึงเวลาที่รัฐบาลต้องพิจารณาเรื่องกลี้ออย่างเร่งด่วนและควรจัดตั้งคลินิกเพื่อศึกษา สังเกตและวิจัยผลกระทบต่อกลุ่มคนที่บริโภคอาหารจัดอย่างต่อเนืองและใกล้ชิดตลอดช่วงระยะเวลาหนึ่ง ที่อาจรวมกลุ่มผู้บริโภคอาหารตามปกติโดยไม่ลดปริมาณกลี้อ และกลุ่มที่บริโภคกลี้อมากขึ้น เพื่อตรวจสอบเปรียบเทียบกันให้ชัดเจน

ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา มีงานวิจัยที่พิมพ์ออกมาในวารสารการแพทย์ที่เชื่อถือได้ ยืนยันซ้ำแล้วซ้ำอีกว่า ความพยายามที่จะให้ประชากรทั้งหมดลดการบริโภคกลี้อนั้นเป็นเรื่องผิดพลาด และระบุว่า การลดปริมาณกลี้อทำให้ผู้บริโภคมีความเสี่ยงสูงขึ้นต่อการเป็นโรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือดในหัวใจ การสูญเสียสมรรถภาพการรับรู้ และความตาย การศึกษาวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์เหล่านี้ ย่อมมีน้ำหนักกว่านักณรงค์ต่อต้านกลี้อผู้ใช้คอมพิวเตอร์ ประเมินผลว่าการบริโภคกลี้อน้อยลงจะช่วยชีวิตคนไว้ได้มากและช่วยลดค่าใช้จ่ายในระบบประกันสุขภาพ ความเชื่อเกี่ยวกับกลี้อทั้งการบริโภคกลี้อ กลี้อกับความเจริญเติบโตของเด็ก และกลี้อกับสตรีมีครรภ์ ทั้งหมดตั้งอยู่บนงานวิจัยที่ล้าสมัย ถึงเวลาแล้วที่ต้องหันกลับมาพิจารณานโยบายสุขภาพใหม่ด้วยมุมมอง

เกลือ - ภัยคุกคามมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

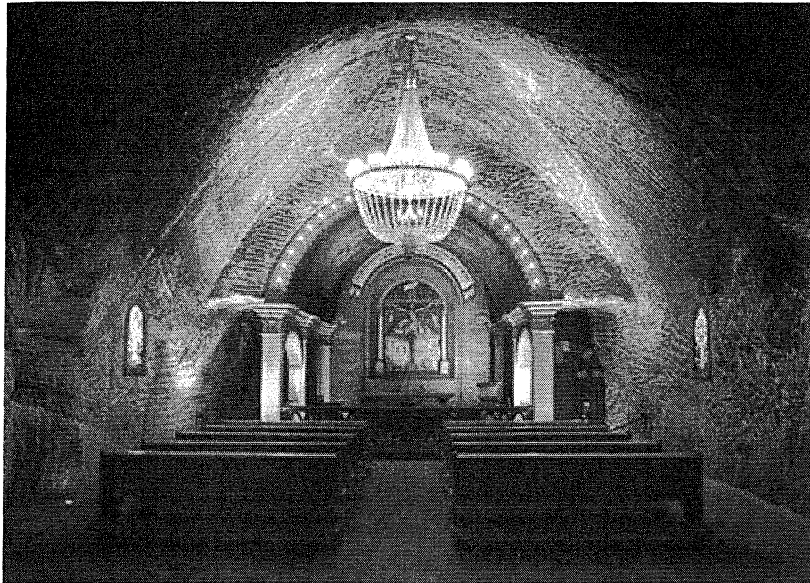
ใหม่จากงานวิจัยปัจจุบัน (cf. Salt Institute, วารสารแพทย์ Hypertension, Scientific America, Cochrane Reviews เป็นต้น)

สัตว์ป่า สัตว์ปีกหรือสัตว์เลี้ยงทั้งหลาย ต้องการเกลือเพื่อสุขภาพและการเจริญพันธุ์ของมันได้อย่างเต็มที่ ความจริงนี้ชาวกรีกโบราณ รวมถึงนายพรานและชนชาวเร่ร่อนทั้งหลายเข้าใจอย่างถ่องแท้มาก่อน พวกเขาล่าสัตว์ในถิ่นที่มีน้ำพุน้ำเค็มและแถบดินเค็ม บรรดาสัตว์เคี้ยวเอื้องชอบเกลือเป็นพิเศษ สัตว์ชอบเกลืออย่างชัดเจน ชอบมากกว่าสารประกอบอื่นใดในธรรมชาติ(ยกเว้นน้ำ) เช่นนี้ทำให้พวกมันรู้ว่าแหล่งเกลืออยู่ที่ไหน ที่พวกมันจำได้ไม่ลืม และจะกลับไปที่นี่ทุกครั้งเมื่อรู้สึกว่าร่ากายมันขาดเกลือแล้ว เกลือจึงพิเศษกว่าเกลือแร่ชนิดอื่นๆ เนื่องจากพืชพรรณให้ปริมาณโซเดียมไม่เพียงพอ การเลี้ยงด้วยพืชผักจึงอาจทำให้สัตว์ขาดคลอรีนได้ คนจึงเติมเกลือเข้าในอาหารเลี้ยงสัตว์ด้วย การใช้เกลือยังให้ผลดีต่อพืชสวนด้วย แต่ยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ การวิจัยด้านนี้จึงยังเปิดอยู่

นักวิจัยรวบรวมคุณสมบัติประโยชน์ของเกลือไว้ได้ถึง 14,000 ข้อ และให้ข้อมูลว่า 40% ของเกลือที่ใช้ในโลก เป็นวัตถุดิบป้อนโรงงานที่จะสกัดและแปลงองค์ประกอบของมันเป็นคลอรีนและผงแห้งๆของโซเดียมคาร์บอเนต ทั้งสองเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของอุตสาหกรรมเคมีอนินทรีย์ เกลือจึงเป็นตัวช่วยตัวหนึ่งในกระบวนการอุตสาหกรรมหลากหลายประเภท³⁶ ในประเทศหนาวเช่นสหรัฐอเมริกา 40% ของผงเกลือแห้งที่ผลิตในสหรัฐฯใช้เพื่อละลาย

³⁶ อุตสาหกรรมพันธุ์ชนิดใช้เกลือเป็นวัตถุดิบหรือส่วนประกอบอย่างหนึ่ง เช่น ในอุตสาหกรรมสิ่งทอ เกลือช่วยตรึงสีย้อมให้ถาวร สีไม่ตก และทำให้สีแต่ละชุดคงที่เป็นมาตรฐาน ในกระบวนการผลิตโลหะ เช่นเกลือช่วยดูดสารตกค้างอื่นๆที่ไม่พึงประสงค์ในอลูมิเนียม ทำให้ได้อลูมิเนียมที่บริสุทธิ์ ในกระบวนการทำหนัง ทำแก้ว ในการผลิตโพลีเอทิลีนเพื่อไปทำพลาสติก ในการทำใยสังเคราะห์อื่นๆ โพลีเอสเตอร์เป็นต้น ในการกลั่นน้ำมันดิบและทำยาฆ่าแมลง ในการฆ่าเชื้อในน้ำดื่มสาธารณะและใช้ในการกำจัดน้ำเสียของเทศบาล ในอุตสาหกรรมการทำเยื่อไม้และกระดาษ ในการทำกระเบื้องเคลือบ ในการทำยางสังเคราะห์ เกลือใช้ชำระล้างบ่อเก็บก๊าซและบ่อน้ำมัน เกลือเป็นองค์ประกอบในการทำปุ๋ยและระเบิด ฯลฯ

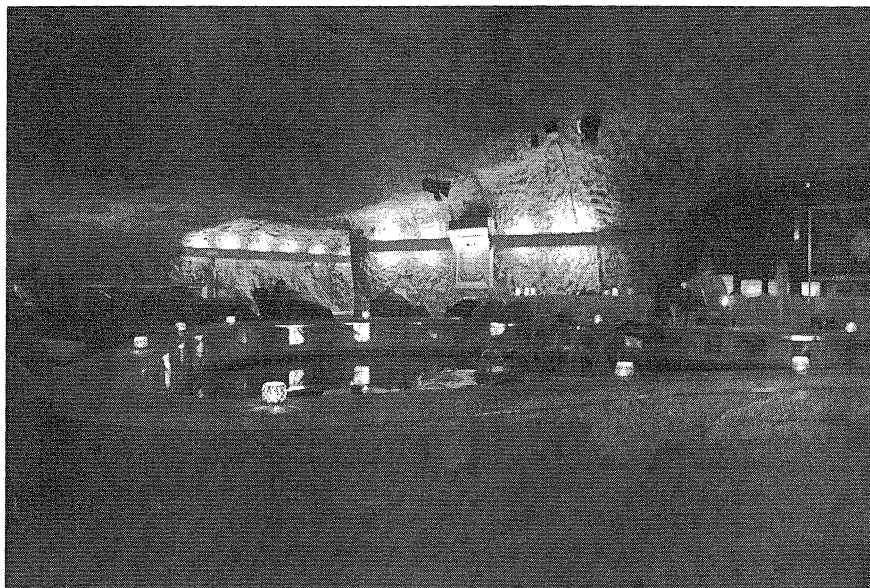
หิมะและน้ำแข็งในฤดูหนาวตามถนนหนทางทุกสายของทุกเมืองทั้งประเทศในแต่ละปี เกลือเป็นโอกาสหนึ่งที่สะดวกและพร้อมใช้ทันทีที่ไม่มีอะไรอื่นมาแทนได้ในการนี้ เกลือเป็น “ยา” พื้นฐานประจำบ้าน และเป็นสิ่งที่ขาดมิได้ในครัว เป็นคำตอบสำหรับปัญหาฉุกเฉินทั้งหลายในบ้าน ปัจจุบันเกลือมิได้มีค่าตั้ง “ทองขาว” อีกแล้ว ราคาเกลือก็ถูกลงไปมาก แต่ก็ยังเป็นวัตถุทำเงินที่มั่นคงและไม่มีวันหมด โดยเฉพาะในกิจการสปาและในสถานอนามัยที่ใช้เกลือมาบำบัดและฟื้นฟูสุขภาพที่กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไปในโลก

A.

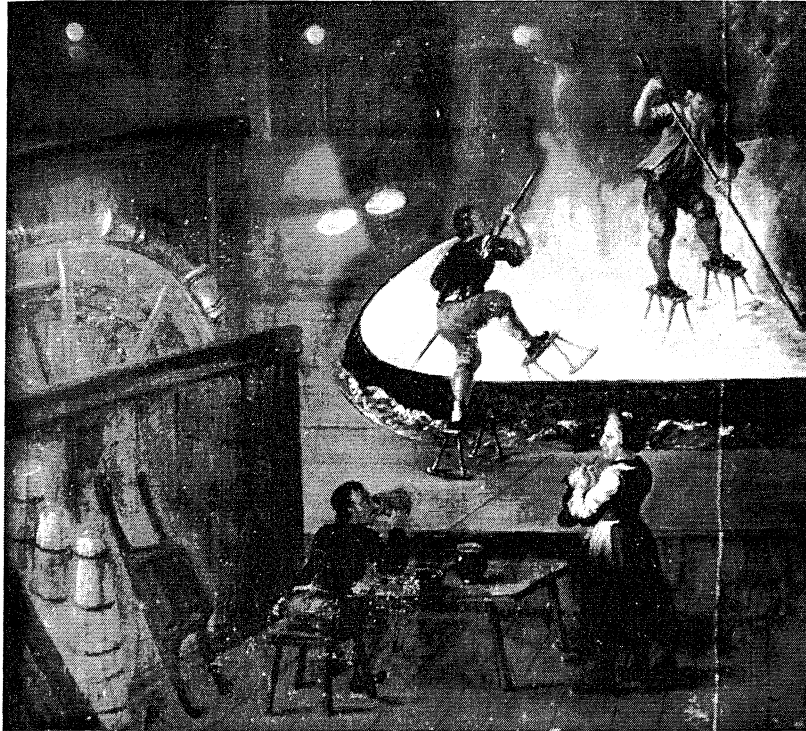
ภาพภายในเหมืองเกลือ(จาก Wikipedia)ที่ Wieliczka [วีลิกซุก้า] ในโปแลนด์ เป็นบริเวณที่จัดเป็นวัดอุทิศแด่นักบุญสตรีกิงกา(St. Kinga) พร้อมแท่นบูชา พื้นที่วัดนี้ตั้งอยู่ใต้ระดับพื้นในความลึก 350 เมตร ความวิจิตรงดงามของวัดและประติมากรรมจำหลักจากเกลือหินที่ประดับโดยรอบ ทำให้มีผู้คนเดินทางไปชมเหมือง รวมทั้งนิยมไปประกอบพิธีมงคลสมรสที่นั่นด้วย เหมืองเกลือที่นั่นปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์การทำเหมืองเกลือแทนการเป็นโรงงานผลิตเกลือ ยูเนสโกได้ประกาศให้เหมืองเกลือที่นั่นเป็นหนึ่งในมรดกโลกในปี 1978 อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในเชิงอรรถข้อ 23

เกลือ - ภูเขาเกลือที่มั่งคั่งและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

B.

เหมืองเกลือที่เมือง Berchtesgaden [แบทท์ชกาเดิน] ในเยอรมนี ได้แบ่งพื้นที่ภายในเหมืองและจัดให้เป็นถ้ำเกลือบำบัด หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นถ้ำอบเกลือ (halotherapy [เฮโลเธราฟี]) โดยที่ผู้ขอรับบริการจะเข้าไปนอนพักบนเก้าอี้ยาว มีผ้าห่มให้คลุมตัวเพราะอุณหภูมิภายในประมาณ 12°C และการบำบัดใช้เวลาประมาณสามชั่วโมง ถ้ำนี้เจาะเข้าไปในภูเขาเกลือหิน จึงมีประจุไอออนเกลือในอากาศภายในถ้ำนั้นมากเพียงพอ ดังเห็นในภาพมีสระน้ำเค็มประดับในถ้ำพร้อมน้ำพุเสียงเบาๆ สร้างบรรยากาศและเสริมความงาม การเพิ่มองค์ประกอบของน้ำเข้าไปเตือนให้เราระลึกถึงทะเลมหาสมุทรแหล่งกำเนิดของเกลือและของสิ่งมีชีวิต การเข้าไปอยู่ในบรรยากาศที่มีประจุไอออนเกลือมาก ดีต่อสุขภาพ ต่อระบบการหายใจ หากสามารถเข้ารับบริการติดต่อกันก็คงจะยิ่งดี การบริการแบบนี้ บางที่ใช้เสียงดนตรีกล่อมผู้รับบริการพร้อมกันไปด้วย เท่ากับการควบดนตรีบำบัดกับเกลือบำบัด ดนตรีที่นำเข้าไปประกอบนั้นมักเป็นการแสดงสด จึงเพิ่มความน่าสนใจขึ้นอีก ในฤดูร้อนเมื่อมีนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ารับบริการเป็นจำนวนมาก การแสดงดนตรีสดในถ้ำอบเกลือก็มีโปรแกรมหลากหลายแบบด้วยเช่นกัน เหมืองเกลือแบบนี้ สามารถเข้าชมเข้าร่วมได้ตลอดทั้งปี ในทุกฤดูกาลเพราะไม่ว่าอากาศเหนือพื้นดินจะหนาวจะร้อนเพียงใด อุณหภูมิภายในถ้ำได้คงที่เสมอที่ 12°C ดังกล่าว

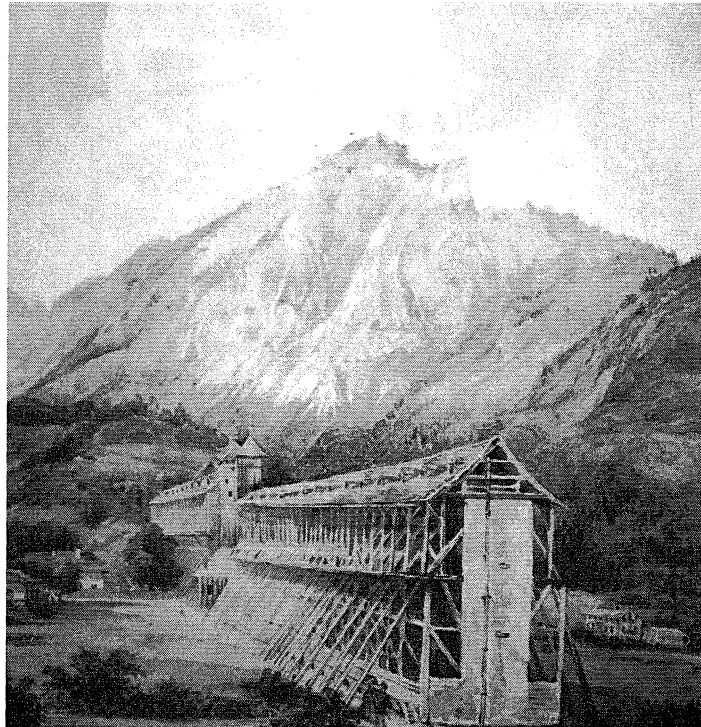

C.

ภาพจากเอกสารข้อมูลที่ประกอบนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์เกลือเมือง Bad Reichenhall [บัต ไร์เคินฮาล] แสดงให้เห็นวิธีการเก็บผลึกเกลือ หลังจากทีน้ำเค็มในกระทะถูกต้มจนเดือดและน้ำที่ปนในน้ำเค็มระเหยออกไปแล้วเกือบหมด คนงานเหมืองเกลือจึงเดินเข้าไปในกระทะเกลือ ด้วยการสอดเท้าเข้าไปในเกือกไม้สูงแบบม้านั่งเตี้ยๆขนาดเล็ก เพื่อป้องกันเท้าไหม้ ดังเห็นได้ในภาพว่า ยังมีไอน้ำระเหยขึ้นจากกระทะเกลือ พวกเขาจะกวาดผลึกเกลือรวมกันไว้เป็นเนินแบบปิรามิด คอยให้แห้งสนิทหรือถูกเป่าให้แห้ง แล้วบรรจุลงภาชนะต่อไป

ภาพนี้ทำให้เราเข้าใจอย่างชัดเจนว่า การต้มน้ำเค็มบนกระทะขนาดยักษ์เพื่อให้เกลือผลึกเกลือนั้น ต้องใช้เชื้อเพลิงจำนวนมากเพียงใด ในปโตอุมการพัฒนากระบวนการผลิตเกลือจึงรวมไปถึงการเนรมิตอาคารระเหยน้ำเค็มในแนวตั้ง (ดูภาพประกอบภาพ D.1.) ให้ลมและแสงแดดช่วยการระเหย จนได้น้ำเกลือเข้มข้นมากที่สุดก่อน แล้วจึงผ่านเข้าสู่กระบวนการต้มน้ำเค็ม เช่นนี้ช่วยลดเชื้อเพลิงที่ใช้ในกระบวนการต้มน้ำเค็มและต่อไปถึงการเนรมิตระบบต้มน้ำเค็มแบบปิดแทนกระทะเปิดกว้างและใหญ่ดังในอดีต

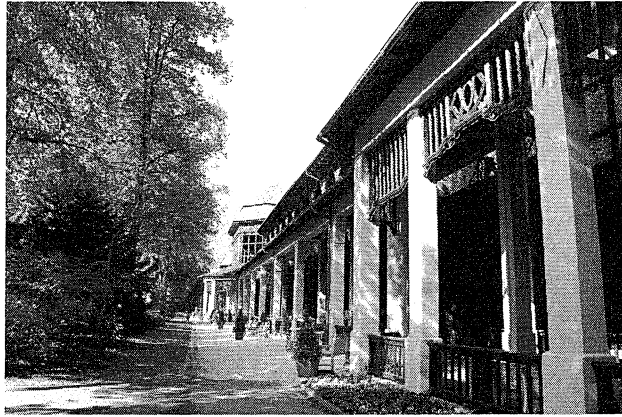
เกลือ - ภูเขาที่มีความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

D.1.

ภาพจากเอกสารที่ติดเป็นข้อมูล ณ Gradierhaus (อาคารระเหยน้ำเค็ม) เมือง Bad Reichenhall [บัต ไรเคินฮาล] ระบุว่ามาจากภาพวาดสีน้ำในปี 1860 บริเวณที่ตั้งอาคารนี้ ปัจจุบันจัดเป็นสวนสาธารณะเพื่อการบำบัดสุขภาพ (Kurgarten) การบูรณะปฏิสังขรณ์ ทำติดต่อกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 อาคารเดียวกันนี้ที่เห็นในปัจจุบัน (ตุลาคม 2011) ไม่มีคาน ไม้ยื่นเหมือนปีกอาคารแล้ว แต่เป็นเสากระเบียดใหญ่เรียงกันตลอดความยาวของตึก (ดูภาพ D.2.) ดูรายละเอียดเกี่ยวกับ “อาคารระเหยน้ำเค็ม” ได้ในเชิงอรรถข้อ 25

เทคนิคการ “ตาก” น้ำเค็มนี้พัฒนาขึ้นแล้วในฝรั่งเศสที่เมือง Arc-et-Senans อาคาร ระเหยน้ำเค็มที่นั่นสร้างขึ้นระหว่างปี 1775-1779 ในรัชสมัยของ Louis XV การต้องคิดหา วิธีตากน้ำเค็มก็เพื่อประหยัดเชื้อเพลิง การทำเหมืองเกลือยังผลให้ป่าไม้จำนวนมากถูกโค่น หายไปจนถึงขีดอันตรายแล้วในยุคนั้น การตากน้ำเค็มแบบตั้งก็เป็นการแก้ปัญหาพื้นที่ที่ได้ ผลดียิ่งเช่นกัน

D.2.

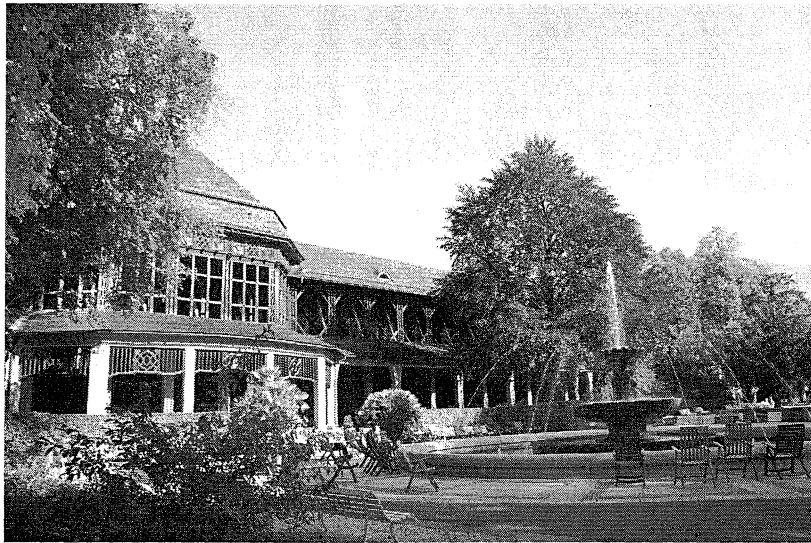
อาคารระเอยน้ำเค็มในปัจจุบัน (ตุลาคม 2011) มีระเบียบเดินไปโดยรอบตลอดความยาวความกว้างของอาคาร มีเก้าอี้หรือม้านั่งจัดวางไว้เป็นระยะๆ ที่ผู้ไปเยือนอาจยกไปนั่งมุดใดก็ได้ ชาวเยอรมันส่วนใหญ่ชอบไปนั่งรับแสงแดด

D.3.

เมื่อเข้าไปดูในอาคาร เห็นกำแพงที่ปกคลุมด้วยกิ่งไม้เลื้อยสานเกี่ยวกันไปด้วยตลอด มีน้ำเค็มไหลลงจากตอบน(ใต้หลังคา) สู่น้ำข้างล่าง การอยู่ใกล้กำแพงระเอยน้ำเค็ม ได้ อากาศบริสุทธิ์กว่า หายใจสะดวกกว่าเพราะน้ำเค็มที่ไหลไม่หยุดในอาคารระเอยน้ำเค็ม เพิ่มประจุไอออนเกลือในอากาศโดยรอบ

เกลือ - ภูฏานสู่ความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

D.4.

Solebrunnen [โซลเบรูนเน็น] น้ำพุน้ำเค็มที่ตั้งอยู่ตรงหน้าอาคารระเหยน้ำเค็มในสวน Kurgarten เมือง Bad Reichenhall เป็นหนึ่งในน้ำพุน้ำเค็มธรรมชาติ 55 แห่งที่มีอยู่ทั่วไปในเมือง มีเก้าอี้วางไว้พร้อมสำหรับการนั่งพักผ่อน อ่านหนังสือ หลับสักงีบ หรือทานแซนวิช ฯลฯ ชาวเมืองคุ้นเคยกับการไปนั่งในสวนสาธารณะนี้ เหมือนเป็นสวนหลังบ้านหรือสวนหน้าบ้านของตนเอง ความพร้อมและการบริหารจัดการของเทศบาลเมืองที่นั่น ทำให้เป็นเมืองท่องเที่ยวติดอันดับหนึ่งในสิบของเยอรมนี

E.

น้ำพุน้ำเค็มธรรมชาติที่จัดไว้ให้ดื่มในอาคารใหญ่ของสวน(Kurgarten) ที่เมือง Bad Reichenhall [บัต ไร์เคินฮาล] ประเทศเยอรมนี น้ำพุนี้แบ่งเป็นท่อน้ำเย็นและท่อน้ำอุ่นด้วย ทุกคนนำแก้วไปรองดื่มได้อย่างอิสระโดยไม่เสียเงินใดๆ น้ำเค็มปะแล่มๆ ไม่ถึงกับเค็มเหมือนกินเกลือเปล่าๆ สถาปัตยกรรมน้ำพุที่พรางท่อน้ำไว้ในเนรมิตขึ้นพร้อมรูปปั้นเด็กมือถือถ้วยชาสูงมีงูพันเกี่ยวบนถ้วย ถ้วยสื่อการดื่ม งูสื่อการเฝ้าระวังรักษาตามขนบกรีกดั้งเดิม (งูเป็นสัญลักษณ์ของการแพทย์มาแต่โบราณกาล) น้ำพุน้ำเค็มนี้ต่อมาจากน้ำพุน้ำเค็มธรรมชาติใต้ดินที่มีมากมายสายลึกลงไปในแผ่นดินใต้เทือกเขาแอลป์แถบนี้

เกลือ - ภัยจากความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- Baas-Becking, L.G.M. *Historical Notes on Salt and Salt-Manufacture*.
In The Scientific Monthly, Vol. 32, No.5. May 1931. Pp. 434-446.
- Dunoyer de Segonzac, Gilbert. *Les Chemins du sel*. Paris, Découvertes
Gallimard -Traditions. 1991.
- Hirschbicher, Albert. *AlpenSalzStadt Bad Reichenhall*. Berchtesgaden,
Verlag Anton Plenk. 2009.
- Paul Levy, editor. *The Penguin Book of Food and Drink*. England,
Penguin Book Ltd. 1996. pp. 192-194.
- Trager, James. *The Food Chronology*. New York, Henry Holt And
Company. 1995.
- และเอกสารแผ่นพับกับข้อมูลคำอธิบายประกอบนิทรรศการที่แสดงไว้อย่างละเอียด
ลอจากพิพิธภัณฑ์เกลือที่ Halle, Berchtesgaden และที่ Bad Reichen-
hall รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตเช่นที่
- a) <http://www.mii.org/Minerals/phtosalt.html>
(Mineral Information Institute)
 - b) <http://mygeologypage.ucdavis.edu/cowen/~gel115/salt.html>
 - c) <http://lpi.oregonstate.edu/infocenter/minerals>
 - d) <http://www.saltinstitute.org>
 - e) <http://en.wikipedia.org/wiki/Salzkammergut>
 - f) <http://www.saltworks.us/>
 - g) <http://www.salzzeitreise.de>
 - h) <http://www2.onep.go.th/Naturalresources/soil/salt/salt.htm>
และหน้าต่อเนื่องอื่นๆ รวมทั้งหน้านี้ที่วาดด้วยการเลี้ยวกัง http://www.
onep.go.th/nrem/nrem3/WhiteShrimp/WhiteShrimp
Background.html (ข้อมูลจาก Office of Natural Resources and
Environmental Policy and Planning สำนักงานนโยบายและ
แผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

i) วารสารแพทย์ Hypertension และโดยเฉพาะฉบับนี้ ดูที่
<http://www.ext.colostate.edu/pubs/foodnut/09318.html>

j) วารสาร Scientific American โดยเฉพาะฉบับนี้ที่
<http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=its-time-to-end-the-war-on-salt>

และข้อมูลเกี่ยวกับการสกัดเกลือที่ <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=taking-the-salt-out-of-seawater>

* * * *

เกลือ - ภูมิจากความมั่นคงและความมั่งคั่งในยุโรปจากอดีตถึงปัจจุบัน

Curriculum Vitae

Name: Ms. Chotiros KOVITHVATTANAPHONG

Born on: December 24, 1947

Education:

1971. Bachelor degree of Arts, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

1970-1980 Student in France

1973. Licence-ès-lettres de linguistique, Université de Besançon, France.

1974. Maîtrise de linguistique, Université de Paris III, France.

1980. Doctorat du 3e cycle de Linguistique-Phonétique, Université de Paris III, France.

Profession:

* 1980-1995 Full time instructor at the College of Oriental Studies, Hankuk University of Foreign Studies, Seoul, South Korea. Last ranking : Professor.

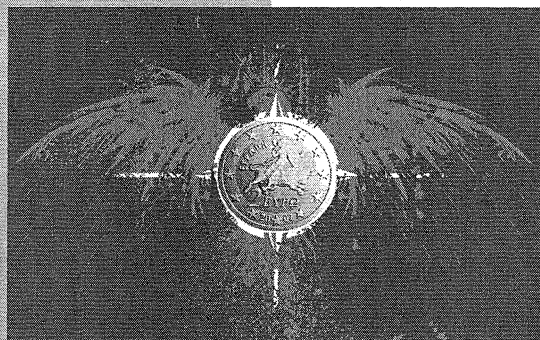
* 1996-2008 Full time professor at the Faculty of International Culture Studies, Tenri University, Nara, Japan.†Ranking : Professor.

* Now a retiree, a freelance researcher.

Researches on European studies:

1. *Heart Language*. ภาษาใจ Proceedings of the International Conference on Thai Studies. The Australian National University, Canberra. 3-6 July 1987. Vol. 2, pp.149-193.
2. *The theme of Cathedral in Proust's La Recherche*. โบสถ์ในงานเขียนของ พรูสต์ Bulletin de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de français, Vol:41, Janvier-Mars 1988. pp.100-112.
3. *A la Recherche du Temps Perdu : Une Grande Cathedrale*. Journal of Hankuk University of Foreign Studies, 1991. pp.383-401.
4. *Understand cathedrals - Religious art in Medieval Europe*. Book. Bangkok : Odean Printing House, 1995.
5. *From Water to the French Revolution*. Journal of History, SrinakharintharaWiroj University, 1999. pp. 12-23.
6. *Wine Link : Wine in French Intellectual Circle*. Bulletin de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de français, Vol: 87-88, Juillet-Décembre 2542. Issued in March 2000.pp.21-30.

7. *The Role of <Water> in Christianity : From Baptism to Wine-Drinking.* Journal of History, 2000, pp. 29-54.
8. *Les Mille et Une Nuits : the French Edition of Dr. J.-C. Madrus.* Journal of the P.E.N. International > Thailand Centre. Vol. 31, 2000. pp. 46-65.
9. *Evolution of Architectural Art in Medieval Europe.* Journal of History, Srinakharinharawiroj University, 2001. Pp. 37-67.
10. *Circular Time : First European Calendars.* Journal of European Studies, Chulalongkorn University, Vol. 8, no. 2-2000. Issued in June 2001. Pp. 140-169.
11. *Rue de Siam.* Journal of Thai Culture, Office of the National Culture Commission. Vol. February-March 2544 / 2001. pp. 50-53.
12. *Know Water, Know Life; Love Life, Preserve Water.* Journal of Social Sciences, Srinakharinthara Wiroj University, 2544/2001. pp. 4-29.
13. *Still Life in the Confusion of Modern European Era.* 2003/06 Journal of History, Srinakharinthara Wiroj University, pp. 47-112.
14. *Wine Culture.* Book. 2003/04. Chulalongkorn University Press. (The book received an honorary award from the Thai Ministry of Education)
15. *The Tulip Craze - From Turkey to the Netherlands.* Journal of Rusamelae, University Prince of Songkhla. Vol. 25 No. 1, January - April. 2004. Pp. 27-38.
16. *The myth of Narcissus - towards the affirmation of self-consciousness and human right.* Journal of Social Sciences, Srinakharinthara Wiroj University, 2004. Pp. 44-64.
17. *The Saint James' Way - the first European Cultural route.* Journal of European Studies, Chulalongkorn University, Vol.11, No.1 January-June 2004. Pp.119-157.
18. *The Celtic Belief in Tree > Druidism.* Journal of European Studies, Chulalongkorn University, Vol. 15 No. 2, July-December 2007. Pp. 106-149.
19. *Botany and the British Love of plants.* Journal of European Studies, Chulalongkorn University, Vol. 16 No. 1, January-June 2008. Pp. 88-145.
20. *The creation of Italian Garden in the Renaissance.* Journal of European Studies, Chulalongkorn University, Vol.18 No. 1, January-June 2010. Pp. 124-165.
21. *The Oberammergau Passionsspiel 2010.* Journal of European Studies, Chulalongkorn University, Vol.18 No. 2, July-December 2010. Pp.

การตัดสินใจเปิดสมรภูมิรบในอิรักกลับส่งผลกระทบโดยตรงต่อ
สายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกระหว่างสหรัฐฯ และยุโรปอย่างหลีกเลี่ยง
มิได้ อย่างไรก็ตาม สหรัฐฯ ก็ยังคงเป็นชาติที่มีบทบาทนำและใช้ประโยชน์
จากการดำรงอยู่ของ NATO ในฐานะเครื่องมือในการดำเนินนโยบาย
ต่างประเทศ ภายใต้บริบทและระเบียบระหว่างประเทศของการทำ
สงครามต่อต้านการก่อการร้าย

ABSTRACT

Under the Eagle's Shadow: NATO and the Dynamics of Transatlantic Relations after the 9/11 Incident

Thapiporn Suporn

North Atlantic Treaty Organization or NATO has been laid under the sphere of the US influence since the cold war. The establishment of NATO was, of course, based on the collective defense supported by the US in order to maintain the security of the North Atlantic area as well as counter the military power of the USSR. After the cold war thaw, Raison d'être of NATO became a big question mark. Still NATO has been recognized by the US policy makers as a potential international organization which embarked on an enormous transformation process in international arena. In addition, the existence of NATO in a way benefits the American attempts in preserving her hegemonic role. Without doubt, the September 11 attacks have significantly changed the US foreign policy and NATO –a military alliance of the US – was inevitably to join the US grand strategy: The War on Terrorism. The NATO's mission in Afghanistan and Iraq were not based on military operation; nevertheless, peacekeeping and post-war reconstruction. Even a new theatre of war in Iraq has brought negative impacts upon the transatlantic relations in many ways, yet remains the US influence in NATO.

เทพียุโรปาได้เงาพญาอินทรี:
นาโตและพลวัตรของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11

ทภิพร สุพร*

บทนำ

*“[NATO is] the greatest defensive alliance the world ever known”*¹
– Paul- Henri Spaak²

องค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization) หรือ NATO เป็นระบบพันธมิตรทางทหารที่ถูกสถาปนาขึ้นโดยการให้ความช่วยเหลือของสหรัฐฯ เพื่อค้ำประกันความมั่นคงปลอดภัยในเขตยุโรปตะวันตกและแอตแลนติกเหนือจากการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์³ การก่อตัวของ NATO วางอยู่บนพื้นฐานของการถ่วงดุลเพื่อตอบโต้ภัยคุกคาม (Balance against Threats)⁴ ซึ่งเป็นที่แน่ชัดว่าภัยคุกคามของ NATO ณ ห้วงยามแห่งสงครามเย็นคือ ภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม เมื่อภัยคุกคามดังกล่าว

* ศศ.บ.รัฐศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹ David Scott Yost, *NATO transformed: The alliance's new roles in international security* (Washington, D.C: United States Institute of Peace Press, 1998)

² นายกรัฐมนตรีราชอาณาจักรเบลเยียม (1938-1939, 1946, 1947-1949) และเลขาธิการองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือคนที่ 2 (1957-1961)

³ Julian Lindley-French, *The North Atlantic Treaty Organization: the enduring alliance* (London: Routledge, 2007), p. xi

⁴ Stephen M. Walt, *Origins of Alliances* (Ithaca: Cornell University Press, 1987), p. 5.

สิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในต้นทศวรรษที่ 1990 เหตุผลของการดำรงอยู่ (Raison d'être) ของ NATO จึงกลายเป็นคำถามสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อภัยคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลง หน้าที่และภารกิจของ NATO ในยุคหลังสงครามเย็นคืออะไร

การสูญสลายของภัยคุกคามแบบดั้งเดิม (Traditional Threats) ส่งผลให้ NATO พยายามรักษาสถานะของระบบพันธมิตรอันคงทน (Endure Alliance)⁵ ผ่านการเสริมสร้างศักยภาพและทบทวนบทบาทหน้าที่และภารกิจเพื่อสอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ดังพิจารณาได้จากความพยายามของ NATO ในการผลักดันภารกิจด้านการรักษาสันติภาพและจัดการกับวิกฤตการณ์ (Peacekeeping and Crisis Management Tasks) ควบคู่กันไปกับการสร้างหุ้นส่วนเพื่อสันติภาพ (Partnership for Peace – PfP) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในสงครามบอสเนียและตลอดจนกลุ่มประเทศในอดีตุโกสลาเวียเดิม⁶

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของ NATO คือเหตุการณ์วินาศกรรม 11 กันยายน 2001 หรือเหตุการณ์ 9/11 โดยภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว การตั้งคำถามถึงพันธกรณีตามมาตรา 5⁷ ของการเป็นสมาชิก NATO กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นพิจารณา กล่าวคือ สมาชิก NATO จะให้การช่วยเหลือสหรัฐฯ จากการถูกโจมตีมากน้อยเพียงใด หากพิจารณาจากโครงสร้างอำนาจของ NATO ในยุคสงครามเย็น พันธกรณีที่ระบุตามมาตรา 5 มิได้มุ่งหมายที่จะให้รัฐสมาชิกใน NATO ให้การช่วยเหลือสหรัฐฯ หากแต่เป็นไปในลักษณะตรงข้าม มีพักต้อง

⁵ Lawrence S. Kaplan, *NATO Divided, NATO United: The Evolution of an Alliance* (Connecticut: Praeger, 2004)

⁶ ขจิต จิตตเสวี, *องค์การระหว่างประเทศ* (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2552), หน้า 303.

⁷ สาระสำคัญของมาตรา 5 คือ การโจมตีประเทศสมาชิกประเทศใดประเทศหนึ่งเท่ากับเป็นการโจมตีประเทศสมาชิกทั้งหมด และถือเป็นความจำเป็นประเทศสมาชิกจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ถูกโจมตี โปรดดู Brian J. Collins, *NATO A Guide to the Issues* (California: Praeger, 2011), p. 105.

เทพียุโรปได้พาพญาอินทรี: นาโตและพลวัตรของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11

พิจารณาถึงขีดความสามารถทางทหารในเชิงเปรียบเทียบระหว่างสหรัฐฯและ NATO ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าสหรัฐฯมีศักยภาพทางทหารเหนือ NATO อย่างเห็นได้ชัด⁸ แต่ NATO ก็ถือเป็นองค์การที่สำคัญยิ่งต่อยุทธศาสตร์การทำให้สงครามต่อต้านการก่อการร้าย (War on Terrorism) ของสหรัฐฯ⁹ ตลอดจนเป็นหนึ่งในช่องทางที่สหรัฐฯจะรักษาไว้ซึ่งสถานะของความเป็นเจ้าในระบบระหว่างประเทศที่จะพิจารณาต่อไป

บทความนี้ต้องการศึกษา บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐฯต่อ NATO ในยุคหลังเหตุการณ์ 9/11 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ระเบียบโลกชุดใหม่ถูกสถาปนาขึ้นภายใต้ยุทธศาสตร์การทำให้สงครามต่อต้านการก่อการร้าย โดยขอบเขตของบทความจะครอบคลุมตั้งแต่การสถาปนา NATO จนถึงบทบาทของ NATO ในสงครามต่อต้านการก่อการร้าย โดยโครงสร้างของบทความนี้ถูกแบ่งออกเป็น 4 ส่วนสำคัญได้แก่ 1.) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และบทบาทของสหรัฐฯใน NATO 2.) สหรัฐฯและการครองอำนาจใน 3.) บทบาทของ NATO ในภูมิภาคตะวันออกกลาง 4.) สงครามต่อต้านการก่อการร้ายและผลกระทบต่อสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติก

⁸ Phillip H. Gordon, 'NATO and the War on Terrorism a Changing Alliance', *The Brookings Review*, Vol. 20, No. 3 (Summer, 2002), pp. 36-38.

⁹ S. Victor Papacosma, Sean Kay, and Mark R. Rubin, *NATO After Fifty Years* (Wilmington, DE: Scholarly Resources, 2001)

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และบทบาทของสหรัฐฯ ใน NATO

“[NATO’s Fundamental] was to keep the Americans in, the Russian out, and German down”¹⁰ – Lord Ismay¹¹

Len Scott นักประวัติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย Aberystwyth ชี้ว่าการผกผันขึ้นสู่อำนาจของสหรัฐฯ หลังปี 1945 เป็นปรากฏการณ์สำคัญที่กระทบต่อโครงสร้างทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างแท้จริง¹² โดยภายหลังจากการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 สถาปัตยกรรมและโครงสร้างอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ มหาอำนาจเดิมในยุโรปอาทิ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และจักรวรรดิออตโตมัน ต่างได้รับความเสียหายจากผลพวงแห่งสงครามและสูญเสียสถานะเดิมในการควบคุมเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศให้กับมหาอำนาจใหม่อย่างสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียต

การขับเคี่ยวแข่งขันกันทางอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียต ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการรับรู้ของผู้กำหนดนโยบายของทั้งสองประเทศ ดังพิจารณาได้จากข้อความข้างต้นของ Lord Ismay (1887-1965) ซึ่งสะท้อนเจตนาารมณ์ของการก่อตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือในช่วงแรกได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ NATO ถูกสถาปนาขึ้นโดยต้องการให้สหรัฐฯ มีบทบาทนำ ในขณะที่เดียวกัน NATO ก็ต้องการที่จะลดทอนบทบาทของสหภาพโซเวียตและพยายามมิให้เยอรมนีกลับขึ้นมามีบทบาททางการเมืองในทวีปยุโรปได้อีกครั้ง

¹⁰ David Scott Yost, *NATO transformed: The alliance’s new roles in international security* (Washington, D.C: United States Institute of Peace Press, 1998), p. x.

¹¹ เลขาธิการองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือคนแรก (1952–1957)

¹² Len Scott, ‘International history 1900-90’, in *John Baylis, Steve Smith, and Patricia Owens, eds., The Globalization of World Politics*, 5th Edition (Oxford: Oxford University Press, 2011), p. 56.

เทพียุโรปได้เงาพญานาค: นาโตและพลวัตรของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11

บทบาทของสหรัฐฯในห้วงยามที่ชาติในยุโรปต่างบอบช้ำจากสงคราม ปรากฏให้เห็นทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและความมั่นคง ดังพิจารณาได้จากการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจผ่านแผนการมาร์แชล (Marshall Plan) ตลอดจนการผลักดันนโยบายปิดล้อมการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ (Containment Policy) ในสมัยประธานาธิบดี Truman โดยนโยบายทั้งสองประการถูกนำไปปฏิบัติอย่างแข็งขันภายหลังจากความพยายามเผยแพร่อุดมการณ์และขยายเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในกรีซและตุรกีช่วงปี 1947 และวิกฤตการณ์ปิดล้อม Berlin ในปี 1949¹³ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าพฤติกรรมของสหภาพโซเวียตมีผลอย่างยิ่งต่อการสร้างบรรยากาศของสงครามเย็นอันตึงเครียด ตลอดจนส่งผลให้สหรัฐฯตระหนักว่าสหภาพโซเวียตนั้นเป็นภัยคุกคามหลักต่อความมั่นคงของสหรัฐฯและยุโรปอย่างแท้จริง โดยแนวทางหนึ่งที่จะสร้างหลักประกันให้แก่ยุโรปคือการสถาปนาองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือเพื่อค้ำประกันความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ยุโรป¹⁴

อย่างไรก็ตาม 6 ปีให้หลังของการก่อตัวของ NATO สหภาพโซเวียตก็สถาปนาสนธิสัญญาออร์ซอ (Warsaw Pact) เพื่อค้ำประกันความมั่นคงปลอดภัยให้แก่รัฐบริวารของโซเวียตในยุโรปตะวันออก โดยนัยหนึ่งของการก่อตั้งสนธิสัญญาออร์ซอคือการคานอำนาจและการก่อกำเนิดของ NATO โดยสนธิสัญญาออร์ซอเองก็มีลักษณะของระบบความมั่นคงร่วมซึ่งมีหลักการสำคัญเช่นเดียวกับ มาตรา 5 ขององค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ กล่าวคือ หากสมาชิกรัฐใดถูกโจมตี สมาชิกทั้งหมดภายในระบบพันธมิตรจะพิจารณาการ

¹³ สหรัฐฯ แคนาดาและกลุ่มประเทศในยุโรปอันได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก เดนมาร์ก ไอซ์แลนด์ อิตาลี นอร์เวย์และโปรตุเกส ลงนามในสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือเมื่อวันที่ 4 เมษายน 1949 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของ องค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนืออย่างเป็นทางการ โดยปัจจุบัน NATO มีสมาชิก 28 ประเทศ โปรตุเกส ขจิต จิตตเสวี, องค์การระหว่างประเทศ (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2552), หน้า 300.

¹⁴ Brian J. Collins, NATO : a guide to the issues, (Santa Barbara, Calif. : Praeger, 2011)

กระทำได้กล่าวในฐานะการโจมตีรัฐสมาชิกทั้งหมด โดยรัฐทั้งหลายมีพันธกรณีที่จำเป็นต้องอย่างยิ่งยวดในการให้ความช่วยเหลือรัฐที่ถูกโจมตี¹⁵ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่า NATO ถูกก่อตั้งขึ้นบนพื้นฐานของการดำรงอยู่ของภัยคุกคามร่วมกัน (Common Threat) ซึ่งในยุคสงครามเย็นเป็นที่แน่ชัดว่าภัยคุกคามร่วมกันของสมาชิก NATO คือภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อภัยคุกคามดังกล่าวสิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในต้นทศวรรษที่ 1990 เหตุผลของการดำรงอยู่ของ NATO จึงกลายเป็นคำถามสำคัญกล่าวคือเมื่อภัยคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลง หน้าที่และภารกิจของ NATO ในยุคหลังสงครามเย็นคืออะไร และเพราะเหตุใดมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ จึงยังให้การสนับสนุนทางการเงินแก่ NATO ต่อไป

สหรัฐฯ และการครองอำนาจนำใน NATO

เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงขั้วอำนาจในระบบระหว่างประเทศจากระบบสองขั้วอำนาจ (Bipolarity) ไปสู่ระบบขั้วอำนาจเดียว (Unipolarity) ซึ่งฉายภาพชัยชนะของระบอบประชาธิปไตยแบบทุนนิยม (Capitalist Democracy) ภายใต้การนำของสหรัฐฯ อย่างไรก็ตาม Kenneth N. Waltz กลับชี้ว่า สถานะที่การเป็นมหาอำนาจหนึ่งเดียวของสหรัฐฯ จะปรากฏในช่วงระยะเวลาอันสั้น¹⁶ ก่อนที่จะแปรเปลี่ยนไปสู่ระบบหลายขั้วอำนาจ (Multipolarity) ในท้ายที่สุด¹⁷

¹⁵ "NATO Ally is the victim of an armed attack, each and every other member of the Alliance will consider this act of violence as an armed attack against all members and will take the actions it deems necessary to assist the Ally attacked." โปรดดูเพิ่มเติมใน NATO. What is Article 5?, [Online]. Available: <http://www.nato.int/terrorism/five.htm>

¹⁶ Kenneth Waltz, 'Structural Realism after the Cold War', *International Security*, Vol. 25 (1) (Summer 2005)

¹⁷ Kenneth Waltz, 'The Emerging Structure of International Politics', *International Security*, Vol.18 (2) (Fall 1993).

คำถามสำคัญประการหนึ่งคือ สหรัฐฯจะอย่างไรเพื่อรักษาสถานะของการเป็นเจ้า (Hegemony) หรือการเป็นมหาอำนาจหนึ่งเดียวในระบบระหว่างประเทศได้นานที่สุดได้อย่างไร Joseph S. Nye ชี้ว่าหากพิจารณาจากสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและปัจจัยภายในการเมืองในสหรัฐฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากเหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 หนทางที่สหรัฐฯพึงกระทำคือการสร้างความร่วมมือในระดับระหว่างประเทศ ผ่านกรอบความร่วมมือในระดับพหุภาคี (Multilateral)¹⁸ โดยแม้สหรัฐฯภายใต้ลัทธิบุช (Bush Doctrine) จะเน้นย้ำถึงหลักการชิงโจมตีก่อน (Preemptive Strike) แต่ก็ปฏิเสธมิได้ว่าหลักหมุดของสงครามต่อต้านการก่อการร้ายซึ่งเริ่มต้นในดินแดนอัฟกานิสถาน สหรัฐฯได้รับเสียงสนับสนุนจากจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ประเทศสมาชิกในกลุ่มสหภาพยุโรป ตลอดจนชาติพันธมิตรของสหรัฐฯในการเข้าสู่อัฟกานิสถานได้อย่างชอบธรรมซึ่งตรงกันข้ามกับการเปิดสมรภูมิรบในอิรักดังจะพิจารณาต่อไป

แม้จะมีความพยายามในการอธิบายการสถาปนาระบบพันธมิตรทางการเมืองการทหารอย่างเป็นระบบ ดังพิจารณาได้จากข้อเสนอของ Stephen M. Walt¹⁹ และ Glenn H. Snyder²⁰ แต่การตอบคำถามสำคัญของบทความนี้ที่ว่า

¹⁸ Joseph S. Nye Jr., *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone* (Oxford : Oxford University Press, 2002)

¹⁹ Walt ชี้ว่า การสถาปนาระบบพันธมิตรมีรากฐานสำคัญจากความพยายามที่จะถ่วงดุลเพื่อตอบโต้ภัยคุกคาม (Balance against Threats) โดยระดับของภัยคุกคามนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ (Geographic Proximity) ศักยภาพของการรุกราน (Offensive Capabilities) และการรับรู้ซึ่งเจตนา (Perceived Intentions) โปรดดู Stephen M. Walt, *Origins of Alliances* (Ithaca: Cornell University Press, 1987), p. 5.

²⁰ Snyder ให้กรอบอธิบายเกี่ยวกับการสถาปนาระบบพันธมิตรทางการเมืองการทหาร โดยชี้ว่า รัฐจะสร้างหรือร่วมในระบบพันธมิตรทางการเมืองการทหาร หากได้รู้ผลประโยชน์จากระบบดังกล่าว มากกว่าต้นทุนที่รัฐจำต้องแบกรับ โดยผลประโยชน์ที่รัฐพึงจะได้รับจากการเป็นพันธมิตรคือ การได้รับการค้ำประกันทางความมั่นคงจากรัฐสมาชิกอื่นๆ อันถือเป็นข้อผูกมัด (Commitment) ที่จะเกิดขึ้นภายใต้การสถาปนาระบบพันธมิตรทางการเมืองการทหาร โปรดดู Glenn H. Snyder, *Alliance Politics* (Ithaca: Cornell University Press, 1997), p. 43.

เพราะเหตุใด NATO สหรัฐยังให้ความสำคัญกับ NATO ในยุคหลังสงครามเย็น กรอบแนวคิดหนึ่งซึ่งมีพลังในการตอบคำถามและอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว ได้ คือ มโนทัศน์เรื่องการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของ Antonio Gramsci ซึ่งถูกใช้เพื่อสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นทั้งในระดับรัฐและระดับระหว่างประเทศ²¹

แนวคิดนีโอกรัมเซียน (Neo- Gramscianism) เป็นแนวคิดซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดเรื่องการครองอำนาจนำจากงานเขียนเรื่อง The Prison Notebooks ของ Antonio Gramsci (1891-1937) นักมาร์กซิสต์ชาวอิตาลีซึ่งชี้ให้เห็นความบกพร่องของฝ่ายซ้ายและชนชั้นกรรมาชีพในอิตาลีซึ่งมีสามารถปฏิบัติโค่นล้มชนชั้นนายทุน (Bourgeois) ได้ดังความสำเร็จของการปฏิวัติรัสเซียในปี ค.ศ.1917 โดย Gramsci เชื่อว่าชนชั้นนายทุนในอิตาลีสามารถสร้างความรู้สึกร่วม (Common Sense) และครอบงำความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นใต้ปกครอง (Sub-ordinate class) ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยความสำเร็จดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นผ่านการใช้กำลังบังคับ (Coercion) หากแต่ผ่านกระบวนการสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent)²²

แม้จะเป็นที่ประจักษ์ว่า สาระสำคัญของมโนทัศน์เรื่องการครองอำนาจนำในทัศนะของ Gramsci คือการสร้างส่วนผสมระหว่างการสร้างความยินยอมพร้อมใจควบคู่กันไปกับการใช้กำลังบังคับ²³ อย่างไรก็ตาม ประการสำคัญในงานของ Gramsci คือการเน้นย้ำเรื่องการสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน โดยที่ประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการบังคับ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ

²¹ Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*. ed. and trans. Hoare, Q and Nowell Smith, G. (London: Lawrence and Wishart, 1971), p. 350.

²² โปรดดู Chris Brown and Kirsten Ainley, *Understanding International Relations* (New York: Palgrave Macmillan, 2005), p. 89. และ Theodore H. Cohn, *Global Political Economy* (New York: Pearson Education, 2008), pp. 107-109.

²³ Robert Cox, 'Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method', *Millennium* Vol.12 (2), 1983, p.52

กระบวนการในสร้างความยินยอมพร้อมใจโดยธรรมชาติ (Spontaneously Consensus) โดยปราศจากซึ่งการใช้กำลังบังคับนั่นเอง²⁴

การประยุกต์ใช้แนวคิดของ Gramsci เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นความพยายามของนักคิดสำนักนีโอกรัมเซียน อาทิ Robert Cox, Stephen Gill, William Robinson, Adam David Morton และ Andreas Bieler ซึ่งเล็งเห็นคุณประโยชน์ของความคิดของ Gramsci โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำที่สามารถอธิบายโครงสร้างทางอำนาจในระดับระหว่างประเทศ ตลอดจนรูปแบบของระบบโลกใหม่ภายใต้รัฐมหาอำนาจซึ่งประสบความสำเร็จในการครองอำนาจนำในระดับโลก

แนวคิดนีโอกรัมเซียนชี้ว่าการพิจารณาการครองอำนาจนำไม่ควรยึดติดอยู่กับการพิจารณาเฉพาะระดับรัฐชาติ หากแต่จำต้องวิเคราะห์การครองอำนาจนำในระดับสังคมการเมืองระหว่างประเทศซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านกลุ่มทางสังคม ตลอดจนสถาบันและองค์การระหว่างประเทศ²⁵ กล่าวอีกนัยหนึ่งแนวคิดนีโอกรัมเซียนต้องการก้าวข้ามข้อจำกัดเรื่องการครองอำนาจนำซึ่งยังยึดติดอยู่กับการพิจารณารัฐชาติเป็นศูนย์กลาง (Nation-State Centrist) โดยเสนอว่าควรพัฒนาแนวคิดของ Gramsci เพื่ออธิบายพลังทางสังคมซึ่งมีลักษณะข้ามชาติ (Transnational) มากยิ่งขึ้นด้วยเหตุเพราะรัฐมหาอำนาจซึ่งประสบความสำเร็จในการครองอำนาจนำในระดับประเทศเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มักขยายอิทธิพลต่อไปในระดับระหว่างประเทศผ่านการสถาปนากฎเกณฑ์และ

²⁴ วัชรพล พุทธิรักษา. 'นีโอกรัมเซียน (Neo-Gramscianism): ข้อควรพิจารณาในฐานะทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศ'. วิชาษา.ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 (16 ธ.ค.2552-31 ม.ค.2553) หน้า 71-79

²⁵ William I Robinson, 'Gramsci and Globalisation: From Nation- State to Transnational Hegemony', In Andreas Bieler and Adam David Morton, (eds.) *Images of Gramsci: Connections and contentions in political theory and international relations* (New York: Routledge, 2006), p. 167.

ระเบียบแบบแผนระหว่างประเทศให้สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนของรัฐนั้นๆ²⁶ โดยช่องทางสำคัญที่สามารถสร้างกระบวนการยินยอมพร้อมใจ²⁷ ให้เกิดขึ้นได้อย่างประสบความสำเร็จคือการกระทำผ่านองค์การระหว่างประเทศ²⁸

บทบาทของ NATO ในภูมิภาคตะวันออกกลาง

*“If an alliance of the world’s greatest democracies cannot summon the will to get the job done in a mission that we agree is morally just and vital to our security, then our citizens may begin to question both the worth of the mission and the utility of the 60-year old trans-Atlantic security project itself.”*²⁹
– Robert Gates ³⁰

ภายหลังจากเหตุการณ์ 9/11 สหรัฐฯ ต้องการสร้างเครือข่ายพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินแดนตะวันออกกลางเพื่อสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายของสหรัฐฯ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังเล็งเห็นว่า นอกเหนือจากกรอบความร่วมมือขององค์การสหประชาชาติ NATO ถือเป็นหนึ่งในช่องทางในซึ่งมีศักยภาพที่จะผลักดันยุทธศาสตร์ดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ

²⁶ Adam David Morton, ‘Social forces in the struggle over hegemony: neo-gramscian perspectives in international political economy’, *Rethinking Marxism*, Vol. 15, No. 2 (2003), p. 160.

²⁷ William I Robinson, ‘Gramsci and Globalisation: From Nation- State to Transnational Hegemony’, p. 16.

²⁸ วุฒิพล พุทธิรักษา. ‘นีโอกรัมเซียน (Neo-Gramscianism): ข้อควรพิจารณาในฐานะทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศ’. วิชาษา.ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 (16 ธ.ค.2552-31 ม.ค.2553) หน้า 71-79

²⁹ Andrew R. Hoehn, Sarah Harting, *Risking NATO Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2010), p. 41.

³⁰ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ (2006-2011)

อาจพิจารณาได้ว่า การเข้าสู่สงครามอัฟกานิสถานถือเป็นความท้าทายและบททดสอบที่สำคัญยิ่งของ NATO โดยการปรากฏตัวของกองกำลัง NATO ในอัฟกานิสถานในปี 2003 สะท้อนว่า NATO ได้ก้าวข้ามขอบข้อจำกัดของการเป็นองค์การระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคที่มีหน้าที่ค้ำประกันความมั่นคงปลอดภัยในเขตยุโรปตะวันตกและแอตแลนติกเหนือสู่การปฏิบัติการกิจในดินแดนตะวันออกกลาง นอกจากนี้อาจพิจารณาได้ว่า การตัดสินใจเข้าสู่สงครามอัฟกานิสถาน ถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ NATO ออกปฏิบัติการกิจนอกเขตยุโรปตะวันตกและแอตแลนติกเหนือ โดยภารกิจดังกล่าวยังเป็นภารกิจที่มีได้เกี่ยวข้องโดยตรงต่อความมั่นคงของสมาชิก NATO³¹ แต่ด้วยแรงกดดันจากสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐฯ ซึ่งต้องการให้ NATO ซึ่งเป็นพันธมิตรทางการทหารที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐฯ นับตั้งแต่ยุคสงครามให้การช่วยเหลือสหรัฐฯ ในยุทธศาสตร์การต่อต้านการก่อการร้ายอย่างเต็มที่จึงทำให้ NATO ต้องให้ความช่วยเหลือสหรัฐฯ ในปฏิบัติการครั้งนี้ผ่านกรอบความร่วมมือของกองกำลังให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ (International Security Assistance Force – ISAF) โดยภารกิจของ NATO ปรากฏให้เห็นในรูปแบบของการบูรณะฟื้นฟูและการพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในอัฟกานิสถาน³² ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่า การตัดสินใจเข้าสู่สมรภูมิรบในอัฟกานิสถานทำให้ NATO กลายเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาทในกิจการความมั่นคงระหว่างประเทศอย่างแท้จริง³³

³¹ Andrew R. Hoehn, Sarah Harting, *Risking NATO Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan*, p. iii.

³² M.J. Williams, *The good war : NATO and the liberal conscience in Afghanistan* (New York : Palgrave Macmillan, 2011)

³³ Julian Lindley-French, *The North Atlantic Treaty Organization: the enduring alliance*, p. 9.

อย่างไรก็ดี ข้อถกเถียงหลักเกี่ยวกับมาตรา 5 ซึ่งระบุถึงพันธกรณีซึ่งรัฐสมาชิกใน NATO จำต้องปฏิบัติต่อรัฐอื่นนั้นยังคงเป็นคำถามสำคัญ³⁴ กล่าวคือ NATO จำต้องให้การช่วยเหลือรัฐจากการถูกโจมตีในครั้งนี้นักน้อยเพียงใด โดย หากพิจารณาจากโครงสร้างอำนาจของ NATO ในยุคสงครามเย็น พันธกรณีที่จะตามมาตรา 5 มิได้มุ่งหมายที่จะให้รัฐสมาชิกใน NATO ให้การช่วยเหลือรัฐ หากแต่เป็นไปในลักษณะตรงข้าม มิพักต้องพิจารณาถึงขีดความสามารถทางทหารในเชิงเปรียบเทียบระหว่างรัฐ และ NATO ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่ารัฐมีศักยภาพทางทหารเหนือ NATO อย่างเห็นได้ชัด³⁵ แต่ยุทธศาสตร์การทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายในทัศนะของรัฐมิใช่ยุทธศาสตร์ที่จะสามารถผลักดันให้ประสบความสำเร็จได้แต่เพียงชาติเดียว หากแต่จำเป็นต้องอาศัยการสร้างเครือข่ายพันธมิตรในระดับโลก ประกอบกับการเปิดสมรภูมิรบในอัฟกานิสถานยังตามมาซึ่งคำถามที่ว่า สงครามในอัฟกานิสถานนั้นเป็นสงครามที่มีความชอบธรรม (Just War) มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้หากประยุกต์แนวคิดเรื่องการสร้างความยินยอมพร้อมใจผ่านเวทีระหว่างประเทศอาจพิจารณาได้ว่าในกรณีสงครามในอัฟกานิสถาน รัฐสามารถสร้างความเห็นพ้องต้องกันให้เกิดขึ้นในประชาคมระหว่างประเทศว่าภัยก่อการร้ายเป็นภัยคุกคามทางความมั่นคงซึ่งส่งผลกระทบต่อรัฐสมาชิกทุกรัฐในระบบระหว่างประเทศอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ และหนทางหนึ่งซึ่งจะดำรงรักษาไว้ซึ่งระเบียบและความมั่นคงของโลกคือการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับรัฐ

โดยเมื่อพิจารณาบทบาทของ NATO ในช่วงแรกของยุทธศาสตร์การทำสงครามต่อต้านการก่อการร้าย นอกเหนือจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับพันธกรณีตามมาตรา 5 ประเด็นที่สมาชิกของ NATO ให้ความสำคัญคือเรื่องงบประมาณทางการทหาร โดยนับตั้งแต่การเข้าสู่สงครามอัฟกานิสถานปัญหาหลักที่กองกำลัง NATO ต้องเผชิญมิใช่ปัญหาจากการก่อการร้ายหรือการถูกลอบโจมตี หากแต่

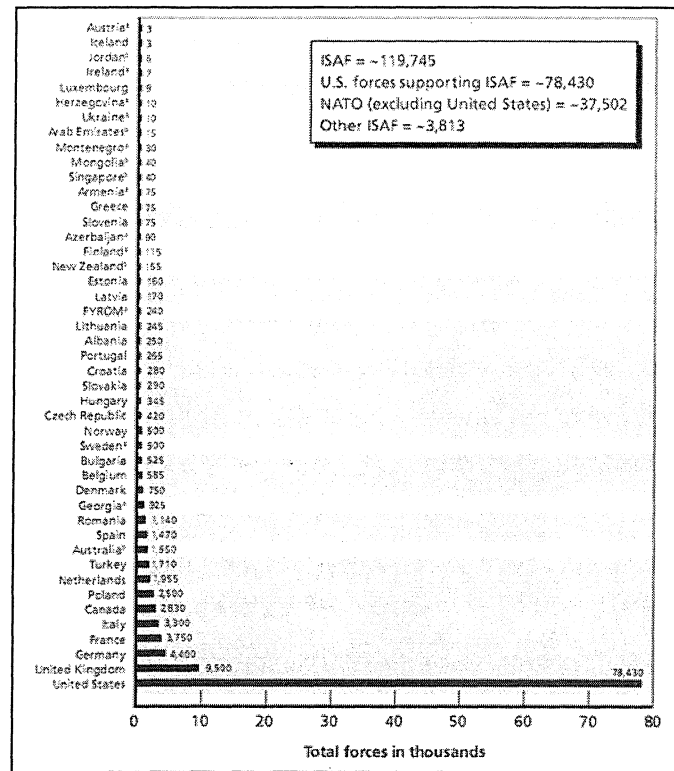
³⁴ Ibid., p. 9.

³⁵ Phillip H. Gordon, 'NATO and the War on Terrorism a Changing Alliance', *The Brookings Review*, Vol. 20, No. 3 (Summer, 2002), pp. 36-38.

เทพียุโรปาได้เงาพญานาค: นาโตและพลวัตรของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11

เป็นปัญหาการขาดแคลนอาวุธยุทโธปกรณ์และกองกำลังทหาร³⁶ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการจัดการด้านงบประมาณทางการทหารภายใน NATO ซึ่งรัฐสมาชิกใน NATO ต่างพิจารณาว่าเป็นต้นทุนที่ตนไม่สมควรแบกรับ โดยทางออกของการขาดแคลนงบประมาณทางการทหารของ NATO ได้รับการแก้ไขโดยการให้การสนับสนุนของสหรัฐฯ ต่อกองกำลังให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยงบประมาณซึ่งสหรัฐฯให้การสนับสนุนนั้นมีมากถึงร้อยละ 65 ของงบประมาณทางการทหารของปฏิบัติการในอัฟกานิสถานของ NATO (โปรดดูตารางที่ 1)

³⁶ Andrew R. Hoehn, Sarah Harting, *Risking NATO Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan*, p. 42.

ตารางที่ 1: งบประมาณทางทหารซึ่งสหรัฐฯ ให้แก่ NATO ในสงครามอัฟกานิสถาน³⁷

แม้สหรัฐฯสามารถเปลี่ยนแปลงระบอบ Taliban ในอัฟกานิสถานซึ่งสหรัฐฯเชื่อมั่นว่ามีความเชื่อมโยงกับกลุ่ม Al- Qaeda และ Osama bin Laden ได้เป็นผลสำเร็จ แต่การขยายสมรภูมิรบเข้าสู่อิรัก โดยปฏิเสธเสียงทัดทานจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council) ตลอดจนกระแสต่อต้านจากประเทศในสหภาพยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากฝรั่งเศสและเยอรมนี ซึ่งถือเป็นชาติสมาชิกที่สำคัญของ NATO โดยสหรัฐฯยัง

³⁷ Andrew R. Hoehn, Sarah Harting, Risking NATO Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan, p. 45.

แสดงความเชื่อมั่นว่า อิรักภายใต้ Saddam Hussein เป็นประเทศที่ครอบครองอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง (Weapon of Mass Destruction – WMD) และมีความมุ่งหมายที่จะใช้อาวุธดังกล่าวเพื่อคุกคามสันติภาพโลก อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะสร้างความยินยอมพร้อมใจหรือการเข้าสู่สมรภูมิรบในอิรักอย่างชอบธรรมของสหรัฐากลับต้องเผชิญกับกระแสต่อต้านจากประชาคมโลก ทั้งนี้เพราะสหรัฐได้หันหลังให้กับระเบียบแบบแผนระหว่างประเทศ ตลอดจนความร่วมมือในการอพยพหุนาซีซึ่งเป็นช่องทางสำคัญที่จะสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นได้ในสังคมการเมืองระหว่างประเทศ ยิ่งไปกว่านั้นการเข้าตัดสินใจเข้าสู่สงครามตามแนวทางเอกภาคินิยมกลับส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาพลักษณ์ของสหรัฐในเวทีการเมืองประเทศอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

สงครามต่อต้านการก่อการร้ายและผลกระทบต่อสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติก

นอกเหนือจากการยอมรับคุณค่าและวัฒนธรรมร่วมกันบางประการ สหรัฐฯ และยุโรปยังมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองและความมั่นคงร่วมกันอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงยามแห่งสงครามเย็นที่ภัยคอมมิวนิสต์ถือเป็นภัยคุกคามร่วมกัน (Common Threat) ของทั้งยุโรปและสหรัฐฯ ซึ่งส่งผลให้ต่อการวางรากฐานความสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติก (Transatlantic Relations) ให้มีความแน่นแฟ้นจวบจนปัจจุบัน แม้จะเป็นที่ประจักษ์ว่าเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ประเด็นทางเศรษฐกิจจะทวีความสำคัญเทียบเท่าประเด็นด้านความมั่นคง โดยแม้จะปรากฏให้เห็นถึงการการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐฯ และยุโรปมากยิ่งขึ้น แต่การแข่งขันดังกล่าวก็มิได้บั่นทอนสายสัมพันธ์ในมิติทางความมั่นคงของทั้งสองภูมิภาค ในทางกลับกันเมื่อเกิดเหตุการณ์ 9/11 NATO ในฐานะระบบพันธมิตรทางการทหารระหว่างยุโรปและอเมริกาเหนือก็พร้อมก้าวข้ามขอบเขตอำนาจทางภูมิศาสตร์เดิม ตลอดจนปรับเปลี่ยนภารกิจให้เข้ากับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปโดยตัดสินใจเข้าร่วมในสงครามต่อต้านการก่อการร้ายในอัฟกานิสถานและอิรัก

แม้สหรัฐฯสามารถสร้างความยินยอมพร้อมให้กับกลุ่มประเทศสมาชิก NATO ร่วมมือกับสหรัฐฯในสงครามอัฟกานิสถานได้เป็นผลสำเร็จ อย่างไรก็ตาม เมื่อสหรัฐฯภายใต้ Bush ตัดสินใจเคลื่อนพลเข้าสู่แบกแดด ความร่วมมือระหว่างรัฐสมาชิกใน NATO กับสหรัฐฯนั้นก็มิได้มีความแน่นแฟ้นเช่นเดิม ในทางตรงกันข้าม การบุกอิรักของสหรัฐฯในปี 2003 ส่งผลกระทบความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯและยุโรปตกอยู่ในสภาวะอันย่ำแย่มากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ของทั้งสองภูมิภาค³⁸ นอกจากนี้การเปิดสมรภูมิรบในอิรักได้สะท้อนข้อเท็จจริงประการสำคัญที่ว่า สมาชิกใน NATO นั้นมิได้เป็นพันธมิตรที่สอดคล้องต้องกันเสมอไป กล่าวคือ แม้จะเป็นที่ประจักษ์ว่าสหรัฐฯเป็นชาติที่มีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ของ NATO ในยุคหลังสงครามเย็นในฐานะผู้แบกรับต้นทุน ทั้งในมิติของกิจการพลเรือน กิจการทางทหาร และโครงการพัฒนาเพื่อเสริมขีดความสามารถทางความมั่นคงของ NATO (NATO Security Investment Programme) แต่การตัดสินใจเปิดสมรภูมิรบในอิรักของสหรัฐฯ ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่ออนาคตที่ไม่มั่นคงของ NATO อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ยิ่งไปกว่านั้นการแนวรบในอิรักส่งผลกระทบต่อสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ดังพิจารณาได้จากรอยร้าวทางความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ และฝรั่งเศส³⁹ ภายใต้ประธานาธิบดี Jacques Chirac ซึ่งกล่าวประณามการเข้าสู่สงครามของสหรัฐฯโดยปราศจากความเห็นชอบของคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติว่าสงครามดังกล่าวจะนำไปสู่การนองเลือด ตลอดจนนำมาซึ่งความแตกแยกภายในสหภาพยุโรปในท้ายที่สุด⁴⁰

³⁸ Regina Karp, 'Transatlantic Relations after 9/11 and Iraq: Continuities and Discontinuities', In Heinz Gartner and Ian M Cuthbertson, eds., *European security and transatlantic relations after 9/11 and the Iraq war* (New York: 2005), p. 104.

³⁹ ฝรั่งเศสภายใต้ประธานาธิบดี Charles de Gaulle ตัดสินใจถอนตัวจากการเป็นสมาชิก NATO ในปี 1966 โดยให้เหตุผลว่าเป็นการประทุ้งบทบาทและอิทธิพลของสหรัฐฯใน NATO

⁴⁰ Jolyon Howorth, 'France: Defender of International Legitimacy', In

เหตุพิวโรปได้เงาพญาอินทรี: นาโตและพลวัตรของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11

กล่าวโดยสรุปแล้ว สหรัฐฯเป็นชาติที่มีบทบาทและอำนาจนำใน NATO โดยเป็นทั้งชาติที่มีส่วนสำคัญต่อการสถาปนา NATO เพื่อค้ำประกันความมั่นคงปลอดภัยให้กับยุโรป อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง สหรัฐฯก็ยังมิได้พิจารณาว่า NATO หมดความสำคัญ ในทางตรงกันข้าม สหรัฐฯยังพิจารณาว่า นาโตเป็นองค์การระหว่างประเทศที่ควรดำรงอยู่ต่อไปเพื่อรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ควบคู่กันไปกับเป็นกลไกหนึ่งของการรักษาสถานะของการเป็นเจ้าของสหรัฐฯในการเมืองระหว่างประเทศ ภายหลัง โดยภายหลังจากเหตุการณ์ 9/11 NATO ภายใต้อิทธิพลสนับสนุนของสหรัฐฯ ได้ตัดสินใจขานรับยุทธศาสตร์การทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายและมีบทบาทสำคัญในการกิจเพื่อสันติภาพ ตลอดจนการบูรณะฟื้นฟูอัฟกานิสถานและอิรักภายหลังจากสงคราม อย่างไรก็ตามการตัดสินใจเปิดสมรภูมิรบในอิรักกลับส่งผลกระทบโดยตรงต่อสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกระหว่างสหรัฐฯและยุโรปอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ แต่กระนั้นสหรัฐฯก็ยังคงเป็นชาติที่มีบทบาทนำและใช้ประโยชน์จากการดำรงอยู่ของ NATO ในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ⁴¹ ภายใต้อิทธิพลและระเบียบระหว่างประเทศของการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้าย

Rick Fawn and Raymond Hinnebusch, (eds.), *The Iraq war: Causes and consequences*. (London : Lynne Rienner, 2006), p. 54.

⁴¹ Mohammed Moustafa Orfy, *NATO and the Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11* (London: Routledge, 2011), p. 2.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ขจิต จิตตเสวี, องค์การระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2552.

วัชรพล พุทธิรักษา. 'นีโอกรัมเซียน (Neo-Gramscianism): ข้อควรพิจารณาในฐานะ
ทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศ'. วิชา.ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 (16 ธ.ค.2552-
31 ม.ค. 2553)

ภาษาอังกฤษ

Brown, Chris and Ainley, Kirsten. *Understanding International Relations*.
New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Cohn, Theodore H. *Global Political Economy*. New York: Pearson
Education, 2008.

Collins, Brian J. *NATO A Guide to the Issues*. California: Praeger, 2011.

Cox, Robert. 'Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in
Method', *Millennium* Vol.12 (2), 1983.

Gordon, Phillip H. 'NATO and the War on Terrorism a Changing Alliance'.
The Brookings Review, Vol. 20, No. 3, 2002.

Gramsci, Antonio. *Selections from the Prison Notebooks*. ed. and trans.
Hoare, Q and Nowell Smith, G. London: Lawrence and Wishart,
1971.

Hoehn, Andrew R. and Harting, Sarah. *Risking NATO Testing the Limits
of the Alliance in Afghanistan*. Santa Monica, CA: RAND
Corporation, 2010..

Howorth, Jolyon. 'France: Defender of International Legitimacy',
In Fawn, Rick and Hinnebusch, Raymond, eds. *The Iraq war:
Causes and consequences*. London : Lynne Rienner, 2006.

Kaplan, Lawrence S. *NATO Divided, NATO United: The Evolution of*

เหตุที่ยุโรปได้เงาพญานาค: นาโตและพลวัตรของสายสัมพันธ์ข้ามแอตแลนติกในยุคหลัง 9/11

- an Alliance. Connecticut: Praeger, 2004.
- Karp, Regina. 'Transatlantic Relations after 9/11 and Iraq: Continuities and Discontinuities', In Gartner, Heinz and Cuthbertson, Ian M, eds. **European security and transatlantic relations after 9/11 and the Iraq war**. New York: 2005.
- Lindley-French, Julian. **The North Atlantic Treaty Organization: the enduring alliance**. London: Routledge, 2007.
- Morton, Adam David. 'Social forces in the struggle over hegemony: neo-gramscian perspectives in international political economy'. **Rethinking Marxism**, Vol. 15, No. 2, 2003.
- NATO. What is Article 5?, [Online]. Available: <http://www.nato.int/terrorism/five.htm>
- Nye Jr, Joseph S. **The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone**. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Orfy, Mohammed Moustafa. **NATO and the Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11**. London: Routhledge, 2011.
- Papacosma, S. Victor, Kay, Sean and Rubin, Mark R. **NATO After Fifty Years**. Wilmington, DE: Scholarly Resources, 2001.
- Robinson, William I. 'Gramsci and Globalisation: From Nation- State to Transnational Hegemony', In Bieler, Andreas and Morton, Adam David, eds. **Images of Gramsci: Connections and contentions in political theory and international relations**. +New York: Routledge, 2006.
- Scott, Len. 'International history 1900-90', in *Baylis, John, Smith, Steve and Owens Patricia*, eds., **The Globalization of World Politics**, 5th Edition. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Snyder, Glenn H. **Alliance Politics**. Ithaca: Cornell University Press, 1997.
- Walt, Stephen M. **Origins of Alliances**. Ithaca: Cornell University Press, 1987.

Waltz, Kenneth. 'Structural Realism after the Cold War'. **International Security**, Vol. 25 (1), 2005.

_____. 'The Emerging Structure of International Politics', **International Security**, Vol.18 (2), 1993.

Williams, M.J. **The good war : NATO and the liberal conscience in Afghanistan**. New York: Palgrave Macmillan, 2011.

Yost, David Scott. **NATO transformed: The alliance's new roles in international security**. Washington, D.C: United States Institute of Peace Press, 1998.

* * * *

CO2

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัญหาสำคัญที่สามารถส่งผลกระทบต่อทุกประเทศและภูมิภาคบนโลก หากประเทศต่างๆ ยังห่วงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนมากกว่าที่จะหันมาร่วมมือกับสหภาพยุโรปในการแก้ไขปัญหและหาทางป้องกันแล้ว ก็อาจทำให้ในอนาคตทุกภูมิภาคทั่วโลกจะต้องเตรียมรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติที่มีความรุนแรง

ABSTRACT

THE ROLE OF EUROPEAN UNION (EU) IN ESTABLISHING INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL REGIME: A CASE STUDY OF EMISSION TRADING SCHEME (EU-ETS) ON AVIATION SECTOR

Khongkrit Sealakhun

The article is to study the European Union's leadership role in the process of negotiating the climate change convention and building the international environment regime. The EU has been a crucial actor in the creation of the Kyoto Protocol as a regime for dealing with climate change. Moreover, the EU has also been at the forefront of enhancing this environmental regime by including aviation sector into the EU emission trading system (ETS) in order to mitigate the climate change impact from aviation business. The EU ETS on aviation sector has been regarded as the most cost-efficient and environmentally effective option for controlling aviation carbon dioxide emissions.

The study confirms that the EU became a leading actor in both regional and global environment regimes. Its roles extend beyond participation in particular negotiations to encompass the propagation of environmental norms and principles. Apart from the Kyoto Protocol, the attempt to implement ETS in the aviation business has been by far more advanced than other regions. However, this regime undeniably came with the disputes with non-European airlines and passengers who were affected by the rising costs.

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศ
ด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อย
ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

คงกฤษ เสลาคุณ

บทนำ

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือ “สภาวะโลกร้อน” คือการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกและกำลังกลายเป็นภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ¹ ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบได้ในระดับโลก ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศถือเป็นปัญหาที่สำคัญและควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะสามารถส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษยชาติและประเทศต่างๆ จะต้องเผชิญกับผลกระทบต่างๆ โดยเฉพาะภัยพิบัติทางธรรมชาติอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศร่วมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบทั้งทางกายภาพและชีวภาพจากสภาวะโลกร้อน อาทิเช่น ความแห้งแล้ง ไฟป่า น้ำท่วม เป็นต้น² นอกจากนั้นการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิเฉลี่ยยังทำให้ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น ผลที่ตามมาจะทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่บริเวณแถบชายฝั่งทะเล และยังทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศบริเวณแถบชายฝั่งทะเลอีกด้วย³

¹ John Baylis and Steve Smith, *The globalization of world politics*, 3rd ed. (New York: Oxford University Press, 2006), pp.468-474.

² IPCC, *Climate change: The IPCC impact assessment* [Online], 1990, Available from: http://www.ipcc.ch/ipccreports/far/wg_II/ipcc_far_wg_II_full_report.pdf [2011, October 18]

³ Ibid.

จากการที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกจะต้องได้รับผลกระทบจากปัญหาด้านสภาพภูมิอากาศต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเริ่มมีการให้ความสำคัญมากขึ้นและนำมาสู่ความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวเกิดขึ้นโดยการริเริ่มขององค์การสหประชาชาติ โดยได้จัดการประชุมเพื่อให้นานาประเทศร่วมกันหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศขึ้นใน ค.ศ. 1992 ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล⁴ และจากการเจรจากันในการประชุมครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดข้อตกลงระหว่างประเทศที่สำคัญคือ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) ซึ่งในเวลาต่อมาข้อตกลงดังกล่าวนี้ก็ไดกลายเป็พื้นฐานของความร่วมมือระหว่างประเทศและเป็นแนวทางที่สำคัญในการกำหนดทิศทางการปฏิบัติการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา

อนุสัญญาฯ ดังกล่าว ได้กลายเป็พื้นฐานสำคัญให้กับพิธีสารเกียวโต เนื่องจากได้ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามภายใต้สภาพที่ขาดความแน่นอนในทางวิทยาศาสตร์ หรือเป็นการปฏิบัติภายใต้หลักการ ‘ป้องกันไว้ก่อน’ (Precautionary principle)⁵ อันเป็หลักการที่แตกต่างจากแนวทางการปฏิบัติระดับระหว่างประเทศในอดีต ที่การดำเนินการใดๆ จะกระทำไดก็ต่อเมื่อได้มีการพิสูจน์แล้วว่าสามารถก่อให้เกิดผลกระทบได้จริง แต่สำหรับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้น ไม่อาจรอผลยืนยันในทางวิทยาศาสตร์ได้ เนื่องจากหากต้องรอให้เกิดผลยืนยันในทางวิทยาศาสตร์แล้ว การป้องกันและแก้ปัญหานี้คงไม่สามารถ

⁴ UNFCCC, An introduction to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and its Kyoto Protocol [Online]. Available from: http://unfccc.int/files/press/backgrounders/application/pdf/unfccc_and_kyoto_protocol.pdf [2011, May 23].

⁵ UNFCCC, United Nations Framework Convention on Climate Change [Online], 1992, Available from: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng/pdf>. [2010, October 20].

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

กระทำได้ทันเวลา เพราะการแก้ไขปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
จะต้องอาศัยระยะเวลายาวนาน

พิธีสารเกียวโตเป็นการเพิ่มความเข้มงวดของพันธกรณีอนุสัญญา
สหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีการกำหนดให้มี
พันธกรณีในทางกฎหมาย (Legally binding) เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายใน
การลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและยังกำหนดให้บรรดาประเทศพัฒนา
แล้วจะต้องดำเนินการลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงประมาณอย่าง
น้อยร้อยละ 5 ของระดับที่ปล่อยก๊าซปี ค.ศ. 1990 ในช่วงพันธกรณีแรก (First
commitment period) หรือระหว่างปี ค.ศ. 2008-2012

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พิธีสารเกียวโตจะเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่ได้
เพิ่มความเข้มงวดกว่าอนุสัญญาฯ แต่พิธีสารก็ยังมีข้อบกพร่องและให้ความ
ยืดหยุ่นกับประเทศที่มีพันธกรณีในการลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอยู่
โดยเห็นได้จากการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาฯ ในแต่ละครั้ง
ที่ผ่านมา ในที่ประชุมจะพยายามผลักดันให้เกิดข้อตกลงด้านการเปลี่ยนแปลง
สภาพภูมิอากาศระหว่างประเทศสำหรับช่วงหลังปี ค.ศ. 2012 ขึ้นมา และจะ
สังเกตเห็นว่าการดำเนินการเพื่อให้เกิดข้อตกลงดังกล่าว โสภารัตน์ จารุสมบัติ
กล่าวว่าจะมีปัจจัยที่ทั้งประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาต้องพิจารณาใน
การเข้าไปมีข้อผูกพันระหว่างประเทศ อาทิ ผลประโยชน์แห่งชาติ (National
Interest) ผลประโยชน์ระหว่างประเทศ (International Interest) พันธกรณีที่จะ
ต้องปฏิบัติตาม (Obligations/Implementations) ค่าใช้จ่ายต่างๆ (Cost)
ผลกระทบต่อประชาชน (Impact on the public) และประสิทธิผลของข้อตกลง
(Effectiveness)⁶ อีกทั้งประโยชน์จากการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลง
สภาพภูมิอากาศอาจเห็นได้ชัดเจนในอนาคต แต่ในขณะที่ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายใน

⁶ โสภารัตน์ จารุสมบัติ, นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 238.

การดำเนินการเพื่อลดการปล่อยก๊าซสามารถเห็นได้ทันทีในปัจจุบัน⁷ และด้วยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้อาจส่งผลทำให้หลายๆ ประเทศยังไม่ยินยอมให้ความร่วมมือลดปริมาณการปล่อยก๊าซภายใต้พิธีสารเกียวโต ตลอดจนเพื่อให้เกิดเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับใหม่ที่มีผลผูกพันทางกฎหมายขึ้นมา เพราะอาจส่งผลกระทบต่อด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจกับประเทศของตนตามมา

พิธีสารเกียวโตถือเป็นก้าวแรกที่สำคัญต่อการวางแนวทางในการลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ สหภาพยุโรปซึ่งมีประเทศสมาชิกอยู่ 15 ประเทศในเวลานั้นได้ให้สัตยาบันต่อพิธีสาร เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 2002⁸ ส่งผลให้สหภาพยุโรปมีพันธกรณีที่จะต้องลดปริมาณการปล่อยก๊าซลงให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 8 เทียบกับระดับปริมาณที่ปล่อยก๊าซในปี ค.ศ. 1990 ให้ได้ภายในช่วงพันธกรณีแรก นอกจากนี้พันธกรณีดังกล่าวยังมีผลบังคับต่อ 10 ประเทศสมาชิกใหม่ที่เข้าเป็นสมาชิกในปี ค.ศ. 2004 ด้วย⁹ เมื่อและจากบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของสหภาพยุโรปในการเจรจาและโน้มน้าวให้ประเทศต่างๆ เห็นชอบและยินยอมร่วมมือลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายใต้หลักการและบรรทัดฐานของพิธีสารเกียวโต ส่งผลให้สหภาพยุโรปถูกมองว่าเป็น ‘สหภาพแห่งการป้องกันล่วงหน้า’ (Precautionary Union) ซึ่งมีความระแวดระวังเรื่องภัยอันตรายมากกว่าบริเวณอื่นของโลก¹⁰

⁷ Richard N. Cooper, *Toward a Real Global Warming Treaty* [Online], 1998, Available from: <http://www.jstor.org/stable/20048789> [2011, June 3].

⁸ European Union, *European Union ratifies the Kyoto Protocol* [Online], 2002, Available from: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/02/794&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [2010, October 23].

⁹ European Union, *Kyoto Protocol on Climate Change* [Online], 2011, Available from: http://europa.eu/legislation_summaries/environment/tackling_climate_change/l28060_en.htm [2012, January 7]

¹⁰ Nanthanan Kunnamas, “Old, new and scare protectionism: Thailand’s agricultural export to the EU,” (Doctoral dissertation, School of Politics and International Studies, University of Leeds, 2008), p. 133.

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

ระบบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของสหภาพยุโรป (EU Emission Trading System: EU ETS)

ระบบการซื้อขายสิทธิ (EU ETS) ถือว่าเป็นมาตรการที่สำคัญของสหภาพยุโรปเพื่อใช้ในการต่อสู้กับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการลดปริมาณการปล่อยก๊าซภายใต้พิธีสารเกียวโต เนื่องจากเป็นมาตรการที่ช่วยให้สหภาพยุโรปสามารถประหยัดต้นทุนในการลดปริมาณการปล่อยก๊าซจากโรงงานในภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ระบบการซื้อขายสิทธิได้กลายเป็นแบบแผนระหว่างประเทศแบบแรก และเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกสำหรับการซื้อขายปริมาณคาร์บอนเครดิต อีกทั้งยังเป็นระบบที่สหภาพยุโรปใช้ควบคุมการปล่อยก๊าซจากภาคอุตสาหกรรมและพลังงานต่างๆ ภายในภูมิภาคยุโรป¹¹

พื้นฐานระบบดังกล่าวนี้ได้ตั้งอยู่บนหลักการ “Cap and Trade”¹² เมื่อระบบเริ่มบังคับใช้กับโรงงานในภาคอุตสาหกรรมและพลังงานต่างๆ ในวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 2005 ตามข้อกำหนดแนวทางว่าด้วยระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (Directive 2003/87/EC)¹³ โดยแนวทาง

¹¹ European Commission, Emission trading: Commission sets out guidance on national allocations for 2008-2012 [Online], 2006, Available from: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/9&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [2011, June 11].

¹² Cap and Trade คือ วิธีการที่รัฐบาลของประเทศพัฒนาแล้วใช้เพื่อลดปริมาณการปล่อยก๊าซภายในประเทศของตนเอง โดยกำหนดเพดานในการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในแต่ละปี จากนั้นจึงจัดสรรโควตาการปล่อยก๊าซหรือสิทธิในการปล่อยก๊าซให้กับบริษัทและโรงงานในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ในประเทศ หากโรงงานอุตสาหกรรมหรือบริษัทใดมีความต้องการปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากกว่าโควตาที่ได้รับ ก็ต้องซื้อสิทธิจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือบริษัทอื่นที่มีโควตาเหลือ

¹³ European Union, Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the council [Online], 2003, Available from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:275:0032:EN:PDF> [2011, March 23].

การบังคับใช้จะเป็นการกำหนดเพดานในการปล่อยก๊าซ (Cap) หรือจำกัด (limit) ปริมาณการปล่อยก๊าซทั้งหมดจากโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ภายในภูมิภาคยุโรปตามความเป็นจริง และด้วยหลักการในการกำหนดเพดานในการปล่อยก๊าซ บริษัทต่างๆ จะได้รับโควต้าตามที่จัดสรรไว้สำหรับปล่อยก๊าซ ซึ่งบริษัทเหล่านี้สามารถซื้อหรือขายกับบริษัทอื่นๆ ได้ตามต้องการ ดังนั้นการจำกัดปริมาณโควต้าที่ได้รับการจัดสรรทั้งหมดจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าโควต้าเหล่านี้มีมูลค่าที่สามารถใช้ซื้อหรือขายได้จริง จากนั้นเมื่อสิ้นสุดแต่ละปี บริษัทต่างๆ จะต้องมียุทธศาสตร์โควต้าที่เพียงพอตามที่ได้รับการจัดสรร หากบริษัทเหล่านี้มีการปล่อยก๊าซเกินกว่าเพดานโควต้าที่ได้รับ จะทำให้บริษัทต้องเสียค่าปรับตามจำนวนที่ได้ปล่อยออกมาเกิน แต่ถ้าหากบริษัทใดสามารถลดปริมาณการปล่อยก๊าซของตนต่ำกว่าเพดานที่กำหนดได้แล้ว บริษัทนั้นก็สามารถเก็บโควต้าส่วนที่เหลือจากการจัดสรรไว้ใช้สำหรับการปล่อยในอนาคตหรือสามารถนำโควต้าเหล่านั้นไปขายเป็นคาร์บอนเครดิตให้กับบริษัทอื่นที่ได้ปล่อยก๊าซในปริมาณมากเกินเพดานโควต้าที่ได้รับการจัดสรรได้

เนื่องจากสหภาพยุโรปเป็นบูรณาการในระดับภูมิภาคยุโรปของประเทศสมาชิก¹⁴ ดังนั้นในปัจจุบันสหภาพยุโรปจึงมีการนำระบบการซื้อขายสิทธิมาใช้ใน 30 ประเทศ โดยมีประเทศสมาชิกจำนวน 27 ประเทศรวมถึงประเทศไอซ์แลนด์ ลิกเตนสไตน์ และนอร์เวย์ด้วย¹⁵ และตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ปีค.ศ. 2014 ก็จะมีประเทศโครเอเชียเข้าร่วมกับระบบนี้ด้วยอีกประเทศหนึ่ง¹⁶

¹⁴ ญันนันท์ คุณมาศ, 'สหภาพยุโรป: ภาคทฤษฎี' ใน ไชยันต์ ไชยพร, บรรณาธิการ, วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2546), หน้า 161.

¹⁵ European Commission, Emission Trading System (EU ETS) [Online], 2010, Available from: http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/index_en.htm [2011, March 23].

¹⁶ European Commission, Inclusion of aviation into the EU ETS as of 2012 [Online], 2012, Available from: http://ec.europa.eu/clima/policies/transport/aviation/index_en.htm [2012, February 20]

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

ซึ่งช่วงเริ่มต้นระบบการซื้อขายสิทธิฯ ในปี ค.ศ. 2005 ระบบได้บังคับใช้กับโรงงาน
อุตสาหกรรมภายในภูมิภาคยุโรปกว่า 10,500 แห่ง ซึ่งโรงงานต่างๆ ที่อยู่ภายใต้
การควบคุมของระบบ จะต้องดูแลปริมาณการปล่อยก๊าซในแต่ละปีของตน
ให้เท่ากับปริมาณที่โรงงานของตนเองได้ปล่อยในปีก่อนหน้านั้น จากการดำเนิน
การบังคับใช้ระบบการซื้อขายสิทธิฯ ดังกล่าวนี้นำส่งผลให้ระบบที่สหภาพยุโรปได้
เลือกนำมาควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมและพลังงานภายในภูมิภาคยุโรป
กลายเป็นระบบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซที่ใหญ่ที่สุดในโลก¹⁷ และยังเป็น
ส่วนสำคัญของยุทธศาสตร์เพื่อเป้าหมายในการลดปริมาณการปล่อยก๊าซของ
สหภาพยุโรปที่มีประสิทธิภาพในด้านการประหยัดต้นทุน

ระบบการซื้อขายสิทธิฯ เป็นระบบจำกัดการปล่อยก๊าซของอุตสาหกรรม
ในภาคส่วนต่างๆ เพื่อลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ตามพันธกรณีภายใต้
พิธีสารเกียวโต ซึ่งใช้หลัก “Cap and Trade” หรือการสร้างภาระความ
รับผิดชอบในการปล่อยก๊าซให้กับบริษัทหรือโรงงานต่างๆ โดยกำหนดขีดจำกัด
หรือเพดานในการปล่อยก๊าซให้แต่ละโรงงานในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งถือ
เป็นการเปิดโอกาสให้มีการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซเช่นนี้เป็นการสร้างมูลค่า
หรือแรงจูงใจให้โรงงานต่างๆ ในภาคอุตสาหกรรมเกิดความพยายามในการลด
การปล่อยก๊าซลง และเมื่อต่อมาในช่วงก่อนหน้าพันธกรณีแรกของพิธีสารเกียวโต
ทางสหภาพยุโรปได้ประกาศเป้าหมายลดปริมาณการปล่อยก๊าซภายในภูมิภาค
ยุโรปลงร้อยละ 20 ให้ได้ภายในปี ค.ศ. 2020 หรือที่เรียกว่า เป้าหมาย
“20/20/20” ซึ่งประกอบไปด้วยการกำหนดให้ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก
ร้อยละ 20 พร้อมกับหาทางเพิ่มการใช้พลังงานทดแทนมากขึ้นร้อยละ 20
และเพิ่มการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพให้ได้ในระดับร้อยละ 20 ภายใน
ปี ค.ศ. 2020 (เมื่อเทียบกับระดับในปี ค.ศ. 1990)¹⁸ ซึ่งทั้งพันธกรณีลดปริมาณ

¹⁷ ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ‘ยุโรปนำรู้: พัฒนาการนโยบาย
สิ่งแวดล้อม EU’ ใน สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, บรรณาธิการ, จดหมายข่าวศูนย์ยุโรปศึกษา
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 5.

¹⁸ European Commission, Combating climate change: The EU leads

การปล่อยก๊าซที่สหภาพยุโรปมีต่อพิธีสารเกียวโตและเป้าหมายลดปริมาณการปล่อยก๊าซดังกล่าวนั้น ส่งผลให้สหภาพยุโรปพยายามเจรจาโน้มน้าวประเทศต่างๆ หันมาร่วมลดปริมาณการปล่อยก๊าซโดยมีสหภาพยุโรปเป็นผู้นำที่สำคัญในการผลักดันหลักการและบรรทัดฐานต่างๆ ที่สามารถทำให้เกิดการลดปริมาณการปล่อยก๊าซและนำไปสู่ข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับใหม่ที่มีความครอบคลุมจนสามารถกลายเป็นระบอบระหว่างประเทศทดแทนพิธีสารเกียวโตที่กำลังจะสิ้นสุดลง

การขยายระบบการซื้อขายสิทธิฯ ที่ให้มีการรวมภาคการบิน

สหภาพยุโรปพยายามรวมภาคการบินเข้าไว้ในระบบการซื้อขายสิทธิฯ เนื่องจากภาคการบินเป็นภาคส่วนที่ต้องเกิดการลดปริมาณการปล่อยก๊าซที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว เพื่อแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อีกทั้งองค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ (International Civil Aviation Organization: ICAO) ได้คาดการณ์เอาไว้ว่า ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 2005-2020 ปริมาณการปล่อยก๊าซอาจเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 75 และอาจจะเพิ่มถึงร้อยละ 300 ถึง 600 ได้ภายในปี ค.ศ. 2050¹⁹ จากการเพิ่มปริมาณการปล่อยก๊าซดังกล่าวของภาคการบินจึงอาจเป็นแรงผลักดันที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สหภาพยุโรปพยายามบังคับใช้ระบบการซื้อขายสิทธิฯ กับภาคการบินอย่างจริงจัง การนำภาคการบินเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของระบบการซื้อขายสิทธิฯ ของคณะกรรมการการบินยุโรปนั้น ถือเป็นการนำแนวทางด้านเศรษฐศาสตร์มาใช้เพื่อจัดการกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือเป็นการอาศัยระบบตลาดมาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลง

the way [Online], 2007, Available from: ec.europa.eu/publications [2011 May 20]

¹⁹ ICAO, ICAO environmental report 2007 [Online], 2007, Available from: http://legacy.icao.int/icao/en/env2010/pubs/env_report_07.pdf [2011, October 21]

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

สภาพภูมิอากาศ ผลที่ตามมาจะทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจสายการบินต่างๆ ต้อง
เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือวิถีทางในการดำเนินธุรกิจของตนเอง ตามหลักการ
“ผู้ใดเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษ ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้จ่าย” (Polluter Pay Principle)²⁰

สำหรับสาเหตุหรือแรงจูงใจสำคัญในการบังคับใช้ระเบียบการซื้อขายสิทธิ
การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบินของสหภาพยุโรปอาจ
มาจากปัญหาความล้มเหลวของระบบตลาด เนื่องจากปัญหานี้จะเกิดขึ้นเมื่อ
บริษัทหรือสายการบินต่างๆ พยายามหลีกเลี่ยงการจ่ายต้นทุนทั้งหมดที่ควรจ่าย
โดยโยนภาระในการรับผิดชอบของตนเองออกไปนอกตลาดหรือเป็นการ
ผลักภาระความรับผิดชอบ (Externalization)²¹ ไปยังผู้โดยสารหรือผู้ให้บริการ
สายการบินและตัวอย่างที่เห็นก็คือปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
ที่ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการปล่อยก๊าซของภาคส่วนการบิน ซึ่งบริษัทหรือ
สายการบินที่อาศัยสนามบินภายในสหภาพยุโรปต่างก็พยายามหลีกเลี่ยงต้นทุน
ด้วยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกออกสู่ชั้นบรรยากาศโลกโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
ใดๆ ในการรับผิดชอบต่อมลพิษที่สายการบินของตนเองได้ก่อไว้และผลที่ตามมามี
ก็คือ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเช่นสภาพภูมิอากาศเสื่อมโทรมหรือชั้น
บรรยากาศถูกทำลายไป จนสามารถส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดจนการ
ดำรงชีวิตของประชาชน ดังนั้นสหภาพยุโรปจึงเห็นว่าหากต้องมีการแทรกแซง
หรือควบคุมการปล่อยก๊าซจากภาคส่วนการบินแล้ว ก็ควรดำเนินการโดยอาศัย
หรือผ่านทางกลไกของระบบตลาดหรืออุปสงค์และอุปทานในการซื้อขายสิทธิการ
ปล่อยก๊าซ ดังนั้นสหภาพยุโรปจึงตัดสินใจควบคุมการปล่อยก๊าซโดยระเบียบการ
ซื้อขายสิทธิฯ

ดังนั้นการบังคับใช้ข้อกำหนดแนวทางว่าด้วยระเบียบการซื้อขายสิทธิฯ
สำหรับภาคส่วนการบินของสหภาพยุโรป (Directive 2008/101/EC) ตั้งแต่

²⁰ ไสภรัตน์ จารุสมบัติ, นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม, หน้า 90.

²¹ แนวคิดที่ว่าด้วยการผลักภาระ ดูเพิ่มเติมได้ที่ เดวิด ฮาร์วี่, ประวัติศาสตร์ฉบับย่อ
ของลัทธิเสรีนิยมใหม่, แปลโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภและคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร:
พจนานุกรม, 2555), หน้า 115.

ปี ค.ศ. 2012 เป็นต้นไป เพื่อควบคุมปริมาณการปล่อยก๊าซอาจเป็นการส่งเสริมให้เกิดข้อตกลงด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระหว่างประเทศฉบับใหม่ที่มีความครอบคลุมทดแทนพิธีสารเกียวโตได้ในอนาคตอันใกล้ เนื่องจากสหภาพยุโรปเป็นกลุ่มประเทศที่มีความสำคัญในแง่ของการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวกับประเทศหรือภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก เมื่อมีการริเริ่มบังคับใช้ระเบียบการซื้อขายสิทธิฯ กับภาคส่วนการบินขึ้นในภูมิภาคยุโรปเป็นแห่งแรกของโลก ก็จะทำให้การบังคับใช้ดังกล่าวนี้เป็นแบบอย่างหรือเป็นแนวทางให้ประเทศต่างๆ ต้องปรับตัวตามไปด้วย โดยสามารถสังเกตได้จากกรณีในประเทศในกลุ่มเขตเศรษฐกิจยุโรป ซึ่งไม่ใช่ประเทศสมาชิกของสหภาพยุโรปพยายามปรับตัวกับระบบการซื้อขายสิทธิฯ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ กรณีของนอร์เวย์ที่เริ่มใช้ระบบการซื้อขายสิทธิฯ หรือสวิตเซอร์แลนด์ที่กำลังพยายามเจรจากับสหภาพยุโรปเพื่อเชื่อมโยงระบบการซื้อขายสิทธิฯ ของตนกับสหภาพยุโรป นอกจากนี้ก็มีประเทศออสเตรเลียที่พยายามเชื่อมตลาดซื้อขายคาร์บอนเครดิตของตนเข้ากับระบบการซื้อขายสิทธิฯ ของสหภาพยุโรป ถ้าหากประเทศและสายการบินต่างๆ เห็นถึงความสำคัญของการลดการปล่อยก๊าซและสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบการซื้อขายสิทธิฯ ได้แล้วก็จะช่วยทำให้เกิดข้อตกลงด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระหว่างประเทศฉบับใหม่ที่มีการควบคุมการปล่อยก๊าซของสายการบินต่างๆ ทั่วโลกขึ้นมาบังคับใช้ทดแทนพิธีสารเกียวโตที่กำลังจะสิ้นสุดลงได้

บทบาทสหภาพยุโรปในการประสานระหว่างระบอบระหว่างประเทศ ด้านสิ่งแวดล้อม นโยบายเศรษฐกิจแบบตลาดและการปกป้องทางการค้า

การแสดงบทบาทผู้นำต่อการแก้ไขปัญหาสถานะโลกร้อนของสหภาพยุโรปมักเกิดขึ้นทั้งในระดับระหว่างประเทศและภายในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเอง บทบาทที่มีในเวทีระหว่างประเทศอย่างการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาฯ แต่ละครั้ง ตลอดจนการดำเนินงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นในสหภาพยุโรปและภายในประเทศสมาชิกสหภาพ เป็นการ

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

แสดงให้เห็นว่าประชาคมโลกได้เห็นความตื่นตัวในการรับมือกับปัญหาดังกล่าวของสหภาพยุโรป รวมทั้งยังเป็นแบบอย่างให้กับประเทศอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่ยังมิได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาเท่าที่ควร ให้หันมาดำเนินตามพันธกรณีที่กำหนดและร่วมแก้ไขการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่การดำเนินนโยบายด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเช่นระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบินของสหภาพยุโรปก็อาจถูกมองว่าเป็นมาตรการปกป้องทางการค้าหรือเป็นการสร้างเงื่อนไขเพื่อจำกัดหรือลดปริมาณการค้าสำหรับสินค้าหรือบริการที่มาจากประเทศอื่นที่มีใช้สมาชิกสหภาพยุโรป แต่จากการประกาศใช้ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซสำหรับภาคส่วนการบินของสหภาพยุโรปนั้น คณะกรรมาธิการยุโรปได้แสดงจุดยืนไม่ได้มีผลบังคับใช้เฉพาะต่อสายการบินของประเทศที่มีใช้สมาชิกสหภาพยุโรปเท่านั้น หากแต่มีผลบังคับใช้ต่อสายการบินของประเทศสมาชิกด้วยเช่นเดียวกัน ส่งผลให้สายการบินทั้งของประเทศสมาชิกและมีใช้สมาชิกของสหภาพยุโรปที่มีการบินเข้าและออกภายในภูมิภาคยุโรปจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน และการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันนี้จะสะท้อนให้เห็นว่าระเบียบการซื้อขายสิทธิที่ควบคุมปริมาณการปล่อยก๊าซของสายการบินนี้ มีใช้ขึ้นเพื่อกีดกันสินค้าและบริการจากประเทศอื่นที่มีใช้สมาชิก และระเบียบนี้จะต้องส่งผลกระทบต่อเที่ยวบินที่บรรทุกสินค้าส่งออก ที่เจ้าของเป็นผู้ประกอบการสัญชาติของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเช่นเดียวกัน และท้ายที่สุดผู้ที่เสียประโยชน์ที่แท้จริงย่อมเป็นประชาชนและผู้ให้บริการภายในยุโรปเอง เพราะฉะนั้นระเบียบการซื้อขายสิทธิดังกล่าวจึงมีขึ้นเพื่อควบคุมหรือลดปริมาณการปล่อยก๊าซจากสายการบินต่างๆ ที่เข้าและออกภายในท่าอากาศยานยุโรปและเพื่อให้สหภาพยุโรปสามารถบรรลุเป้าหมายตามพิธีสารเกียวโตได้ภายในช่วงพันธกรณีแรกตลอดจนเป้าหมาย 20/20/20²² และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประเทศ

²² European Commission, Combating climate change: The EU leads the way [Online], 2007, Available from: ec.europa.eu/publications [2011, May 20]

หรือภูมิภาคอื่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของการลดการปล่อยก๊าซและนำไปปฏิบัติตาม

ดังนั้นการแสดงบทบาทนำของสหภาพยุโรปในการรักษาสภาพภูมิอากาศโดยการนำระบบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซมาบังคับใช้กับภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะภาคส่วนการบินนั้น ก็เป็นการดำเนินการที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมพิธีสารเกียวโตและผลักดันหลักการบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ และกระบวนการตัดสินใจที่จำเป็น เพื่อให้เกิดเป็นระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมแบบใหม่ขึ้นมาให้มีความชัดเจนและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น เพื่อควบคุมการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และเพื่อปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

บทสรุป

สหภาพยุโรปเป็นผู้มีบทบาทนำในการส่งเสริมนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ส่งผลให้สหภาพยุโรปเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการป้องกันและแก้ไขปัญหาในระดับนานาชาติ ซึ่งพิธีสารเกียวโตนี้ถือว่าเป็นก้าวแรกที่สำคัญที่ทำให้ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีการบริหารจัดการอย่างจริงจังในเวทีระหว่างประเทศ สหภาพยุโรปได้ให้ความสำคัญกับปัญหานี้มาอย่างต่อเนื่อง และเมื่อพิธีสารเกียวโตจะครบกำหนดในปี ค.ศ. 2012 สิ่งหนึ่งที่สหภาพยุโรปคาดหวังให้เกิดขึ้นคือ การมีข้อตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศต่างๆ ให้การยอมรับและพร้อมจะปฏิบัติตามอย่างจริงจังและสามารถเป็นระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นมาบังคับใช้ทดแทนพิธีสารเกียวโต ซึ่งสหภาพยุโรปพยายามแสดงบทบาทในการผลักดันให้เกิดข้อตกลงระหว่างประเทศ โดยเห็นได้จากกรณีการบังคับใช้ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับสายการบินที่ขึ้นและลงในท่าอากาศยานในประเทศสมาชิก ซึ่งการบังคับใช้ระเบียบดังกล่าวของสหภาพยุโรปมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมภายในภูมิภาคยุโรปในเบื้องต้น แต่เป้าหมายในระยะยาวเป็นการดำเนินการเพื่อเป็นพื้นฐานมารองรับการซื้อขาย

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

สิทธิการปล่อยก๊าซในตลาดซื้อขายคาร์บอนเครดิตระหว่างประเทศในอนาคต
ตลอดจนเป็นแนวทางให้กับข้อตกลงระหว่างประเทศด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพ
ภูมิอากาศช่วงหลังปี ค.ศ. 2012

หากแต่การแสดงบทบาทนำในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้าน
สิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปยังคงดำเนินไปได้อย่างยากลำบาก เนื่องจากยังมี
หลายๆ ประเทศยังคงห่วงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเองมากกว่าจะ
หาทางแก้ไขปัญหาลงมือ ส่งผลให้ความพยายามในการแสดงบทบาทในการผลักดัน
และริเริ่มหลักการและบรรทัดฐานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของ
สหภาพยุโรปถูกมองว่าเป็นการสร้างมาตรการปกป้องทางการค้าอีกรูปแบบหนึ่ง
ทำให้ในเวทีระหว่างประเทศยังไม่สามารถหาข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับใหม่
ขึ้นมาทดแทนพิธีสารเกียวโตได้ ดังนั้นสหภาพยุโรปจึงพยายามส่งเสริมให้ระบบ
การซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซมีความครอบคลุมภาคส่วนต่างๆ และเชื่อมโยงกับ
ระบบของประเทศอื่นจนก่อให้เกิดเป็นตลาดซื้อขายคาร์บอนเครดิตระหว่าง
ประเทศ เพื่อให้เป็นพื้นฐานของข้อตกลงด้านสภาพภูมิอากาศระหว่างประเทศ
ฉบับใหม่ที่จะมาทดแทนพิธีสารเกียวโต และยังพยายามเจรจาในเวทีสมัชชา
ประเทศภาคีอนุสัญญาฯ เพื่อทำให้เกิดพันธกรณีลดการปล่อยก๊าซในระดับ
ระหว่างประเทศที่มีความครอบคลุมภาคส่วนต่างๆ ตลอดจนมีเป้าหมายในด้าน
ปริมาณและระยะเวลาที่ครอบคลุมทั้งประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลัง
พัฒนาที่เป็นประเทศภาคี หากความพยายามในการผลักดันให้เกิดเป็นข้อตกลง
ระหว่างประเทศฉบับใหม่มีความคืบหน้าหรือสามารถหาข้อสรุปที่เป็นรูปธรรมได้
ก็จะทำให้การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์
ในระดับระหว่างประเทศมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และสามารถทำให้ทุกๆ ประเทศ
ในเวทีสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาฯ ได้ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

ดังนั้นการหาทางลดการปล่อยก๊าซจากภาคส่วนการบินด้วยการนำ
ระบบการซื้อขายสิทธิ มาปรับใช้โดยยึดหลักการ “ผู้ใดเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษ

ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้จ่าย”²³ ของสหภาพยุโรปอาจเป็นแนวทางการป้องกันและแก้ไข ปัญหาในระยะยาว ซึ่งจะเห็นได้ว่าสหภาพยุโรปพยายามส่งเสริมให้เกิดการค้า การลงทุนและการรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นการตัดสินใจ บังคับใช้ระเบียบด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะระบบการ ซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซสำหรับภาคส่วนการบินของสหภาพยุโรปจึงไม่ควร ถูกมองว่าเป็นการปกป้องทางการค้าเสมอไป เพราะจะเห็นได้ว่าสหภาพยุโรป ควบคุมปริมาณการปล่อยก๊าซจากภาคส่วนการบินอย่างเคร่งครัดต่อทั้งประเทศ ที่เป็นสมาชิกและมีใช่สมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน อีกทั้งสหภาพยุโรปยังพยายาม ผลักดันให้เกิดการเชื่อมโยงเข้ากับตลาดซื้อขายคาร์บอนเครดิตในประเทศต่างๆ พร้อมทั้งสนับสนุนการก่อตั้งตลาดซื้อขายคาร์บอนเครดิตระดับสากล แต่ตลาด นั้นก็จะต้องมีความสอดคล้องกันกับระบบของตลาดของสหภาพยุโรปด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาให้ชัดเจนแล้วจะพบว่า ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศเป็นปัญหาสำคัญที่สามารถส่งผลกระทบต่อทุกประเทศและภูมิภาค บนโลก หากประเทศต่างๆ ยังหวั่นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนมากกว่าที่ จะหันมาร่วมมือกับสหภาพยุโรปในการแก้ไขปัญหาและหาทางป้องกันแล้ว ก็อาจทำให้ในอนาคตทุกภูมิภาคทั่วโลกจะต้องเตรียมรับมือกับภัยพิบัติทาง ธรรมชาติที่มีความรุนแรง ดังนั้นการแสดงบทบาทผู้นำในการส่งเสริมและผลักดัน ให้เกิดระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปจึงถือได้ว่าเป็น การแสดงบทบาทที่มีความจำเป็นต่อการปกป้องผลประโยชน์ของมนุษยชาติ ในระยะยาว ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวของสหภาพยุโรปจะไม่สามารถประสบ ผลสำเร็จได้ หากมีสหภาพยุโรปริเริ่มหรือปฏิบัติการแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่จะ ต้องอาศัยความร่วมมือจากประเทศต่างๆ จึงจะทำให้เกิดการปกป้องสิ่งแวดล้อม ได้อย่างเป็นรูปธรรมจนนำไปสู่ระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมแบบใหม่ ทดแทนพิธีสารเกียวโตได้

²³ โสภารัตน์ จารุสมบัติ, นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม, หน้า 90.

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เดวิด ฮาร์วี. ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่. แปลโดย เก่งกิจ
กิติเรียงลาภและคนอื่นๆ. กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์, 2555.
- ณัฐนันท์ คุณมาศ. สหภาพยุโรป: ภาคทฤษฎี. วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ (2546):
161.
- ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ยุโรปน่ารู้: พัฒนาการนโยบาย
สิ่งแวดล้อม EU. จัดพิมพ์โดยศูนย์ยุโรปศึกษา (ตุลาคม-ธันวาคม
2550): 5.
- โสภารัตน์ จารุสมบัติ. นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา
และสิ่งพิมพ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

ภาษาอังกฤษ

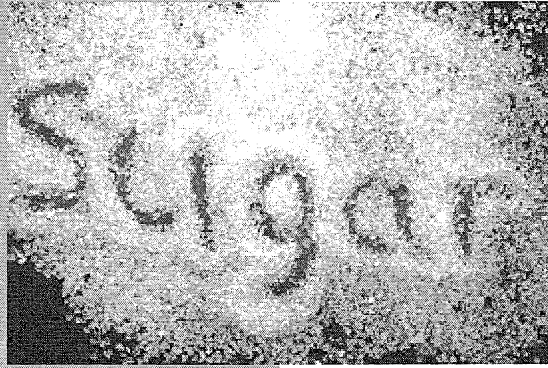
- Baylis, J., and Smith, S. *The globalization of world politics* 3rd ed.
New York: Oxford University Press, 2006
- Cooper, R. N. *Toward a Real Global Warming Treaty* [Online]. 1998.
Available from: <http://www.jstor.org/stable/20048789> [2011,
June 3].
- Intergovernmental Panel on Climate Change. *Climate change: The IPCC
impact assessment* [Online]. 1990. Available from: [http://
www.ipcc.ch/ipccreports/far/wg_II/ipcc_far_wg_II_full_report.
pdf](http://www.ipcc.ch/ipccreports/far/wg_II/ipcc_far_wg_II_full_report.pdf) [2011, October 18]
- International Civil Aviation Organization. *ICAO environmental report
2007* [Online]. 2007. Available from: [http://legacy.icao.int/icao/
en/env2010/pubs/env_report_07.pdf](http://legacy.icao.int/icao/en/env2010/pubs/env_report_07.pdf) [2011, October 21]
- Kunnamas, N. *Old, new and scare protectionism: Thailand's agricultural
export to the EU*. Doctoral dissertation, School of Politics and
International Studies, University of Leeds, 2008.

- European Commission. **Combating climate change: The EU leads the way** [Online]. 2007. Available from: ec.europa.eu/publications [2011, May 20]
- European Commission. **Emission trading system (EU ETS)**[Online]. 2010. Available from: http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/index_en.htm [2011, March 23].
- European Commission. **Inclusion of aviation into the EU ETS as of 2012**[Online]. 2012. Available from: http://ec.europa.eu/clima/policies/transport/aviation/index_en.htm [2012, February 20]
- European Union. **Directive 2003/87/EC Of the European Parliament and of the council** [Online]. 2003. Available from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:275:0032:EN:PDF> [2011, March 23].
- European Union. **Emission trading: Commission sets out guidance on national allocations for 2008-2012**[Online]. 2006. Available from: <http://europa.eu//rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/9&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [2011, June 11].
- European Union. **European Union ratifies the Kyoto Protocol**[Online]. 2002. Available from: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/02/794&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [2010, October 23].
- European Union. **Kyoto Protocol on climate change**[Online]. 2011. Available from: http://europa.eu/legislation_summaries/environment/tackling_climate_change/l28060_en.htm [2012, January 7]
- United Nations Framework Convention on Climate Change. **An introduction to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and its Kyoto Protocol**[Online]. Available from: http://unfccc.int/files/press/backgrounders/application/pdf/unfccc_and_kyoto_protocol.pdf [2011, May 23].

บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณี
ระเบียบการซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน

United Nations Framework Convention on Climate Change. **United Nations Framework Convention on Climate Change**[Online].1992.
Available from: [http://unfccc.int/resource/docs/convkp/con-
veng/pdf](http://unfccc.int/resource/docs/convkp/con-
veng/pdf). [2010, October 20].

* * * *

กระบวนการระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลกจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของชาติจากการค้าระหว่างประเทศ รวมไปถึงการสร้างและแสวงหาพันธมิตรที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในการเจรจาต่อรอง จึงจะเห็นได้ว่าองค์การการค้าโลกเป็นที่พึ่งหรือระเบียบระหว่างประเทศที่สำคัญ ในการพิทักษ์ผลประโยชน์ทางด้านการค้าของประเทศกำลังพัฒนาในการต่อรองกับประเทศที่มีอำนาจการต่อรองมากกว่าประเทศตน

ABSTRACT

Thailand in WTO towards the reform of EU sugar trade regulation

Pattaraphong Salakshna

The article studies how Thailand utilized the World Trade Organization (WTO) dispute settlement regime to settle its trade conflicts with the European Union (EU) over the latter's export subsidies on sugar. To increase its leverage in the settlement process, Thailand also sought supports and cooperation with other affected countries, such as Brazil and Australia. Using international regime as a framework of analysis, the thesis has several findings. First, the WTO proves to be today's most vital international regime dealing with trade and trade related issues between nations, respected and followed by many. The organization has clearly specified types of trade protectionisms, particularly the export subsidies. It also has a concrete systematic and practical dispute settlement process, developed from the former General Agreements on Tariffs and Trades (GATT), among the member countries to eliminate any kinds of trade disputes. The dispute settlement body (DSB) has made the WTO to be the reliable mechanism for the developing countries mainly exporting agricultural products like Thailand, as shown in the case-study of the dispute settlement with the EU export subsidies on sugar. Second, the dispute settlement mechanism (DSM) has allowed Thailand to form alliance and won the cases along with Australia and Brazil. Therefore, issues of power relations among nations are less influential under international regime of the WTO unlike the bilateral ones.

ไทยในเวทีองค์การการค้าโลก

สู่ การปฏิรูประเบียบการค้าน้ำตาลของสหภาพยุโรป¹

ภัทรพงศ์ สาลักษณ์

น้ำตาลมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชาติไทยมาช้านาน กล่าวคือนอกจากจะเป็นส่วนประกอบสำคัญ ในการทำอาหารมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยแล้ว ยังเกี่ยวเนื่องกับเรื่องสำคัญระดับชาติอย่างการค้าระหว่างประเทศอีกด้วย เพราะน้ำตาลนับเป็นหนึ่งในสินค้าส่งออกทางการเกษตรมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สินค้าสำคัญที่ประเทศไทยส่งไปขายยังญี่ปุ่นในสมัยนั้นก็รวมถึงน้ำตาลด้วย² จนเมื่อชาวญี่ปุ่นเริ่มรู้จักการปลูกอ้อยในปี ค.ศ. 1600 การส่งน้ำตาลทรายแดงของไทยไปยังญี่ปุ่นจึงลดลงระยะหนึ่ง และกลับฟื้นฟูลขึ้นอีกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อุตสาหกรรมน้ำตาลยังคงรุ่งเรืองมาโดยตลอด การส่งออกก็ยังมีอยู่ปีละไม่น้อย โดยในปี ค.ศ. 1822 ชาวจีนในประเทศไทยได้ทำการผูกขาดการส่งออกน้ำตาลประมาณปีละ 5,000 เมตริกตัน³ จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยได้เกิดระบบการเก็บภาษีน้ำตาลขึ้น แต่เป็นรูปแบบภาษีที่ซับซ้อน คือ ภาษีน้ำตาลทราย ภาษีน้ำตาลอ้อย ภาษีนตาลหม้อ และภาษีเตาตาล ซึ่งส่งผลให้การ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต องค์การการค้าโลกกับการแก้ไขข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศไทยกับสหภาพยุโรป: ศึกษากรณีพิพาทการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปในช่วงปี ค.ศ. 2004-2009

² โดยมากมักเป็นน้ำตาลทรายแดง (muscovado) หรือน้ำอ้อยดิบ เชื่อกันว่าชาวจีนเป็นผู้ที่นำเอากรรมวิธีการผลิตเข้ามาใช้ในสยามประเทศยุคนั้น

³ ชุมใจ อรรถจินดา, “วิวัฒนาการของอุตสาหกรรมน้ำตาลในประเทศไทย” ใน ปัญหาอ้อยและน้ำตาลในประเทศไทย (เอกสารโรเนียว, ตุลาคม 2520).

ขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลขาลง ถึงแม้กระนั้นการผลิตก็ยังมีมากกว่าความต้องการบริโภคและสามารถส่งออกขายยังต่างประเทศได้ น้ำตาลถือเป็นหนึ่งในสินค้าส่งออกที่สำคัญอันดับต้นๆ ของประเทศไทย โดยในปี ค.ศ. 1850 มีมูลค่าการส่งออกสูงถึง 708,000 บาท⁴ และนับจนถึงปี ค.ศ. 2010 ประเทศไทยส่งออกน้ำตาลเป็นอันดับที่ 4 ของโลก ด้วยปริมาณ 4,837,242 เมตริกตัน⁵ รวมมูลค่าแล้ว 76,327 ล้านบาท⁶

จะเห็นได้ว่าประเทศไทยนั้นมิฐานะเป็นผู้ค้าน้ำตาลรายใหญ่มาเป็นเวลานาน โดยในปี ค.ศ. 2010 ไทยมีปริมาณการผลิตที่ 4,590,000 เมตริกตัน⁷ ซึ่งไทยส่งออกเป็นปริมาณ 3,300,000 เมตริกตัน⁸ คิดเป็นร้อยละ 72 ของปริมาณน้ำตาลที่ผลิตได้ เมื่อเทียบกับบราซิลซึ่งเป็นผู้ที่ผลิตน้ำตาลได้เป็นอันดับ 1 ของโลก ในปริมาณ 28,130,000 เมตริกตัน กลับส่งออกแค่เพียง 18,400,000 เมตริกตัน ซึ่งคิดเป็นเพียงร้อยละ 65 ของปริมาณน้ำตาลทั้งหมดที่ผลิตได้ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าไทยนั้นผลิตน้ำตาลเพื่อการส่งออกเกือบทั้งหมด และการส่งออกน้ำตาลของไทยนั้น เป็นการส่งออกภายใต้ตลาดเสรีระหว่างประเทศ เนื่องจากไทยไม่มีความตกลงหรือพันธะผูกพันทางการค้ากับชาติใดชาติหนึ่งเป็นกรณีพิเศษ ดังนั้นในอดีตไทยจึงเลือกเข้าเป็นสมาชิกขององค์การน้ำตาลระหว่างประเทศ (International Sugar Organization: ISO) เพื่อรักษาส่วนแบ่งตลาดในตลาดเสรีระหว่างประเทศจากมาตรการการแบ่งโควตา ส่วนอีกทางหนึ่งก็สร้างกลุ่มความร่วมมือเพื่อรับสิทธิประโยชน์จากการเข้าเป็นสมาชิก เช่น อัตราภาษี เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเพาะปลูกอ้อยและ

⁴ เรื่องเดียวกัน

⁵ ศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สถิติการค้าสินค้าเกษตรไทยกับต่างประเทศ ปี 2553 (กรุงเทพมหานคร, 2554), หน้า 19.

⁶ เรื่องเดียวกัน

⁷ บริษัท ไทยชูการ์ มิลเลอร์ จำกัด, สถิติการค้าน้ำตาลระหว่างประเทศ ปี ค.ศ. 2010 (กรุงเทพมหานคร, 2544).

⁸ เรื่องเดียวกัน

อุตสาหกรรมน้ำตาลมีความสำคัญต่อไทยเป็นอย่างมาก ทั้งการผลิตเพื่อบริโภคภายในประเทศและการผลิตเพื่อการส่งออก นำรายได้เข้าประเทศจำนวนมาก และเกี่ยวพันกับแรงงานหรือประชากร รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกัน สถานการณ์ของการค้าน้ำตาลระหว่างประเทศเต็มไปด้วยการใช้นโยบายอุดหนุนการเพาะปลูกและผลิตภณืตจากน้ำตาลภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศพัฒนาแล้วนำโดยสหภาพยุโรป นโยบายปกป้องดังกล่าวทำให้รัฐบาลไทยต้องตั้งรับและตอบโต้เพราะน้ำตาลและผลิตภณืตเป็นสินค้าสำคัญที่รัฐบาลจำเป็นต้องพิทักษ์ผลประโยชน์ไว้ เมื่อเกิดกรณีการอุดหนุนจากต่างประเทศขึ้น โดยเฉพาะกรณีการอุดหนุนการส่งออกจากสหภาพยุโรปที่มีผลกระทบต่อไทย ดังนั้น ไทยจึงได้อาศัยองค์การการค้าระหว่างประเทศในการส่งออกน้ำตาลจนกระทั่งได้มีการก่อตั้งองค์การการค้าโลกขึ้น จึงได้อาศัยองค์การการค้าโลกเป็นเวทีระหว่างประเทศแทน

การเข้าเป็นภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลกนั้น ทำให้ไทยได้ประโยชน์ในหลายประการ อาทิเช่น การมีระเบียบการค้าระหว่างประเทศที่มั่นคงเชื่อถือได้ ภายใต้กฎ ระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ที่รัดกุมและชัดเจน อันส่งผลต่อสินค้าที่ส่งออกให้ได้รับการลดหย่อนภาษีจากประเทศสมาชิกอื่นตามหลักการประเทศที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง (Most – Favored Nation: MFN) และความพยายามลดมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องทางการค้าที่มีใช้มาตรการทางภาษีศุลกากร นอกเหนือไปจากนั้น สมาชิกภาพของไทยทำให้มีอำนาจในการต่อรองทางการค้าระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น เนื่องจาก เวทีขององค์การการค้าโลก เป็นที่ที่ประเทศสมาชิกสามารถใช้แสดงท่าทีและแสดงจุดยืนของตน หากเห็นพ้องกันก็สามารถรวมกลุ่มเพื่อแสดงจุดยืนร่วมกัน ซึ่งเป็นการสร้างพลังในการต่อรองทางการค้า การรวมกลุ่มดังกล่าวนี้ ประเทศพัฒนาแล้วสามารถรวมกลุ่มกับประเทศกำลังพัฒนา ต่อรองกับประเทศพัฒนาแล้วอื่นๆ ก็ได้ หรือประเทศพัฒนาแล้วจะรวมกลุ่มกันกดดันประเทศกำลังพัฒนาก็สามารถกระทำได้เช่นเดียวกัน ในอีกด้านหนึ่งประเทศกำลังพัฒนาเองก็สามารถรวมตัวกันเพื่อเจรจาต่อรองกับประเทศพัฒนาแล้วได้เช่นกัน ซึ่งจากการที่ประเทศสมาชิกส่วนใหญ่จำนวนกว่า

2 ใน 3 ล้วนเป็นประเทศกำลังพัฒนาเช่นเดียวกับไทย การรวมตัวกันของ ประเทศกำลังพัฒนาได้ก่อให้เกิดความร่วมมือกันในหลายกรณีพิพาท เพื่อพิทักษ์ และรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน

ดังนั้น ถ้าไม่มีเวทีองค์การการค้าโลกซึ่งเป็นระเบียบระหว่างประเทศ (International Regime) ที่สำคัญ อำนาจต่อรองและการรวมกลุ่มเพื่อเจรจา เรียกร้องสิ่งต่างๆ จากประเทศพัฒนาแล้วคงจะกระทำได้ยาก ถ้ากระบวนการ เป็นไปในลักษณะทวิภาคีที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power relationship) มี ส่วนสำคัญในการกำหนดผลการเจรจาดังเช่นในระยะเวลาที่ผ่านมา ผลจากการ เปิดเสรีทางการค้าระหว่างประเทศภายใต้ข้อตกลงแกตต์และองค์การการค้าโลก ได้มีการร้องเรียนและก่อให้เกิดข้อพิพาททางการค้าขึ้นในหลายกรณี อันส่งผลให้ ประเทศกำลังพัฒนาประเทศต่างๆ ต้องอาศัยกลไกข้อบังคับขององค์การการค้า โลกเพื่อเข้ามาไกล่เกลี่ย ในบางกรณี คู่กรณีสามารถเจรจาและหาทางออกของ ความขัดแย้งได้ก่อนเรื่องจะเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาท (Dispute Settlement Understanding: DSU) แต่ในหลายกรณี ประเทศกำลังพัฒนาอย่างไทย ได้รับประโยชน์จากกระบวนการระงับข้อพิพาทและชนะคดี ที่ประเทศสมาชิกอื่น ได้ใช้มาตรการกีดกันทางการค้าในหลายกรณี เช่น กรณีที่สหรัฐอเมริกานำเรื่อง การอนุรักษ์เตาทะเลมาเป็นข้ออ้างในการกีดกันการนำเข้ากุ้ง ซึ่งไทยยกเรื่อง ขึ้นฟ้องในองค์การการค้าโลกและสามารถแก้ไขปัญหาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีพิพาทการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรป (DS/265/266/283) ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลไกระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลกได้พัฒนามากขึ้น จากข้อตกลงแกตต์เดิมที่เป็นเพียงแต่ลักษณะกฎหมายจารีตประเพณี และ ขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ ซึ่งข้อสังเกตสำคัญคือ ไทยสามารถพึ่งพากลไก การระงับข้อพิพาทต่อสู้กับชาติมหาอำนาจต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อ จัดการกับมาตรการปกป้องภาคเกษตรกรรมที่เข้มแข็งจากประเทศใหญ่ๆ อย่าง สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรการอุดหนุนการ ส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรป

ประเด็นการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปนี้ได้ขยายตัวออกไปเป็นวงกว้าง ซึ่งผู้ส่งออกน้ำตาลรายใหญ่ของตลาดโลก อันได้แก่ ไทย ออสเตรเลียและบราซิล ได้ยื่นเรื่องต่อองค์การการค้าโลก จนประเด็นการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปกลายมาเป็นข้อพิพาททางการค้าในที่สุด โดยสหภาพยุโรปมักอ้างเหตุผลของการดำเนินนโยบายระเบียบน้ำตาล (Sugar Regime) ภายใต้นโยบายเกษตรร่วมของสหภาพยุโรป (Common Agricultural Policy: CAP) ว่าเป็นไปเพื่อการลงทุน เพื่อการพัฒนาภาคชนบทภายในสหภาพยุโรป และเพื่อผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลักและภายใต้พันธผูกพันกับประเทศที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรืออดีตอาณานิคม แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจากการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปได้กระทบถึงผลประโยชน์ของไทย (รวมทั้งออสเตรเลียและบราซิล) เป็นอย่างมาก

จากมาตรการต่างๆ ที่สหภาพยุโรปใช้อุดหนุนอุตสาหกรรมน้ำตาลภายในกลุ่มประเทศ ตามระเบียบข้อบังคับน้ำตาลฉบับก่อนหน้าของคณะกรรมาธิการ (EC Council Regulation) ฉบับที่ 1260/2001⁹ ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 2001 มาตรการการอุดหนุนอุตสาหกรรมน้ำตาลของสหภาพยุโรปมีจำนวนมากหลายชนิด ทั้งการจำกัดการนำเข้าและส่งออกน้ำตาล (Export and Import Restriction) การกำหนดโควตามลผลิต (Quota System) ในน้ำตาลโควตา A และน้ำตาลโควตา B การใช้อัตราอากรการนำเข้าแปรผัน (Variable Import Levy) การกำหนดราคาภายในประเทศให้อยู่ในระดับสูง (High Internal Price) การกำหนดราคาแทรกแซง (Intervention Price) และการอุดหนุนการส่งออก (Subsidization of Export) มาตรการ

⁹ Commission Regulation (EC) No 1261/2001 of 27 June 2001 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EC) No 1260/2001 as regards delivery contracts for beet and the price increases and reductions applicable to the price of beet [Online]. 2001. Available from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R1261:EN:HTML> [April 23, 2012].

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ล้วนมีผลก่อให้เกิดการบิดเบือนการค้าน้ำตาลในตลาดโลก¹⁰ อันเนื่องมาจากการอุดหนุนการผลิตและการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปที่อยู่ในระดับสูงมาก ส่งผลให้สหภาพยุโรปกลายเป็นผู้ส่งออกน้ำตาลรายใหญ่ของโลกได้ ทั้งๆ ที่มีต้นทุนการผลิตสูงกว่าประเทศคู่แข่งอื่น

นอกจากนั้น สหภาพยุโรปยังมีโครงการให้สิทธิพิเศษทางการค้า (Preferential Import Arrangements) แก่ประเทศกำลังพัฒนาที่ยากจนบางส่วน โดยวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาความเสียหายจากมาตรการการอุดหนุนอุตสาหกรรมน้ำตาลของสหภาพยุโรป การดำเนินการภายใต้โครงการนี้ คือ การจัดสรรโควตานำเข้าน้ำตาลจากประเทศกำลังพัฒนาที่ยากจนจำนวนหนึ่ง ซึ่งน้ำตาลในโควตานี้จะเรียกว่าน้ำตาลที่ได้รับการอนุเคราะห์ (Preferential Sugar)¹¹ น้ำตาลที่นำเข้าภายใต้โควตานี้ไม่จำเป็นต้องเสียภาษีอากรการนำเข้า และสามารถขายในตลาดของสหภาพยุโรปด้วยราคาที่สหภาพยุโรปปรับขึ้นจากโรงงานที่หีบหัวบีทภายในโควตา A และโควตา B ของตน

ภายใต้โครงการนี้สหภาพยุโรปนำเข้าน้ำตาลอ้อย (Cane Sugar)¹² จากประเทศในกลุ่มแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก จำนวน 46 ประเทศ โดยปริมาณเทียบเท่าน้ำตาลทรายขาว 1,294,700 ตัน¹³ และยังนำเข้าจาก

¹⁰ Panel Report, European Communities – Export Subsidies on Sugar, WT/DS265/R, WT/DS266/R, and WT/DS283/R (Oct. 15, 2004); Appellate Body Report, European Communities – Export Subsidies on Sugar, WT/DS265/R, WT/DS266/R, and WT/DS283/AB/R (Apr. 28, 2005).

¹¹ ตาม Protocol 3 to Annex IV to the ACP/EC Partnership Agreement

¹² น้ำตาลทรายขาวในตลาดโลก ผลิตจากวัตถุดิบ 2 ประเภทหลักๆ คือ น้ำตาลทรายขาวที่ผลิตจากอ้อย และน้ำตาลทรายขาวที่ผลิตจากหัวบีท โดยน้ำตาลทรายขาวที่ผลิตจากอ้อยมีปริมาณถึง 2 ใน 3 ของปริมาณน้ำตาลในตลาดโลก ซึ่งประเทศที่ผลิตน้ำตาลทรายขาวจากอ้อย จะเป็นประเทศในเขตร้อน ได้แก่ ประเทศกำลังพัฒนาส่วนมาก สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย เนื่องจากอ้อยเป็นพืชที่เจริญเติบโตได้ดีในเขตร้อน ส่วนน้ำตาลทรายขาวที่ผลิตจากหัวบีท จะผลิตได้จากประเทศที่มีอากาศหนาว ได้แก่ สหภาพยุโรป

¹³ EU Business, EU Mull Options in WTO Sugar Dispute, (2004).

อินเดีย 10,000 ตัน¹⁴ แต่การนำเข้าน้ำตาลภายใต้โครงการนี้เป็นการนำเข้า น้ำตาลทรายดิบเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตน้ำตาลทรายขาวของสหภาพ ยุโรป นอกจากนี้ ยังมีน้ำตาลดิบชนิดพิเศษ (Special Preferential Raw Cane Sugar: SPS Sugar) ซึ่งโควตาน้ำตาลส่วนนี้มีได้กำหนดจำนวนที่แน่นอนในแต่ละปี (ค.ศ. 2003 / 2004 มีปริมาณประมาณ 320,000 ตัน)¹⁵ หากแต่ขึ้นอยู่กับปริมาณวัตถุดิบภายในสหภาพยุโรปปีนั้นๆ ว่าเพียงพอต่อการผลิตหรือไม่ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า โครงการสิทธิพิเศษทางการค้าของสหภาพยุโรปนี้ เป็นโครงการที่ทำให้ผู้ผลิตภายในประเทศ ปราศจากความเสี่ยงอันเนื่องมาจากการขาดแคลนวัตถุดิบในการผลิตเท่านั้นเอง นอกจากนี้สหภาพยุโรปได้มีโครงการ สินค้าทุกอย่างยกเว้นอาวูร์ ซึ่งเป็นการให้สิทธิพิเศษยกเว้นอากรการนำเข้าน้ำตาลแก่ประเทศด้อยพัฒนา 48 ประเทศ อย่างไรก็ตามโควตาน้ำตาลภายใต้โครงการนี้ก็มีปริมาณเพียงร้อยละ 1 ของปริมาณการบริโภคภายในสหภาพยุโรปเท่านั้น ซึ่งนับว่าโครงการให้สิทธิพิเศษทางการค้านี้ ไม่น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ในวงกว้างเท่าใดนัก

ถึงแม้ว่าสหภาพยุโรปจะผูกพันการลดการอุดหนุนการส่งออกภายใต้ ข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร (Agreement of Agriculture: AoA) แต่กรณี พิพาทในประเด็นการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปยังคงเกิดขึ้น เนื่องจากสหภาพยุโรปมีปริมาณการส่งออกน้ำตาลที่ได้รับการช่วยเหลือจากการอุดหนุนการส่งออกมากกว่าปริมาณที่สหภาพยุโรปผูกพันภายใต้ข้อตกลง ว่าด้วยการเกษตรเป็นรายปี ทั้งนี้เนื่องจากสหภาพยุโรปให้เหตุผลว่า นโยบาย น้ำตาลของสหภาพยุโรป (Sugar Regime) ไม่อนุญาตให้อุดหนุนการส่งออก น้ำตาลนอกโควตา A และโควตา B (นั่นก็คือการให้การอุดหนุนแก่น้ำตาล โควตา C) และปริมาณการส่งออกน้ำตาลทรายขาวเทียบเท่าปริมาณการนำเข้า น้ำตาลทรายดิบภายใต้โครงการให้สิทธิพิเศษทางการค้านั้น สหภาพยุโรปกำหนด

¹⁴ EU Business, EU Mull Options in WTO Sugar Dispute, (2004).

¹⁵ Ibid.

เป็นข้อยกเว้นการผูกพันการลดการอุดหนุนตามข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร ทั้งๆ ที่การส่งออกในส่วนนี้ได้รับการอุดหนุนการส่งออกเช่นเดียวกับน้ำตาลที่ผลิตภายในสหภาพยุโรป การส่งออกน้ำตาลจำนวนมากของสหภาพยุโรป ทั้งๆ ที่ไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตน้ำตาลนี้สร้างความเสียหายให้แก่ประเทศผู้ผลิตและส่งออกน้ำตาลในตลาดโลกเป็นจำนวนมากและเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ดังนั้น เมื่อสหภาพยุโรปให้การอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลที่ขัดต่อข้อตกลงขององค์การการค้าโลก จึงเป็นโอกาสที่ประเทศผู้ส่งออกน้ำตาลรายใหญ่ของตลาดโลกจะร่วมกันทำให้สหภาพยุโรปต้องเดินเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลก เพื่อขอให้สหภาพยุโรปลดการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลแก่กลุ่มผู้ผลิตภายใน

ในปี ค.ศ. 2002 บราซิลและออสเตรเลีย และในปี ค.ศ. 2003 ไทย ได้ร้องเรียนเรื่องการให้เงินอุดหนุนแก่ผู้ผลิตน้ำตาลของสหภาพยุโรป โดยประเทศทั้งสามกล่าวว่า การให้เงินอุดหนุนดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายแก่ภาคเศรษฐกิจน้ำตาลภายในประเทศอย่างมหาศาล เกษตรกรต้องเผชิญกับราคาน้ำตาลในตลาดโลกที่ตกต่ำและยังต้องรับมือกับการอุดหนุนที่เกิดจากนโยบายการเกษตรร่วมของสหภาพยุโรป ไม่เพียงแต่การอุดหนุนน้ำตาลภายในโควตาเท่านั้น แต่สหภาพยุโรปยังอุดหนุนน้ำตาลนอกโควตาหรือน้ำตาลโควตา C อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในการประชุมรอบอุรุกวัยปี ค.ศ. 1994 ข้อตกลงการลดการอุดหนุนการส่งออกได้หมายความว่าความรวมถึงน้ำตาลโควตา C ทำให้สหภาพยุโรปอาศัยข้อบัญญัติที่คลุมเครือในข้อตกลงให้การอุดหนุนน้ำตาลโควตา C ซึ่งจากเหตุการณ์นี้จึงส่งผลให้โจทก์ร่วมทั้งสามประเทศ เข้าร่วมกันฟ้องร้องในข้อพิพาทกรณีการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปต่อองค์กรระงับข้อพิพาทในที่สุด

ไทย ออสเตรเลียและบราซิลนั้น ตั้งตัวเป็นผู้ฟ้องสหภาพยุโรปในเวทีองค์การการค้าโลกเพื่อให้เข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทกรณีน้ำตาล โดยกระบวนการระงับข้อพิพาทเริ่มขึ้นเมื่อออสเตรเลียและบราซิลยื่นขอปรึกษาหารือ

กับสหภาพยุโรปเมื่อวันที่ 27 กันยายน ค.ศ. 2002 ภายใต้มาตรา 4¹⁶ ของความเข้าใจว่าด้วยกฎและกระบวนการที่ใช้กับการระงับข้อพิพาท (Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes: DSU) มาตรา 22.1¹⁷ ของข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า 1994 (General Agreement on Tariffs and Trade 1994: GATT 1994) มาตรา 19¹⁸ ของข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร และมาตรา 4.1 และ 30¹⁹ ของข้อตกลงว่าด้วยการอุดหนุนและมาตรการตอบโต้ (Agreement on Subsidies and Countervailing Measures: SCM)

ในกระบวนการระงับข้อพิพาท คู่กรณีพิพาทสามารถเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือเพื่อมีการตกลงกันได้ก่อนที่จะมีการพิจารณาตัดสินเกิดขึ้น ซึ่งในกระบวนการปรึกษาดังนั้น ออสเตรเลียนับเป็นผู้เริ่มต้นกระบวนการทั้งหมดเนื่องจากทางออสเตรเลียจะมีภาคเอกชน รวมทั้งทุตเกษตรที่ประจำอยู่ในคณะกรรมการการเกษตรขององค์การการค้าโลก ซึ่งจะทำให้การตรวจสอบและติดตามนโยบายสำคัญๆ เกี่ยวกับด้านการเกษตรของประเทศอุตสาหกรรมอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายทางการเกษตร (Farm Act) ของสหรัฐอเมริกาหรือนโยบายเกษตรร่วมของสหภาพยุโรป โดยออสเตรเลียได้เข้ามาหารือเรื่องการพิจารณาการอุดหนุนการส่งออกของสหภาพยุโรป กับบราซิลซึ่งเป็นผู้ส่งออกน้ำตาลและเอทานอลรายใหญ่ของโลก และทางบราซิลเองก็มีกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งคอยตรวจสอบเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนอย่างใกล้ชิด ในส่วนของการเตรียมข้อมูลนั้นโจทก์ร่วมทั้งสามได้อาศัยข้อมูลจากภาคเอกชนภายในของแต่ละประเทศ ร่วมกันกับกลุ่มพันธมิตรเพื่อการปฏิรูปการค้าน้ำตาล (Global Sugar

¹⁶ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์, คำแปลกรรมสารสุดท้าย รวบรวมผลการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2537).

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

Alliances) กลุ่มแครนส์ (CAIRNS Group) และกลุ่มผู้ผลิตสินค้าเกษตรรายใหญ่ หรือ WTO G20

ส่วนทางด้านกฎหมาย บราซิลได้จ้างบริษัทที่ปรึกษาทางกฎหมาย ออสเตรเลียได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษากายใน (Legal Advice of Australia) ประกอบกับความช่วยเหลือจาก Queensland Sugar Ltd. ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเจรจาผลักดันเกี่ยวกับการดำเนินการฟ้องร้องสหภาพยุโรป ทั้งนี้เนื่องจากอดีตประธานบริษัท Queensland Sugar Ltd. คือ Mr. Bruce Vaughan ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มพันธมิตรเพื่อการปฏิรูปการค้าน้ำตาล ได้มีบทบาทเป็นผู้นำของภาคเอกชนของประเทศสมาชิกผู้ผลิตและส่งออกน้ำตาล ในการประสานงานและดำเนินการกับภาครัฐ และสำหรับไทยได้ใช้ศูนย์ที่ปรึกษากฎหมายขององค์การการค้าโลก (Advisory Centre on WTO law: ACWL) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่คอยช่วยเหลือทางด้านกฎหมายในกระบวนการระงับข้อพิพาทให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา ซึ่งทีมงานในศูนย์ที่ปรึกษาทางกฎหมายประกอบไปด้วย Mr. Frieder Roessler ผู้อำนวยการบริหารของศูนย์ (Executive Director) เป็นหัวหน้าทีมนักกฎหมาย ในส่วนของคณะผู้แทนไทย (Thailand's Team)²⁰ ประกอบไปด้วย คุณอรุณี พูลแก้ว คุณรัชวิทย์ ปิยะปราโมทย์ คุณเชษฐ์ สุขสังข์ คุณอติตา โคมินทร์ คุณทิพย์วดี วิมุติสุนทร และเมื่อมีความพร้อมทั้งด้านข้อมูลและกฎหมายแล้ว จึงเข้ากระบวนการปรึกษาหารือ

ซึ่งจากคำฟ้องของโจทก์รวมทั้งสามต่อองค์กรระงับข้อพิพาท ฝ่ายจำเลย (สหภาพยุโรป) ได้โต้แย้งในประเด็นทั้งหมดว่า ระบบกองทุนน้ำตาล (Export Refund) เป็นไปตามข้อบท XV: 1 ขององค์การการค้าโลก²¹ และจากการ

²⁰ สัมภาษณ์และเอกสารประกอบ รัชวิทย์ ปิยะปราโมทย์, นักวิชาการพาณิชย์ ระดับเชี่ยวชาญ สำนักยุทธศาสตร์การเจรจาการค้า กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, เชษฐ์ สุขสังข์, นักวิชาการพาณิชย์ระดับชำนาญการ สำนักยุทธศาสตร์การเจรจาการค้า กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 1 กุมภาพันธ์ 2555.

²¹ World Trade Organization, "EUROPEAN COMMUNITIES – EXPORT

ตรวจสอบส่วนแบ่งตลาดน้ำตาล ในเบื้องต้นคณะพิจารณาตั้งข้อสังเกตว่าถึงแม้ส่วนแบ่งตลาดน้ำตาลของสหภาพยุโรปจะสูงขึ้น แต่ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเกิดจากการตั้งกองทุน ทั้งสองส่วนยังยากที่จะหาความเชื่อมโยงระหว่างกัน และจากข้อกล่าวหาที่ว่า สหภาพยุโรปละเมิดพันธกรณีขององค์การการค้าโลก คณะพิจารณาให้เหตุผลว่า ไม่มีหลักฐานอันเพียงพอที่จะตัดสินเช่นนั้น โดยสหภาพยุโรปให้เหตุผลประกอบการพิจารณาคดีไว้สามข้อ²² กล่าวคือ

ข้อแรก ต่อข้อกล่าวหาว่ารายได้จากโควตาการส่งออกสามารถเลี้ยงปากท้องผู้ผลิตได้ (Quota exports are financing) สหภาพยุโรปกล่าวว่าไม่เคยมีการอุดหนุนโควตาการส่งออกจำนวน 1.2 ล้านตัน เพราะว่าโควตาทั้งหมดได้รับเงินจากผู้ปลูกและผู้แปรรูป มิใช่จากรัฐบาล แต่แท้จริงแล้วรายได้ทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของการอุดหนุนผู้บริโภคไปสู่ผู้แปรรูปและนำไปสู่การอุดหนุนการส่งออกในที่สุด ระเบียบการค้าสินค้าเกษตรภายใต้องค์การการค้าโลกกำหนดไว้ว่า การอุดหนุนการส่งออกจะกระทำได้อีกต่อเมื่ออยู่ในรูปแบบที่มีใช้เงินงบประมาณ ภายใต้ข้อ 9 ของข้อตกลงการเกษตร²³ ซึ่งกำหนดว่าการอุดหนุนการส่งออกดังกล่าวรวมถึงการจ่ายเงินแก่การส่งออกสินค้าเกษตรโดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาระแก่สาธารณชนหรือไม่ รวมถึงการจ่ายเงินอันเป็นผลมาจากการเก็บภาษี

ข้อสอง สหภาพยุโรปมีสิทธิอุดหนุนการนำเข้าเพื่อการส่งออกในปริมาณเท่ากับการนำเข้าจากกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก (The EU has the right to subsidise the re – export of an amount equivalent to ACP imports) ตามหลักข้อยกเว้นขององค์การการค้าโลกในปี ค.ศ. 2002 สหภาพยุโรปได้รับสิทธิยกเว้น (Waiver) ให้สามารถคงไว้ซึ่งการค้ำอันได้รับการ

SUBSIDIES ON SUGAR, Status Report by European Communities Addendum” in WT/DS265/35/Add.1, WT/DS266/35/Add.1, WT/283/16/Add.1, (June 2, 2006).

²² Ibid.

²³ United Nations, “International Sugar Agreement 1968 CHAPTER XIX COMMODITIES” in Treaty Series vol. 654, (1969), p. 3.

อนุเคราะห์กับประเทศกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิกได้ แต่สหภาพยุโรปต้องการสิทธิยกเว้นการอุดหนุนการส่งออกให้คงอยู่ในปริมาณ 1.6 ล้านตัน²⁴ ซึ่งการอุดหนุนในส่วนนี้มิได้รวมอยู่ในรายงานต่อองค์การการค้าโลก และแยกออกจากพันธกรณีการลดการอุดหนุน โดยอ้างว่าการอุดหนุนนี้เป็นไปตามนโยบายว่าด้วยการพัฒนาสหภาพยุโรป อย่างไรก็ตาม สิทธิยกเว้นตามบทบัญญัติขององค์การการค้าโลกอนุญาตให้สหภาพยุโรปนำเข้าน้ำตาลจากประเทศที่ได้รับการอนุเคราะห์ มิใช่อุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของตน ข้อพิพาทเน้นประเด็นการอุดหนุนการส่งออกของสหภาพยุโรปจึงมิใช่โควตาอันได้รับการอนุเคราะห์ของกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก สหภาพยุโรปควรปฏิบัติตามทั้งข้อกำหนดการนำเข้าของกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก และข้อกำหนดห้ามอุดหนุนการส่งออก เนื่องจากไม่มีความเชื่อมโยงใดระหว่างการนำเข้าจากกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิกกับการอุดหนุนการส่งออกของสหภาพยุโรป สหภาพยุโรปเองจึงไม่สมควรใช้โอกาสจากข้อยกเว้นดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหภาพยุโรปก็มิได้เปิดให้มีการนำเข้าน้ำตาลอันได้รับการอนุเคราะห์อย่างเต็มที่ แต่กลับนำเข้าน้ำตาลดิบแล้วฟอกสีภายในประเทศตน และปฏิบัติเสมือนว่าเป็นส่วนเกินการผลิตภายในประเทศ

ข้อสาม สหภาพยุโรปมิได้มีการอุดหนุนน้ำตาลนอกโควตา (Non – Quota sugar is not subsidised) จากข้อกล่าวหาของบราซิลและออสเตรเลียว่า สหภาพยุโรปส่งออกน้ำตาลนอกโควตาในราคาต่ำกว่าต้นทุนการผลิตผ่านกระบวนการอุดหนุนไขว้ (Cross-Subsidies) ซึ่งเป็นการอุดหนุนการส่งออกรูปแบบหนึ่งและขัดกับกฎระเบียบขององค์การการค้าโลกตามหัวข้อบท 9.1(c) ของข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร ข้อกล่าวหานี้เป็นจริงทุกประการ มีหลักฐานเพียงพอที่บ่งชี้ว่าน้ำตาลโควตา C ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลของสหภาพยุโรปจริง ผู้ปลูกอ้อยและผู้แปรรูปน้ำตาลในสหภาพยุโรปจะสามารถส่งออกน้ำตาลนอก

²⁴ World Trade Organization, “EUROPEAN COMMUNITIES – EXPORT SUBSIDIES ON SUGAR, Status Report by European Communities Addendum” in WT/DS265/35/Add.1, WT/DS266/35/Add.1, WT/283/16/Add.1, (June 2, 2006).

ไทยในเวทีองค์การการค้าโลก สู่ การปฏิรูประเบียบการค้าน้ำตาลของสหภาพยุโรป

โควตาโดยปราศจากการอุดหนุนได้หันทางเดียวเท่านั้น คือ การอุดหนุนไว้ การนำผลตอบแทนจากการส่งออกน้ำตาลในโควตามาชดเชย (Spill - Over) ในส่วนที่ขาดทุนของน้ำตาลนอกโควตาจะถูกชดเชยด้วยกำไรจากการขายน้ำตาลในโควตา ซึ่งราคาน้ำตาลในโควตาก็จะสูงเพียงพอจนชดเชยต้นทุนคงที่ได้ ส่วนราคาน้ำตาลในตลาดโลกจะสามารถชดเชยได้ในส่วนของต้นทุนผันแปร ซึ่งการกระทำของสหภาพยุโรปเป็นผลมาจากการที่ศาลยุติธรรมของสหภาพยุโรปให้ผลผลิตส่วนเกินโควตาของสหภาพยุโรปสามารถขายในตลาดโลกได้ ทั้งนี้ เพราะว่าราคาขายน้ำตาลในโควตาสามารถชดเชยส่วนของต้นทุนคงที่ของผู้ผลิตนั่นเอง

จนกระทั่งในวันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ. 2003 ไทย ออสเตรเลียและบราซิลได้ยื่นคำร้องแก่คณะพิจารณาเพื่อขอขึ้นฟ้องต่อกรณีพิพาทการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรป โดยขอแยกคำร้องเป็นรายกรณี DS 265 / 266 / 283 ซึ่งการแยกกันยื่นฟ้องนี้ ถือเป็นยุทธวิธีรูปแบบหนึ่ง²⁵ โดยมีความมุ่งหมายที่จะทำให้รูปคดีมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นและจะส่งผลให้สหภาพยุโรปประสบกับความยากลำบากในการต่อสู้เป็นรายคดี อย่างไรก็ตาม ในที่ประชุมของกระบวนการระงับข้อพิพาทเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม ค.ศ. 2003 ได้มีมติให้นำคดีทั้งสามมารวมสำนวนและส่งพิจารณาพร้อมๆ กัน

เมื่อการขอปรึกษาหารือล้มเหลว ไทย ออสเตรเลียและบราซิลต่างยื่นหนังสือต่อองค์การระงับข้อพิพาท (Dispute Settlement Body: DSB) เพื่อขอแต่งตั้งคณะพิจารณาข้อพิพาท (Panel) ภายใต้มาตรา 4.7 มาตรา 6 และมาตรา 7²⁶ ของกระบวนการที่ใช้กับการระงับข้อพิพาท มาตรา 19 ของข้อตกลง

²⁵ สัมภาษณ์ วินิจฉัย แจ่มแจ้ง, ผู้อำนวยการสถาบันนานาชาติเพื่อเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 9 กันยายน 2554.

²⁶ ประสิทธิ์ เอกบุตร, “การระงับข้อพิพาททางการค้าของไทย” ใน WTO เอกสารวิชาการหมายเลข 13 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550). หน้า 4 – 5.

ว่าด้วยการเกษตร มาตรา 4.4²⁷ และมาตรา 30 ของข้อตกลงว่าด้วยการอุดหนุน และมาตรการตอบโต้ มาตรา 23.2²⁸ ของเกดต์ 1994 โดยใจความของมาตราทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ว่าด้วยขั้นตอนการระงับข้อพิพาทที่ว่า หากการปรึกษาหารือไม่อาจระงับข้อพิพาทได้ คู่กรณีอาจนำเสนอต่อองค์กรระงับข้อพิพาทเพื่อขอแต่งตั้งคณะพิจารณาข้อพิพาท จนกระทั่งวันที่ 29 กรกฎาคม ค.ศ. 2003 องค์กรระงับข้อพิพาทจึงอาศัยอำนาจตามมาตรา 6 ของกระบวนการที่ใช้กับการระงับข้อพิพาท ประกาศแต่งตั้งคณะพิจารณาข้อพิพาท ในกรณีสหภาพยุโรปให้การอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลเกินกว่าที่ผูกพันไว้ในตารางข้อผูกพัน และกำหนดให้ไทย ออสเตรเลียและบราซิลเป็นโจทก์ร่วมภายใต้มาตรา 9.1²⁹ ของกระบวนการที่ใช้กับการระงับข้อพิพาท

ฝ่ายโจทก์ร่วมให้เหตุผลว่าสหภาพยุโรป มีปริมาณการส่งออกน้ำตาลที่ได้ประโยชน์จากการอุดหนุนการส่งออกจากนโยบายน้ำตาลภายในประเทศ มากกว่าปริมาณรายปีตามตารางข้อผูกพันขององค์การการค้าโลก โดยปริมาณการส่งออกน้ำตาลที่ได้รับการอุดหนุนของสหภาพยุโรปสูงกว่าที่ผูกพันในตารางข้อผูกพันไว้ถึงกว่าสามเท่า สหภาพยุโรปมีปริมาณการส่งออกน้ำตาลที่ได้รับการอุดหนุนในปี ค.ศ. 2001 / 2002 มีจำนวนมากถึง 4.097 ล้านตัน ในขณะที่ข้อตกลงผูกพันไว้เพียง 1.273 ล้านตัน³⁰ และจากนโยบายน้ำตาลของสหภาพยุโรป การอุดหนุนอุตสาหกรรมน้ำตาลภายในโดยกำหนดราคาขายภายในให้สูงกว่าราคาตลาดโลกประมาณสามเท่า และการอุดหนุนการส่งออกในรูปแบบกองทุนอุดหนุนการส่งออก (Export Refunds) คือ การจ่ายเงินโดยตรงจากงบประมาณเพื่อชดเชยส่วนต่าง

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁹ ประสิทธิ์ เอกบุตร, “การระงับข้อพิพาททางการค้าของไทย” ใน WTO เอกสารวิชาการหมายเลข 13 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550). หน้า 4 – 5.

³⁰ เอกสารประกอบการสัมภาษณ์ นางอภริตี ตันตราภรณ์, ประธานบริหารสถาบันนานาชาติเพื่อเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 9 กันยายน 2554

ของราคาน้ำตาลภายในสหภาพยุโรปกับราคาในตลาดโลก มาตรการเหล่านี้ถือเป็นการให้แรงจูงใจในการผลิต แก่โรงงานหีบหัวบีทในสหภาพยุโรปเป็นอย่างมาก

แม้ว่าสหภาพยุโรปกำหนดโควตาผลผลิตที่สามารถขายภายในสหภาพยุโรป และมีสิทธิได้รับการอุดหนุนการส่งออกอย่างเต็มที่ (น้ำตาลโควตา A และน้ำตาลโควตา B) แต่การกำหนดโควตาผลผลิตนี้มีได้หมายความว่า ต้องผลิตหรือส่งออกภายในโควตาที่กำหนดเท่านั้น หากมีการผลิตเกินกว่าโควตา A และโควตา B ผลผลิตส่วนเกินจะถูกจัดเป็นโควตา C แต่น้ำตาลในโควตานี้จะไม่อนุญาตให้ขายในสหภาพยุโรปภายในปีเพาะปลูก ดังนั้นโดยหลักการแล้วจึงต้องส่งออกทั้งหมด แต่จากนโยบายน้ำตาลของสหภาพยุโรปซึ่งกำหนดให้น้ำตาลโควตา C นี้มิได้รับการอุดหนุนการส่งออกในรูปของกองทุนอุดหนุนการส่งออก เพราะฉะนั้นน้ำตาลในโควตา C จะมีได้รับประโยชน์จากการอุดหนุนใดๆ ภายใต้นโยบายน้ำตาล ทั้งประโยชน์จากราคาภายในประเทศที่อยู่ในระดับสูง และการอุดหนุนทางการเงินแก่การส่งออกโดยตรง แต่ประเทศผู้ส่งออกน้ำตาลในตลาดโลกต่างเชื่อว่า³¹ สหภาพยุโรปให้การอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลในโควตา C เนื่องจากต้นทุนการผลิตน้ำตาลของสหภาพยุโรปสูงกว่าในราคาตลาดโลก จึงเป็นไปได้ที่ผู้ผลิตน้ำตาลภายในสหภาพยุโรปจะสามารถส่งออกน้ำตาลไปขายยังตลาดโลกได้ หากไม่มีเงินอุดหนุนมาชดเชยส่วนต่างนี้

เมื่อมาตรการการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลในโควตา C และมาตรการการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลทรายขาวของสหภาพยุโรป สอดคล้องกับตัวอย่างมาตรการการอุดหนุนการส่งออกตามภาคผนวกที่หนึ่งของข้อตกลงว่าด้วยการอุดหนุนและมาตรการตอบโต้ ดังนั้นการใช้มาตรการการอุดหนุนการส่งออกจึงขัดต่อมาตรา 3.1(a) ของข้อตกลงว่าด้วยการอุดหนุนและมาตรการตอบโต้ และการคงไว้ซึ่งมาตรการการอุดหนุนการส่งออกเหล่านี้ย่อมขัดต่อมาตรา 3.2 ของข้อตกลงว่าด้วยการอุดหนุนและมาตรการตอบโต้

³¹ ชมเพลิน สุวรรณภณ, “ข้อเสนอสำหรับการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบโดฮา” ใน Stiglitz Plan, (กรุงเทพ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549)

คณะพิจารณาใช้กรณีพิพาท Canada-Dairy เป็นตัวอย่างในการพิจารณา เนื่องจากมีความคล้ายคลึงกันกับกรณีพิพาทน้ำตาล โดยกรณีพิพาท Canada-Dairy มีการอุดหนุนการผลิตนมที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่ทำจากนม (Dairy Product) ซึ่งคล้ายกับกรณีพิพาทน้ำตาลที่มีการอุดหนุนการผลิตหัวบิทในโควตา C ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตน้ำตาลในโควตา C และผลการพิจารณาของคณะพิจารณาซึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่า การส่งออกน้ำตาลในโควตา C จะถือว่าได้รับการอุดหนุนการส่งออกตามคำนิยามของมาตรา 9.1(c) ของ ข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร หรือไม่นั้น ต้องแยกพิจารณาเป็น 3 ประเด็น³² ดังนี้

ประเด็นแรก³³ คือ เรื่องการให้เงินช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้ผลิตหัวบิทในโควตา C สอดคล้องกับ มาตรา 9.1(c) ของ ข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร เนื่องจากคณะพิจารณาเห็นว่า ราคาของหัวบิทในโควตา C มีได้สะท้อนมูลค่าที่แท้จริงของสินค้า คือมีการขายหัวบิทในโควตา C ในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตให้แก่โรงงานหีบหัวบิทในโควตา C โดยส่วนต่างราคานี้ รัฐบาลรับเป็นผู้จ่ายเงินชดเชยให้กับผู้ผลิตหัวบิทในโควตา C

ประเด็นที่สอง³⁴ คือ การจ่ายเงินเพื่อการสนับสนุนการส่งออก โดยการจ่ายเงินประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นการจ่ายเงินให้แก่สินค้าที่ส่งออกหรือขั้นตอนเพื่อการส่งออกโดยตรงเพียงอย่างเดียว อาจเป็นการจ่ายเงินใดๆ ก็ได้ที่ทำให้เกิดการส่งออก และแหล่งที่มาของเงินอุดหนุนก็ไม่จำเป็นต้องมาจากสินค้าที่ส่งออก และเมื่อพิจารณาถึงการจ่ายเงินชดเชยให้ผู้ผลิตหัวบิทในโควตา C คณะพิจารณาพบความเกี่ยวพันกันอย่างชัดเจนระหว่างหัวบิทในโควตา C กับปริมาณน้ำตาลในโควตา C โดยปริมาณผลผลิตหัวบิทจะขึ้นกับ

³² European Communities, “Notification of an Appeal by the European Communities under paragraph 4 of Article 16 of the Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (DSU)” in WT/DS283/6, (May 19, 2005).

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

ความต้องการวัตถุดิบของผู้ผลิต เนื่องจากหัวบีทในโคเวตา C ถูกกำหนดให้เป็นวัตถุดิบเพื่อผลิตน้ำตาลในโคเวตา C เท่านั้น ดังนั้น คณะพิจารณาเห็นว่า การจ่ายเงินเพื่อให้ผู้ผลิตหัวบีทในโคเวตา C ขายสินค้าได้ในราคาต่ำกว่าต้นทุนย่อมเป็นไปได้เพื่อสนับสนุนโรงงานที่บีทในโคเวตา C ดังนั้น จึงสรุปว่า การจ่ายเงินสนับสนุนการผลิตหัวบีทในโคเวตา C นั้น จัดว่าเป็นการจ่ายเงินเพื่อการส่งออกประเภทหนึ่ง

ประเด็นที่สาม³⁵ คือ การจ่ายเงินอุดหนุนนั้นเป็นการดำเนินการโดยรัฐบาล ซึ่งคณะพิจารณาข้อพิพาทได้พิจารณาจากข้อบังคับของคณะกรรมการสิทธิการยุโรป และพบว่าคณะกรรมการสิทธิการสหภาพยุโรปมีอำนาจในการควบคุมปริมาณการผลิตและการจัดการด้านการตลาดทั้งหมด ตั้งแต่การกำหนดปริมาณหัวบีทที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตน้ำตาล ตลอดจนการกำหนดราคาน้ำตาลภายในสหภาพยุโรป³⁶ คณะพิจารณาข้อพิพาทเห็นว่า การดำเนินนโยบายน้ำตาลของสหภาพยุโรปนั้นก่อให้เกิดแรงจูงใจในการผลิตน้ำตาลในโคเวตา C กล่าวคือ เป็นการผลิตเพื่อรักษาสวนแบ่งตลาดน้ำตาลในโคเวตา A และโคเวตา B ซึ่งแม้ว่าจะต้องขายในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนก็ตาม และคณะพิจารณาเห็นว่า นโยบายน้ำตาลของสหภาพยุโรปยังสร้างแรงจูงใจในการปลูกหัวบีทให้กับน้ำตาลโคเวตา C อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อรองรับความต้องการในการผลิตน้ำตาลในโคเวตา C โดยแรงจูงใจในการปลูกหัวบีทโคเวตา C นั้น เกิดจากการจ่ายเงินชดเชยของรัฐบาลที่จ่ายตามส่วนต่างของราคาหัวบีทที่

³⁵ European Communities, “Notification of an Appeal by the European Communities under paragraph 4 of Article 16 of the Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (DSU)” in WT/DS283/6, (May 19, 2005).

³⁶ Commission Regulation (EC) No 1261/2001 of 27 June 2001 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EC) No 1260/2001 as regards delivery contracts for beet and the price increases and reductions applicable to the price of beet [Online]. 2001. Available from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R1261:EN:HTML> [April 23, 2012].

ขายต่ำกว่าต้นทุน โดยเงินชดเชยส่วนนี้ ผู้ปลูกหัวบีทในโควตา C จะได้รับต่ำกว่าเงินชดเชยที่ผู้ปลูกหัวบีทในโควตา A และโควตา B จะได้รับ เนื่องจากสหภาพยุโรปได้กำหนดราคาขั้นต่ำสำหรับการรับซื้อหัวบีทในโควตา A และโควตา B ที่โรงงานหีบหัวบีทจะต้องรับซื้อเอาไว้เป็นการแน่นอนอยู่แล้ว ในขณะที่โรงงานหีบหัวบีทในโควตา C กลับต้องรับซื้อหัวบีทด้วยราคาที่ต่ำกว่าราคาขั้นต่ำไปจากที่คณะกรรมการยุโรปได้กำหนดเอาไว้ จะเห็นได้ว่า การจ่ายเงินชดเชยให้แก่ผู้ผลิตหัวบีทในโควตา C จึงเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายน้ำตาลของสหภาพยุโรป ดังนั้นคณะกรรมการจึงสรุปได้ว่าการจ่ายเงินที่เกิดขึ้นเป็นการดำเนินการเพื่อการอุดหนุนทางการเงินโดยรัฐบาลอย่างมีอาจปฏิเสธได้

เมื่อพิจารณาทั้งสามประเด็นแล้ว คณะพิจารณาจึงได้วินิจฉัยว่าโรงงานหีบหัวบีทในโควตา C ได้รับการจ่ายเงินเพื่อสนับสนุนการส่งออกโดยผ่านการดำเนินการของรัฐบาล เพื่อให้สามารถซื้อหัวบีทในราคาต่ำกว่าต้นทุนการเพาะปลูก และจากมาตรา 10.3 ของข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร คณะพิจารณาเห็นว่า สหภาพยุโรปมิได้พยายามชี้แจงหลักฐานเพื่อแสดงว่า ปริมาณการส่งออกน้ำตาลรายปีของสหภาพยุโรปเกินกว่าระดับที่ผูกพันรายปีตามตารางข้อผูกพันตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995 และมากที่สุดในปี ค.ศ. 2000 / 2001 นั้น มิได้เป็นผลจากมาตรการการอุดหนุนการส่งออกแต่อย่างใด ดังนั้น คณะพิจารณาจึงยืนยันผลการวินิจฉัยว่าการส่งออกน้ำตาลในโควตา C ได้รับประโยชน์จากมาตรการการอุดหนุนการส่งออกที่สอดคล้องกับมาตรา 9.1(c) ของข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร

ภายหลังจากการพิจารณาข้อพิพาทเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ. 2004 คณะพิจารณาข้อพิพาทได้มีคำวินิจฉัยดังนี้³⁷ ประการที่หนึ่ง งบประมาณจากการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาล ปริมาณการส่งออกน้ำตาลที่ได้ประโยชน์จากการอุดหนุน ที่ผูกพันไว้ในตารางข้อผูกพันภายใต้ข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร และการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลภายใต้หมายเหตุที่ 1 ของข้อผูกพันของ

³⁷ Appellate Body Report, European Communities – Export Subsidies on Sugar, 162, WT/DS283/AB/R (Apr. 28, 2005).

สหภาพยุโรปนั้น คณะพิจารณาวินิจฉัยให้ไม่มีผลบังคับใช้ และสหภาพยุโรปไม่มีสิทธิกำหนดระดับการผูกพันอื่นใด นอกเหนือจากข้อตกลงว่าด้วยการเกษตรประการที่สอง คณะพิจารณาวินิจฉัยว่า ปริมาณการส่งออกและงบประมาณการอุดหนุนการส่งออกที่สหภาพยุโรปผูกพันตามมาตรา 3.3 และมาตรา 8 นั้นขัดและแย้งต่อข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร

ภายหลังการประกาศผลการวินิจฉัยของคณะพิจารณาข้อพิพาท สหภาพยุโรปมีสิทธิตามมาตรา 16(4) ของกระบวนการระงับข้อพิพาท ที่ต้องขออุทธรณ์ภายใน 60 วัน ก่อนที่จะมีการประชุมองค์การระงับข้อพิพาท เพื่อรับรองคำวินิจฉัยของคณะพิจารณาข้อพิพาท แต่อย่างไรก็ตาม คณะองค์อุทธรณ์ขององค์การการค้าโลกก็มีคำตัดสินขั้นสุดท้าย³⁸ ให้โจทก์ร่วมชนะคดีและตัดสินให้สหภาพยุโรปลดการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลให้ไม่เกินกว่า 1.274 ล้านตัน³⁹ และจ่ายเงินอุดหนุนการส่งออกได้แค่ 499.10 ล้านยูโร / ปี⁴⁰ โดยให้เริ่มดำเนินการภายในวันที่ 22 พฤษภาคม ค.ศ. 2006 ซึ่งต่อมาสหภาพยุโรปได้ออกระเบียบปฏิบัติการออกใบอนุญาตส่งออกน้ำตาล (C Sugar) เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ. 2006 ซึ่งภายหลังจากการสิ้นสุดการพิจารณา สหภาพยุโรปได้ยื่นขออุทธรณ์ข้อพิพาททางการค้า กรณีอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรป ซึ่งผลก็คือ คณะพิจารณาข้อพิพาทได้ยืนตามคำตัดสินเดิม คือ สหภาพยุโรปจำเป็นต้องปฏิบัติตามคำตัดสินโดยการลดการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาล ตามตารางข้อผูกพันที่ได้ให้ไว้กับองค์การการค้าโลกและอนุญาโตตุลาการ (Arbitrator) ในข้อพิพาทนี้ได้แก่ Mr. A.V. Ganesan (หัวหน้าคณะพิจารณา) และผู้ที่ลงนามในข้อตกลงนี้ ได้แก่ Mr. Bruce Gosper เอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรออสเตรเลียประจำองค์การ

³⁸ Ibid.

³⁹ สัมภาษณ์และเอกสารประกอบการสัมภาษณ์, อภิรดี ต้นตราภรณ์, ประธานบริหารสถาบันนานาชาติเพื่อเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, วินิจฉัย แจ่มแจ้ง, ผู้อำนวยการสถาบันนานาชาติเพื่อเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 9 กันยายน 2554.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน

การค้าโลก Mr. Luiz Felipe de Seixas Correa เอกอัครราชทูตผู้แทนถาวร บราซิลประจำองค์การการค้าโลก นายพลเดช วรรณิตร อุปทูต (ปฏิบัติหน้าที่แทน เอกอัครราชทูต) ผู้แทนถาวรไทยประจำองค์การการค้าโลก และ Mr. Carlo Trojan เอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรสหภาพยุโรป⁴¹

จากกรณีพิพาทของ ไทย ออสเตรเลียและบราซิล นอกจากจะส่งผลต่อการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์จาก โควตาการนำเข้าน้ำตาลจากกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก ของ สหภาพยุโรป ซึ่งมีการตกลงไว้ในการเจรจาอบูรูกวัย โดยในปัจจุบันนอกจาก สหภาพยุโรปจะเป็นผู้ส่งออกหลักของน้ำตาลแล้ว ยังเป็นผู้นำเข้ารายสำคัญอีกด้วย ในปี ค.ศ. 2001 สหภาพยุโรปนำเข้าน้ำตาลถึง 1.7 ล้านตัน⁴² จากประเทศ กำลังพัฒนา เพื่อให้เป็นไปตามข้อตกลงจากการเจรจาอบูรูกวัย ซึ่งสหภาพยุโรป นำเข้าน้ำตาลดิบจากกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก เพื่อนำมา แปรรูปแล้วจึงส่งออก (Re - Export) ในรูปของน้ำตาลทรายขาว ประเทศในกลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก ส่วนใหญ่เป็นประเทศเล็กและ เป็นผู้ผลิตหรือผู้ส่งออกหลักสินค้าเพียงชนิดเดียว ต่างจากไทย ออสเตรเลีย และบราซิล ซึ่งเป็นผู้ผลิตและผู้ส่งออกสินค้าเกษตรหลากหลายชนิด ซึ่งหาก กลุ่มประเทศแอฟริกา แคริบเบียนและแปซิฟิก สูญเสียโควตาดังกล่าวย่อม ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรและประชาชนภายในประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ข้อพิพาทนี้สร้างความเสี่ยงให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาผู้ได้ประโยชน์จากนโยบาย น้ำตาลของสหภาพยุโรป จากการประชุมรอบอุรุกวัยทำให้กลุ่มประเทศแอฟริกา

⁴¹ Panel Report, European Communities – Export Subsidies on Sugar, WT/DS265/R, WT/DS266/R, and WT/DS283/R (Oct. 15, 2004); Appellate Body Report, European Communities – Export Subsidies on Sugar, WT/DS265/R, WT/DS266/R, and WT/DS283/AB/R (Apr. 28, 2005).

⁴² European Court of Auditor, “HAS THE REFORM OF THE SUGAR MARKET ACHIEVED ITS MAIN OBJECTIVES?” in *Special Report No 6 // 2010*, (ECA 6/2010), p. 43.

แคริบเบียนและแปซิฟิก แสดงออกซึ่งความไม่พอใจและไม่เห็นด้วยกับการกระทำของไทย ออสเตรเลียและบราซิล เป็นอย่างมาก

แต่ถึงกระนั้น การลดการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปจะทำให้การส่งออกน้ำตาลไปยังตลาดโลกได้น้อยลง ประเทศผู้ส่งออกน้ำตาลรายอื่นๆ จะสามารถส่งออกน้ำตาลได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10 หรือคิดเป็นมูลค่ามากกว่า 1 ล้านตัน⁴³ (ในช่วงปี ค.ศ. 2005) ซึ่งบราซิลในฐานะประเทศผู้ส่งออกน้ำตาลรายใหญ่ที่สุด ย่อมได้รับผลประโยชน์จากส่วนแบ่งตลาดที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากเดิมผลของการอุดหนุนอย่างไม่เป็นธรรมของสหภาพยุโรป ทำให้บราซิลส่งออกน้ำตาลได้เพียง 13.4 ล้านตัน จากปริมาณการผลิตทั้งหมด 23.6 ล้านตัน⁴⁴ คิดเป็นร้อยละ 16.6 ของมูลค่าการค้าน้ำตาลในตลาดโลก สหภาพการเกษตรเพื่อผู้ผลิตน้ำตาลแห่งเซาเปาโล (The Union Sugar Cane Agribusiness of Sao Paulo: UNICA) ระบุถึงการส่งออกของบราซิลที่เพิ่มขึ้นถึง 500–700 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาต่อปี ถ้าหากสหภาพยุโรปยินยอมปฏิบัติตามข้อบังคับขององค์การการค้าโลกที่ได้ตัดสินโดยองค์กรระงับข้อพิพาท โดยในด้านการส่งออกน้ำตาลทรายขาวของสหภาพยุโรปไปยังตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ จะลดลงหลังการปฏิรูปตามระเบียบน้ำตาลฉบับใหม่ปี ค.ศ. 2006 ของสหภาพยุโรป จาก 3.36 ล้านตัน⁴⁵ ในปี ค.ศ. 2000 เหลือ 0.786 ล้านตัน⁴⁶ ในปี ค.ศ. 2008 ขณะที่การค้าระหว่างบราซิลกับตะวันออกกลาง แอฟริกา ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้จะเพิ่มสูงขึ้น โดยการส่งออกน้ำตาลทรายขาวของบราซิลไปยังตะวันออกกลางและแอฟริกา ในปี ค.ศ. 2008 สูงถึง 4.7 ล้านตัน⁴⁷ หรือ

⁴³ สำนักยุทธศาสตร์การเจรจาการค้า กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, การเจรจาสินค้าเกษตรภายใต้องค์การการค้าโลก, (กรุงเทพมหานคร: 2552).

⁴⁴ สำนักยุทธศาสตร์การเจรจาการค้า กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, การเจรจาสินค้าเกษตรภายใต้องค์การการค้าโลก, (กรุงเทพมหานคร: 2552).

⁴⁵ สำนักอเมริกาและแปซิฟิก กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, แนวโน้มสถานการณ์น้ำตาล, (กุมภาพันธ์ 2555). หน้า 2.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน

ร้อยละ 28 ของการค่าน้ำตาลในตลาดโลก นอกจากนี้ สหภาพยุโรปยังได้เพิ่มสัดส่วนการนำเข้าน้ำตาลทรายขาวจากร้อยละ 50 ของการค่าน้ำตาลทรายขาวในตลาดโลก ในช่วงปี ค.ศ. 2000 - 2002 และเพิ่มเป็นร้อยละ 59 ของการค่าน้ำตาลทรายขาวในตลาดโลก ระหว่างปี ค.ศ. 2006 - 2008 และจากการวิเคราะห์ของสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทรายของไทยเอง พบว่ามูลค่าการส่งออกที่จะเพิ่มขึ้นหลังจากการลดการอุดหนุนการส่งออกน้ำตาลของสหภาพยุโรปจะอยู่ที่ประมาณ 5,000 กว่าล้านบาท⁴⁸ ซึ่งจะส่งผลให้อุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลทรายของไทยก้าวขึ้นเป็นอันดับสองของโลกได้ในที่สุด

นอกจากนั้น ชัยชนะดังกล่าว ได้ส่งผลทางอ้อมให้สหภาพยุโรปต้องปฏิรูประเบียบการค่าน้ำตาลของตนในที่สุด โดยมีรายละเอียดสำคัญ⁴⁹ คือ การรวมน้ำตาลในโควตาเข้าด้วยกันภายใต้ระบบโควตาใหม่ การลดราคาอ้างอิง (Reference Price) ลงเหลือเพียงร้อยละ 80 ของราคาน้ำตาลที่ขายภายในสหภาพยุโรป การกำหนดมาตรการถอนตัวด้วยความสมัครใจ (Voluntary Adjustment Scheme) ซึ่งเป็นมาตรการที่ให้แก่เกษตรกรภายในสหภาพยุโรปที่ไม่มีประสิทธิภาพในการผลิตและเพาะปลูกให้ถอนตัวออกจากอุตสาหกรรมไปโดยสมัครใจ ซึ่งผลจากการปฏิรูประเบียบการค่าน้ำตาลของสหภาพยุโรปในครั้งนี้ จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการค่าน้ำตาลในตลาดโลกครั้งใหญ่และจะเป็นประโยชน์ต่อไทยในฐานะประเทศผู้ผลิตน้ำตาลเพื่อการส่งออกรายใหญ่ของโลก

⁴⁸ สัมภาษณ์และเอกสารประกอบ รัชวิชญ์ ปิยะปราโมทย์, นักวิชาการพาณิชย์ระดับเชี่ยวชาญ สำนักยุทธศาสตร์การเจรจาการค้า กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, เซซส์ สุขสังข์, นักวิชาการพาณิชย์ระดับชำนาญการ สำนักยุทธศาสตร์การเจรจาการค้า กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 1 กุมภาพันธ์ 2555.

⁴⁹ Official Journal of the European Union, "The Common Organisation of The Markets in The Sugar Sector" in COUNCIL REGULATION (EC) No 318/2006, (February 20, 2006).

ไทยในเวทีองค์การการค้าโลก สู่ การปฏิรูประเบียบการค้าน้ำตาลของสหภาพยุโรป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ชมเพลิน สุวรรณภณ. Stiglitz plan : ข้อเสนอสำหรับการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบ
โดฮา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),
2549.

ประสิทธิ์ เอกบุตร. การระงับข้อพิพาททางการค้าของไทยใน WTO. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2550.

เศรษฐกิจการพาณิชย์, กรม. กระทรวงพาณิชย์. คำแปลกรรมสารสุดท้าย รวบรวม
ผลการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2537.

ภาษาอังกฤษ

Appellate Body Report. European Communities – Export Subsidies on
Sugar. In WT/DS265/R, WT/DS266/R, and WT/DS283/AB/R,
Geneva, 2005.

EU Business. EU Mull Options in WTO Sugar Dispute, Sep 08, 2004 [Online].
2004. Available from: <http://www.eubusiness.com/afp/040908131112.jwie8727>. [2010, May 26]

European Communities. Notification of an Appeal by the European Com-
munities under paragraph 4 of Article 16 of the Understanding
on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes
(DSU). In WT/DS283/6, Geneva, 2010.

European Court of Auditor. Has The Reform of The Sugar Market Achieved
Its Main Objectives?. In Special Report No 6 / 2010, Luxembourg:
Publications Office of the European Union, 2010.

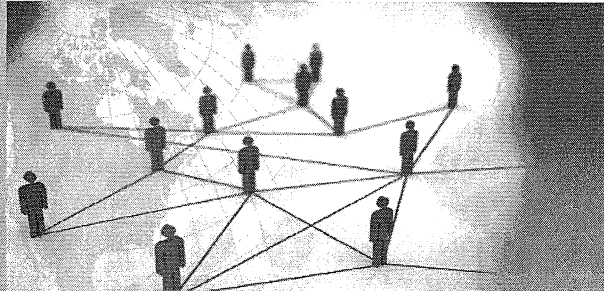
Official Journal of the European Union. The Common Organisation of The Markets in The Sugar Sector. In Council Regulation (EC) No 318/2006, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2006.

Panel Report, World Trade Organization. European Communities – Export Subsidies on Sugar. In WT/DS265/R, WT/DS266/R, and WT/DS283/R, Geneva: WTO, 2004.

United Nations. International Sugar Agreement 1968 Chapter XIX Commodities. In Treaty Series vol. 654, New York: United Nations, 1969.

World Trade Organization. European Communities – Export Subsidies on Sugar, Status Report by European Communities Addendum. In WT/DS265/35/Add.1, WT/DS266/35/Add.1, WT283/16/Add.1, Geneva, 2006.

* * * *

While importance of migrant workers determines perspective of the host country, free movement of workers in ASEAN economic community is a cross cutting issue. This requires not only cooperation from host country, home countries, and regional ASEAN; but examination of lessons learned from the rest of the world, especially the European Union.

มุมมองของประเทศเจ้าภาพ
ในเรื่องการเคลื่อนที่อย่างเสรีของแรงงานในประชาคมเศรษฐกิจ:
ประเทศเยอรมนีและประเทศไทย

พัลลา เชีย

บทความนี้เป็นบทความจากงานวิจัยที่ศึกษามุมมองของประเทศไทยในฐานะประเทศเจ้าภาพในการเคลื่อนย้ายเสรีของแรงงานในอนาคตในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ซึ่งจะมีการจัดตั้งขึ้นในปี 2558 โดยมุ่งเน้นไปที่แรงงานไร้ฝีมือจากประเทศกัมพูชา และโดยศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ ประชากร และสังคมต่อประเทศไทยที่อาจเป็นผลจากการเคลื่อนย้ายเสรีของแรงงานในอนาคต ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่อยู่เบื้องหลังการย้ายถิ่นจากประเทศกัมพูชาไปยังประเทศไทย นอกจากนี้ได้ศึกษาประเด็นที่ประเทศไทยสามารถเรียนรู้จากเยอรมนีหลังจากที่สหภาพยุโรปขยายจำนวนประเทศสมาชิกในปี 2547 การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้เชี่ยวชาญองค์กร เอกชน และนายจ้างคนงานและแรงงานข้ามชาติในจังหวัดระยอง, กรุงเทพฯและมิวนิค ประเทศเยอรมนี ซึ่งได้ดำเนินการตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม 2555

ผลของการศึกษาแสดงให้เห็นว่ามุมมองโดยรวมของผู้ให้ข้อมูลเป็นบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจ เพราะแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาสามารถลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่เกิดจากการขยายตัวของเศรษฐกิจของไทย ถึงแม้ว่าปัญหาทางสังคมอาจเพิ่มแต่การบริหารจัดการที่ดีของ

การย้ายถิ่นจะช่วยให้ปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้ในอนาคต โดยแม้ว่าการเคลื่อนย้ายเสรีของแรงงานในสหภาพยุโรปและในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะอยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน แต่ผลกระทบที่เกิดจากข้อจำกัดที่เยอรมนีนำมาใช้ในการเคลื่อนย้ายเสรีของแรงงานจากประเทศสมาชิกใหม่ อาทิเช่น ประเทศโปแลนด์ ก่อให้เกิดบทเรียนที่ประเทศไทยสามารถเรียนรู้ได้ โดยเป็นที่ประจักษ์ว่าประเทศไทยและภูมิภาคอาเซียนกำลังจะเดินทางไปทิศทางเดียวกันในการสร้างตลาดเดียวรวมทั้งการเคลื่อนย้าย แรงงานที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นการเตรียมสำหรับการเคลื่อนย้ายเสรีของแรงงานที่มีฝีมือและไร้ฝีมือจึงเป็นประเด็นที่ควรนำมาพิจารณา การเตรียมการดังกล่าวสามารถทำได้โดยการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมเกี่ยวกับ ประเด็นการเคลื่อนย้ายโดยเน้นให้ความสำคัญปลอดภัยสำหรับแรงงานข้ามชาติและการบูรณาการให้เข้าสู่สังคม

Host Country Perspective on the Free Movement of Workers in an Economic Community: Germany and Thailand

Phalla Chea

1. Introduction

Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) has been emerging and stepping to the stage of creating ASEAN Economic Community (AEC) in the near future as the European Union (EU) has done. Its economic integration, which consists of the free flow of goods, capital, services, investment and skilled labour, aims to institute: a single market and production base; a highly competitive economic region; a region of equitable economic development; and a region fully integrated into the global economy.¹ Given that most of the current labour movement of workers within ASEAN countries is unskilled workers,² this research targets the more distant future when the AEC will perhaps allow the free movement of unskilled

¹ *ASEAN Economic Community Blueprint*, (Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), 2008).

² In Thailand, unskilled workers importation are prohibited; however due to labour shortage, the Cabinet, under Article 17 of Immigration Act, was granted right to permit foreign unskilled workers especially from neighboring—Cambodia, Burma, and Lao. Sectors known to employ low skill and unskilled workers are construction industry, manufacturing, agriculture, fisheries, food processing, and domestic works, as these jobs are considered using hard labour.

workers. Regarding the mobility of workers, since 1990s, Thailand has transformed itself from a sending country into one of the major destination countries. Its fast-growing economy has served as a pull factor to attract million migrant workers³ especially those from its neighboring countries—Cambodia, Lao PDR, and Myanmar—whose economies are less developed. Foreign labour force in Thailand has increased from 2.2 percent of Thai total labour force in 1995 to 2.5 percent in 2000, and 5 percent in 2005, and their contribution stood for about 5 percent of Thai GDP.⁴ Since Thailand is one of the founding members of ASEAN, and a major destination country, its perspective as a host country on the future free movement of workers is important as positive attitude of the host country could make it easier for the future AEC, while negative perspective could create more resistances to the process of the AEC. Knowing the perspective of people could help Thai policy makers to reap the benefits of the free movement of labour while avoiding the pitfalls in order to provide benefit for receiving country, sending countries and migrant workers as a whole.

Additionally, while ASEAN is moving to the same direction of creating economic community based on single market as the EU,

³ The term “Worker” or “Labour” in the free movement of worker refers to as “migrant worker”. According to article 2 of International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990, “migrant worker” refers to person who is to be engaged, is engaged or has been engaged in a remunerated activity in a State of which he or she is not a national.”

⁴ Philip Martin, “Thailand: Improving the Management of Foreign Workers, Case Studies on Five Industrial Sectors,” (International Labour Organization (ILO), 2004).

lessons learned from the EU is vital as it has allowed this kind of movement since 1950s under the Treaty of Rome. Meanwhile, it is worth looking into German experiences during EU Eastern enlargement in 2004 to accept ten lower-income countries—Poland, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Slovakia and Slovenia (EU-8) in 2004, and Bulgaria and Romania (EU-2) in 2007. While most of the old member states permitted the free movement of workers from those new member states, Germany opted out, and applied the restriction on the free mobility from those countries with the maximum period of seven years. Thus, it is vital for Thailand to learn from the experiences of Germany as both countries are major destination countries, founding members of each economic community, and share borders with their members whose economies are less developed.

In short, this paper examines the perspective of Thailand as a host country on the future free movement of workers in an economic community focusing on unskilled workers from Cambodia as it is the most nationality that come to work in Thailand through legal channel—Memorandum of Understanding (MOU), and there are less studies investigating the perspective of Thai people towards migrant workers mainly from Cambodia. Then it investigates lessons that Thailand could learn from Germany regarding free movement of workers from the new member states mainly Poland after the EU Eastern enlargement until recent year. Data were obtained from in-depth-interviews conducted between March and May 2012 in Rayong province, Bangkok and Munich, Germany.

2. Research Methodology

This research bases on the study of Dusmann and Ian,⁵ and Mayda⁶ that economic and non-economic impacts shape the attitude of the host country perspective. Dusmann and Ian found that perspective of host country on the immigrants depend heavily on the economic interest that each individual perceives from migrant workers such as labour market competition in the host country, taxes contribution and public burden, while Mayda found that economic and non-economic factors such as labour market concern, social and cultural concern are important in identifying the attitude of the host country perspectives. From their studies, this paper examines perspective of Thailand as a host country on future push and pull factor of migration movement from Cambodia to Thailand such as unfavourable living condition, low wage, no job in the home country, and higher wage, better living condition, more job, and network in the host country; economic impact that Thailand perceives from the future free movement of workers such as impact on wage, employment and development, and burden to the government; demographic impact that existence of migrant workers in the host country could help maintain population level, and fill in labour shortages especially in nursing resulting from aging society; social impact such as xenophobic perception of people in the host country towards migrant workers, perception on level crimes, human trafficking, and

⁵ Christian Dustmann and Ian Preston, "Is Immigration Good or Bad for the Economy? Analysis of Attitudinal Responses," *CReAM discussion paper* No. 06/04(2004).

⁶ Anna Maria Mayda, "Who is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants," *Job Market Paper, Department of Economics, Harvard University* (2004).

health once the free movement of workers might take place in the future. Following that, it will explore the experiences from Germany which is also one of the host countries to receive migrant workers within the EU. It bases on qualitative research. Secondary data focuses on the previous theoretical literatures focusing on current labour migration to Thailand and Germany, while primary data bases on the both semi-structural and in-depth interviews with various types of stakeholders: the government officials, experts, international and domestic NGOs, employers, workers, and migrant workers from March to May 2012.

Field Research: In Thailand, the interviews were conducted in Rayong province as it contained the largest number of Cambodian migrant workers and in Bangkok with Thai policy makers and experts. The interviews were conducted with Thai employers, Thai workers, police, NGOs—Foundation Aids Rights based in Rayong district, and migrant workers. In Bangkok, the interviews were organized with the Ministry of Labour, ASEAN Committee on the implementation of the ASEAN Declaration on the Protection and Promotion of the Rights of Migrant Workers in Thailand, the Ministry of Public Health, International Organization of Migration, International Labour Organization, experts in Thai economy and labour migration of Thailand Development Research Institute; expert in labour economics of Chulalongkorn University; and expert working with NGOs and bodies dealing with workers' rights. In Munich, Germany, the interviews were conducted with two experts from Ludwig-Maximilians-University in Germany who are specialized in German and Polish relations and labour migration.

3. Perspective of Thailand as a Host Country on Future Free Movement of Workers

3.1 Determinants of migration

Result of this paper suggested that higher income and labour demand in Thailand—which are the pull factors—are perceived to continue to be the pull factor for Cambodian migrant workers to work in Thailand when future free movement of workers in the AEC will be established. In Cambodia, minimum wages in all sectors have not been set up. In 2010, the Ministry of Labour and Vocational Training of Cambodia just approved daily minimum wage in textile, garment, and footwear production sectors of 6USD (approximately 180Baht), while the minimum wage in other sectors remains about 2USD (approximately 60Baht).⁷ Therefore, the daily minimum wage of 300Baht⁸ (Approximately 10USD) set up by the government of Thailand and be in forced in April 2012 would be an attractive pull factor for future migrant workers from Cambodia when the free movement of workers would be taken place. Additionally, since the economy of Thailand is improving with the GDP per capita (PPP) in 2011 is about 9,700 USD compared to Cambodia is about 2,300 USD,⁹ 300Baht daily minimum wage might not attract Thai workers to work in hard labour jobs leaving more space for the migrant workers. To echo this, two employers in fishery sector in Rayong province stated that, they are now facing

⁷ Chan Sopha, “Review of labour migration management, policies and legal framework in Cambodia,” (International Labour Organization (ILO), 2009); “Notification of Minimum Wage in Garment Sector,” Ministry of Labour and Vocational Training No. 049/10 K.B/S.C.N (2010).

⁸ “Thai Cabinet Postpones Bt300 Wage Hike To April 2012,” *Thailand Business News* Nov 23rd, 2011.

⁹ <https://www.cia.gov>

labour shortages. Because the living standard of Thai people is increasing, most of them rejected work in fishery as they consider it as hard work, and they could earn more in other jobs such as manufacturing and service sectors.¹⁰ As a result, most employers hire many migrant workers to work for them.

Existing network with the people such as their families, relatives and friends living in the host countries, and even the brokers who serve to facilitate the mobility process play an important role in pushing and pulling people to migrate.¹¹ Therefore, since countless migrant workers could now be found in Thailand, the future free movement of workers will allow the Cambodian unskilled worker to come to Thailand through their network. *“Now, Thai people and Cambodian migrant workers get on well each other. They are inter-dependent. Cambodian workers work for Thai employers, and once they have money, they buy food from Thai people.”*¹²

With regard to push factor from home country, an informant viewed that *“In the coming years, we can expect to see a high number of migrants coming from Cambodia to Thailand. Cambodia has 250,000-300,000 new entrants to the labour market each year which cannot be absorbed by the domestic labour market; while Thailand’s working age population will soon start to decline quite*

¹⁰ Interview two employers in Fishery sectors in Rayong province, 9 April 2012

¹¹ Stephen Castles and Mark J. Miller, *The age of migration : International population movements in the modern world* 4th ed. ed. (New York : Palgrave Macmillan, 2009). Page:29

¹² Interview Thai workers, Cambodian migrant workers, and senior staff of FAR in Rayong province, 10 April 2012.

rapidly.”¹³ However, economic development in Cambodia will perhaps prevent Cambodian migrant workers not to migrate to Thailand. Between 2004 and 2008, the economic growth in Cambodia was 10 percent each year, while in 2010 and 2011 after the global financial crisis, the growth was about 6 percent. The National Strategic Development Plan of Cambodia 2009-2013 also focused on strengthening private sector mainly SME, attracting FDI, creation of job, while ensuring working condition.¹⁴ If this this strategic plan goes on effectively, it might somehow be able to prevent the outflow of migrant workers.

3.2 Economic Impact on Thailand

3.2.1 Wages

According to Coleman and Rowthorn, migrant workers are likely to depress wage of local workers especially those working in low-skilled or unskilled job.¹⁵ Finding of this paper shows that, overwhelming migrant workers is able to depress wage as once the labour supply is over the labour demand, wage would go down, but the minimum wage could prevent wage depression. However, free movement of unskilled workers might not bring in an influx of migrant workers from Cambodia as stated above the economic growth in Cambodia is increasing, while recently countless illegal migrant workers could still be able to come to Thailand via informal border

¹³ Interview technical officer for International Labour Organization (ILO) in Bangkok, 4 April 2012.

¹⁴ “NATIONAL STRATEGIC DEVELOPMENT PLAN UPDATE 2009-2013,” (Ministry of Planning of Cambodia, 2009).

¹⁵ David Coleman and Robert Rowthorn, “The Economic Effects of Immigration into the United Kingdom,” *Population and Development Review* 30, no. 4 (2004).

gates between Cambodia and Thailand. Most illegal migrant workers are generally trafficked or smuggled via these gates, or other ways through jungles or rivers.¹⁶ To the view of Thai expert in human rights, and employers, unskilled migrant workers could not decrease wage of local Thai workers, as the employers should be the one to determine wage.

In general, Thai workers should oppose to the free movement of workers as it might result in the wage competition in their job. However, among the perspectives of three Thai workers, two of whom working in fishery, and one in construction sector see the free movement of workers mainly the unskilled workers from Cambodia as positive especially in regard to wage, while another worker in construction site express some fear on the wage impact. Two Thai workers in the fishery view the permission to have free movement of worker will help maintain wage rather than decrease wage. Thai worker in construction site expressed that the free movement of workers from Cambodia might decrease wage if all of them are willing to accept low wage from the employers. To the view of an informal representative of migrant worker, however, none of the workers want low wage. Moreover, since very few Thai workers work in fishery sector, the future free movement of worker from Cambodia might not affect wage.

3.2.2 Employment and Development

According to Martin, unskilled or low-skilled migrant workers are compliment to Thai workers meaning they fill in the jobs that local people do not want to work. The inflow of unskilled

¹⁶ Srawooth Paitoonpong and Yongyuth Chalamwong, *Managing International Migration in ASEAN: A Case of Thailand* (Thailand Development and Research Institute (TDRI), 2012).page34

workers could reduce labour cost, attract more foreign investment resulting in more job, and fill in labour shortages in some sectors that Thai workers do not want to do.¹⁷ Since unskilled workers from Cambodia are willing to work in the jobs rejected by Thai workers, most informants view the future free movement workers as positive. According to the interviews with Thai employers and Thai workers, FAR, and police base in Rayong where the field research is conducted, the future free movement of workers could fill in labour shortages especially in fishery sector.

Besides, free movement of unskilled workers from Cambodia could encourage Thai people to pursue higher education as we can see the level of Thai people going for higher education is increasing. *Future free movement of workers could provide better economic opportunities for Thailand. The competition is good for both Thai and migrant workers. Thai workers could scale up their education, and continue their study to higher degree as we can see now the number of Thai people who obtain higher degree are increasing.*¹⁸ Contrastingly, to the view of government official from the Ministry of Labour, the free movement of unskilled workers might encourage Thai workers to emigrate even more, and thus be exploited. This might not be the case as the number of Thai workers going abroad is only 0.002 percent of total population (162,034 emigrants of 63,878,000 total Thai population in 2008). Among this, only 23 percent of them work in unskilled job. Additionally, push and pull factor that encourage Thai workers to go abroad is not

¹⁷ Paitoonpong and Chalamwong, *Managing International Migration in ASEAN: A Case of Thailand*.

¹⁸ Interview Thai expert in Labour Economics of Chulalongkorn University, 3 April 2012.

caused by migrant workers, but they want to look for higher wage.¹⁹ *We cannot prevent Thai workers not to emigrate. Labour movement is the process. People are likely to move to higher income country to seek job or experience new environment. Thai people could go out to study or work in other countries that have better opportunities, while Cambodian workers can come to work in Thailand.*²⁰

Another view, free movement of workers might slow down the development as it discourages employers to use technology, according to the Ministry of Labour. *From the government perspective, Thailand is pushing the use of technology in order to develop itself from the middle income country to advanced country. So the need for unskilled workers will be reduced as it can be replaced by technology.*²¹ Technology usage is a good innovation; however, it cannot be afforded by all employers as 99.8 percent of business in Thailand is small and medium enterprise (SME).²² To reflect this, two employers in fishing sector view the free movement of workers as the encouragement for them to expand their business.

¹⁹ Paitoonpong and Chalamwong, *Managing International Migration in ASEAN: A Case of Thailand*, page: 61-63 <http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/Population/> [Accessed 20 April 2012]

²⁰ Interview Thai expert working with NGOs and bodies dealing with workers' rights, 20 April 2012

²¹ Interview Chief of Foreign Relations Section, Department of Employment, Ministry of Labour, 11 April 2012

²² Chanootporn Srichai, "Dimensions Influencing Business Intelligence Usage in Thailand SMEs," *International Proceedings of Economics Development and Research IPEDR* vol.6(2011).

3.2.3 Burden to the Government

Coleman and Rowthorn pointed out that large numbers of migrant workers will provide harmful impact on the host country because the government has to be responsible for providing migrant workers, their family and children, the social welfare—education and health—as equal to the local workers.²³ In Thailand, inflow of migration has existed for decades, thus Thailand has allowed migrant workers' children whose one of their parent is Thai citizen to enroll for school until compulsory level. At the same time, Thai decreed in 2005 also allowed all migrant children to go to school.²⁴ Since migrant workers may come with their dependent such as family or children, some informants view the future free movement of workers as burden to Thailand if the workers come with their family. However, since migrant workers in Thailand are also responsible for paying taxes to the government and contributes to the economy of Thailand by their jobs and consumption in Thailand, all informants including Thai workers agreed that migrant workers should be treated the same way as Thai workers even at present time, or when the future free movement of workers is permitted. They should be given the same wage, education, health care, and their children should be permitted to get same education as Thai children, because they are also part of Thai economy.

²³ David Coleman and Robert Rowthorn, "The Economic Effects of Immigration into the United Kingdom," *Population and Development Review* 30, no. 4 (2004).

²⁴ Martin, P. (2007). The economic contribution of migrant workers to Thailand: Towards policy development, International Labour Organization (ILO). Page:24-25

3.3 Demographic Impact on Thailand

According to a study by Coleman, immigration could partially maintain labour force, and replace population ageing especially when there was very large inflow of immigrants.²⁵ While Thailand has been facing ageing society and low labour force growth,²⁶ most informants expressed their concern over the aging society in Thailand, and positively consider the future free movement of unskilled workers could help maintain workforce, and to some degree provide domestic healthcare for elderly. Yet, the government officials and some experts viewed technology as more important than migrant workers' labour. For the view of the Ministry of Labour, *The only solution to tackle with the labour shortages resulted from the aging society is not merely migrant workers*. The government is finding other solutions to reduce dependence on migrant labour, and encourage the use of technology.²⁷ To the view of officer of the IOM, *Aging society should be carefully taken into consideration; technology cannot always be used to replace the labour. We need people to look after the elderly. In this way, the free movement of workers or low-skilled workers could help maintain the population,*

²⁵ Coleman, D. (2008). "The demographic effects of international migration in Europe." *Oxford Review of Economic Policy* 24(3): 452-476. Page 472

²⁶ Pracha Vasuprasat, "Agenda for labour migration policy in Thailand: Towards long-term competitiveness," (ILO/Japan Project on Managing Cross-border Movement of Labour in Southeast Asia, 2010).pp.15; *Labour and social trends in ASEAN 2008 : driving competitiveness and prosperity with decent work*. pp.78

²⁷ Interview Chief of Foreign Relations Section, Department of Employment, Ministry of Labour, 11 April 2012

*workforce, and fill in labour shortages.*²⁸ Even in advanced countries such the United States, Sweden, the Netherlands, the UK, Ireland, and France whose have equipped with modern technology are still in need for labour. The EU have called for regional policy to encourage the immigration among their member states and from third countries by introducing Blue Card, while the USA have introduced Green card to attract workers from all over the world.²⁹

3.4 Social Impact on Thailand

3.4.1 Xenophobia

According Castles and Millers, migrant workers were xenophobic against because they are regarded as threat to economic development, and public order.³⁰ For Thailand, it has long been a host country to various categories of immigrants such as refugees, asylum seekers, skilled, low-skilled and unskilled workers. Documented and undocumented migrant workers in low-skilled and unskilled jobs are always xenophobic against and thus discriminated and exploited. For instance, in 2006, in order to protect national security, Thai authorities in some provinces such as Phuket, Ranong, Chiang Mai and Tak imposed the restriction on the freedom of migrant workers from Cambodia, Lao, and Burma. They were not allowed to have cellphones, drive motorbike or car, stay outside their settler from 8 o'clock in the evening until 6 o'clock in the morning, and gather in group with more than five people when they

²⁸ Interview Officer of the International Organization for Migration (IOM), 2 April 2012

²⁹ <http://bluecardimmigration.com/new/2010-06-15/eu-blue-card-key-future-prosperity.htm> [Accessed 20 April 2012]

³⁰ Castles and Miller, *The age of migration : International population movements in the modern world* page:35

are not working. The negative perception of Thai people could also be found in ILO-UNIFEM poll in 2006. Among more than 4000 respondents, about 60 percent of them preferred the restriction on the inflow of migrant workers.³¹ However, opinion poll changed overtime, according to TRIANGLE project conducted survey in 2010 with more than one thousand ordinary people showed 55 percent of them agreed that migrant workers are needed to fill in labour shortage, while 40 percent of them agreed that migrant workers could provide positive net contribution to the economy. Factors that could influence the perception of respondents towards migrant workers are associated with their relationship between individual and migrant workers, while age, gender, income and educational level of the respondents could less influence their perception.³² Similarly, all in-depth interviews revealed that unskilled migrant workers will not be xenophobic against if the free movement of workers will perhaps be allowed. For the case migrant workers from Cambodia, since now most Thai people hired migrant workers to work for them in their factory, work place, or house, the future free movement of unskilled workers from Cambodia might not have any impact on level of xenophobia.³³ Factors that could influence the perception of respondents towards migrant workers are associated

³¹ Jonathan Crush and Sujata Ramachandran, "Xenophobia, International Migration and Human Development," (United Nations Development Programme (UNDP), 2009). page: 28-33; Philip Martin, *The economic contribution of migrant workers to Thailand: Towards policy development* (International Labour Organization (ILO), 2007). Page: 25-26

³² "Thailand Migration Report 2011," ed. Jerrold W. Huguét and Aphichat Chamratrithirong (International Organization for Migration, 2011).

³³ Interview with expert labour economics of Chulalongkorn University, 2 April 2012

with their relationship between individual and migrant workers. Thus, since the relationship between Thai employers and Thai workers and migrant workers are rooted for decades, the future free movement of unskilled workers from Cambodia might not affect xenophobia.

3.4.2 Crimes

As regard to crime issues in Thailand, most informants viewed the free movement of workers as it does not have much impact on the internal crimes such as fighting, robbery, or killing, but international crimes. According to police based in Rayong province, migrant workers as well as Thai workers produce the same crimes. It is the nature of hot-tempered-young-age people. The problem now is when there is crime happened among migrant workers, few of them reported detail information about what happened, because they afraid their illegal status would be revealed. So if the future free movement of workers is allowed, then their illegal status will be changed to legal. Then, they might be more willing to cooperate with the police to investigate root of problems, and improve it. All informants agreed that crimes can be committed by both Thai people and migrant workers. It cannot be said the level of crimes are committed more by migrant workers. However, since international crimes or terrorism are caused by the cross border movement, the future free movement of workers might increase these problems if there is not effective system. Some government officials in the Ministry of Labour and some experts are not satisfied with the permission to have free movement of workers. Contrastingly, the Ministry of Public Health viewed that the international crimes or terrorism does not have any connection to the free movement of workers with AEC. Until now, there is not any sign that terrorism is

brought by migrant workers in ASEAN or Cambodia. That was from other part of the world.³⁴ It is noted that the EU has permitted the free movement of person since 1950s, and has achieved the creation of Schengen area with its member states and some other non-EU countries such as Switzerland, Iceland, Norway and Liechtenstein,³⁵ and extended the agreement with many countries including some ASEAN countries such as Singapore and Malaysia that their citizens could travel to the EU without visa and stay their within 90 days.³⁶ The agreement was made in order to remove the barrier of movement of person, increase the security by the cooperation of police, and create Schengen Information System. Since the Schengen area was introduced, there is not any terrorism happened in those countries as yet.

3.4.3 Human Trafficking and Exploitation

At present, three forms of human trafficking can be identified. First, some migrant workers were trafficked to work in low-standard job with no salary, work overtime, and in dangerous job. Second, migrant workers were trafficked to serve as sex workers. Third, children were trafficked to serve as beggar.³⁷ According to the interviews, some informants view the future free flow of workers as a catalyst to increase the human trafficking and exploitation if the

³⁴ Interview Senior Pharmacist of the Ministry of Public Health, May2012

³⁵ The Schengen Area and Cooperation http://europa.eu/legislation_summaries/Justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/133020_en.htm [Accessed 20 Feb 2012]

³⁶ Schengen Visa, <http://www.immihelp.com/visas/schengenvisa/requirements-exemptions.html> [Accessed 30 Marc 2012]

³⁷ Paitoonpong and Chalamwong, *Managing International Migration in ASEAN: A Case of Thailand*. Page:23

management system of both sending and receiving does not work well. Once the free movement is allowed, more workers will perhaps be more willing to travel to Thailand to look for job. However, since they have less knowledge on host country, they might ask for help from brokers, and then be cheated. However, since coming to work in Thailand via MOU is costly and complicated, and the work permit is limited, many Cambodian migrant workers preferred the illegal channels provided by brokers as it is easier and cheaper compared to the legal process. At present several informal or cultural border gates between Cambodia and Thailand are loosely controlled. Most illegal migrant workers are generally trafficked or smuggled via these gates, or other way through jungles or the rivers.³⁸ If the free movement of workers will perhaps exist in the future, it might somehow help reduce the level of human trafficking, as workers could come to work in Thailand more freely and the government could control them more easily. If labour mobility is restricted through such restriction, it is likely that human trafficking practices will continued unabated.³⁹

As regards to exploitation, since the current bilateral agreement importing migrant workers from Cambodia to Thailand is restrictive as migrant workers are tied with one employer and could not change their employer unless the employer is found to be abused the labour law, pass away, or terminate their business.⁴⁰ Some

³⁸ Paitoonpong and Chalamwong, *Managing International Migration in ASEAN: A Case of Thailand*. Page:34

³⁹ Annantachai Kunanantakul, President of the Employers Confederation of Thailand (ECOT), quoted in Martin, "Thailand: Improving the Management of Foreign Workers, Case Studies on Five Industrial Sectors." Page:55

⁴⁰ "A News Released from the Ministry of Labour, Thailand," <http://www.mekongmigration.org/?p=245>.

migrant workers especially the illegal workers do not dare to report the mistreatment imposed by their employers, and thus being exploited. Those brokers are the cause of human trafficking and exploitation. Therefore, when the restriction is removed, migrant workers do not have to use illegal channel that cause them to be vulnerable to be victims. They could go to work in Thailand openly, while the employers might not be able to exploit them as migrant workers would no longer be tied with only one employer, and be able to report to change the exploitive employer creating more flexibility in the labour market.

3.4.4 Health Impact on Thailand

Cross border movement has always attached with health issues. At present, migrant workers in Thailand are viewed as transmission of disease such as HIV/AIDS, Tuberculosis, and Malaria. Result of this research showed that spreading of disease such as HIV is not only caused by migrant workers, but also everyone including Thai people. They all share the same responsibilities. From the perception of the Ministry of Public Health, Thailand needs migrant workers especially those in unskilled job. Recently, illegal migrant workers near the border bring some diseases that have disappeared in Thailand for decades, but the government has increased the health protection, while encouraging doctors to learn language of migrant workers and allowing the migrant workers who could speak Thai to work as volunteer workers in facilitating the communication of the foreign patients and Thai doctors. The Ministry has to ensure the healthy living for people in Thailand, and thus undocumented migrant workers could also go for health checkup in the hospital. As regard to legal workers coming through the MOU, there is not any health concern at all. *Thailand is in need for migrant labour, especially in workers in unskilled job. Current legal migrant workers do not provide*

*major health impact for Thailand. Or if they do, their health insurance fund of 19,000Baht could be used to take care of them. For future free movement of workers, if only all the workers have health insurance, it might not be a problem for Thailand.*⁴¹

In summary, this research is in line with the study of Dusmann and Ian, and Mayda, that economic and non-economic impacts shape the attitude of the host country. There are a mixture of perspectives among all stakeholders—the government officials, NGOs, experts, Thai employers, Thai workers, and the migrant workers. It could be concluded that the government officials and some experts are more satisfied with current bilateral agreement importing migrant workers as they considered the inflow of migrant workers could result in discouragement of employers in using technology, and might encourage Thai emigrants to go abroad, and bring about international crimes and international crimes. However, from the perspective of employers, NGOs and migrant workers, they prefer freer process of migration. However the overall perspective of the informants is positive in regard to the economic impact on Thailand because Cambodian migrant workers are believe to be able to fill in labour shortages resulting from the expansion of Thai economy and aging society. As regard to social problems such as human trafficking and international crimes, good management policy on the migration issue would help tackle all the problems that may happen in the future. Most of them view economic motivation, relationship between Thai people and migrant worker, and existing network as the future push and pull and factors, while the economic development in Cambodia could serve an obstacle in preventing an influx of migrant workers coming to Thailand.

⁴¹ Interview the Ministry of Public Health, 15 May 2012

4. Lessons Learned from Germany for Thailand Concerning the Free Movement of Workers

Differences: It is undeniable that Thailand and Germany are members of different economic communities. Germany is a member of the EU which is based on supra-nationalism in most of decision making processes, and consists of several institutions to oversee the process of union integration such as the European Parliament, the European Council, the European Commission which serve as guardian of the Treaties, and the European Court of Justice to try the cases that are found to violate the rule of law set in the treaty.⁴² Thailand belongs to ASEAN whose decision is based on intergovernmentalism, and does not have specific institutions or bodies to oversee the process of integration like that of the EU.

Moreover, Germany and Thailand cannot be compared in terms of the economy. GDP (PPP) per capita of Germany in 2004 when Poland joined the EU was 2.3 times different (29,322USD and 12,700 USD respectively) while GDP of Thailand and Cambodia in 2010 was 4.2 times different (9,700USD and 2,300USD respectively). These differences showed incomparable level of development, education, and knowledge of the two sides. For Polish migrant workers in Germany, the average year that they have attended school before going to work is 13.3 years,⁴³ while average education of Cambodian migrant workers in Thailand is about 5 years.⁴⁴ The

⁴² "EU Institutions and Other Bodies" from http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_en.htm [accessed September 2011]

⁴³ Karl Brenke, Mutlu Yuksel, and Klaus F. Zimmermann, "EU Enlargement under Continued Mobility Restrictions: Consequences for the German Labor Market," (IZA, 2009). Page:12

⁴⁴ Paitoonpong and Chalamwong, *Managing International Migration in ASEAN: A Case of Thailand*.

differences in education of migrant workers could have different impacts on the host countries especially in regard to social impact, as the immigrants who have higher education tend to be less discriminated, and exploited, while those who have less education are often exploited by the employers. Apart from that, dissimilarity in economic structure of the two countries could also represent different labour demand of unskilled work from migrant workers. In Germany, service sector stood for 69 percent, followed by 26 percent in industry, 4 percent in construction, and 1 percent in agriculture, forestry and fishery.⁴⁵ In Thailand, 39 percent of its economy was manufacturing, followed by 25 percent of service sector, 13.5 percent of wholesale and retail trade, 9.6 percent in transport, storage and communication, 8.6 percent in agriculture, and 4.3 percent in construction and mining.⁴⁶

Concerning the aging society, Germany has faced more serious demographic change than that of Thailand, and thus the demographic impact resulting from the migrant workers could provide different impact. Population growth rate in Germany has declined from 0 percent in 2005 to -0.21 in 2011, while the population growth rate in Thailand was 0.87 in 2005, and 0.57 in 2011. Meanwhile, the birth rate in Germany in 2011 was 8.3 births per 1000 population compared to Thailand 12.95 births per 1000 population. Furthermore, life expectancy of German people was 80.07 in 2011, compared to Thailand 73.6 in 2011.⁴⁷ These differences would result in different

⁴⁵ "Pocketbook: Germany." Federal Statistical Office of Germany, 2009. Page: 70

⁴⁶ "Thailand at a Glance," Bank of Thailand, http://www.bot.or.th/English/EconomicConditions/Thai/genecon/Pages/Thailand_Glance.aspx. [accessed 2 June, 2012]

⁴⁷ <http://www.indexmundi.com> [accessed 30 May 2012]

needs for healthcare providers from foreign labour.

Similarities: Since ASEAN is moving to the same direction of creating economic community based on the single market as the EU has done, there are several similarities between Thailand and Germany that should be acknowledged. First, both Thailand and Germany are the host countries that are in need for migrant labour because of the expansion of their economy, labour shortages, and aging society. Germany has permitted the inflow of migrant workers to fill in its labour shortages since 1960s during its economic boom,⁴⁸ while Thailand has expanded its economy significantly since 1990s and attracted million migrant workers from its neighboring countries. Thailand is in need for migrant workers to fill in the unskilled jobs such as agriculture, fishery, domestic, construction and garment and textile factories for at least medium or long term,⁴⁹ while Germany is in need for unskilled workers such as hotel, restaurant, agriculture and especially in domestic health care as these unskilled jobs are rejected by local people.⁵⁰ In addition, as stated above that although Germany has faced more serious level of demographic change than that of Thailand in terms of population growth and birth rate, the two countries has indeed been reaching aging society, and thus German experience could serve as lessons learned for Thailand. Concerning the cultural similarity of host and home countries, the majority of German and Polish people hold the same religion

⁴⁸ Friedrich Heckmann, Elmar Hönekopp, and Edda Currle, *Guest Worker Programs and Circular Migration: What Works?* (The German Marshall Fund of the United States (GMF), 2009).

⁴⁹ "Thailand: Improving the Management of Foreign Workers, Case Studies on Five Industrial Sectors."

⁵⁰ Amelie F. Constant and Bienvenue N. Tien, "Germany's Immigration Policy and Labor Shortages," (IZA Research Report, 2011).

which is Christianity, while Thailand and Cambodia hold Theravada Buddhism. These cultural similarities could make migrant workers from the two home countries be easily integrated into the host societies of Germany and Thailand respectively. Moreover, since the economic development in Germany and Thailand are much higher than that of Poland and Cambodia, the pull factors for migration movement in these countries are the same which is for economic purpose. Because of border sharing, cross border movement between the two countries are even easy and similar.

Lessons Learned from Germany Regarding the Free Movement of Workers: The EU has long served in the front row as a model of integration. The EU Eastern Enlargement from 2004 marked a significant step of its integration process. Since most of the old member states agreed to permit the free movement of workers from those new member states, Germany opted out, and applied restriction on those new member states with the maximum period of seven years. While imposing the restriction on the free movement of workers from Poland and other new member states during the transitional period, Germany depended on work permit, and provided some special preferences to certain skilled jobs. For instance, workers in aeronautical, mechanical, electrical, and vehicle were allowed to work without going through the labour market test, while foreign company in IT and consultation services could operate freely and hire foreign skilled labour as much as needed because Germany was in need for skilled labour in that field. However, construction industry, decorating business, and cleaning companies are allowed to hire only key foreign workers who are specifically needed to work in Germany.⁵¹ These practices are somehow similar to what Thailand

⁵¹ Brenke, Yuksel, and Zimmermann, "EU Enlargement under Continued Mobility Restrictions: Consequences for the German Labor Market."

is doing under its MOU with Cambodia. This approach is seen to be flexible because the government could limit the number of foreign workers they want. However, since movement of Polish workers depended on work permits, the mismatch between demand and supply resulted in undeclared work. German government gave much more attention to skilled migrant workers in some fields such as specialists, engineers, and managers, rather than those working in unskilled works such as care work, although the demographic change in Germany has increased the demand for care immigrants to look after elderly. The government did not issue enough work permits for the German people who are really in need for domestic household helpers. Thus, undeclared work provided by Polish workers occurred. According to German Social Economic Panel Survey in 2007, more than 11 percent of German citizen hire both regular and irregular foreign domestic helpers. Data from German Ministry of Labour and Social Affairs showed that there were 3,051 domestic helpers worked legally in Germany. However, according to the calculation of Helma and Ewa basing on the number of elderly in Germany showed that at least 150,000 to 200,000 migrant workers were needed to serve in this domestic sector. The differences in number clearly showed the significant number of undeclared work. Hiring undeclared Polish workers to work in households was the decision made by both employers and workers. For the perspective of German employers, complicated bureaucratic process, and availability of cheaper-and-easily-found-foreign labour caused them to hire irregular workers. Helpers as domestic workers were considered unskilled and thus were not allowed to come freely to work in Germany.⁵² For the Polish migrant workers, choosing to work

⁵² Ibid; Helma Lutz and Ewa Palenga-Möllenbeck, "Care Work Migration in Germany: Semi-Compliance and Complicity," *Social Policy and Society* 9,

in undeclared job could provide them more income than the declared work, because bilateral agreement importing workers is restrictive as they could serve only one employer causing them easily to be exploited and the process asking for work permit is complicated.⁵³

In addition to increasing more undeclared migrant workers, the restriction could also bring about a loss in German economy as the government was unable to control the illegal migrant workers and thus they could get rid of tax paying, but be vulnerable to be exploited. According to report supported by the European Community Programme for Employment and Social Solidarity Progress, in 2009 income from illegal work in shadow economy such as hotels, restaurants, house cleaning, and construction sector, in Germany were 350billion euros, representing almost 17 percent of German total GDP.⁵⁴ Furthermore, since the majority of EU-8 and Polish workers in Germany are male and young (the average age of migrant workers is 26 years old), and have less education, they cannot compete with local workers but instead take the jobs that German people do not want to do.⁵⁵ This showed that the existence of Polish migrant workers does not have negative impact on wage or employment in Germany, and thus the longer Germany imposed restriction on the new member states, the more they lost their economy, as migration normally could serve a role in responding

no. 03 (2010).

⁵³ Ibid; Helma Lutz and Ewa Palenga-Möllenbeck,, "Care Work Migration in Germany: Semi-Compliance and Complicity."

⁵⁴ "THE ILLEGAL WORK OF MIGRANTS IN THE EUROPEAN UNION," (European Community Programme for Employment and Social Solidarity PROGRESS (2007-2013)),page: 26

⁵⁵ Brenke, Yuksel, and Zimmermann, "EU Enlargement under Continued Mobility Restrictions: Consequences for the German Labor Market."

quickly to changes in GDP and employment growth because it could adjust the fluctuation of labour supply in the labour market.⁵⁶ The restriction is due to more domestic fear than any other reasons, but that fear has never happened. It would more be more advantages for Germany to open the border faster.⁵⁷

Additionally, the restriction on the free movement of workers could not prevent inflow of unskilled workers but decrease potential migrant workers from Poland as they changed their destination to other countries such as the UK that are more welcome them since the beginning. According to report of European Commission and a study by Brenke, Yuksel, and Zimmermann, putting restriction on the free movement of workers to the last phase reduced only few thousands of initial migration, but decreased the potential migration as the immigrants will have less incentive to go to Germany in the later stage when Germany opens border for the free movement of workers.⁵⁸ It is undeniable that Germany is in need for workers as the baby boom generation will totally retire from 2020, and the fertility rate in Germany is low. The mismatch between

⁵⁶ Patricia Alvarez-Plata, Herbert Brucker, and Boriss Siliverstovs, *Potential migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 : an update / Report for the European Commission, DG Employment and Social Affairs* (Luxembourg : Office for Official Publications of the EC, 2003).

⁵⁷ Interview senior researcher in labour migration in Ludwig-Maximilians-University (LMU), Germany, 13 March 2012

⁵⁸ Brenke, Yuksel, and Zimmermann, "EU Enlargement under Continued Mobility Restrictions: Consequences for the German Labor Market."; Alvarez-Plata, Brucker, and Siliverstovs, *Potential migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 : an update / Report for the European Commission, DG Employment and Social Affairs*; "Commission report on transitional arrangements regarding free movement of workers," (European Commission Memo/08/718, 2008).

people who will retire and people that will enter the labour market will make Germany facing labour shortages.⁵⁹ Imposing restriction is not a good action. As soon as you are ready for the single market, you should be prepared for the free movement of workers as it is an integral part of the integration. Poll should not be trusted at all, it change over time according to the level of understanding they have towards migrant worker. The government should influence people and let people know the benefit of migrant workers.⁶⁰

This situation could be applied in Thailand, as according to the interviews, employers signal their high demand for migrant labour, while Thai workers showed their less willingness to work in unskilled job. Migrant workers are also willing to work in Thailand through either legal or illegal channels as the current legal process importing migrant workers via MOU is seen as complicated, more expensive than coming through illegal channels, and tied them to only employers. Moreover, the government seems to be interested in encouraging the use of technology, although the number of SME in Thailand is more than 90 percent, while the demographic trend in Thailand is changing badly compared to some other ASEAN countries.

In conclusion, though the free movement of workers in the EU and future AEC are in different context, implications resulting from the restriction that Germany put on the free movement of workers from new member states could be lessons learned for Thailand. The seven-year restriction resulted in an increase in undeclared workers in most unskilled jobs because of high demand for workers, loss in economy as the undeclared sectors could escape

⁵⁹ "German Population by 2060: Results of 12th Coordinated Population Projection ", (Federal Statistical Office, 2009).

⁶⁰ Interview expert in Polish-German Relations of Ludwig-Maximilians-University (LMU), Germany, 14 March 2012

from paying tax, and loss of potential migrant workers as they change their destination countries. And even after Germany opened border for the free movement of workers in 2011 there seen a double increase of migrant workers from the first month and then decreased gradually to almost the same as during the restriction period because of language barriers, and economic development of the new member states. Thus, since Thailand and ASEAN are moving to the same direction of creating the single market; and since labour mobility cannot be prevented, the preparation for all kinds of free movement mainly skilled and unskilled workers should be taken into consideration. With the free movement of workers, migrant workers would be able to seek jobs that fit their desire, whereas the employers could hire more labour to fit their requirement making more flexibility in labour market. This could be achieved through adopting appropriate policy of migration and related issues such as allowing freer process of migration, permitting the longer stay for migrant workers, and freeing them from being tied with only one employer which makes them to be vulnerable to be exploited, while making the labour market more inflexible; establishing a formal central point in both sending and receiving countries to make sure migrant workers get adequate information before their departure; integrating migrant workers into the host society by providing training courses—language and skilled classes—to migrant workers and their children; providing migrant workers equal treatment concerning social security as Thai workers without discrimination; strengthening border control to avoid human trafficking and international crimes; and informing local people about the importance of migrant workers via the media to prevent the misperception on migrant workers and constrains posed by the local people.

References

- Alvarez-Plata, Patricia, Herbert Brucker, and Boriss Siliverstovs. *Potential Migration from Central and Eastern Europe into the Eu-15 : An Update / Report for the European Commission, Dg Employment and Social Affairs*. Luxembourg : Office for Official Publications of the EC, 2003.
- Asean Economic Community Blueprint*. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), 2008.
- Baker, Simon, Charamaporn Holomyong, and Kanchana Thianlai. "Research Gaps Concerning the Health of Migrants from Cambodia, Lao Pdr and Myanmar in Thailand." World Health Organization and Mahidol University, Thailand, 2010.
- Brenke, Karl, Mutlu Yuksel, and Klaus F. Zimmermann. "Eu Enlargement under Continued Mobility Restrictions: Consequences for the German Labor Market." IZA, 2009.
- Castles, Stephen, and Mark J. Miller. *The Age of Migration : International Population Movements in the Modern World* 4th ed. ed.: New York : Palgrave Macmillan, 2009.
- Coleman, David, and Robert Rowthorn. "The Economic Effects of Immigration into the United Kingdom." *Population and Development Review* 30, no. 4 (2004): 579-624.
- "Commission Report on Transitional Arrangements Regarding Free Movement of Workers." European Commission Memo/08/718, 2008.
- Constant, Amelie F., and Bienvenue N. Tien. "Germany's Immigration Policy and Labor Shortages." IZA Research Report, 2011.
- Crush, Jonathan, and Sujata Ramachandran. "Xenophobia, International Migration and Human Development." United Nations Development Programme (UNDP), 2009.
- Dustmann, Christian, and Ian Preston. "Is Immigration Good or Bad for the Economy? Analysis of Attitudinal Responses." *CREAM discussion paper* No. 06/04 (2004).

- “German Population by 2060: Results of 12th Coordinated Population Projection “. Federal Statistical Office, 2009.
- Heckmann, Friedrich, Elmar Hönekopp, and Edda Curre. *Guest Worker Programs and Circular Migration: What Works? : The German Marshall Fund of the United States (GMF)*, 2009.
- “The Illegal Work of Migrants in the European Union.” European Community Programme for Employment and Social Solidarity PROGRESS (2007-2013).
- Lutz, Helma, and Ewa Palenga-Möllenberg. “Care Work Migration in Germany: Semi-Compliance and Complicity.” *Social Policy and Society* 9, no. 03 (2010): 419-30.
- Martin, Philip. *The Economic Contribution of Migrant Workers to Thailand: Towards Policy Development*. International Labour Organization (ILO), 2007.
- . “Thailand: Improving the Management of Foreign Workers, Case Studies on Five Industrial Sectors.” International Labour Organization (ILO), 2004.
- Mayda, Anna Maria. “Who Is against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants.” *Job Market Paper, Department of Economics, Harvard University* (2004).
- “National Strategic Development Plan Update 2009-2013.” Ministry of Planning of Cambodia, 2009.
- “A News Released from the Ministry of Labour, Thailand.” <http://www.mekongmigration.org/?p=245>.
- “Notification of Minimum Wage in Garment Sector.” *Ministry of Labour and Vocational Training No. 049/10 K.B/S.C.N (2010)*.
- Paitoonpong, Srawoath, and Yongyuth Chalamwong. *Managing International Migration in Asean: A Case of Thailand*. Thailand Development and Research Institute (TDRI), 2012.
- Sopha, Chan. “Review of Labour Migration Management, Policies and Legal Framework in Cambodia.” International Labour Organization (ILO), 2009.

Srichai, Chanootporn. "Dimensions Influencing Business Intelligence Usage in Thailand Smes." *International Proceedings of Economics Development and Research IPEDR* vol.6 (2011).

"Thai Cabinet Postpones Bt300 Wage Hike to April 2012." *Thailand Business News*, Nov 23rd, 2011.

"Thailand at a Glance." Bank of Thailand, http://www.bot.or.th/English/EconomicConditions/Thai/genecon/Pages/Thailand_Glance.aspx.

"Thailand Migration Report 2011." edited by Jerrold W. Huguet and Aphichat Chamrathirong: International Organization for Migration, 2011.

* * * *

Migration of physicians. . . What can Thailand and the upcoming ASEAN Economic Community learn from Poland and the EU?

การย้ายถิ่นของแพทย์เฉพาะทางในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ:
การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและประเทศโปแลนด์

กนกวรรณ ตั้งจิตนุสรณ์

บทคัดย่อ

ด้วยประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ซึ่งกำลังจะเกิดขึ้นในปี 2558 นั้น จะยอมรับการย้ายถิ่นอย่างเสรีของแพทย์เฉพาะทางภายในอาเซียน อนึ่ง แพทย์เฉพาะทางคือแพทย์ผู้มีความชำนาญขั้นสูงสามารถวินิจฉัยและรักษาโรคในผู้ป่วยหนักได้ อย่างไรก็ตาม ขณะนี้ยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนการย้ายถิ่นดังกล่าว วัตถุประสงค์ในการศึกษานี้ เพื่อสำรวจแบบแผนการย้ายถิ่นในอนาคตภายใต้กรอบ AEC ของแพทย์เฉพาะทางในประเทศไทย วิธีวิจัยประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ (1) การทบทวนวรรณกรรมการย้ายถิ่นของแพทย์เฉพาะทางของโปแลนด์ในสหภาพยุโรป (EU) เพื่อใช้เปรียบเทียบกับแบบแผนการย้ายถิ่นในอนาคตของแพทย์เฉพาะทางของไทย (2) การสำรวจความคิดเห็นของแพทย์ประจำบ้าน (แพทย์ที่กำลังฝึกเฉพาะทาง) ของไทยจากแบบสอบถามที่มีผู้ตอบ 76 คน และ (3) การสัมภาษณ์เชิงลึกจากแพทย์เฉพาะทาง 3 คน และ แพทย์ประจำบ้าน 7 คน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ตั้งแต่โปแลนด์เข้าร่วม EU เมื่อปี 2547 จำนวนแพทย์โปแลนด์ที่ย้ายถิ่นออกนอกประเทศนั้นเพิ่มขึ้นกว่าเดิมมาก แพทย์ส่วนใหญ่ที่ย้ายไปได้แก่วิสัญญีแพทย์ ประเทศปลายทางที่ไป ได้แก่ สหราชอาณาจักร, สวีเดน, เยอรมนี และ ไอร์แลนด์ ตามลำดับ ปัจจัยจูงใจให้ย้ายถิ่นได้แก่ ค่าตอบแทนที่สูงขึ้น, สภาพการทำงานที่ดีกว่า, และ โอกาสที่ดีในการพัฒนาทางวิชาชีพ จากการประเมินแบบสอบถามพบว่าร้อยละ 97.3 ของแพทย์ประจำบ้านตั้งใจว่าจะทำงานในประเทศไทยเป็นเวลายาวนานอย่างน้อยห้าปีหลังจบการฝึกอบรม

มีเพียงร้อยละ 22.4 และร้อยละ 23.7 เท่านั้นที่รู้จัก AEC และข้อตกลงยอมรับ
ร่วมคุณสมบัติวิชาชีพแพทย์ในอาเซียน (MRAs) อย่างไรก็ตามร้อยละ 33.8 มี
ความสนใจที่จะไปทำงานแบบเต็มเวลา ระยะเวลาเกินหนึ่งปีในประเทศ ‘สิงคโปร์’
สาระสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึกชี้ให้เห็นว่า ภาระการทำงานที่หนักและล้น
เกิน, การขาดการจัดการทางการเงินที่ดีของโรงพยาบาล และ การฟ้องร้องแพทย์
เป็นส่วนผลักดันให้แพทย์อยากย้ายถิ่น ขณะเดียวกัน ค่าตอบแทนที่สูงขึ้นและ
สภาพการทำงานที่ดีกว่า จะเป็นแรงจูงใจสำคัญให้แพทย์เฉพาะทางต้องการย้าย
ถิ่น ดังเช่น ระบบบริการสุขภาพที่มีความ ‘เป็นธรรม’ และ ‘โปร่งใส’ ของประเทศ
สิงคโปร์ สรุป แพทย์เฉพาะทางของไทย มีแนวโน้มว่าจะไม่ย้ายถิ่นไปมากเหมือน
เช่นในกรณีของโปแลนด์ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยควรผลักดันให้มีการพัฒนา
สภาพการทำงานและสภาพความเป็นอยู่ในประเทศให้ดีขึ้น

MIGRATION OF SPECIALIST PHYSICIANS IN AN ECONOMIC COMMUNITY: A COMPARISON OF THAILAND AND POLAND

Kanokwan Tangchitnusorn

1. Introduction

ASEAN Economic Community (AEC), which will be established in 2015, will allow the free movement of skilled labors. One of them are physicians, in which, it draws particular concerns regarding the possibility of external brain drain of Thai physicians to other ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) countries.

Regarding the emigration history of Thai physicians, the number of emigrated Thai physicians rose significantly only during 1960s, as most of them migrated to the United States.¹ However, according to the current situation of the shortage of physicians in Thailand, the AEC is perceived to be another challenge that Thailand has to face after 2015.

As of 2010, there are 17,227 specialist physicians in Thailand², while the total number of physicians (including both specialist physicians and family physicians) is 22,019.³ Since, specialist

¹ Suwit Wibulpolprasert and Paichit Pengpaibon, "Integrated strategies to tackle the inequitable distribution of doctors in Thailand: four decades of experience," *Human Resources for Health* 1, no. 1 (2003).

² "รายงานบุคลากร แพทย์เฉพาะทาง (Reports on health personnels: specialist physicians)," Bureau of Policy and Strategy, Ministry of Public Health, Thailand, <http://moc.moph.go.th/Resource/Personal/index,new.php?tab=tab1>.

³ "รายงานบุคลากรทางการแพทย์ (Reports on health personnels)," Bureau of Policy and Strategy, Ministry of Public Health, Thailand, <http://moc.moph>.

physicians are accounted for approximately 78% of the total number of physicians in Thailand, they are crucial for Thai health system. *Hence, this research would examine future migration pattern, specifically 'external migration,' of Thai specialist physicians within the ASEAN Economic Community (AEC). In addition, the migration pattern of Polish specialist physicians in the European Union (EU) would be used for comparing with Thailand's case.*

The reasons for comparing Thailand with Poland are as presented as follows. First, Thailand is a member of ASEAN, which is going to establish the economic community (AEC) in 2015, and Poland is a member of the European Union since 2004. Second, comparing to other Member States within the EU, Poland has closest number of physician density, in which Thailand figure is 0.298 and Poland is 2.144. Physician density of countries in Europe indicates that Poland has the least figure at 2.2 physicians per 1,000 populations, while the average EU figure is 3.3 physicians per 1,000 populations.⁴ Third, both Thailand and Poland are considered the source countries of specialist physicians within the AEC and the EU respectively. They are both considered sending countries of specialist physicians due to the low rates of registered foreign-trained physicians in both countries. In Thailand, the number of foreign-trained physicians is close to 0% of the total number of Thai physicians,⁵ while in Poland only 0.6% of Polish physicians are foreign-trained physicians.⁶

go.th/Resource/Personal/index,new.php.

⁴ OECD, "Practising physicians per 1 000 population," *Health at a Glance: Europe 2010* (2010).

⁵ "ข้อมูลแพทย์ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2554 (Data of Physicians Until 31 DEC 2011)," Thai Medical Council, <http://www.tmc.or.th/statistics.php>.

⁶ Katarzyna Czabanowska Marcin Kautsch, "When the grass gets greener at home: Poland's changing incentives for health professional

2. Hypotheses for the study

According to theories and previous studies, hypotheses for the study are formulated as presented as in Table 1 below.

Hypothesis	Source of hypothesis
1. AEC can lead to significant emigration of Thai specialist physicians to other ASEAN countries by 2020.	“The removal of immigration restrictions within the Common Market countries has been accompanied by large migrations of workers from one of these countries to another.” ⁷ “State and regional policies or agreements serve as “lubricators” to speed up desired industry-motivated movements.” ⁸
2. Most of Thai specialist physicians, who intend to migrate to other ASEAN countries, would prefer to go to the more developed countries in ASEAN rather than the less developed ones (CLMV countries).	“Migrants proceeding long distances generally go by preference to one of the great centers of commerce and industry” (I, p. 199). ⁹

Table 1: Hypotheses for the study

mobility,” *Health Professional Mobility and Health Systems, Evidence from 17 European countries* (2011).

⁷ Everett S. Lee, “A Theory of Migration,” *Demography* Vol. 3, No. 1 (1966), page 53

⁸ Robyn Iredale, “The Migration of Professionals: Theories and Typologies,” *International migration* 39, no.5 (2001).

⁹ Lee, “A Theory of Migration.”

3. Methodology

The definition of 'specialist physicians' in this study meant to include (1) specialist physicians (physicians who already completed their resident training of 3-5 years) (2) fellowship physicians (specialist physicians who are currently training under subspecialties), and (3) resident physicians (physicians who are currently training to become specialist physicians in 3-5 years). Since, this research is about future migration, thus the author also included the current 'resident physicians' into the study, as most of them will already become specialists after the establishing of the AEC in 2015.

3.1 Research methodology for the literature review (Poland)

The data used for the literature review have to fulfill the following criteria. First, the data must come from reliable sources such as 'peer-reviewed organizations' or 'recognized publications.' Second, the data must be relevant to the migration of Polish specialist physicians in the EU.

3.2 Research methodology for the questionnaire (Thailand)

Criterion sampling methods was used for selecting the questionnaire respondents. The inclusion criteria are (1) respondents have to be resident physicians (2) respondents have to be training under top three largest medical training institutions in Thailand. According to the Medical Council of Thailand, Siriraj Hospital, Chulalongkorn Hospital, and Ramathibodi Hospital are currently the top three medical institutions that have most number of resident physicians (altogether more than 40% of the total number of Thai resident physicians).(3) respondents have to be willing to participate. Each hospital received 100 questionnaires. The total of 300 questionnaires were sent on 9 March 2012 and returned on 31 March 2012.

3.3 Research methodology for the in-depth interview (Thailand)

The study adopted the criterion sampling technique in order to form the criteria for selecting each participant. The inclusion criteria for the key respondents are (1) being specialist physician, or resident physician, (2) being less than 35 years old, and (3) being willing to participate in the interview. Depending on the convenience of the key respondents, the interviews were conducted by face-to-face interviews and telephone interviews during March-April 2012.

4. Results

4.1 Literature reviews (Poland)

The intentions for working abroad EU of Polish physicians/ specialist physicians are mainly measured by the number of physicians applying for certificates to practice in other Member States. The total number of registered medical doctors in Poland by 2008 was 116,492; whereas, the number of physicians acquiring certificates to practice in other EU countries is just 7,138 or approximately 6.1%.¹⁰ However, the number of emigrated Polish physicians in other EU Member States during 2004-2007 is only accounted for 2.5% (2,961) of the total supply of physicians in Poland.¹¹ Though, it is revealed that the emigration of Polish physicians doesn't seem to be substantial issue for Poland's health system, the statistical data showed that the emigration of specialist physicians has created vacancies of some specialties in Poland, particularly those in

¹⁰ Marcin Kautsch, "When the grass gets greener at home: Poland's changing incentives for health professional mobility."

¹¹ Joanna Leśniowska, "Migration patterns of Polish doctors within the EU," Eurohealth Volume 13 Number 4(2007).

Anesthesiology and Emergency Medicine. In addition, if comparing the number of emigrated Polish physicians before and after the country's accession to the EU, it appeared that the number rose significantly. According to the qualitative study, efficient reform of health system in Poland is needed in order to retain Polish physicians within the country in long-term.¹²

During 2004-2007, Polish physicians went to work in the UK; 1,633 doctors, Sweden; 417 doctors, Germany; 364 doctors, Ireland; 185 doctors, Denmark; 139 doctors, respectively.¹³ Krzysztof's research in 2008 had surveyed the opinions of Polish medical students regarding the intentions to work in other EU countries. According to the research, 85% of the respondents were interested to work abroad, and 42% perceived working abroad as their definite plan.¹⁴

Regarding the factors influencing the migratory decisions of Polish physicians/ specialist physicians, "low salaries, difficult working conditions, and limited possibilities for professional development," are considered the push factors in Poland; while, pull factors at destinations (EU) are "better income, better career prospects, and greater prestige and better organization of work."¹⁵

Regarding the salaries, Polish physicians expected to get around 5500 PLN (1400 EUR) per month, while the newly graduates expect

¹² Agnieszka Makulec Adelajda Kołodziejska, Monika Szulecka, Paweł Kaczmarczyk "National profile of migration of health professionals - POLAND," (2011), <http://www.mohprof.eu/POLAND>.

¹³ Leśniowska, "Migration patterns of Polish doctors within the EU."

¹⁴ Krzysztof Krajewski-Siuda et al., "Brain drain threat-Polish students are not satisfied with labor market options for health professionals in Poland," *Journal of Public Health* 16, no. 5 (2008).

¹⁵ Marcin Kautsch, "When the grass gets greener at home: Poland's changing incentives for health professional mobility."

to get around 1700 PLN (430 EUR) a month.¹⁶ However, since the salaries in Poland become higher in recent years, long-term emigration has been substituted by short-term migration or the so-called circulation.¹⁷ Beside salary, the dissatisfactions toward the health system have long been considered as significant push factor in Poland. The reasons contributing to the inefficient health system in Poland include, the low funding (7% of GDP), poor system of contracting medical services and reimbursement, and the lack of strategic planning and management skills of Polish healthcare sectors at all levels.¹⁸

However, there are intervening obstacles preventing the emigration of Polish physicians/ specialist physicians, in which, they can be categorized by internal and external factors. For external factors, it is reported that the emigrated Polish specialist physicians rarely to get long-term employment abroad and those who are able to get short-term employment are mostly anesthesiologists.¹⁹ For internal factors, they included the opportunities for several employments in both private and public sectors within the country, ‘low cost of living in Poland,’ ‘low knowledge of foreign languages,’ ‘low cost of medical education,’ and ‘high social status of health professionals in Poland.’²⁰ In essence, good conditions within Poland are seen as the barriers for Polish physicians to emigrate as the conditions in destinations become less beneficial. In addition, attachment to home country also makes those

¹⁶ Adelajda Kołodziejska, “National profile of migration of health professionals - POLAND”.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid. page 9.

²⁰ Ibid. page 7

emigrated Polish physicians want to return to Poland.²¹

4.2 Main findings from questionnaire surveys (Thailand)

After sending questionnaires to three specialist training hospitals, there were 76 questionnaires returned, 52 questionnaires from Chulalongkorn Hospital, and 24 questionnaires from Siriraj Hospital.

4.2.1 Characteristics of the questionnaire respondents

Table 2 below summarizes some particular characteristics of respondents, including gender, age, marital status, hometown, and specialist areas. Table 2 revealed that most respondents are female, age between 26-30, single, originating from Bangkok, and being pediatricians.

Questionnaire respondents (n=76)					
Gender	Male	Female			
Freq.	23	53			
Age	21-25	26-30	31-35	36-40	
Freq.	1	71	3	1	
Marital status	Single	Married			
Freq.	70	6			
Hometown	Bangkok	Central	Northeast	North	South
Freq.	36	19	4	10	7
Specialist areas	Pediatrics	Surgery	Ob-gyn	Orthopedics	Internal Medicine
Freq.	31	17	12	3	3
	Anesthesiology	Psychology	Radiology		
	3	2	5		

Table 2: Characteristics of questionnaire respondents

²¹ Ibid.

4.2.2 Intentions to work in other ASEAN countries

Regarding to the working destinations within 5 years after graduation, the result revealed that 97.4% (73) of respondents reported to continue working in Thailand, while only 2.6% (2) reported to go abroad. Interestingly, only 22.4% (17) knew about the AEC and only 23.7% (18) knew about the Mutual Recognition Arrangement (MRA) on medical practitioners.

The result showed that the most popular destination (ASEAN) for working full-time, more than one year, was Singapore (33.8%), while other countries such as Malaysia, Vietnam, and Laos scored very low at 1.4%, 2.7%, and 1.4%, respectively. In addition, 49.3% (37) of respondents were interested to work part-time in Singapore. The top three specialist physicians who were interested in working part-time in Singapore are anesthesiologists, ob-gyn doctors, and internist, respectively. And, the top three specialist physicians interested in working full-time in Singapore, more than 1 year, are anesthesiologists, ob-gyn doctors, and radiologists, respectively.

In addition, Table 3 below, revealed that the number of respondents interested to work in other ASEAN countries will increase, if the duration of stay in those countries decreases.

Number of respondents interested to work in other ASEAN countries, by duration of stay		
Full-time, more than 1 year	Full-time, but less than 1 year	Part-time
39.2 % (29)	42.5% (31)	52% (39)

Table 3: Number of respondents interested to work in other ASEAN countries, by duration of stay

Working condition (32%), living condition (32%), income (22.7%), economic stability (22.7%), and travel opportunity (21.3%), consecutively, are the most dominant factors for any migratory decisions. In addition, some respondents also suggested 'hometown' and 'spouse' as the important factors that can greatly affect the decisions to change workplace.

4.2.3 Satisfaction towards professional conditions in Thailand

The majority 56.6% (43) said they are 'satisfied' with the working conditions in Thailand.

4.2.4 Intervening obstacles to work in other countries in ASEAN

The result showed that the most dominant obstacle is 'the attachment to home country' (34.2%), in which, it creates the reluctance to migrate, hence, impedes the act to migrate to other ASEAN countries of the respondents. Other factors include language and cultural difference (26.3%), distance (22.4%), unfamiliarity/ ignorance of laws at the destination (22.4%), and regional conflicts (7.9%). In addition, some respondents suggested that the cost of living and low social recognition in the destinations (ASEAN) were dominant obstacles for migrating to other ASEAN countries.

4.3 Main findings from the in-depth interviews

4.3.1 Characteristics of the interview participants

Table 4 below presents brief information of the interview participants. Table 4 revealed that most interviewees are female, age between 26-30, single, originating from Bangkok, and being internists.

Interview participants (n=10)					
Gender	Male	Female			
Freq.	3	7			
Age	21-25	26-30	31-35	36-40	
Freq.	-----	7	3	-----	
Marital status	Single	Married			
Freq.	6	4			
Hometown	Bangkok	Central	Northeast	North	South
Freq.	5	1	2	1	1
Specialist areas	Internal Medicine	Neurological Surgery	Ob-gyn	Emergency Medicine	
Freq.	4	1	2	1	
	Dermatology	Rehabilitation Medicine			
	1	1			

Table 4: Characteristics of the interview participants

4.3.2 Possible Scenarios of the migration of Thai specialist physicians after the establishing of the AEC

This theme presents possible scenarios of the future migration of Thai specialist physicians in the ASEAN. Figure 1 below shows the possible scenarios of the migration.

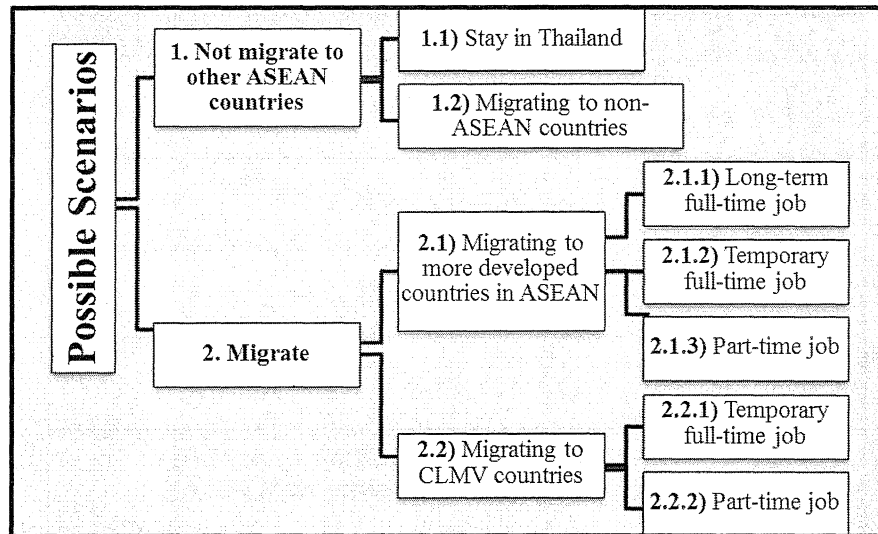

Figure 1: Possible Scenarios for the migration of Thai specialist physicians after the establishment of the AEC in 2015

All interviewees unanimously agree that it is quite impossible to see noticeable number of Thai physicians migrating to work and live in other ASEAN countries permanently or live there for more than 5 years. For Thai specialist physicians who tend not to migrate to any ASEAN countries, they may either stay in Thailand or migrate to other countries such as the U.S. and the UK.

For those who are interested to work in more developed countries in ASEAN, they prefer working full-time (but less than five years) to working part-time as they think the latter is exhausting.

For those who are interested to work full-time in CLMV countries, they will only live in such countries for a very short time, unless the hospital facilities there are being improved significantly. Main reasons for going to CLMV countries are varied. Some of them want to go there just because their hometowns share border with those

countries. Some of them want to go there for traveling purpose. And, some of them want to go there for altruistic/ voluntary purpose.

4.3.3 The impacts of the AEC on the future migration of Thai specialist physicians

Thai specialist physicians predicted that after the AEC is established in 2015, there would be more awareness of working in other ASEAN countries. Then, the interests to migrate there will be stimulated. And, as a result, there would be more migration of Thai specialist physicians to other ASEAN countries. However, the number of future migrants may not be substantial, but it is highly possible that it will significantly increase from the status quo.

4.3.4 Satisfaction of working in Thailand

Specialist physicians, who are satisfied with the working in Thailand, are satisfied with the professional development, income (especially in private sector), and friendly working environment. In addition, comparing to Singapore, working in Thailand is perceived to be less stressful.

4.3.5 Push factors causing dissatisfactions towards working in Thailand

Low income in Thai public sector is perceived to be the factor that makes Thai public specialist physicians feels inferior to their private counterparts. In addition, Specialist physicians, especially those who also do the administrative jobs in public hospitals, reported *dissatisfactions towards their co-workers*.

The *heavy workload* of Thai specialist physicians is the main push factor for working in Thailand. Specialist physicians believe that heavy workload create fatigue during the day, which eventually reduces the quality of medical treatment.

Medical malpractice litigations in Thailand are perceived to be another push factor for working in Thailand, especially after the draft of “the Protection Act to the Detriment of Public Health Services” was proposed in mid-2010 by Consumer Network of Thailand. The proposed draft allows patients to sue individual medical practitioners.²² Since then, medical practitioners have been protesting against the draft, as they are feared that once the law is passed, it will threaten both their job security and the security of their lives as well. However, groups of medical practitioners also propose another Act which is quite similar in terms of protecting the patient’s right; however, it doesn’t allow patients to sue medical practitioners like the previous one.²³

Poor financial management of hospitals also worsens the working condition in Thailand. Some specialist physicians reported that they didn’t receive their salary on time as the hospital they are working at run out of money. The main causes of such poor financial management can come from corruption, and the excess spending of hospital.

4.3.6 Pull factors in other ASEAN countries

Generally, specialist physicians who want to migrate to work in other ASEAN countries, they want to go there in order to gain new experience, though the migrations of each individual are varied in terms of the length of stay. In general, Thai specialist physicians believe that they can seek better living standards and better working standard in Singapore, Brunei, and Malaysia,

²² “ร่าง พ.ร.บ. คัดค้านผู้ได้รับผลกระทบจากการบริการสาธารณสุข” Thai National Assembly, http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/article/article_20110906101618.pdf.

²³ Ibid.

respectively. Interestingly, the lack of health professionals in CLMV countries can also be perceived as pull factor, in which, many of specialist physicians want to go there for altruistic purpose and for study purpose.

4.3.7 Intervening obstacles preventing Thai physicians to migrate to other ASEAN countries

Most of specialist physicians don't want to leave Thailand mainly for two reasons; firstly, they believe that they have to serve the need of Thai people first (patriotism), and secondly, they are already familiar with working and living conditions in Thailand (attachment to home country) and that they don't like changes. Positive factors in Thailand perceived by specialist physicians also act as the obstacles for emigration. Those factors are including income (especially in private sector), friendly working condition, and professional development.

Other barriers preventing the migration of Thai physicians to other ASEAN countries are including the limitation of the knowledge of the working and living conditions in other ASEAN countries, the unfamiliarity of domestic laws, and language barriers. In addition, stricter working condition and high cost of living in Singapore also cross out the benefits of high salary there.

Unpleasant conditions in Indonesia, Malaysia, and Philippines are also contributing to the reason why Thai specialist physicians had better stay at home country. Furthermore, low technology and poor infrastructure in CLMV countries are perceived as great barriers for specialist physicians as they need good medical equipment and facility in order to provide service. In addition, regional conflicts between Thailand and Cambodia, Laos, and Myanmar, also prevent the migration.

5. Discussion

Regarding to the research results of Thailand's context, both quantitative findings (questionnaire survey) and qualitative findings (interviews) yield significantly similar results, in which, it can be concluded that there would be no substantial emigration of Thai specialist physicians to other countries in ASEAN in the near future. However, when the length of stay in the destinations (ASEAN) becomes shorter, Thai specialist physicians are more interested to migrate. This finding is also in line with the previous findings of Poland's context, in which, it describes the current emigration of Polish specialist physicians to other EU Member States as 'circulation.'

According to both questionnaire and interview results, it is confirmed that the knowledge of Thai specialist physicians regarding the AEC and the MRA on medical practitioners in ASEAN is very limited. In addition, the questionnaire result also indicates that 97.3% of respondents will continue working in Thailand for at least five continuous years after completing their specialist training. Thus, Hypothesis 1 "AEC can lead to significant emigration of Thai specialist physicians to other ASEAN countries by 2020" is not supported.

Regarding the most desired destinations in ASEAN, both quantitative and qualitative study indicated that the majority of Thai specialist physicians would prefer to migrate to work in Singapore the most. In addition, the dominant pull factors for the migration of Thai specialist physicians are including better remuneration, better working condition and high technology. Thus, Hypothesis 2 "Most of Thai specialist physicians, who intend to migrate to other ASEAN countries, would prefer to go to the more developed countries in ASEAN rather than the less developed ones (CLMV countries)" is supported by both quantitative and qualitative study. Similarly, the pull factors triggering the emigration of Polish specialist physicians

to other EU Member States mainly come from the economic motivation, as well as, better working and living conditions.²⁴

Regarding the satisfaction towards working in Thailand, the quantitative result suggested that 59.2% of respondents are satisfied with the working in Thailand. The qualitative study presented quite different results, as it revealed that specialist physicians are not satisfied with the heavy workload, poor financial management of hospitals, and low income (especially in Thai public sector).

Regarding the obstacles for migration within an economic community, according to both Thailand and Poland comparison, it is indicated that the higher cost of living in destinations, language barriers, and the attachment to home countries are the obstacles preventing the migrations in both countries.

6. Conclusion

Unlike Poland, Thailand does not seem likely to face a noticeable flow of external migration of specialist physicians to other member states in the future. That is mainly because in Poland, the emigration of Polish specialist physicians within the union could be observed (though it was not so significant) before the country's accession to the EU. Thus, it is quite predictable that the number of migrants would significantly increase after the country joining the EU in 2004. This argument is supported by Lee's theory that the successful migration can create more migration. However, for Thailand, the number of specialist physicians migrating to other ASEAN countries is still very low so far. So, it is likely that the migration in the near future would be low as well.

²⁴ Krajewski-Siuda et al., "Brain drain threat-Polish students are not satisfied with labor market options for health professionals in Poland"

In addition, for Thailand's contexts, it reveals that Thai specialist physicians are having more positive attitude towards the income in the home country than in Poland's contexts.

However, according to Thailand-Poland comparison, the improvement of domestic working and living conditions are recommended for the Thai government in order to retain specialist physicians within the country in long term.

In order to create the stability of Thai health system, it is recommended that Thailand should produce more supply of physicians or recruit foreign-trained physicians from other countries. The latter recommendation would not be possible unless, the Medical Council of Thailand changes the format of the licensing exam from only written Thai to be also written in English as well. However, only increasing the supply of physicians in Thailand alone cannot equally satisfy the demand of patients nationwide. Thus, effective distribution scheme is needed to deal with the distribution of physicians/ specialist physicians of the country.

7. Ethical approval

Since the author did not submit the thesis to the IRB (Institutional Review Board), Ramathibodi hospital refused to allow the questionnaires to be distributed to their resident physicians. However, Chulalongkorn hospital and Siriraj hospital approved the questionnaires and agreed to distribute the questionnaires to their resident physicians.

8. Funding

This research was funded by the Interdisciplinary Program in European studies, Chulalongkorn University.

9. Acknowledgement

The author would like to thank all resident physicians and specialist physicians who kindly participated in this research. In addition, this research can't be achieved without the generous supports from these experts, including Chantal Herberholz, Ph.D., Assoc.Prof. Chayodom Sabhasri, Ph.D., Martin Holland, Ph.D., Assoc. Prof. Pimpan Silpasuwan, Ph.D., Bhawan Ruangsilp, Ph.D., Asst.Prof. Surat Horachaikul, Ph.D., Usa Kullaprawithaya (Minister Counsellor, Royal Thai Embassy), Eva Feldmann-Wojtachnia (Researcher at C.A.P, Germany), Simon Pascoe (PATCH Co-coordinator, Belgium), and all MAEUS staff.

10. Reference

- Adelajda Kołodziejaska, Agnieszka Makulec, Monika Szulecka, Paweł Kaczmarczyk "National Profile of Migration of Health Professionals - Poland." In, (2011). <http://www.mohprof.eu/POLAND>.
- Iredale, Robyn. "The Migration of Professionals: Theories and Typologies." *International migration* 39, no. 5 (2001): 7-26.
- Krajewski-Siuda, Krzysztof, Piotr Romaniuk, Barbara Madaj, John Forbes, and Lech Hubicki. "Brain Drain Threat-Polish Students Are Not Satisfied with Labor Market Options for Health Professionals in Poland." *Journal of Public Health* 16, no. 5 (2008): 347-51.
- Lee, Everett S. "A Theory of Migration." *Demography* Vol. 3, No. 1 (1966): pp. 47-57.
- Leśniowska, Joanna. "Migration Patterns of Polish Doctors within the Eu." *Eurohealth* Volume 13 Number 4 (2007): 7-8.

Marcin Kautsch, Katarzyna Czabanowska. "When the Grass Gets Greener at Home: Poland's Changing Incentives for Health Professional Mobility." *Health Professional Mobility and Health Systems, Evidence from 17 European countries* (2011): 419-48.

OECD. "Practising Physicians Per 1 000 Population." *Health at a Glance: Europe 2010* (2010): 77.

"Thailand." <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/th.html>.

Wibulpolprasert, Suwit, and Paichit Pengpaibon. "Integrated Strategies to Tackle the Inequitable Distribution of Doctors in Thailand: Four Decades of Experience." *Human Resources for Health* 1, no. 1 (2003): 12.

"ข้อมูลแพทย์ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2554 (Data of Physicians until 31 Dec 2011)." Thai Medical Council, <http://www.tmc.or.th/statistics.php>.

"ร่าง พ.ร.บ. คัดกรองผู้ได้รับผลกระทบจากการบริการสาธารณสุข." Thai National Assembly, http://www.parliament.go.th/ewtd-admin/ewtd/parliament_parcy/download/article/article_20110906101618.pdf.

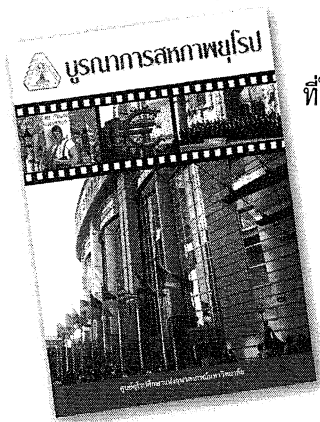
"รายงานบุคลากร แพทย์เฉพาะทาง (Reports on Health Personnels: Specialist Physicians)." Bureau of Policy and Strategy, Ministry of Public Health, Thailand, <http://moc.moph.go.th/Resource/Personal/index,new.php?tab=tab1>.

"รายงานบุคลากรทางการแพทย์ (Reports on Health Personnels)." Bureau of Policy and Strategy, Ministry of Public Health, Thailand, <http://moc.moph.go.th/Resource/Personal/index,new.php>.

* * * *

เชิญพบกับหนังสือ

บูรณาการสหภาพยุโรป

หนังสือเล่มแรก
ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสหภาพยุโรปอย่างรอบด้าน

ราคาเล่มละ 240 บาท
สนใจสั่งซื้อได้ที่ศูนย์ยุโรปศึกษา
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หรือ ร้านศูนย์หนังสือจุฬาฯ

ผลงานสิ่งพิมพ์บทความ งานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์โดย
ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์

การส่งบทความหรืองานวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารยุโรปศึกษา

ท่านที่ประสงค์จะส่งบทความหรืองานวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารยุโรปศึกษา สามารถส่งต้นฉบับบทความเกี่ยวกับยุโรปในสาขาประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ความยาว 10-20 หน้ากระดาษ A4 และ บทความย่อความยาวไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ A4 ทั้งภาษาไทย (Cordia New ขนาด 16 point) หรือภาษาอังกฤษ (Times New Roman ขนาด 12 point) ส่งผ่าน ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์มาที่ palist.l@chula.ac.th พร้อมทั้งส่งประวัติการศึกษา การทำงานและตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบันมา หรือส่งทางไปรษณีย์มาที่

รองผู้อำนวยการฝ่ายสิ่งพิมพ์

ศูนย์ยุโรปศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้น 3 อาคารวิทยพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 0-2218-3922-3 โทรสาร 0-2215-3580 หรือ palist.l@chula.ac.th

ARTICLE TO BE PUBLISHED IN THE JOURNAL OF EUROPEAN STUDIES

Should you be interested in having your article or research paper focusing on European Studies in the field of History, Culture, Economics, Law, and Political Science, published in Journal of European Studies, Chulalongkorn University, please send your work and CV via e-mail address (palist.l@chula.ac.th) in Microsoft Word, or to the address given below. Please make sure that your article or research paper, including its one-page-long abstract, lasts approximately 10-20 A4 pages, using Cordia New 16 point in Thai and Times News Roman 12 point in English.

Deputy Director of Publication Affairs

Centre for European Studies, Chulalongkorn University

3rd Floor, Vidyabadhna Building, Chulalongkorn University,

Phya Thai Road, Bangkok, 10330, Thailand

Tel: +662-218-3922-3 Fax: +662-215-3580 or palist.l@chula.ac.th

Subscription Form for Journal of European Studies
Centre for European Studies at Chulalongkorn University

Name (Mr./Mrs./Ms.) _____

Company Name _____

Address _____

Tel. No. _____ Fax No. _____

I subscribe to the Journal of European Studies for

☐ 1 year 200 baht for 2 Issues (bi-annually)

☐ 2 years 340 baht for 4 Issues

Cost of Postage* excluded (Asia: 4\$, Europe: 5\$, America: 7\$,
Australia: 5\$)

Payment

☐ I would like to pay by cash in person.

☐ I enclose a money order for 180 Baht (Hundred and Eighty).

☐ I enclose a money order for 340 Baht (Three Hundred and
Forty)

pay to the order of "*Centre for European Studies at
Chulalongkorn University*" via Chulalongkorn University Post
Office

Signature _____

Date ____/____/____

